

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

dr. Szívós Alexander Roland

A fenntarthatóság és az adózás – a környezetvédelmi adózás legújabb tendenciái

Doktori (PhD) értekezés



Témavezető: Dr. Szilovics Csaba egyetemi tanár

Pécs, 2025.

Kézirat lezárva: 2025.04.20.

Tartalom

A fenntarthatóság és az adózás – a környezetvédelmi adózás legújabb tendenciái.....	1
I Bevezető gondolatok.....	4
I.1. Témamegjelölés, problémafelvetés	4
I.2. Hipotézisek	11
I.3. A disszertáció szerkezete	13
I.4. A kutatás módszertana	14
II Az adózás és a pénzügyi kultúra	15
III A környezetszennyezés, környezetvédelem és a fenntarthatóság gondolatának megjelenése.....	28
III.1. Ókor – a fenntarthatóság gondolatának bölcsője?	32
III.2. Középkor – átmenet egy új szemléletmód felé.....	37
III.3. Újkor – a fenntarthatósági szempontok háttérbe szorulása	43
III.4. A fenntarthatóság modern kori értelmezése.....	47
IV Fenntarthatóság, ESG és az adózás	56
IV.1 Az ESG és az adózás interakciója.....	61
IV.2 Az ökoadózás	68
IV.3 A greenwashing.....	79
V A környezetvédelmi adózás globális tendenciái.....	86
V.1 Környezetvédelmi adózás Európában és az Európai Unióban.....	86
V.2 Környezetvédelmi adózás az USA-ban és Kínában.....	134
V.3 A környezetvédelmi adózás egy új hajtása – a fenntartható turizmus.....	143
VI Fenntarthatóság és ökoadóók Magyarországon	147
VI.1 Környezetvédelem és fenntarthatóság megjelenése Magyarországon	148
VI.2 Az ESG törvény	151
VI.3 Hatályos adójogi környezet.....	153
VI.4 Adókedvezmények	159
VII A zöld adók gyakorlati alkalmazásának problémái	163
VIII Összegzés.....	173
Felhasznált irodalom.....	177

I Bevezető gondolatok

1.1. Témamegjelölés, problémafelvetés

„Az emberiség történelme a múltban jórészt a természet elleni, fennmaradásért vívott küzdelem története volt. Századunk meghozta azt a felismerést, hogy éppen a fennmaradásunkhoz kell a természetet megvédenünk.” Jacques-Yves Cousteau francia tengerkutató, felfedező, háromszoros Oscar-díjas természettudós és filmkészítő idézete jó bevezetőként szolgál a téma vizsgálatához.

A Föld történetében már öt nagy klímaváltozás és fajkihalás zajlott le, jelenleg a hatodikat tapasztaljuk. Az első szint a hőmérsékleti stressz, vagyis a felmelegedés, a második az oxigénhiány, a harmadik a savasodás. A szakemberek az óceánokban most is ezt a három fő problémát érzékelik, és úgy tűnik, hogy ezek mind az öt nagy földtörténeti eseménynél halmozottan hátrányos helyzetűvé tették az élővilágot. A föld képes regenerálódni, de az élővilág sorsa elválaszthatatlan a fizikai környezettől. Az élővilág jelentős része számára az ökológiai katasztrófa már nem a jövő hanem a jelen.¹ Thomas Malthus "A népesség elvéről" című esszéjének elmélete az ökológiai katasztrófát az emberi fejlődés ironikus sorsává teszi.²

Az emberi faj hőmérsékleti szempontból viszonylag tág tűrésű, viszont azok a rendszerek, amiktől függünk sokkal kisebb hőmérsékleti változásokat szenvednek el. A hideg telek hiánya a kártevők kisebb pusztulását eredményezi, és akár erdőpusztulás is kapcsolódhat hozzá. A világ jelentős részén a tűzvészek gyakoribbá válnak. Fenyegető a vízhiány. Éppen azok képesek a legkevésbé alkalmazkodni, akik legkevésbé járultak hozzá a krízis kialakulásához, mivel nincs az alkalmazkodáshoz megfelelő infrastruktúrájuk. Az emberiség a természet erőforrásaitól függ, amelyek lehetnek megújuló és nem megújuló. A legtöbb energiát kőolajból, földgázból és szénből kapjuk, gyakorlatilag minden szerszámot, gépet, járművet és

¹ A Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) által kiadott, évről évre frissített Vörös Listán a világ veszélyeztetett fajai szerepelnek. A svájci székhelyű szervezet legfrissebb jelentése szerint a listán jegyzett 47 677 közül 17 291 fajt fenyeget a kihalás, amiért elsősorban az emberi tevékenység tehető felelőssé. erről lásd bővebben <https://iucn.org/> (2025.03.14.)

² Thomas Malthus: An Essay on the Principle of Population. London: J. Johnson, in St. Paul's Churchyard, 1798. ch. 7. Malthus alapvető felismerése egyszerű volt, és maradandóan elegáns: az élelmiszertermelés korlátai miatt a népesség és a jólét szoros és fordított kapcsolatban áll egymással. A növekedés, ha nem akadályozza meg valamilyen korlátozás, elkerülhetetlenül visszahat önmagára, mivel "a beteges évszakok, járványok, pestis és dögvész rettenetes sorban jelennek meg, és elragadják az ezreiket és tízezreiket. Ha a siker még mindig nem teljes, a gigantikus, elkerülhetetlen éhínség a hátsó sorban leselkedik, lásd még John L. Brooke: Climate Change and the Course of Global History: A Rough Journey. New York: Cambridge University Press, 2014. 9. o. Ahogy John Brooke írja a "Klímaváltozás és a globális történelem menete" című művében, "A modern felgyorsult népességnövekedés kezdetéig egyetlen jelentős előmodern társadalom sem, amely egy ésszerűen megfelelő biomban élt, szenvedett el tisztán endogén 'Malthusi válságot'; inkább a nehézségek, válságok és összeomlásokat alapvetően exogén erők formálták: az aszály, a hideg és a járványos betegségek hatásai időszakos és hirtelen visszaeséseket okoztak a társadalmi komplexitásban és az emberi állapotban.

épületet fémről, fából, vagy az olaj-és gázipar által előállított műanyagokból készítünk, viszont ezek a természeti erőforrások végesek és felhasználásuk egyenlőtlenül valósul meg. A nemzetek igazságtalan arányban viselik a felelősséget az éghajlatváltozásért, és az éghajlatváltozás által rájuk rótt terhekért.

Az éghajlatváltozások üteme és mértéke a föld történetében eltérően alakult, volt, hogy túl gyorsan történtek, ezért egyes élőlények extrém mértékben kiléptek komfortzónájukból, alkalmazkodásra nem voltak képesek, és ez a kipusztulásukhoz vezetett. Az élet már három és fél milliárd évvel ezelőtt létezett a bolygón, az ember nagyjából 200 ezer éve van jelen. A bolygó alapfeltételeit nem tudtuk elrontani, de akkora hatást sikerült kifejtenünk, hogy a mi modern társadalmunkat veszélybe sodorjuk. A szén-dioxid, mint üvegházhatású gáz vezérli a földi klímát, ez tudományosan kétségbevonhatatlan tény. És az is tény, hogy az emberi tevékenység az üvegházhatású gázkibocsátás révén döntően megváltoztatja a légkör összetételét. Az ipari forradalmat követően, alig kétszáz év alatt a szén-dioxid koncentráció szintjét másfélszeresére növeltük, ilyen gyors szén-dioxid feldúsulás a bolygó történetében még nem fordult elő, az ember az utóbbi kétszáz év alatt olyat tett, ami korábban fél milliárd év alatt sem történt meg. A földtörténészek megállapították, hogy minden összeomlást a szén-dioxid szint megváltozása előzött meg.

Paul J. Crutzen Nobel-díjas légkörkémikus alkotta meg a 2000-es évek elején az antropocén³ kifejezést, mely szerint az ember geológiailag értelmezhető természetalkító tényezővé vált. Az "emberiség kora" a XX. század közepén kezdődött, ekkor gyorsult fel a bolygó erőforrásainak kiaknázása. Megváltoztattuk a föld arculatát, a fokozott mértékű urbanizáció a természeti környezet drámai átalakításával járt. A XIX. században léptük át az egymilliárd főt, ma már több, mint nyolcmilliárdan vagyunk.⁴ Vészjósló álláspontok szerint a túlfogyasztó urbánus civilizációnak már csak évtizedei vannak hátra. A földnek van egy lakhatósági tartománya, és az egész önszabályozó rendszerként működik. Legnagyobb tényező a jövőbeni kibocsátásnövekedés bizonytalansága, vagyis annak a mértéke olyan marad-e, amilyen most. Bekövetkezhet olyan kibocsátásnövekedés, hogy elolvadjon az összes jég, ami pár méter tengervízszint emelkedést előidézve, a sűrűn lakott parti területek lakhatatlanná válását és ezzel együtt több milliárd ember életét szüntetné meg. Főként a nagy városokat érintheti majd a változás, akiknek nincs B terve, hiszen a technológia és energia nélkül nem lehet majd fennmaradni. Néhány évtizeden belül a civilizáció

³ Lásd https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/Kornyezeti_neveles/pdf/2.pdf (2024.11.22.)

⁴ lásd bővebben Paul J. Crutzen - Eugene Stoermer and Will Steffen: The Future of Nature. Documents of Global Change. The 'Anthropocene' Yale University Press, 2000.

fenntartásához szükséges készletek kimerülhetnek, miközben az alternatív energiatermelési módokra történő átállás még nem oldódott meg. Félő, hogy a civilizáció működéséhez szükséges technológiák összeomlanak és nincs vagy nem lesz helyettük alternatíva.

A globális klímapánik a 2000-es évektől lépett magasabb szintre, 2003-ban nagyon sok halálos áldozatot követelő európai hőhullám rázta fel a közvéleményt, a 2010-es években fokozódó migrációs folyamatok a klímaváltozáshoz köthetőek a Közel-keletet és Afrikát sújtó rekordméretű aszályok és terméskiesések miatt. A környezetről való gondolkodás olyan kérdés, melyben az emberiség – egy része – már néhány éve próbál előrelátó lenni és meggyógyítani azt, amit tevékenységével okozott. Az elmúlt évtizedben az éghajlatváltozásról szóló párbeszéd az egyik, ha nem a legaktuálisabb témává vált, mivel egyre többen kezdenek a tudatára ébredni ennek a figyelmet és elkötelezettséget igénylő kérdésnek.⁵ Az olyan problémák megjelenése, mint a globális felmelegedés, a környezetszennyezés különböző formái és az állatfajok kihalása, arra késztették a nemzeteket, nemzetközi szervezeteket, hogy figyelmüket a közeljövőre, a jogalkotásra és a környezetvédelemmel kapcsolatos magatartásokra összpontosítsák. A globális közgondolkodás egyik legnagyobb prioritást élvező témája a klimakatasztrófa fenyegető közelsége, a környezetvédelem előmozdításának igénye és a zöld átállás promótálása lett. A 2023-as év az eddigi legforróbb év volt, mióta ilyen méréseket végeznek. A 2010-es évek második felére a világ lakosságának teljes erőforrás igénye 70%-al meghaladta a föld megújulni képes környezeti javait.⁶ A klímaváltozás jövőbeni gazdasági hatásaival kapcsolatos kutatások szerint akár 10%-os GDP per fő veszteséget is okozhat 2100-ra, különböző földrajzi területeken.

Egyre többen észlelik, hogy a zöld átmenet túl lassú, a politikai-gazdasági konstellációk, valamint a széles társadalmi tudatosság egyaránt hiányoznak a megvalósításához. A fenntartható fejlődés és zöld átmenet megvalósítása érdekében a fogyasztónak szükséges újragondolni a szerepét a fenntartható működésben. Az a kérdés, hogy mit szeretnénk fenntartani a mai szinten. A jólétet? A túlfogyasztás jelentheti a probléma gyökerét. A jelenlegi gazdasági rendszerben az emberek a jólétet a fogyasztással azonosítják, ami viszont felhajtja a kibocsátásokat és a nyersanyagéhséget. A fenntarthatatlan igényeket nem lehet fenntarthatóan

⁵ Az Ausztráliában végzett legnagyobb ifjúsági felmérés szerint a fiatalokat leginkább a környezet, a diszkrimináció, a gazdaság és a megélhetési költségek, valamint a mentális egészség hatása foglalkoztatja. A 15 és 19 év közötti több mint 19,500 fiatal válasza alapján a legfontosabb kérdések között a környezet (44%), az egyenlőség és diszkrimináció (31%), a gazdaság és pénzügyi ügyek (31%), valamint a mentális egészség (30%) szerepeltek. <https://www.missionaustralia.com.au/media-centre/media-releases/new-report-confirms-biggest-concerns-for-young-people-in-australia#:~:text=Responses%20from%20more%20than%2019%2C500,considered%20most%20important%20in%20Australia.> (2025.02.10.)

⁶ Matolcsy György: Új Fenntartható Közgazdaságtan, Magyar Nemzeti Bank, 173-174. o.

kielégíteni. A túlfogyasztás nagyobb probléma, mint a túlnépesedés. Eddig a profitra optimalizáltunk, rendszereink ellenálló képességét háttérbe szorítottuk, mert sokkal fontosabb volt a rövidtávú haszon, mint az hogy legyen tartalék. Nem próbáltuk azokat a rendszereket kiépíteni, amik az erőforrásoktól való függést csökkenteni tudták. A gazdagabb országokban bizonyos típusú fogyasztásokat vissza kell fogni. Azzal a növekedési logikával, amely a már gazdag helyeken próbálja tovább pörgetni a fogyasztást kezdeni kell valamit. Ez lesz az egyik kulcskérdés fenntarthatósági szempontból.

Probléma, hogy a költségek és hasznok nagyon messze vannak egymástól térben és időben. Annak a társadalmi és környezeti költsége, hogy itt Európában vagy Észak-Amerikában valamit fogyasztunk, tőlünk igen messze jelenik meg. A helyzetet nehezíti, hogy az egyes országok/régiók eltérő fejlettségi szinteken időben és térben eltérő mértékben szennyezik a környezetet és eltérő mértékben képesek a zöldítés jogi, gazdasági, társadalmi és kulturális feltételeinek kialakítására.

A kapitalizmus nem csak a mohóságról szól, hanem arról is, hogy mennyire innovatívak vagyunk, ha tényleg el akarunk érni valamit. Az emberi alkalmazkodóképesség újabb és újabb megoldásokat talál a túlélés, valamint a prosperitás érdekében. Az embernél nagyobb hatású faj még nem volt a Föld történetében és ennek jó oldala is van, hiszen amit igazán akarunk, azt úgy tűnik, hogy technológiailag tényleg meg is tudjuk valósítani. A dolog nehezebb része a globális társadalmi együttműködés megvalósítása. Erre adhatnak választ a társadalomtudományok, köztük a jog.⁷ Ugyanakkor felismerték, hogy a jogi eszközökre épülő szabályozás alacsony hatékonyságú, ennek okai, hogy a gazdasági szereplők alkalmazkodási képességét nem veszi figyelembe, magas adminisztrációs és végrehajtási költségek terhelik, az ösztönző hatása pedig elégtelen. Amennyiben a környezethasználat költsége beépül az árba és az elvonás nem általános és nem semleges, akkor eltérően érinti az igénybevevőket, ezért a versenyképesség romlásához, a piaci verseny torzulásához vezet. A jogkövetés szintje az adott ország, vagy régió kultúrájától, polgárainak jogkövetési szintjétől függ, ezért kérdéses, hogy a problémakor lokális helyi, vagy globális szabályozása lenne a megfelelőbb. Szükséges lenne a relokalizáció, hogy átlássuk és meg tapasztaljuk tetteink következményeit, ezáltal formálva a látásmódunkat. Azonban a környezeti “bűnösség” és a teher közötti különbségek, valamint az, hogy egyes országok ebből hasznot húznak, megoldhatatlannak tűnő geopolitikai kihívást jelentenek.

⁷ 24.hu Varga Jennifer: „Amit a Földdel tettünk, arra korábban évmilliárdokig nem volt példa” <https://24.hu/tudomany/2023/08/13/palfy-jozsef-geologus-klimavaltozas-fajkihalas-antropocen-interju/> (2024.02.05.)

A gazdaság mérete és a környezeti hatások között egyre erősebb összefüggés figyelhető meg. Minél nagyobb a gazdaság, jellemzően annál nagyobb a természeti források felhasználása és az ehhez tartozó környezetszennyezés. Egyre többen mutatnak rá arra, hogy a multinacionális vállalatok és a leggazdagabb egyének hatalmas szerepet játszanak a klímakatasztrófa előidézésében. A leggazdagabb 20% fogyasztja el a föld erőforrásainak 80%-át. És ez a top 20% az, aki nem népesedik túl, hanem az aki túlfogyaszt. A világ 5 legnagyobb vállalatának együttes értéke meghaladja Afrika, Latin-Amerika és a Karib-térség összes országának GDP-jét. Az Apple piaci kapitalizációja nagyobb Olaszország és Franciaország GDP-jénél. Két globális vállalat felel a világ vetőmagpiacának 40%-ért, míg 25 évvel ezelőtt ez a legnagyobb 10 cég között oszlott meg. Óriási méret vagyonskoncentrációnak lehetünk szemtanúi, ezzel egyidőben a felelősség viszont nem jelenik meg a szükséges mértékben. Sőt a társadalmi felelősségvállalás talán éppen fordított arányosságban van a bevételek és az erőforrás igények nagyságával. A multinacionális vállalatok és a szupergazdag egyének évente globálisan 480 milliárd USD bevételkiesését okoznak az egyes országok központi költségvetéseinek az adófizetési kötelezettségek minimalizálásával az adóparadicsomok, offshore technikák és egyéb adóelkerülési módok alkalmazásával. Ez az összeg egyrészt megfelel a klímaváltozás következtében bekövetkező gazdasági veszteségek és plusz kiadások éves szintre vetített, globális összegével, amit a becslések 290 és 580 milliárd USD közé tesznek. A szakirodalom "double damage", azaz dupla károkozás néven említi a folyamatot, amelyben a szupergazdag cégek és egyének az adóelkerülés révén két krízis mélyítésében, a vagyoni- illetve jövedelmi egyenlőtlenségek növelésében, valamint a klímaváltozásban is közrejátszanak. Az OXFAM jelentése szerint a klímaváltozás és a globális vagyoni egyenlőtlenségek egymáshoz kapcsolódó krízisek, egymást folyamatosan erősítik. Az OECD vezérelte nemzetközi adójogi rezsím pedig a gazdag államok és egyének érdekeit szerint alakult ki, kiemelve a szupergazdagok igényeit a lakosság többi részével, sőt az egész bolygó igényeivel szemben. Éppen ezért a globális adópolitikai alakítás szerepét az ENSZ igyekszik átvenni, hogy az alacsonyabb jövedelmű országok érdekeit jobban előtérbe helyezze.⁸ Az elosztás egy fontos kérdés⁹ és éppen ezért érdemes megvizsgálni, hogy mennyire segíti a

⁸<https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2025-01/English%20Davos%20Full%20Report%202025.pdf> (2025.03.26.)

⁹ A javak igazságos elosztásának gondolatosságát már az ókori filozófiában is megtaláljuk. Arisztotelész Nikomakhoszi etikában az igazságosságot úgy határozza meg, mint a törvényeknek való engedelmisséget ("ami a törvények szerint való") és az egyenlőség szabályainak való megfelelést ("ami méltányos és egyenlő"). Az igazságosság két típusát különböztethetjük meg: az elosztó és kiigazító (korrekciós) igazságosságot. Az első típus bizonyos dolgok (javak és kitüntetések) elosztására vonatkozik egy politikai közösség tagjai között, míg a második a polgárok közötti aktusok helyességére vonatkozik. lásd John Rawls igazságosság elmélete, továbbá Aquinói Szent Tamás a javak elosztásának igazságosságáról: Ezért a törvény hozzá akarta szoktatni az

jelenlegi adórendszer a relokalizációt. A zöld átállás¹⁰, a fenntartható fejlődés biztosításában - többek között - az ENSZ és az Európai Unió is kiemelt szerepet szán a fiskális politikának és az azon belül az adózásnak, amit jelenleg az egyik leghatékonyabb eszköznek tartanak a klímaváltozás elleni küzdelemben.

Elgondolkodtató az ENSZ főtitkár António Guterres kijelentése, aki szerint "A környezetszennyezést, nem az embereket kell adóztatnunk." Úgy tűnik tehát, hogy nem találtuk meg a tényleges felelősöket a környezeti károk kialakításában, vagy ha meg is találtuk őket, a jelenleg hatályban lévő normák nem megfelelőek a szankcionálásukra. Ki a felelős a klímakatasztrófáért? Kinek van benne a legnagyobb részesedése? A környezetszennyező tevékenységek káros hatásaiért felelős vállalatok tulajdonosi szerkezetét sok esetben homály fedi. Az illegális, bejelentetlen, szabályozatlan halászat például 23 milliárd USD összegű pénzügyi mozgást tesz lehetővé. Nyugat-Afrika különösen érintett ebben, hiszen az összeg 40%-a az itt kifejtett tevékenységekkel összefüggésben keletkezik. Az illegális fakitermelés éves szinten 50 és 150 milliárd bevétel hoz az üzletben érdekelt számára. A káros magatartások és az azokból származó profit mögött meghúzódó haszonélvező kör 15-20%-a ismert. A többi részvényest védik a szabályok.¹¹ Az adózás igazságossága és az adócsalás elleni küzdelem és a klímaküzdelem egymással párhuzamosan, de viszonylag kevés átfedéssel folyt az elmúlt évtizedekben, annak ellenére, hogy számos közös célkitűzéssel bírnak. A kezdő vagy kiindulópont az javak és erőforrások aránytalan kiaknázásának, elosztásának és felhasználásának több ezer éves vitájából eredeztethető.

Dolgozatomban elsősorban azt vizsgálom, hogy a fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés és a környezetvédelem gondolatisága milyen kölcsönhatásban van az adózással, miért tartják

embereket, hogy könnyen osszák meg azt, ami az övék, ahogy az Apostol is azt parancsolja a gazdagoknak, hogy „könnyedén adakozzanak” és „osszák meg a vagyonukat” (1Tim 6) [18]. lásd <https://mek.oszk.hu/14700/14746/14746.pdf>, továbbá A francia Jean-Jacques Rousseau „Társadalmi szerződés” című munkájában Montesquieu elveiből kiindulva fogalmazta meg a következőket: bármilyen korlátlan, szent és sérthetetlen legyen is a főhatalom, az egyetemes megállapodás határait nem lépi, de nem is lépheti át és, hogy minden ember teljesen szabadon rendelkezhet az egyezmény által neki meghagyott javakkal és szabadsággal úgy, hogy a főhatalomnak soha sincs joga több terhet róni az egyik állampolgárra, mint a másikra, mert az ügy ezáltal magánüggyé válik, amelynek eldöntésére már nem illetékes. lásd Jean-Jacques Rousseau: Társadalmi szerződés. II. kiadás. Főnix- Oravec, Budapest, 1947. 45. o., valamint Az angol Thomas Paine „Az ember jogai” című munkájában kiállt az adóprivilegiumok megszüntetése mellett, és az igazságos adórendszer feltételeit keresve elemezte az angol társadalom tagjai közötti adókülönbségeket. lásd Thomas Paine: Az ember jogai. 1995. Osiris-Readers, Budapest 195-210. o.

¹⁰ A zöld átállás során az történik, hogy a nem fenntartható, nagyon káros tevékenységeket csökkentik, a fenntartható tevékenységeket pedig csak addig növelik, amíg az átmenethez szükséges kapacitásokat ki nem építik. A zöld növekedés elképzelése azt ígéri, hogy a technológiai fejlődés révén képesek leszünk olyan hatékonyságot elérni, hogy ugyanazt csinálhassuk, mint eddig és közben a civilizációt megmentjük. A technooptimista elbeszélés szerint a technológia létre fogja hozni azt a helyzetet, amikor a gazdasági növekedésről leválik a környezeti terhelés, mert annyira hatékony lesz a termékek előállítása a szolgáltatások nyújtása.

¹¹ Matti Kohonen: Beneficial Ownership and climate crises: A fishy business. 2023.

az adózást hatékony eszköznek az éghajlatváltozás elleni küzdelemben, a kitűzött fenntarthatósági célok megvalósításában. Gondolatmenetem kiindulópontja, hogy az adózás már a Kr.e. IV-III. évezredtől minden nagyobb közösség működéséhez szükséges forrásokat biztosította,¹² ezáltal meghatározó befolyással bírt az emberek mindennapi életére, magatartására, pénzügyi kultúrájára, tovább az egyes premodern államok, majd modern államok gazdasági, társadalmi mozgásterére. Az adózás történelem alakító tényező volt, hiszen az erőforrások elosztásában kulcsszerepet játszott és játszik napjainkban is. A fenntarthatóság alapja pedig a hatékony, ésszerű és igazságos erőforrás kezelés. A kérdés időszerűségét és helytállóságát alátámasztja, hogy az ENSZ a fiskális politikát és annak részeként az adózást, mint kulcsfontosságú tényezőt határozta meg a körforgásos gazdaságba való átmenet elősegítése és a Fenntartható Fejlődési Célok megvalósítása tekintetében. Ugyan eltérő mértékben, de tapasztaljuk, hogy az adórendszerrel szembeni prioritások átalakulóban vannak, hiszen korábban a gazdasági növekedés folytonossága magától értedődő volt, a környezetszennyezés és károsanyag-kibocsátás problémája kevésbé foglalkoztatta a döntéshozókat. A jövő adózásának kialakítása folyamatban van, az adópolitikában a döntéshozók a hagyományos gazdaságpolitikai célok mellett, új fenntarthatósági aspektusokat is figyelembe kell venniük.

A leírtak fényében kérdésként fogalmaztam meg, mégis hogyan segítheti elő az adózás, hogy a különböző nemzetközi egyezményekben és jogszabályokban lefektetett elvárások szerint, a megfelelő időben és módon sikeresen megvalósíthassuk a zöld átmenetet és megfékezzük a globális klímaváltozást? A legfejlettebb államok elkezdték az adószervezet átalakítást akként, hogy az adórendszert úgy formálták, hogy a környezetterhelő tevékenységek és termékek arányosan nagyobb közterheket viseljenek, ezzel párhuzamosan pedig a környezetbarát magatartásokat terhelő adók csökkenjenek. Arra az álláspontra helyezkednek, hogy az adók kettős hasznát jelenthetnek, mert egyrészt a környezet minőségének javulását eredményezhetik, másrészt az állami bevételeket növelik. Utóbbi szempontot továbbgondolva akár ki is válthatnak más, jövedelmet, vagy munkát terhelő klasszikus adókat. Az adópolitikájuk kimondott célja, hogy ösztönözzön a kevésbé fenntartható termékek és szolgáltatások fogyasztásának visszafogására és ezzel az okozott társadalmi, illetve gazdasági károkat is csökkentse. Egyes országok ezt továbbfejlesztve már az ökológiai adóreform folyamatában vannak, sőt akár végre is hajtották azt, míg mások még a klímaváltozással kapcsolatos aggályokat sem tűzték a napirendre. Az adóbevételekkel

¹² Szilovics Csaba: Az adózás eredetéről. Novissima, Budapest. 2021. 10. oldal

kapcsolatban azt is érdemes megvizsgálni, hogy hogyan kerülnek visszaforgatásra. Úgy tűnik azonban, hogy inkább fiskális bevételeknek minősülnek és nem feltétlenül járulnak hozzá a környezet állapotának javulásához, a környezetkárosító tevékenységek visszaszorításához, mert jóérzésük nem a tényleges szennyezők oldalán, hanem a végső fogyasztók oldalán csapódik le.

Ismerve az adójog dinamikáját, folyamatos változását, a dolgozat célja pusztán egy pillanatfelvétel készítése lehet a fenntartható fejlődés, azon belül elsősorban a környezetvédelmi adózás globális és magyarországi helyzetéről. Ugyanakkor az írás idő- és értékállóságát növelendő, megvizsgálom a fenntarthatóság és az adózás interakciójának történeti hátterét, bemutatom a környezetről gondoskodó, azzal együttélő emberi magatartások gazdasági, adózási leképeződéseit. Munkámat az alábbi főbb hipotézisek alátámasztásával, vagy éppen megcáfolásával végeztem el.

1.2. Hipotézisek

Disszertációmban a következő hipotéziseket állítottam fel.

1. Gondolatmenetem kiindulópontja, hogy az adózás - a (köz)pénzügyi kultúra részét képező - kulturális jelenség, amely kölcsönhatásban fejlődött az egyes közösségek gazdasági, szociológia és politikai viszonyaival. Ennek a szerves fejlődésnek koronként és földrajzi területenként eltérő időben és intenzitással, de – egyre erősödő – eleme volt a környezettel való együttélés gondolata, mivel az éghajlati hatások figyelembe vétele nélkül az egyének és az általuk alkotott egyre nagyobb közösségek fennmaradása nem képzelhető el.
2. A környezettel való harmonikus együttélés elképzelése évezredek óta elválaszthatatlan része a közösségi gondolkodásnak, de igazán jelentős szerepe a fenntartható fejlődés modern kori meghatározásától kezdve mutatható ki a gazdasági döntések és az adórendszerek kialakítása területén. A környezeti katasztrófák egyre súlyosbodó hatása miatt a trend előtérbe kerülését figyelhetjük meg az ipari forradalmak kora óta.
3. A fenntarthatóság fejlődés premodern gondolata és az adózás egyaránt szerves fejlődésen ment keresztül az évezredek során és állandó kölcsönhatásban voltak egymással.

4. A globalizációval párhuzamosan az államok adószuverenitása egyre csökken, a politikai és gazdasági nyomás erősebb, különösen a multinacionális vállalatok és a nagytőke nyomása fokozódik. Az adott térség gazdasági, politika, szociális, vagy kulturális szempontjaira koncentráló lokális megoldások megszűnnek, csorbul az önálló pénzügyi kultúra értéke, amelyet a multinacionális vállalatok, egész világot behálózó lobbija alakít és ez hatással van – többek között – a környezetvédelmi törekvésekre, a környezetvédelmi adók hatékonyságára, a jogkövetés szintjére.
5. Az adózás és a pénzügyi kultúra kiszolgáltatását figyelhetjük meg a tőkének és a politikának, ezzel párhuzamban minél inkább bekerül a környezeti politika a kormányzati politika homlokterébe, annál inkább érvényesülnek benne is a kormányzást magát meghatározó érdekeviszonyok.
6. Az adórendszerek egymáshoz közeledését figyelhetjük meg, ez azt jelenti, hogy az országok azonos adójogi megoldásokat alkalmaznak, igyekeznek harmonizálni közteher elvonási módszereiket, és ez a tendencia figyelhető meg a környezetvédelmi adóknál is.
7. A körforgásos gazdaságba történő átmenet, valamint a Fenntartható Fejlődési Célok megvalósításában az adózás és a pénzügyi kultúra fejlesztése kulcsfontosságú tényezők, ugyanakkor ezen két elem összehangolása is elengedhetetlen az előrelépés érdekében.
8. Az Arthur Pigout által kimunkált szennyező fizet elven alapuló hatályban levő adótípusoknak nem sikerült szignifikáns változást elérniük a környezetvédelem iránt tett erőfeszítésekben, a körforgásos gazdaság előmozdításában, a fenntarthatósági célkitűzések megvalósításában. Ennek egyik oka, hogy jelenleg is számos olyan ökoadó van hatályban, amely a körforgásos tevékenységeket sújtja adóteherrel, továbbá az ipari, technológia fejlődésnek köszönhetően újfajta szennyezési típusok jelentek meg időközben, amelyekre még nem, vagy nem kellő mértékben reagált a jogalkotó, ennél fogva viszonylag kevés olyan adótípussal találkozunk, amely adótárgyukat tekintve ezen új szennyező magatartásokat veszik célba. A jelenlegi adórendszer hátrányosan érinti a munkaigényes tevékenységeket, köztük számos körforgásos tevékenységeket (pl. javítási, karbantartási, újrafelhasználási, újrahasznosítási és kármentesítési szolgáltatások), szemben a lineáris gazdaság erőforrás-igényes tevékenységeivel vagy a (robotizált) új termékek gyártásával.

9. A környezetpolitikai célok elérése érdekében szükséges lehet akár az egész adórendszer megreformálása, ugyanakkor önmagában az adójogszabályok, vagy az egész adórendszer átalakítása sem fogja eredményezni a fenntarthatósági célok megvalósítását, mert nem elegendő csupán a jogi előírások megváltoztatása. A lakosság pénzügyi kultúrájának, tehát a köztudatba beépült etikai elveknek is fel kell fognia a környezetkárosítás hatásait és azt, hogy az adózás miként járulhat hozzá a fenntartható fejlődéshez.
10. Azokban az országokban, ahol az egy főre jutó nemzeti jövedelem és az önkéntes jogkövetés szintje alacsony és a korrupció és a szürke gazdaság aránya magas, ott a fenntarthatóságot segítő soft-law környezetvédelmi normák követése is alacsonyabb hatékonyságú, mint a magasabb egyéni jövedelemmel, alacsony korrupcióval és szürkegazdasággal működő jogkövető országokban. A nemzetközi szervezetek által kidolgozott fenntarthatósági normák hatékonyságát erőteljesen növelné, ha az országok környezetvédelmi programjának kidolgozásakor az adott társadalom jogkövetési, kulturális és pénzügyi helyzetére reagáló, szegmentált és kötelező szabályokat alkalmaznának a puha jogi normák és ajánlások helyett.
11. A pénzügyi kultúra fogalom elsősorban az egyénre és szűk környezetére koncentrált háttérbe helyezve a közösségi érdekeket. Ugyanakkor a fenntarthatóság témaköre éppen az utóbbi előtérbe helyezésével igyekszik operálni. Javasolom a pénzügyi kultúra definíció fenntarthatósági szempontokkal történő kibővítését. E szerint „a pénzügyi tudatosság olyan képesség, ami lehetővé teszi a pénzügyi források hatékony gyarapítását, nyomon követését és felhasználását oly módon, hogy az hozzájáruljon mind az egyén, mind a családja, mind vállalkozása jólétének és gazdasági biztonságának megerősítéséhez, anélkül, hogy veszélyeztetné a közösség jelenkori és jövőbeni szükségleteinek kielégítését.” Fontos lenne, hogy a fenntarthatósági szempontok beemelésével kiegészült pénzügyi kultúra oktatása minél szélesebb körben menjen végbe, továbbá a pénzügyi tudatosságnak az adózással történő kapcsolatára is nagyobb hangsúly kerüljön a köz- és felsőoktatásban egyaránt.

1.3. A disszertáció szerkezete

Szerkezetét tekintve a disszertáció nyolc elkülönült fejezetre, egy angol nyelvű összefoglalóra és a felhasznált irodalomjegyzékre oszlik. Az első fejezet tartalmazza az

értekezés bevezető gondolatait, amelyek a témaválasztás, problémafelvetés indokolása mellett, illetve ahhoz kapcsolódóan a kutatási hipotéziseket, a disszertáció szerkezetének ismertetését, valamint a kutatás módszertanát jelentik. A második fejezetben az adózás alapvető fogalmi elemeit, elméleti háttérét mutatom be, továbbá értelmezem az adózás és a pénzügyi kultúra viszonyrendszerét, kitérve a fenntarthatóság által támasztott többlet kritériumokra. A harmadik fejezetben a fenntarthatóság megjelenésének, szerves fejlődésének valamint az adózással való kölcsönhatásának történeti távlatait teszem a vizsgálatom tárgyává. Ennek részeként a környezetszennyező magatartások káros hozadékainak felismerését, a környezeti kárfogalom megjelenésével együtt a környezetvédelem gondolatának megszületését, valamint ezzel párhuzamosan a fenntarthatósági gondolat újjászületését, modern kori értelmezését mutatom be. A negyedik fejezetben a modern kori fenntarthatóság és a modern adórendszer interakcióját, szinergiáját keresem, melyhez az ESG mozaikszó és mögöttes jelentésének közvetítésén keresztül szeretnék eljutni, ezt követően pedig az ökoadóztatás elméleti történeti háttérét helyezem a nagyítóm alá, kitérve az adóelkerülés témakörére is, amely során a Greenwashing jelenséget is vizsgálom. Az ötödik fejezetben a környezetvédelmi adózás globális tendenciát elemzem kiemelve az EU, USA és Kína fenntartható fejlődés biztosítása és az adórendszer zöldebbé tételére irányuló törekvéseit, valamint a fenntartható turizmus, mint egy új adózási irány gondolatát. A hatodik fejezetben a fenntarthatóság magyarországi fejlődési útját tárom fel, amelynek keretében hazánk ökoadóztatási gyakorlatát, az alapul szolgáló jogszabályi környezetet is áttekintem. A hetedik fejezetben az ökoadók gyakorlati alkalmazásának problémáit szintetizálom. Végül a nyolcadik, egyben utolsó fejezetben összefoglalom a disszertáció következtetéseit, különös tekintettel a hipotézisek helyességének vizsgálatára. Ezt követi az értekezés rövid, angol nyelvű összefoglalása. Az irodalomjegyzék tartalmazza a felhasznált primer (oklevél, dekrétum, törvény stb.) és szekunder (monográfia, tanulmány, szakcikk, jegyzet, internetes forrás) irodalmak jegyzékét.

1.4. A kutatás módszertana

A munkám elkészítésének módszertani háttérét tekintve, az írás a társadalomtudományok tudományterületén belül az állam- és jogtudományok tudománycsoportjában foglal helyet. A disszertáció elsősorban közjogi tárgyú, mivel a pénzügyi jog, azon belül pedig az adójog vizsgálatára fekteti a legnagyobb hangsúlyt. E mellett az egyetemes- és magyar jogtörténet, a nemzetközi jog és az EU joga, a környezetvédelmi jog, valamint az állam-és jogtudományok

tudománycsoporton túlmenően az általános gazdaságtörténet, szociológia és történelem tudományterületek, illetve csoportok eszköztárát is felhasználom.

Az értekezés célja a bemutatni az adózás, mint fiskális és kulturális eszköz szerepét, kölcsönhatását a fenntartható fejlődés előmozdításában. A disszertáció egyes részeiben a történeti genetikus elemzés módszerét kívánom alkalmazni, amelyet az összehasonlító és kritikai analízissel szükséges kiegészítenem, hogy a folyamatok alakulását jobban megértsem. Egyes fogalmak, adójogi jogintézmények bemutatása esetében a dogmatikai módszert választottam annak érdekében, hogy a definíciók valamennyi releváns elemét feltárjam. Munkám során arra törekedtem, hogy a megismert tényeket és a különböző alkotók gondolatait, hipotéziseimmel kiegészítve olyan logikus láncolatba helyezzem, amely a látszólag egymástól független tények összefüggésbe kerülését és rendszerbe foglalását eredményezi.

A felhasznált irodalom tekintetében primer források mellett szekunder forrásokat egyaránt használok, így különösen a témakörben született magyar, angol, olasz és német nyelvű monográfiák, tanulmánykötetek és tanulmányok eredményeit is. A leírtakat kiegészítve az ENSZ, OECD, EU, Vilgábank, IMF, KSH és olyan szervezetek, mint a Tax Justice Network által közzétett statisztikai adatokat is beépítettem a művembe.

II Az adózás és a pénzügyi kultúra

Az adózás, a környezetvédelem és a fenntarthatóság közötti kapcsolat, szinergia vizsgálata előtt érdemes áttekintenünk az adózás elmélet háttérét, alapvető fogalmi jellegzetességeit. Mi az adózás? Mi az adórendszer? Miért fizetünk adót? Ki az adó alanya?

Oliver Wendell Holmes XIX. században élt amerikai író, orvos, egyetemi tanár akként fogalmazott, hogy az adó a civilizáció ára. Charles Adams amerikai adótörténész szerint az adók az üzemanyag, ami a civilizációt hajtja. Az egyes közösségek, államok felemelkedése és bukása mögött, időről időre, szinte minden esetben meghúzódott valamilyen adó tényező is. Charles Adams az adózást a társadalom alakításának egyik legerőteljesebb eszközeként azonosítja és a fenntartható fejlődés elengedhetetlen feltételeként jelöli meg a megfelelő adójogi szabályok alkalmazását.¹³ Az a sajátos összefüggés, melyben az adóalany áll az adóztató hatalommal szemben, olyan régi mint maga a társadalom, írja Takács György.¹⁴ Egyes szerzők szerint az adózás a történelmen kívül áll és az egész emberi történelmet

¹³ Charles Adams: For good and evil: The impact of taxes on the course of civilization. Madison Books, Lanham· New York· Oxford, 2001.

¹⁴ Takács György: Rendszeres magyar pénzügyi jog. Grill könyvkiadó, Budapest, 1936. 36. oldal

átfogja. Sergey B. Glushachenko megjegyezte, hogy az adózás fogalma annyira ősi mint maga a társadalom. Az orosz közgazdász T.F. Yutkina szerint nincs társadalom adó nélkül, nem számít, hogy törzsi, vagy XXI. századi civilizált társadalom. Bárhol van szociális szerveződés, ott adó is van.¹⁵

Thomas Hobbes az államot a társadalmi szerződésre visszavezető felfogás irányzatát képviselve az adót *emtae pacis pretium*-nak, vagyis a béke vételárának nevezte. Montesquieu szerint az adót javainkból azért nyújtjuk az államnak, hogy azoknak többi részét biztonságban élvezhessük. Georg Wilhelm Friedrich Hegel állambölcselete szerint az állam a legfőbb cél lévén, mint ilyen rendelkezik az alattvalók vagyonával, tehát feltétlenül az adóval is. David Ricardo és John Stuart Mill az állam szükséges voltából indulnak ki és az államhoz való tartozásban keresik az adó jogalapját. Adam Smith szerint az adó olyan kötelező befizetés, amelyet a kormány a magánszemélyekre vagy a vállalatokra vet ki a közjóléthez szükséges kiadások fedezésére.

Philip Hoffman álláspontja, hogy az adóztatás képessége az államiság alapja, hiszen az államok "akkor jönnek létre, amikor az erőszak alkalmazására való képességükön túlmenően arra is képessé válnak, hogy jelentős adóbevételeket szabjanak ki és szedjenek be, nem csak átmenetileg, vészhelyzetekben, hanem a belátható jövőre nézve is."¹⁶

Szilovics Csaba pénzügyi jogász szerint az adózás nem csak az emberi kultúra egyik legkorábbi, immanens eleme volt, amelynek bevezetése régebbi időkre nyúlik vissza, mint magának az államnak a létezése, de hiányában a társadalmi-gazdasági fejlődés ma ismert útja sem valósulhatott volna meg.¹⁷ Hoffmannal ellentétes álláspontra helyezkedve megállapítja, hogy önmagában az államiságnak nem alapfeltétele az adóztatás, mert a megtermelt javak újraelosztása történhet más elvek szerint, mint a szocialista-paternalista államokban a jövedelmek teljes centralizációjával, vagy a magánvagyonok önkéntes felajánlásával, mint az ókori görög kultúrában a liturgiával, vagy napjaink olaj bevételeire támaszkodó arab államok esetében.¹⁸

Az a gondolat, hogy a kitermelési, elvonási gyakorlatok minden állami rendszer alapját képezik, számos kutató érdeklődését keltették fel, így például Margaret Levi az államokban az erőforrások elosztása és az ebből eredő társadalmi-politikai struktúrák közötti kapcsolatot

¹⁵ Alexander Demin: *Essay on the Prehistory of Taxes and Taxation (Invitation to a Discussion)*, Siberian Federal University, 2014. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2519055

¹⁶ Philip T. Hoffman: "What Do States Do? Politics and Economic History." *The Journal of Economic History* 75(2): 2015. 303–332. oldal

¹⁷ Szilovics Csaba: *Az adózás eredetéről*. Novissima, Budapest. 2021. 12. oldal

¹⁸ Szilovics Csaba: *Az első adók kialakulása* 2. oldal

vizsgálta,¹⁹ míg John L. Campbell számos empirikus tanulmányt készített az adórendszerek társadalmi szervezetre gyakorolt hatásáról.²⁰ Isaac William Martin, Ajay K. Mehrotra és Monica Prasad mellett érveltek, hogy "a fiskális szociológia jövője túlmutat az adózásnak mint más változások indexének vagy tünetének vizsgálatán, és az adózásnak mint a modern társadalmi, politikai és gazdasági fejlődés központi elemének megértése felé irányítja a figyelmünket, egy olyan társadalmi szerződés felé, amelynek újratárgyalása átalakítja az állam és a társadalom közötti kapcsolatot."²¹ Joseph Schumpeter a fiskális rendszerek fontosságát kiemelő munkájában akként fogalmazott, hogy egy nép szellemisége, kulturális színvonala, társadalmi struktúrája, a politika által előkészíthető tettek - mindez és még sok minden más is bele van írva adott közösség fiskális történetébe. Schumpeter a fiskális szociológia keretében először vizsgálta az adókultúra jelenségét, amelyet úgy értett, mint az „emberi spiritualitás és kreativitás kifejeződése”. „Minden adóideálnak megvannak a maga történelmi, gazdasági és szociológiai határai”. Schumpeter szerint az adókultúra egyaránt alapul a megfelelő társadalom hagyományain és az értékek és a társadalom kölcsönhatásán.²²

Thomas Hobbes a *Leviatán* című politikai értekezésében az államot egy mesterséges embernek írta le, mint ahogy az emberi szervezetet alkotó szervek egymással szoros kapcsolatban és összhangban működnek, ugyanez történik az államnál, ami az egyének viselkedéséből és szerveződéseiből áll, akiknek a kapcsolatai az állami rendszerben állnak össze. Ebben az analógiában az állam szerkezetének különböző részei olyanok, mint az emberi test különböző elemei. Továbbmenve, az embernek rendszeresen táplálkoznia kell, hogy életben maradjon és ez éppúgy igaz Hobbes mesterséges emberére, az államra is. Az államnak a működése érdekében fogyasztania kell, ennek keretében az emberek munkáját, továbbá az általuk előállított anyagokat emésztí és sok esetben hajlamos a falánkságra. Az erőforrásokat sokféleképpen és célból lehet felhasználni a falak építésétől kezdve a munkások élelmezésén át a fegyverek beszerzéséig vagy a presztízs megszerzésére szolgáló értékes javak felhalmozásáig. Az erőforrásokhoz való hozzáféréstől, azok kiaknázásától függ, hogy a mesterséges ember milyen módon képes célkitűzéseit megvalósítani. Az adók, az adórendszer

¹⁹ Margaret Levi: *The Predatory Theory of Rule*. *Politics and Society* 10: 1981. 431–465. oldal

²⁰ John L. Campbell: *The State and Fiscal Sociology*. *Annual Review of Sociology* 19: 1993. 163–185. oldal

²¹ Martin, Isaac William - Ajay K. Mehrotra - Monica Prasad: "The Thunder of History: The Origins and Development of the New Fiscal Sociology." In I. W. Martin - A. K. Mehrotra - M. Prasad (eds.), *The New Fiscal Sociology: Taxation in Comparative and Historical Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge, 2009. 1–28. oldal

²² Joseph Alois Schumpeter: *The Crisis of the Tax State*. In R. Swedberg (ed.), *The Economics and Sociology of Capitalism* (Princeton: Princeton University Press), 1991 [1918]. 90–140. oldal

alkalmazása az állami bevételek generálásának legfontosabb eszközeként ezen források beszédésének alapját képezik.²³

Fontosnak tartom leszögezni, hogy az adózás premodern formái már az államok kialakulása előtt is léteztek²⁴, azonban a napjainkban ismert elvonási formák közvetlen előképei, a modern adók és adórendszerek a XVIII. században Nyugat-Európában jöttek létre. Ebben az időszakban a közteherviselés, a személyében szabad polgár, a pénzügyi adminisztráció és a fejlett piac, valamint a pénzdó általánossá válása, a pénzügyi adminisztráció és a közpénzek felhasználásának ellenőrzése már elegendő jogi, gazdasági feltételt biztosított a modern adók és adórendszer kialakulásához.²⁵ A modern korban az adórendszer – néhány kivételtől eltekintve – mindenütt jelen van, adót fizetünk, amikor vásárolni megyünk, adót vonnak le, amikor jövedelemhez jutunk, és az állam még akkor is követeli a vagyonunkból való részesedését, amikor meghalunk. Kihasználja az emberek értékteremtő képességét és a közösségi célok érdekében korlátozza a vagyonosodásukat. A folyamatos és növekvő adóbevételekre az egyes országoknak szükségük is van, mivel az állami feladatok köre az elmúlt kétszáz évben jelentősen átalakult, kibővült.²⁶

A XIX. században Wagner Adolf fogalmazta meg elsőként, hogy az állam fokozódó aktivitása az állami feladatok centralizálásával és az állami költségvetés bővülésével jár együtt. Az új típusú feladatellátási rendszer az urbanizáció és a gazdasági növekedésnek köszönhetően folyamatosan növekvő igényt tart a bolygó és a bolygón élő emberek erőforrásaira.²⁷ A ma uralkodó körülmények azonban sok tekintetben különböznek a premodern világtól, amikor az egyes hatalmi centrumok, majd később államok kapacitásai, képességei és törekvései viszonylag korlátozottak voltak. Abban viszont egyetérthetünk, hogy akkor is, mint ma is, a központi hatalomnak az erőforrások begyűjtése és újraelosztása, redistribúciója volt a feladata, tevékenységeinek a sine qua nonja. Modern társaikhoz hasonlóan az ősi államok is kötelesek voltak navigálni ugyanazt az alapvető kihívást, hogy hogyan lehet kitermelni a fenntartáshoz szükséges erőforrásokat és felhasználni feladataik elvégzéséhez.

Az állami feladat, közfeladat célja a közösségi igények, a közszolgáltatások megvalósításának biztosítása. A közösségi, társadalmi igények felmérése és meghatározása

²³ Thomas Hobbes: Leviathan. Revised Student Edition, Cambridge Texts in the History of Political Thought. Ed. R. Tuck. Cambridge: Cambridge University Press. 2003. 1651. 9. oldal

²⁴ Erről lásd részletesebben Szilovics Csaba: On the Origins of Taxation. Ancient roots of tax systems. Aula Magna, Sevilla, Spanyolország 2022.

²⁵ Szilovics Csaba: Pénzügyi jog. Inter-Szféra Kft. Pécs, 2020. 137. oldal

²⁶ Jonathan Valk: A State of Extraction: Navigating Taxation in Ancient Politics. In: Ancient Taxation 1. oldal New York University Press, USA 2021.

²⁷ Szilovics Csaba: Pénzügyi Jog. Inter-szféra Kft. 2020. 33. oldal

nem egyszerű feladat, figyelembe véve a preferenciák sokszínűségét és ellentmondásosságát. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy egyes célok kiszolgáltatását figyelhetjük meg a tőkének és a politikának és erőteljesen érvényesülnek benne is a kormányzást magát meghatározó érdekviszonyok. Az éghajlatváltozás megállítása, illetve lelassítása a XX. században került be az állami célok, megoldandó feladatok közé.

A modern adók fogalmát a szakirodalom különféle megközelítések szerint írja le, úgy mint a társadalmi, államháztartási szempontú meghatározások, mások az ellenszolgáltatás tükrében igyekeznek megragadni a jelentéstartamot, de meg kell említeni a közgazdaságtan által alkalmazott definíciókat is. Az adó a társadalom oldaláról nézve a modern állam működésének alapfeltétele. Az adózás vagy adó fizetési kötelezettség, az adóalanyok felől tekintve egyszerre jelentheti a közösségi szolgáltatásokhoz való hozzájárulást, és a vagyonuk korlátozását. Az adó azoknak a szolgáltatásoknak és társadalmi kötelezettségvállalásoknak az ára, amelyeket az állam a közösség érdekében, illetve nevében vállal és teljesít. Az adó fogalmához az államháztartás rendszere felől közelítve megállapítható, hogy az a közpénzügyi újraelosztási rendszer legfontosabb eleme, jogszabályon alapuló olyan fizetési kötelezettség, amely az adóalanyok tulajdoni korlátozásának segítségével, közvetlen ellenszolgáltatás nélkül, akár kényszerrel is behajtható, és az állam működésének fedezetét biztosítja törvényben meghatározott módon. Az adó fogalmának lényegi elemét képezi a tulajdoni korlátozás. Az adó az adóalanyokat, mint jövedelem és vagyon tulajdonosait terheli. Minden adófajta a tulajdonos vagyonához, vagyonának mozgásához kapcsolódik. Nem csupán a vagyonadók, de a forgalmi adók, valamint a bevételt és a kiadást terhelő adók is végső soron a tulajdonos vagyonának változásához, annak gyarapodásához, növekedéséhez, vagy felhasználásához, tehát csökkenéséhez kötődnek.²⁸

Az adó egy kényszer jellegű, vissza nem térülő, visszafizetés nélküli, általános pénzbeli szolgáltatás, amelyet az állam vagy más közjogi személy jogszabály alapján hajt be, amelyben meghatározzák az adó nagyságát, feltételét, esedékességét. Földes Gábor szerint a redistribúció legfontosabb eleme, amely a közszükségletek fedezésére létrehozott vagyoni mozgás.²⁹ Leroy-Beaulieu értelmezésében *az adó azon szolgálatok ára, melyeket az állam nyújt, vagy nyújtott, és képviseli azon részt is, melyet minden polgár a szolidaritás elvénél fogva az államra nehezedő bármily fajta és eredetű terhekből viselni köteles.*³⁰ Heller Farkas meghatározásában az adó a köz javára közjogi alapon gazdasági erőelvonás, vagyis vásárlóerő

²⁸ lásd részletesebben Szilovics Csaba: Pénzügyi jog. Inter-Szféra Kft. Pécs, 2020. 137-145. oldal

²⁹ Földes Gábor: Adójog. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 75. oldal

³⁰ Paul Leroy-Beaulieu: Pénzügytan. MTA Kiadó, Budapest, 1880. 1. kötet, 150. oldal

elvonása a magángazdaságoktól. Földes Béla szerint az adó *az egyeseknek az államhoz való általános viszonyon alapuló, különös ellenszolgáltatástól nem függő járuléka nyilvános szükségletek kielégítésére.*³¹ Mariska Vilmos szerint *adók alatt azokat a nyílt vagy eltakart szolgáltatásokat értjük, a melyeket az állam (vagy más közjogi személyiség) általános szükségleteinek fődözésére egyenlő s általános mértékszabály szerintkövetel az adóztatási hatalmának körébe tartozó egyes gazdaságoktól.*³²

Az iménti definíciókat összegezve, generálisan megfogalmazva az adó az állami bevételek egyik forrása, a központosított újraelosztás legfontosabb eszköze, a magántulajdon törvényes keretek közé szorított korlátja, olyan, hatalmi-vagyoni viszonyok folytán létrejövő, az állam által egyoldalúan megállapított, egyszeri vagy folyamatos pénzügyi kényszerszolgáltatás, az egyén vagy elkülönült szervezet gazdasági tevékenységéhez, jövedelmi-vagyoni helyzetéhez igazodó jövedelem-elvonás, amelyet az állam vagy más közjogi testület közfeladatok ellátásához, illetve közszükségletek kielégítéséhez, illetve finanszírozásához szükséges bevétel szerzése céljából, általában külön eseti ellenszolgáltatás nélkül, kényszer útján történő behajtással követelhet minden természetes és jogi személytől, akire a törvényben a szolgáltatási kötelezettség tekintetében megállapított tényállás vonatkozik.

Az adó a legfontosabb, de nem az egyetlen eleme a közpénzügyi rendszernek, hiszen a központi és a helyi önkormányzatok költségvetésében számos más közbevételi fajta megtalálható. A közbevételi jog rendszerének központi eleme, létezésének célja az állami vagy közfeladat ellátása. Az államok azért hozzák létre a közpénzügyi jogviszonyokat, azért működtetik az államháztartás rendszerét, hogy az állami feladatok teljesüljenek, a közfeladatokat megvalósítsák, és az ehhez szükséges bevételeket beszedjék. A modern államoknak feladataikhoz mérten nagyon kevés saját, a piaci viszonyoktól független bevétel áll a rendelkezésére. Korlátlan állami források hiányában, az államok kénytelenek a jövedelemtulajdonosoktól, vagyonuk, bevételeik egy részét elvonni.³³ Az adózás alapvetően kettős tartalmú társadalmi viszonyt keletkeztet, egyrésztől vertikális viszonyt az állam, mint adóztató közhatalom és az adóalany között, másrésztől horizontális viszonyt az adóalany és a társadalom között. Egy speciális pénzügyi jogviszony, a pénzügyi viszonyok legjellegzetesebb típusa, részeleme. Egy közhatalmi viszony, ennél fogva alá-fölérendeltségen alapul. Célja nem pusztán az adófizetés – az adókötelezettség szélesebb körű.

³¹ Földes Béla: A nemzetgazdaság- és pénzügytan vezérfonala. Budapest, Athenaeum, 1900., 431. oldal

³² Mariska Vilmos: Az Államgazdaságtan Kézikönyve. Budapest, Franklin Társulat, 1905. 132-133. oldal

³³ Szilovics Csaba: Adójogi ismeretek. PTE ÁJK, Pécs, 2016. 14-20. oldal

Az adójog szűkebb értelemben az adókra, az adóztatásra vonatkozó anyagi és eljárásjogi jogszabályok összessége, tágabb értelemben az adórendszerre, az adóztatási alapelvekre, az adóügyi jogviszonyra, valamint az adóhatóságokra vonatkozó anyagi, eljárási és technikai normák együttese. Adóalany az az adó fizetésére kötelezett természetes vagy jogi személy, vállalkozás, minden olyan szervezet, amelyre adókötelezettség vonatkozik.³⁴

Az adózás témakörének fontos részét képezi az adójogi jogkövetés szintje, ami az adott ország pénzügyi kultúrájának immanens elemét képezi. Az adójogi jogkövetést vizsgáló szakértők különbséget tesznek adóelkerülés és adókikerülés között. Az adóelkerülés fogalma azonos az adócsalással, ami büntetőjogi kategóriát jelent. Ez olyan jogellenes elkövetési vagy mulasztási cselekmény, amely csökkenti vagy megakadályozza az egyébként felmerülő adókötelezettséget.³⁵ Adókikerülés vagy adótervezés minden olyan tevékenység, amely nem bűncselekmény jellegű, de célja az adó csökkentése az adózás utáni nyereség maximalizálása érdekében.³⁶ Az agresszív adótervezés az adókikerülés egy sajátos formája, amely ellentétes a törvény szellemével vagy céljával.³⁷ Ilyen esetekben az adótervezés kihasználja az adórendszerek közötti eltéréseket, ezek olyan esetek, amikor a különböző adószabályok kölcsönhatása kettős nem adóztatáshoz vagy az egyszerűsénél alacsonyabb adóztatáshoz vezet. Olyan megállapodásokra is vonatkozik, amelyek úgy érik el az adóztatás hiányát vagy alacsony adóztatását, hogy a nyereséget áthelyezik azokból a joghatóságokból, ahol a nyereséget létrehozó tevékenységeket végzik.³⁸ Ez összhangban van az Európai Bizottság definíciójával is, amely az agresszív adótervezést úgy írja le, mint az adórendszer technikai sajátosságainak vagy két vagy több adórendszer közötti eltéréseknek az adókötelezettség csökkentése céljából történő kihasználását. Összességében az agresszív adótervezés arra utal, hogy a vállalatok kihasználják a jogszabályokban lévő kikapukat vagy a gyengébb jogi normákkal rendelkező joghatóságokat (pl. adóparadicsomokat) választják.³⁹ A törvény betűjének formális betartása mellett az agresszív adótervezés a lehető legnagyobb mértékben kijátssza a nemzetközi adószabályokat a tényleges adókulcsok csökkentése érdekében.⁴⁰ Szilovics Csaba felosztásában adócsalásnak (tax fraud) nevezzük azt a jogellenes, aktív és

³⁴ Herich György: Adótan. Penta Unió, Budapest, 2023. 27-33. oldal

³⁵ Valerie Braithwaite – Michael Wenzel: Integrating explanations of tax evasion and avoidance. In The Cambridge Handbook of Psychology and Economic Behaviour; Alan Lewis (Ed): Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2008. 304–331. oldal

³⁶ Victor Thuronyi - Kim Brooks – Borbala Kolozs: Comparative Tax Law; Wolters Kluwer: Alphen aan den Rijn, The Netherlands, 2016.

³⁷ OECD: OECD Guidelines for Multinational Enterprises. OECD Publishing: Paris, France, 2011. 58. oldal

³⁸ OECD. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting; OECD Publishing: Paris, France, 2013.

³⁹ Inga Hardeck – Rebecca Hertl: Consumer Reactions to Corporate Tax Strategies: Effects on Corporate Reputation and Purchasing Behavior. Journal of Business Ethics 2014, 123, 309–326. oldal

⁴⁰ Hans Gribnau: The Integrity of the Tax System after BEPS: A Shared Responsibility. ELR 2017, 10, 12–28.

tudatos magatartást, amikor az adókötelezettség alanya, a számára előírt adókötelezettségeket hiányosan, illetve valótlan tartalommal, vagy egyáltalán nem teljesíti, jogosulatlan anyagi előnyt szerez, és ezzel megkárosítja a társadalom és az államháztartás közpénzügyi érdekeit. Az adócsalás a magyar büntető törvénykönyvben jelenleg önállóan nem jelenik meg, mivel a költségvetési csalás tényállási rendszerébe sorolták be.⁴¹ Számos bűncselekményhez, mint a korrupció, fiktív számlázás, engedély nélkül végzett gazdasági tevékenység, kapcsolódik szervesen, tehát elkövetésük esetén szinte minden esetben járulékos módon az adócsalás is megvalósul. Adókikerülésnek nevezzük az adótervezésnek azt a típusát, amelyben a legális és illegális eszközök egyszerre jelennek meg, vagy a legális és illegális eszközök és üzleti magatartás elemeinek jogi elhatárolása nem határozható meg egyértelműen. Az ilyen vizsgálódást segíti az ügyletet megvalósító gazdasági lépéseknek az elkülönített vizsgálata. Ha bármelyik eleme a folyamatnak jogszerűen és gazdaságilag racionális módon nem indokolható, és a jogügyletnek nincs más célja, mint a adóelőny megszerzése, akkor magának a jogi aktusnak a jogszerűsége sem állapítható meg, tehát az adóigazgatás számára elfogadhatatlan.⁴²

Az adózáshoz kapcsolódó fogalmi alapvetések áttekintését követően térjünk át a pénzügyi kultúra meghatározására. Nem találunk nemzetközi szinten sem egy egységesen elfogadott definíciót arról, hogy mi tartozik szervesen a pénzügyi kultúra témakörébe. Számos esetben a „financial literacy” szinonimájaként használják a „financial knowledge” (pénzügyi tudás) és a „financial education” (pénzügyi nevelés, mint a pénzügyi kultúra fejlesztése) kifejezéseket.⁴³ A szakirodalomban alkalmazzák továbbá a „financial capability” (pénzügyi képesség) meghatározást is.

Marco Habschick és szerzőtársai jelentésében azt olvashatjuk, hogy a „financial awareness” (pénzügyi tudatosság) alatt is ugyanezt a fogalmat értik. A pénzügyi tudatosság kifejezés rendkívül találóan jelzi azt, hogy mit várhatnánk el a társadalmat alkotó egyénektől: többek között, hogy tudatosan irányítsák pénzügyeiket, a pénzügyi döntéseiket lehetőség szerint minél észszerűbben és megfelelő tájékozottsággal hozzák meg. Az angolszász pénzügyi kultúra megközelítés a pénzügyi képességet hangsúlyozza, míg a német fogalommagyarázat inkább a pénzügyek megértését, és a pénzügyekkel kapcsolatos felelősséget emeli ki.⁴⁴

⁴¹ Btk. 396.§ (9) bekezdés

⁴² Szilovics Csaba: Pénzügyi jog. Pécs, 2020. 361. oldal

⁴³ Sandra J. Huston: Measuring Financial Literacy. The Journal of Consumer Affairs, 44(2), 296-316. oldal

⁴⁴ Marco Habschick - Britta Seidl - Jan Evers: Survey of Financial Literacy Schemes in the EU27. Evers.Jung, Hamburg, 2007. https://edufinanciera.com/wp-content/uploads/2014/02/report_survey_en.pdf

A Magyar Nemzeti Bank definíciója alapján a pénzügyi kultúra „a pénzügyi ismeretek és készségek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi, illetve egyéb következményeit.”⁴⁵ Az Állami Számvevőszék értelmezésében „a pénzügyi ismeretek és képességek olyan szintje, amelynek segítségével az egyének képesek a tudatos és körültekintő döntéseikhez szükséges alapvető pénzügyi információkat azonosítani, majd azok megszerzése után azokat értelmezni, és ez alapján döntést hozni, felmérve döntésük lehetséges jövőbeni pénzügyi illetve, egyéb következményeit.”

Magyar Zoltán szerint a pénzügyi kultúra egy összetett folyamat, amely a jó pénzügyi döntések meghozatalához szükséges információk beszerzését és értékelését foglalja magában. A fentebb megismert fogalommagyarázatokból megfigyelhetjük, hogy a pénzügyi kultúra fontos jellemzője az, hogy a pénzügyekkel kapcsolatban a gyakorlatiasságra összpontosít. Nem elvont gazdasági elméletek ismeretére, hanem a mindennapokban használható és használandó tudás meglétére irányul – ennek a tudásnak a megszerzése pedig akár tapasztalati úton is történhet, megkerülve az iskolapadokat.

Süge Csongor akként definiálja a pénzügyi kultúrát, hogy a pénzügyi ismeretek és képességek olyan szintje, aminek segítségével az alapvető pénzügyi információkat az egyének értelmezni tudják, ezáltal tudatos döntéseket képesek hozni, felmérve ezek lehetséges jövőbeni pénzügyi következményeit. A szerző fontosnak tartja kiemelni azt, hogy a pénzügyi döntések jövőre vonatkozó hatásait is figyelembe kell vennie egy megfelelő pénzügyi kultúrával rendelkező egyénnek.⁴⁶ Süge Csongor szerint a pénzügyi kérdésekben való eligazodásunkat és az anyagi jólétünk megteremtését elősegítő tényezők sorolhatók a pénzügyi kultúra kérdéskörébe. A pénzügyi jártasságunk kedvezően befolyásolhatja az anyagi jólétünket, éppen ezért érdemes több figyelmet szentelnünk a pénzügyeink megismerésére, tervezésére és elemzésére.

Bibó István szerint „Az a kultúra, amely a pénzgazdaságban él, minden más kultúránál nagyobb szabadságot és nagyobb zavart jelent részesei számára. s éppen az a szerepük az erkölcsi szabályoknak, hogy az emberi lelket megzavaró lehetőségek között eligazítást, a

⁴⁵ Magyar Nemzeti Bank és Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete: Együttműködési megállapodás a pénzügyi kultúra fejlesztés területén. 2008. <https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszafigallpodas-penzugyi-kultura-fejlesztje.pdf>

⁴⁶ Süge Csongor: A pénzügyi kultúra mérhetősége. In: Tompáné Dr. Daubner Katalin - Dr. Miklós György (eds) Tudomány napi előadás. Tudományos mozaik 7. Második kötet. Kalocsa, Tomori Pál Főiskola. 2010., 1–11. oldal, Kovács Eszter: A fiatalok pénzügyi kultúrája: Pénzügyi tudatosság vagy pénzügyi tudatlanság? OTDK dolgozat, 2015., 3-5. oldal

lehetőségek különbözőségére elfogadható indokolást, az értékes lehetőségekkel való élésre bátorítást, a veszedelmes lehetőségek elkerülésére irányítást adjanak.”⁴⁷

A magyar polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény emberképe a „reasonable man, aki emberi méltósága és öntudata alapján pragmatista, gyakorlatias szemléletű, aki a kockázat és az üzleti alku világában él és tevékenykedik, aki üzleti ügyeit ésszerűen bonyolítja.”⁴⁸ A „reasonable man” előtt álló kihívások egyike a birtokában levő anyagi javak megőrzése, gyarapítása, ehhez elengedhetetlen feltételként társul a pénzügyi kultúra megléte.

Az OECD⁴⁹ definíciója szerint „a pénzügyi tudatosság olyan képesség, ami lehetővé teszi a pénzügyi források hatékony gyarapítását, nyomon követését és felhasználását oly módon, hogy az hozzájáruljon mind az egyén, mind a családja, mind vállalkozása jólétének és gazdasági biztonságának megerősítéséhez.”

A pénzügyi kultúrára vonatkozó vizsgálatok nagy része a pénzügyekben, befektetési döntésekben való jártasság, pénzügyi intézmények világában való eligazodás fokára koncentrál. Kihagyják az adózási kultúrát, ami álláspontom szerint az egyik legfontosabb összetevője. Ezt támasztja alá Szilovics Csaba megállapítása, mely szerint az emberi civilizáció fejlődése során az adózás alapvető fontossággal bírt földrajzi, történelmi helyzettől függetlenül. Az állam létrejöttének előfeltételeként nem a hitel és pénzkölcsön rendszer, nem bankrendszer, vagy a tőkepiac megléte volt elengedhetetlen, hanem az adózás archaikus típusai. Az adózás szükségszerűen hozzátartozott a társadalom fejlődéséhez. Az adózás éppolyan szükségszerűen hozzátartozott az emberi társadalmak és a gazdaságok fejlődési folyamatához, mint a fizetőeszközök használata, vagy hatalom, vagy a magántulajdon kialakulása. Az adózás, mint a korai redisztribúció egyetlen lehetséges eszköze szorosan kapcsolódott az emberiség általános fejlődési folyamatához, és a neolitikus forradalmat azonnal követte az adózás forradalma.⁵⁰

Az adók társadalmilag szükséges jelenség, a fenntartható fejlődés pénzügyi mechanizmusának alapja, és a társadalmi haladás legfontosabb alapvető szabályozója. Az adókon keresztül megvalósul a társadalmi egyensúly a köz, a vállalati és a személyes

⁴⁷ Bibó István: Válogatott Tanulmányok. Első kötet 1935–1944. A Pénz. Hungarológiai Alapkönyvtár, <https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/46.html>

⁴⁸ Lábady Tamás: Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira, PJK, 2000/2., 13-19. o., <http://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/labady-tamas-alkotmanyjogi-hatasok-a-keszulo-ptk-szabalyaira> pjk-20002-13-19-o/780, 2018.10.08.

⁴⁹ A párizsi székhelyű Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet, egy olyan globális szervezet, melynek célja a tagállamok kormányainak segítése a lehető legjobb gazdasági és szociális politika kialakításában és értékelésében. Jogelődje az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet (OEEC) 1948-ban alakult meg a Marshall terv kivitelezésére. Magyarország 1996 óta a szervezet tagja.

⁵⁰ Szilovics Csaba: Az adózás eredetéről. Novissima kiadó, Budapest. 2021. 12-13. oldal

gazdasági érdekek között.⁵¹ Az adókultúra egy multidiszciplináris fogalom. Ehhez tartozik az adómorál, mely rendszeresen formálódó terméke az adózó etikai, erkölcsi és pénzügyi képességeinek az őt terhelő adókötelezettségek teljesítése érdekében, figyelembe véve az adóhatóságok kölcsönhatásának szinkronitását az adók és adókötelezettségek fogadásában és feldolgozásában.⁵² Simon de Sismondi az adót, mint örömet tekintette, „az adók segítségével minden fizető nem mást, mint örömet vásárol. Örömet leli a közrendben, az igazságosságban, a személy és a tulajdon biztonságában.”⁵³ Ezzel szemben Turgenyev „Az adók elméletének tapasztalata” című munkájában úgy jellemezte, hogy minden adótípus rossz, mert megfosztja a fizetőt vagyona egy részétől. Mivel az adók elkerülhetetlenek kötelező jellegük miatt, szükséges a legkönnyebben viselhetőt választani.⁵⁴ Utóbbi az alacsony adókultúra szintje az állam történelmi fejlődésével függ össze. Az adókat mindig fosztogatással, katasztrófákkal, háborúkkal és tüzekkel hozták kapcsolatba.

A pénzügyi műveltség, pénzügyi kultúra és az adózás két olyan téma, amelyek szorosan összefonódnak. Az adózás összetett téma, és az adózás alapjainak megértése elengedhetetlen a magánszemélyek és a vállalkozások számára ahhoz, hogy megalapozott pénzügyi döntéseket hozhassanak. A pénzügyi műveltség a pénzügyek megértésének és kezelésének képessége, beleértve az adózás alapjainak megértését is. Felismerve az adózás jelentőségét, az elmúlt évtizedben egyre több kutatás jelenik meg többek között az adózási kultúra és a pénzügyi kultúra vizsgálatáról, amelyben az adózási kultúrát, mint a pénzügyi kultúra elemét azonosítják.⁵⁵ A modern adórendszerek és adók bonyolultsága hatással lehet az adófizetők jogkövető magatartására. Az alacsony pénzügyi műveltségi szint akadályt jelenthet az adórendszerben való eligazodásban. Ebből következően a pénzügyi műveltségnek az adóbevételekre gyakorolt hatása egyértelműen kimutatható.⁵⁶ Kétségesnek tűnik, hogy az

⁵¹ Irina Korostelkina – Elena Dedkova – Natalia Varaksa – Mikhail Korostelkin: Models of tax relations: improving the tax culture and discipline of taxpayers in the interests of sustainable development. E3S Web of Conferences 159, 06014 2020. p. 1.

⁵² M. T. Aguzarova, M. B. Gusalova, O.O. Burnatseva, Influence of tax culture and tax discipline on economic development, Scientific news, 12-17, 8 2017. és F. E. Veliyeva, Actual problems of tax culture of the Republic of Dagestan, New science: current state and ways of development, 85-88, 12-1 2016.

⁵³ Simon de Sismondi: New beginnings of political economy or of wealth in its relation to population; TRANS. edited by A.F. Kohn. – M.: State social service. Econ. ed. 1937.

⁵⁴ N. I. Turgenev, Experience of tax theory. – M.: Sotsekgiz, 176. o. 1937.

⁵⁵ Toni Brackin: Overcoming tax complexity through tax literacy – an analysis of financial literacy research in the context of the taxation system. In: 2007 Australasian Taxation Teachers Association Conference, 22-24 Jan 2007, Brisbane, Australia., Toni Brackin: Taxation as a Component of Financial Literacy: How Literate are Australians in Relation to Taxation. Griffith Business School, 2014.

⁵⁶ Fuad Bahramov: Elimination of tax complexity issues through financial literacy. Journal of Financial Studies, Institute of Financial Studies, vol. 8 (Special-J), 2023. 13-22. o.

emberek pénzügyi műveltségét jelentősen javítani lehet, az adózási kultúra problémájának kezelése nélkül.⁵⁷

Az említett pénzügyi kultúra definíciók arra engednek következtetni, hogy a pénzügyi kultúra fogalom elsősorban az egyénre és szűk környezetére koncentrált háttérbe helyezve a közösségi érdekeket. Ugyanakkor a fenntarthatóság témaköre éppen az utóbbi előtérbe helyezésével igyekszik operálni. Sandra J. Huston 2010-es kutatásában 71 pénzügyi kultúrára vonatkozó tanulmányt vizsgált meg és három fő megállapítása tett, amelyek szerint a pénzügyi kultúra fogalma hiányos, a pénzügyi kultúra szintjével kapcsolatos mérések nem átfogóak, legtöbb tanulmány nem ad útmutatót arra nézve, hogy miként lehetne hasznosítani a bennük foglalt megállapításokat.⁵⁸ Mohsen Rahmandoust és szerzőtársai 2011-es tanulmányukban kiemelték a pénzügyi kultúra fontosságát a vállalkozók sikerességében, valamint a társadalom fenntartható fejlődésének biztosításában.⁵⁹ John H. Bryant 2013-ban írt tanulmányában megállapította, hogy a pénzügyi kultúra elengedhetetlen egy sikeres és független élethez, amely a támogatja és fenntartja a gazdasági növekedést. A fogalomból kiolvasható, hogy a pénzügyi kultúrában gyökeredzik a gazdasági növekedés és annak fenntarthatósága iránti igény.⁶⁰ Ugyanakkor a környezeti és társadalmi fenntarthatóságra nem tér ki a definíció.

A hagyományos pénzügyi műveltség a pénzügyi tervezés alapjaira összpontosít, mint például a költségvetés, a megtakarítás és a befektetés. Hangsúlyozza továbbá az egyes pénzügyi döntésekkel kapcsolatos kockázatok és előnyök megértésének fontosságát. A klasszikus pénzügyi kultúra fogalomköre viszonylag korlátozottan foglalkozik a pénzügyi döntések hosszú távú következményeivel, például az infláció hatásával vagy a piaci ingadozásokból eredő pénzügyi veszteségek lehetőségével, és egyáltalán nem tér ki a gazdasági döntések esetleges ökológiai következményeire.⁶¹ A sustainability literacy angol szakkifejezés a fenntarthatósági kultúrát jelenti, amit egyre több szerző igyekszik a pénzügyi

⁵⁷ Viktoria A. Koretskaya-Garmash: Taxation Awareness and its Impact on Financial Literacy. Journal of Tax Reform. T. 3, № 2. C. 2017., 131-142. oldal 133. o.

⁵⁸ Sandra J. Huston: Measuring Financial Literacy. The journal of consumer affairs. Volume 44, Issue 2 Special Issue: Financial Literacy, 2010., 296-316. oldal

⁵⁹ Mohsen Rahmandoust: Teaching Financial Literacy to Entrepreneurs for Sustainable Development OIDA International Journal of Sustainable Development, Vol. 2, No. 12, 2011., 61-66. oldal

⁶⁰ John Hope Bryant: Economic Growth and Sustainability Rooted in Financial Literacy. In: Practicing Sustainability. Springer, New York. 2013. 95. 95-99. oldal

⁶¹ Cary Campbell - Nataša Lacković - Alin Olteanu: A "Strong" Approach to Sustainability Literacy: Embodied Ecology and Media. Philosophies 2021, 6(1), 14.

kultúral fogalmokörébe integrálni.⁶² Ez azt jelenti, hogy szemben a hagyományos pénzügyi tudatossággal, a fenntartható pénzügyi műveltség a pénzügyi tervezés holisztikusabb megközelítését alkalmazza. Hangsúlyozza a pénzügyi döntések hosszú távú következményeinek megértésének fontosságát. Arra is ösztönzi az egyéneket, hogy vegyék figyelembe pénzügyi döntéseik környezeti és társadalmi hatásait, például a zöld energiába való befektetést vagy a társadalmi igazságosságot előmozdító vállalkozások támogatását. A fenntartható pénzügyi műveltség arra is ösztönzi az egyéneket, hogy gondoljanak a jövőre és tervezzenek a nyugdíjra, valamint a váratlan kiadásokra. Összességében a fenntartható pénzügyi műveltség a pénzügyi tervezés átfogóbb megközelítése. A pénzügyi kultúra fogalmának kibővítése egy olyan új filozófiát szolgálna, amely szerint a gazdálkodási döntések meghozatala során figyelembe vesszük a szocioökonómiai és természeti tényezőket. A fenntartható fejlődés koncepciója magában foglalja az embereket (a szocioszférát), a természetet (a környezetet) és a gazdaságot.⁶³

Álláspontom szerint az adózási kultúra és a pénzügyi kultúra közelítése, az adózási szempontok kihangsúlyozása a közösségi szemlélet, a közös szükségletekhez történő hozzájárulás szükségességének megértésével és javításával hozzájárulhat a pénzügyi kultúra jelentésének egyéni szempontokról a közösségi, így a fenntartható fejlődést támogató megközelítések felé történő elmozdításában.

A pénzügyi kultúra és a fenntarthatóság gondolatának közelítését és egységesítését indokolhatja egyrészt, hogy az elmúlt években a tőkepiacokra olyan zöld, illetve fenntartható pénzügyi instrumentumok kerültek, amelyek fenntartható vagy zöld tulajdonságokkal felvértezve támasztanak kihívásokat a fogyasztók irányába. Megfelelő ismeretükhöz a klasszikus pénzügyi műveltségen túl már a fenntarthatósági, vagy zöld törekvéseket is szükséges elsajátítanunk. Másrészt a környezetvédelmi adóreformok több országban már megvalósultak, vagy – eltérő mértékben és hatékonysági fokkal – folyamatban vannak. Az adójogi jogkövetés biztosításához szükséges, hogy az adóalanyok értsék miért szükséges az újonnan bevezetett zöld terheket befizetniük.

A fenntarthatósági kultúra és a pénzügyi kultúra szintetizálása a fenntartható pénzügyi kultúrát eredményezi, amelyben már a befektetések, pénzügyi műveletek motivációjaként nem csak az egyén anyagi prosperálása, hanem a közösségi szempontok és a zöldítés is

⁶² Dainora Gedilaitė - Tadas Gudaitis - Giedrė Lapinskienė - Justinas Brazaitis - Jurgis Zizys - Askoldas Podviezko: Sustainability Literacy and Financial Literacy of Young People. MDPI, Sustainability, 2022., 14, 14013.

⁶³ Irina Korostelkina – Elena Dedkova – Natalia Varaksa – Mikhail Korostelkin: Models of tax relations: improving the tax culture and discipline of taxpayers in the interests of sustainable development. E3S Web of Conferences 159, 06014 2020. p. 1.

megjelenik. Décamps és szerzőtársai szerint a fenntarthatósági kultúra az egyén rendelkezésére álló tudás, eszköztár és motivációk összessége, amelyek révén elkötelezetté válhat egy fenntartható jövő építésében, továbbá annak biztosítása, hogy tájékozott és hatékony döntéseket hozhasson ennek megvalósítása érdekében.⁶⁴ A fenntarthatósági műveltséget már az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok 2030 elérésének egyik alappilléreként azonosították.⁶⁵ Az ENSZ megfogalmazásában a fenntarthatósági kultúra az a tudás, készségek és gondolkodásmód, amely lehetővé teszi az egyének számára, hogy mélyen elköteleződjenek a fenntartható jövő megteremtése mellett, és segítsenek informált és hatékony döntések meghozatalában e cél érdekében.⁶⁶

A fenntartható pénzügyeket úgy lehetne meghatározni, mint olyan pénzügyeket, amelyek támogatják azokat a szektorokat vagy tevékenységeket, amelyek hozzájárulnak legalább egy releváns fenntarthatósági dimenzió eléréséhez vagy javításához. Valójában a fenntartható pénzügyek meghatározásának javaslata nem a „pénzügy” fogalmának újradefiniálására irányul, hanem a pénzügyek fenntarthatóság támogatásában betöltött szerepének elismerésére összpontosít. Ezen alapon a fenntartható pénzügyeket ma már úgy is említhetjük, mint a „fenntarthatóságért való pénzügyek”.⁶⁷ A következőkben az adózás szerepét mutatom be ebben a jelenségkörben.

III A környezetszennyezés, környezetvédelem és a fenntarthatóság gondolatának megjelenése

A környezettel való együttélésről, környezeti fenntarthatóságról szóló diskurzus egyben a környezetszennyezés és a környezetvédelem gondolatosságának vizsgálatát is jelenti. Az ember környezetalakító tényezővé válása, továbbá ennek felismerése, a szennyező tevékenység környezeti károkozással való ok-okozati összefüggéseinek megértése, tudatos kezelése régi időkre nyúlik vissza és a földrajzi adottságoknak köszönhetően⁶⁸ eltérő ütemben valósult

⁶⁴ A Décamps, G Barbat, J. C. Carteron, V. Hands, C. Parkes, Sulitest: A collaborative initiative to support and assess sustainability literacy in higher education. *International J. Manag. Educ.* 2017., 15, 138-152.

⁶⁵ Krystal M. Perkins - David Slim Zepeda Quintana - Luis Velazquez: Sustainable Literacy. In: Leal W. Filho (eds): *Encyclopedia of Sustainability in Higher Education*. Springer, Cham. 2019.

⁶⁶ <https://sustainabledevelopment.un.org/sdinaction/hesi/literacy>

⁶⁷ Marco Migliorelli: What Do We Mean by Sustainable Finance? Assessing Existing Frameworks and Policy Risks. *Sustainability* 2021. 13, 975

⁶⁸ A földrajzról és a fejlődésről régóta tartó diskurzus folyik a szakértők között. Kétségtelen, hogy a földrajzi tényezők, mint például a földrajzi szélesség és az éghajlat, nagymértékben korrelálnak a fejlődéssel, de ennek az összefüggésnek az értelmezése továbbra is heves vita tárgya. lásd Daron Acemoglu - Johnson Simon - James A. Robinson: Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution. *Quarterly Journal of Economics* 117 (4): 2002. 1231-1294. o., valamint Oded Galor - Moav Omer: Natural Selection and the Origin of Economic Growth. *Quarterly Journal of Economics* 117 (4): 2002. 1133-1191. o.

meg.⁶⁹ Amikor a fejlődés és a fenntarthatóság kölcsönhatásával kapcsolatos kérdések gyökereit kívánjuk tanulmányozni, jó kiindulópont lehet röviden átgondolni a haladás eszméjének fejlődését, nemcsak azért, mert ez volt a fejlődés fogalmának előzménye, hanem azért is, mert idővel saját ellenpólusaként a fenntarthatóságra vonatkozó felhívásokat váltott ki. A szakirodalomban a haladást, vagyis azt az elképzelést, hogy "a civilizáció egy kíváncsi irányba mozdult, mozog és fog mozdulni", a tudományos (és technológiai), az anyagi és az erkölcsi fejlődés szempontjából már többen vizsgálták. Ezen vizsgálatok részeként a fenntarthatósági gondolat adózással való kölcsönhatását is megismerhetjük, azonban itt meg kell jegyezni, hogy egy relatív kronológiára támaszkodhatok, mivel az emberi közösségek fejlődése egyenetlenül valósult meg. Ahogy Henry Maine fogalmazott "Minden közösség ugyanazon az úton indult el, de különböző sebességgel haladt"⁷⁰.

A környezeti erőforrások felelőtlen kiaknázása, valamint a magatartással együtt járó környezetszennyezés nem a modern korunk terméke. Polányi Károly jegyezte meg, hogy az ember minden korban ugyanolyan és valóban úgy tűnik, hogy csak az eszközeink változtak meg és nem a rendszerünk. A környezet átalakítása és károsítása régóta az emberiség történetének részét képezi, hiszen az emberiség már több mint 10.000 éve hatással van a környezetére, folyamatosan alakítja azt. Grahame Clark brit régész egyértelmű ok-okozati összefüggést fedezett fel az éghajlatváltozás és az emberiség kulturális újításai között, mivel már a primitív társadalmak is a helyi ökológiai feltételekhez igazították tevékenységüket. Álláspontja szerint az emberiség annak is köszönheti felsőbbrendűségét, hogy képes volt igazodni a legváltozatosabb körülményekhez.⁷¹ Gary Feinman amerikai régész kutató szerint a klímaváltozás megértéséhez meg kell érteni a civilizáció történetét a környezetével kölcsönhatásban. Miközben a környezet változásának mértéke napjainkban radikális gyorsaságot ért el, az emberi behatást több ezer évre visszamenőleg is felfedezhetjük.⁷²

A hordákban élő vadászó, gyűjtögető életmódot folytató ember mindent elfogyasztott, amihez hozzáfért, de csak eseti sérüléseket okozott a környezetben, melyeket kompenzálni tudott. Ezzel szemben a neolitikus forradalom eredményeként fokozatosan előtérbe került a földművelő életmód. Eurázsia lakói nagyjából Kr.e. 10 000-től kezdődően a vadászó-

⁶⁹ Míg a környezeti hatások, földrajzi adottságok egy része a jelenlegi termelékenységre közvetlenül hat, egyre több bizonyíték van arra, hogy a korreláció nagy része közvetett mechanizmusokon keresztül valósul meg. lásd Enrico Spolaore - Romain Wacziarg: How Deep Are the Roots of Economic Development? NBER Working Paper No. 18130, 2012. 1. o. Az a hipotézis, hogy a földrajzi tényezők befolyásolják a termelékenységet és a gazdasági fejlődést, már régóta létezik, visszanyúlik egészen Niccoló Machiavelli, vagy éppen Charles-Louis de Montesquieu munkásságáig.

⁷⁰ Henry S. Maine: Az ősi jog. Gondolat, Budapest, 1988. 93. o.

⁷¹ Grahame Clark: A világ története. Gondolat, Budapest, 1975. 110. o.

⁷² <https://www.fieldmuseum.org/about/press/ancient-civilizations-were-already-messing-planet> (2024.02.15.)

gyűjtögető gazdaságról a mezőgazdasági és pásztorkodó termelésre tértek át, köszönhetően a környezeti előnyöknek. Ezek közé az előnyök közé tartozott Eurázsia nagyobb mérete, természeti adottságai, kezdeti biológiai feltételei, így a házasítható állatok és növények sokfélesége, valamint kelet-nyugati tájolása, amely megkönnyítette a mezőgazdasági újítások elterjedését. E földrajzi előnyökre építve Eurázsiaiban népességszaporodás és a technológiai innováció felgyorsulása következett be. Jared Diamond szerint az európai gazdasági és politikai sikerek megalapozói az őskorban működő mélyebb földrajzi előnyök eredményei voltak. Egyes eurázsiai népek leszármazottai a neolitikus kori előnyökre építve képesek voltak arra, hogy technológiai előnyüket és az óvilági betegségekkel szembeni immunitásukat felhasználva az újkorban más régiók fölé kerekedjenek - köztük olyan régiók fölé is, amelyek nem élvezték Eurázsia eredeti földrajzi adottságait.⁷³

A neolitikus forradalom következtében függőségbe kerültünk a talajtól, mivel az évszakok és a növények életciklusainak változásai olyan létformát kényszerített a gazdálkodókra, ami fegyelmezett és állandó kapcsolatba kényszerítette őket a környezetükkel.⁷⁴ Ez a folyamat az ember pszichológiai magatartásformáinak megváltozásával járt együtt.⁷⁵ A letelepedett földműves már különbséget tett a tőke és a kamat között, a kamatot elfogyasztotta. Megszületett a gazdasági gondolkodásra fogékony ember, a homo economicus.⁷⁶ Az agrárgazdálkodás során figyelni kellett az állatállomány biológiai értékére, a vetőmagszükségletre, a legjobb fajták kiválasztására, a begyűjtött javak őrzésére, a termőföld és az állatok megfelelő gondozására. A növénytermesztés-szántóföldi művelésre való áttérés, az ércek bányászata és a fémkohászat, valamint a közlekedés fejlődése súlyosabb környezetterhelést indított el. Először változtatta meg az ember az élővilág élőhelyét, megkezdődött az erdők irtása, a védtelenné váló talajt a szél és a víz elhordta, az alapkőzetig lepusztította. Az ősi civilizációk környezetkárosító hatása már tartós, máig ható változásokat okozott a természetben. A hatások regionális szinten már jelentkeztek, de még nem okoztak globális méretű elváltozásokat. A növekvő népesség egyre inkább a városokban koncentrálódott. Már az ókorban megjelentek azok a gondok, amelyek ma is környezeti problémát okoznak a nagyvárosokban: szemétkézelen, vízellátás, szennyvízelvezetés, higiéniai kérdések. Szükséges volt olyan megoldások alkalmazása, amelyek ma is beletartoznak a környezetvédelem eszköztárába.

⁷³ lásd például: Andreas Irmen: Extensive and intensive growth in a neoclassical framework, *Journal of Economic Dynamics and Control*, Volume 29, Issue 8, 2005.

⁷⁴ Polányi Károly: Kereskedelem, piacok és pénz az ókori Görögországban. Gondolat, Budapest, 1984. 122-123. o.

⁷⁵ Stuart Piggot: Az európai civilizáció kezdetei. Gondolat, Budapest, 1987. 36. o.

⁷⁶ Szilovics Csaba: Az adózás eredetéről. Novissima Kiadó, Budapest, 2021. 40-43. o.

A civilizáció fejlődését a neolitikus forradalomtól kezdődően három úton határozhatjuk meg, ezek az öntözéses gazdálkodás, az esőzéssel szántóföldi művelési rendszer, valamint a nomádnak nevezett út. Az esőzéssel szántóföldi művelési rendszert folytató európai és ázsiai közösségekben, évszázadokon át csak kis mennyiségű terménytöbbletet tudtak előállítani, mert a betakarított termés mennyisége évezredekig alig haladta meg az elvetett mag 2-4 szeresét. Ezek a civilizációk a lassan felhalmozódó forrásaikra támaszkodva, néhány ezer évvel később váltak képessé a fejlettebb társadalmi és gazdasági rend kiépítésére, mint az öntözéses közösségek.⁷⁷ Az öntözéses gazdálkodást folytató kultúrák a Nílus, a Tigris-Eufrátesz és az Indus völgyében fejlődtek, ahol a természet adta lehetőségek élelembőséget eredményeztek, amelynek következtében az emberek terményfelesleget tudtak felhalmozni, ami monumentális építkezések, nagyobb városok és államok kialakulásához vezetett, tovább az adózás forradalmát is eredményezte. Ezek a társadalmi és gazdasági átalakulások az ókori egyiptomi, mezopotámiai, kínai kultúrákban mentek végbe.⁷⁸

A két modellel párhuzamosan kialakult egy harmadik, általában nomádnak nevezett fejlődési út. Ezek a törzsek nem azért választották a nomád vagy félnomád életformát, mert hiányzott belőlük a hatalom központosításának vagy az államalkotásnak a képessége és nem kiszorultak a végtelen sztyeppékre, hanem belakták és uralták azt és valamennyi közösségi és személyes szükségletüket ebben a kevés gazdasági előnyt kínáló zord földrajzi környezetben is ki tudták elégíteni. Életformájukat a rugalmasság és az állandó alkalmazkodás jellemezte, mert a vándorlásuk útvonalait nem csak a szokásaik határozták meg, hanem az aktuális és folyton változó éghajlati és politikai körülmények. A szűkös természeti erőforrásaik miatt kénytelenek voltak elsajátítani az időszakos földművelés és a kereskedelem, valamint a hadviselés és a hadisarc szedésének szabályait.

A környezetről való gondoskodás, a környezeti tudatosság, így akár a fenntarthatóság, vagy fenntartható fejlődés gondolat azokon a területeken jelenhetett meg, ahol ún.: intenzív növekedés volt a jellemző. Szemben az extenzív fejlődéssel az intenzív növekedés egy behatárolt területen valósul meg, ahol az erőforrások nem korlátlanok, nem bővíthetők azokat, viszont hatékony felhasználásukkal fenntartható életmódot folytathatnak az ott élő emberek. Jó példa erre Egyiptom, ahol évezredekig keresztül a Nílus áradásához volt kötve a jólét és bőség.

⁷⁷ Szilovics Csaba: *On the Origins of the Taxation* McGraw-Hill Aula Magna, Madrid 2022.

⁷⁸ Szilovics Csaba: *Az adózás eredetéről*. Novissima Kiadó, Budapest, 2021. 41-44. o.

A fenntartható vagy környezetbarát gazdaság és társadalom létezésének kérdése a XIX. századig⁷⁹ csak azokban a közösségekben merült fel, ahol kis területen viszonylag sok ember telepedett le, mint az ókori Egyiptom, Mezopotámia, India és Kína néhány pontján. Azok a társadalmak, akik ezt tulajdonságot nem ismerték fel, pusztulásra ítélték magukat a javak korlátan felélésével, a természet kiszípolozásával. Régészek, klimatológusok, történészek, paleontológusok és palynológusok (pollenkutatók) által az elmúlt évtizedekben tett felfedezések meghatározták azon folyamatok körét, amelyekkel a múltbeli társadalmak aláásták önmagukat azáltal, hogy károsították környezetüket. Ezeket nyolc kategóriába sorolták, amelyek relatív fontossága esetről esetre változik: erdőirtás és élőhelypusztítás, talajproblémák (erózió, szikesedés és a talaj termékenységének csökkenése), vízgazdálkodási problémák, túlvadászat, túlhalászat, a betelepített fajok hatása az őshonos fajokra, az emberi népesség növekedése és az emberek megnövekedett egy főre jutó hatása.⁸⁰

A fenntartható fejlődés, párhuzamosan a környezetkárosítás és környezetvédelem kérdésköreivel megtalálható a korai civilizációk életében is. Ez nem azt jelenti, hogy az ember tudatában volt környezetalkotó tevékenységének, de egy szerves fejlődés mentén egyre inkább érezhette bizonyos erőforrások kihasználásának káros hatásait. A gondolatmenetet a fejezetben ókori, középkori és újkori példákkal támasztom alá, míg nem elérünk a modern kori fenntartható fejlődés elképzeléséhez. Céлом továbbá, hogy bemutassam, az adózásnak már a történelem kezdete óta szerep jutott a források elosztásában, ezáltal hatással volt a környezetre.

III.1. Ókor – a fenntarthatóság gondolatának bölcsője?

A Nílus, a Tigris, az Eufrátesz és a Sárga folyó mentén alakultak ki az első kultúrák, melyeknek az alapját a növénytermesztés jelentette. Ehhez arra volt szükség, hogy az akkori emberek kiirtsák a folyókat kísérő erdőket, feltörjék a még szűz területeket, csatornaásással elvezessék a fölösleges vizeket. Ez nem csak az ottani őshonos élőlények tömegének pusztulását jelentette, hanem azt is, hogy a korábban növények által védett terület a felszántást követően a víz és a szél pusztító hatásának volt kitéve. Ettől kezdve beszélhetünk az emberi tevékenység által létrejött talajerózióról és deflációról. Tigris és az Eufrátesz között olyan csatornarendszer jött létre, melynek segítségével mesterségesen öntözhető volt mintegy 30 000 négyzetkilométernyi terület. Ebben az időben hasonló építkezések történtek Indiában és Kínában. Huang-ho medencéjét a Csang-Csianggal összekötő Hang-Csou és Peking közötti

⁷⁹ Luck Ferry: Új rend: Az ökológia. Európa Könyvkiadó, 1992.

⁸⁰ Jared Diamond: Collapse: How Societies Choose To Fail Or Succeed. Penguin Group, USA 2005. p. 17-

csatorna hossza mintegy 1782 km volt. Hérodotosztól tudjuk, hogy Egyiptom területén a Kr.e. 1600-as évek körül hatalmas völgyzáró gátat építettek, melynek segítségével mintegy 700 km² felületű és közel 3 milliárd köbméter vizet tároló medencét hoztak létre. Az emberi hatások azonban nem minden esetben voltak tartósak, hiszen az ember még nem mindig gondoskodott a talajok tápanyag-utánpótlásáról, ezért néhány év után a talajok kimerültek, és fel kellett hagyni azok művelésével, újabb területeket kellett feltörni. Ez lehetőséget biztosított a sérült területek regenerációjára.⁸¹

Bizonyos népcsoportok, birodalmak eltűnéséhez vagy hanyatlásához és összeomlásához nagymértékben hozzájárult a környezetszennyezés vagy a környezetrombolás. Az is ismert, hogy az emberek gyakran szenvedtek olyan betegségektől, amelyeket a környezetszennyezés okozott. Az írások megemlékeznek olyan ősi civilizációkról, amelyek talán azért omlottak össze, mert kirabolták az őket eltető természeti világot. A legkorábbi példát az ősi mezopotámiai "Gilgames eposzban" találhatjuk, amelynek első változata Kr.e. 2000-ből származik. Az agyagtáblák hatalmas cédruserdőkről mesélnek, amelyeket az istenek akarata ellenére kivágtak, ezért büntetésül tűzzel és szárazsággal átkozták meg a földet, és a régiót sivataggá változtatták. A sumérokat arra kényszerítették, hogy Babilonba és Asszíriába meneküljenek. A Tigris és az Eufrátesz folyó medencéjében a társadalmak bukását sokáig külső betolakodóknak tulajdonították. Újabb vizsgálatok azonban arra utalnak, hogy a mezopotámiai civilizációk is áldozatai lehettek a környezeti hatások halmozódásának, amelyek végül csökkentették az élelmiszerellátást és aláásták a gazdaságukat. A termékeny félhold civilizációja egy száraz területen feküdt, és az öntözés által lehetővé tett olajellátásnak köszönhetően fejlődött és virágzott. Mivel azonban az öntözőrendszerek nem rendelkeztek vízelvezető elemekkel, a talajvízszint fokozatosan emelkedett, ami a talaj vizesedéséhez és sósodásához vezetett, és a föld termőképességét hosszú távon nem lehetett fenntartani.⁸² Ezzel párhuzamosan pedig egyre bővülő népességet kellett rendszeresen eltartani. Kr.e. 3000-ben a mezopotámiai Uruk templomvárosának 50.000 lakosa volt. A korszak kezdetleges, vagy korlátozott gazdasági, technológiai adottságai, földművelési lehetőségei figyelembe vételével, ennyi ember élelmezése óriási szervezést és a természet kizsigerelését jelenthette.⁸³

Az említett kudarcok ellenére, a vízgazdálkodásnak komoly szabályozása volt a területen. A babilóniai dinasztiáknak, a kormányzóknak az egyik legfontosabb érdekköre a vízhez

⁸¹ Kiss Ferenc - Szabó Árpád: Tudomány és Környezettörténet. 52-53. oldal, elérhető: <https://kornyezet.nye.hu/kornyezet/sites/www.nye.hu.kornyezet/files/TUDOM%C3%81NY-%20%C3%89S%20K%C3%96RNYEZET%C3%96RT%C3%89NET%20pdf-hez.pdf>

⁸² Lester R. Brown: Building a Sustainable Society Worldwatch Institute, Washington, D.C. 1981. 14. oldal

⁸³ <https://www.crf-usa.org/bill-of-rights-in-action/bria-18-4-a-environmental-disasters-in-the-cradles-of-civilization>

fűződött, amellyel kapcsolatban jelentős szabályozómechanizmus működött. Az első államközi vízjogi egyezmény, ami fennmaradt Kr. e. 2500-ból származik. Az egyezség Umma és Lagash városa között született meg. Az egyezmény a két város közötti konfliktust szándékozott rendezni, valamint szabályozta a Tigris folyóvizének elosztását, s ezáltal megoldani a mezőgazdasági célú öntözés problémáját. A sumér király Gudea (Kr. e. 2492) új csatornát építtetett és tartott fenn. A babilóniai Isten Nun személyisítette meg azt az ideát, hogy a víz az élet forrása és minden áldás hordozója.⁸⁴ Ebben az időszakban, Shulgi a harmadik dinasztia második királya alatt fejlődött ki egy kodifikációs jog, amely lefektette a Hammurabi törvények alapjait is. Ez a törvénykönyv és a királyi levelek a helyi önkormányzatoknak utasításokat tartalmazott, hogy tartsák fenn a vízműveket és a csatornákat. Hammurabi törvénykönyve számos vízjogi szabályt tartalmazott. A törvény bevezetőjében Hammurabi magát úgy írja le, mint "kegyes bíró, aki Lagashnak és Girsunak vízi helyeket biztosított, hogy legyen mit inniuk".⁸⁵

A környezettel fenntartható egyensúlyt kialakító társadalom keresése elkerülhetetlenül Egyiptomba vezeti a kutatókat. Az egyiptomiak több ezer éven át képesek voltak saját környezetvédelmi politikájukat meghatározni és végrehajtani. Egyetlen más ókori civilizáció sem tartott ki ilyen sokáig, hiszen a Kr. e. 3000-től egészen a Kr. u. 1000-ig terjedő időszakban stabil, folytonos mintákat találunk a gazdaságban, kormányzatban, vallásban, valamint az ökológiai nézetekben és technikákban. A piramisokban megtalálható hieroglifák Osiris istent a Nílus vizével azonosították. A Menes-i hagyományok alapján az első fáraók gátakat építettek, hogy szabályozzák a Nílus áradásait. A két első dinasztia korában (körülbelül Kr. e. 3400 és 2980 között) volt egy ún. "Építész király" (Medeh Nisout) látta el a vízzel kapcsolatos közszolgáltatásokat.⁸⁶

Az ősi India irodalma szintén bővelkedik a környezet megőrzésére vonatkozó utalásokban. A mezőgazdaságot szent foglalkozásnak tekintették, és a földműveseket nagy tisztelet övezte. Az alkalmazott technikák környezetbarátok voltak, mint például a vetésforgó és a természetes trágyák, például a tehéntrágya. Ezek a gyakorlatok biztosították, hogy a föld generációkon át termékeny és termő maradjon.⁸⁷ A kínaiak már az ókorban kidolgozott hulladékgyűjtési rendszerrel rendelkeztek és a fekáliával történő trágyázás már évezredekkel ezelőtt is lényeges

⁸⁴ Tóth Dávid: A vízjog történelmi szemelvényei és a vízjog kodifikációjának újragondolása. JURA, 2019/1., 520-526. o.

⁸⁵ Dante A. Caponera: Principles of waterlaw and administration. A. A. Balkema. Rotterdam-Brookfield. 1992. 15-16. o.

⁸⁶ Tóth Dávid: A vízjog történelmi szemelvényei és a vízjog kodifikációjának újragondolása. JURA, 2019/1., 520-526. o.

⁸⁷ <https://thegreenliving.in/sustainability-lessons-from-ancient-india/> (2024.05.03.)

része volt a mezőgazdasági termelésnek, 4000 éve így tartják fenn a Kína keleti részén fekvő hordalékos síkságok talajának termékenységét. Kína több részén ma is követik ezt a hagyományt. Han Suyin írta, hogy Chengtu városában a tizenkilencedik században és e században is 1949-ig a város leggazdagabbjai közé tartoztak azok a családok, amelyeknek a tulajdonában volt a városi csatorna és így a csatornában összegyűlt ürüléket eladhatták vidéken.⁸⁸

Kr.e. 420-ban Athén törvényt hozott a város egyik folyója, az Illiszosz védelmében. Ez alapján tilos volt az állatbőröket a folyóban áztatni majd cserzeni a Héraklész-szentély feletti szakaszon, szintén tiltották a mosás utáni szenny folyóba borítását. A modern kutatások azt mutatják, valószínűleg ez a törvény elősegíthette, hogy a folyó tiszta maradjon. A következő évszázad szerzői már arról írtak, hogy az Illiszosz tiszta és gyönyörű folyó. Kár, hogy a terjeszkedő város mára teljesen bekebelezte a folyót, a föld alá vezette és beépítette az egykori völgyét. Voltak más szabályozások is, például tiltották a folyóba vizelést és ürítést, a szemét behajigálását, a ruhamosást, azonban a közemberek egyáltalában nem biztos, hogy betartották ezeket az előírásokat. Más vezetők közműveket létesítettek, csatornákat, amelyek elvezették a szennyvizet.⁸⁹

A 90-es évek elején a grönlandi jégminták kémiai elemzése kimutatta, hogy a levegő ólomkoncentrációja olyan szintet ért el a Kr.u. II. évszázadban, mint az első ipari forradalom idején. Ezt az eredményt azóta a svédországi tavakból, a britanniai és spanyolországi tőzegmohalápokból és a svájci Jura-hegység tengerszemeinek üledékéből származó minták vegyelemzése is alátámasztotta. Még magasabb lehetett a levegő rézkoncentrációja: kb. 2100–2300 tonna/év a Római Birodalom csúcskorszakában - Kr.e. I. század közepe és a Kr.u. II. század közepe -, amely érték magasabb, mint a 18–19. századi európai emisszió.⁹⁰ Mindez azzal függ össze, hogy a bányák és fémfeldolgozó üzemek a császárkor első két évszázadában teljes kapacitással üzemeltek. Legfőképpen az ezüst- és ólombányászat volt rendkívül környezetszennyező, nemcsak az alkalmazott technológia miatt, hanem azért is, mert ezeknek környékén gyakorta mérgező higanyt és cinóbert is kitermeltek. A dél-spanyolországi Almadén higanybányáinak környékén található napjainkban is a föld higannyal leginkább szennyezett területe. A jordániai Wadi Faynan területén működő római kori rézbányák munkásainak csontváza sokkal magasabb nehézfém-szennyezést mutatnak, mint amit a modern rézbányákban dolgozóknál mértek. Az ólom és a magas ólomtartalmú ezüst ráadásul

⁸⁸ https://mult-kor.hu/20021112_a_kornyezetszennyezes_rovid_tortenete?pIdx=2

⁸⁹ https://ng.24.hu/tudomany/2024/11/02/okor-kornyezetszennyezes/#google_vignette

⁹⁰ <https://www2.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/legszeny3.htm> (2024.04.15.)

az evéshez és főzéshez használt edényekben, az édesítőszerekben, a rendkívül népszerű halszószban (garum), a különféle tartósítószerekben is jelen volt.⁹¹

A mai Izrael északi és középső területein Kr.e. 1200 és Kr.e. 300 között élőkől ránk marad fogminták vizsgálata alapján az eltemetett emberek harmada gyermekkorában, esetleg már az anyaméhben ki volt téve a mérgező nehézfémekkel való találkozásnak. A jelenség valószínűleg összefügg a vaskor virágzó fémkereskedelmével a Földközi-tenger térségében, és a városokban egyre nagyobb számban megjelenő vasolvasztóműhelyek megjelenésével. A kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy az ólommal nem szennyezett emberek egy helyben éltek, akár szárazföldön, akár a tengerparton. Ezzel szemben akiknek magas volt az ólomszintje, azok mind a part menti vidékekre jellemző stroncium-jegyeket mutattak, bárhol is éltek, tehát helyet változtattak, esetleg kereskedelemmel, ólomtárgyak szállításával is foglalkozhattak.⁹² Ugyanakkor a rómaiak az újrahasznosításban is jeleskedtek, a liverpooli egyetem kutatói által közétett tanulmányban bemutatták, hogy a római köztársaság vége felé az ólomszennyezés jelentős mértékben csökkent a jégminták alapján, ennek pedig oka lehetett, hogy egy konfliktusos időszak alatt a Birodalom hozzáférése a dél-francia és ibériai ezüstbányához megszakadt. Kr. e. 120 körül olyan ezüstművek kezdtek megjelenni, amelyeknek jóval alacsonyabb volt a nemesfémtartalma, ami azt jelenti, hogy az érméket újrahasznosították, beolvasztották más ezüstművekbe. Ezek a módszerek mind pénzügyi, mind környezeti szempontból is előnyösebb megoldásnak tűntek.⁹³

A Római Birodalomban számos példát találunk a pazarlásra is, ami az élővilág pusztítását jelentette. A Kr. u. 248. év áprilisának huszonegyedik napján Róma megünnepelte ezredik születésnapját. Három napon és három éjszakán át tartó ünnepségen feljegyezték, hogy lemészároltak 32 elefántot, 10 jávorszarvast, 10 tigrist, 60 oroszlánt, 30 leopárdot, 6 vízilovat, 10 zsiráfot, 1-1 különös orrszarvút, és számtalan más vadállatot, nem is említve az ezer gladiátort. A ludī saeculares, azaz „évszázados játékok” egy korábban ismert és ünnepelt esemény volt Rómában.⁹⁴

Idősebb Plinius a Természet históriájában így írt: „Beszennyezzük a folyók vizét és a természetet, még magát a levegőt is, ami az élet legfőbb segítője, az életet elpusztító közeggé alakítjuk.” Azaz, az ókori tudós már aggódott amiatt, hogy az ember visszaéléseket követ el a Föld ellen. „Elsődleges és kellemes kötelességem a Földért, minden dolgok eredőjéért

⁹¹ Grüll Tibor: A Római Birodalom gazdasága. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017. 94-97. o.

⁹² <http://ecolounge.hu/nagyvilag/mar-az-okorban-elt-embereket-is-ipari-olomszennyez-es-sujtotta> (2024.01.21.)

⁹³ Jonathan R. Wood - Matthew Ponting - Kevin Butcher: Crisis? What crisis? Recycling of silver for Roman Republican coinage. Archaeological and Anthropological Sciences, Volume 15, article number 147, 2023.

⁹⁴ Edward Gibbon: The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, vol. 1. London: William Strahan and Thomas Cadell, 1776, ch. 7

küzdeni s támogatni őt.” Plinius szavai.⁹⁵ Ifjabb Plinius egy török városról számolt be Traianusnak, leírva, hogy a város látványosságaként ismert és amúgy igen szép főutcáján egy szennyvízcsatorna csordogál undorító szagokat bocsátva ki. „A város látványa és egészségi állapota is meghálálná, ha e csatornát lefednék, ha felséged hozzájárul.” Az uralkodó pozitívan válaszolt, megjegyezve, hogy valóban egészségügyi veszélyt hordoz magában mindaddig, míg fedetlenül folyik át a városon a szennyvíz. E történet is arról tanúskodik, hogy elődeink nagyon is tisztában voltak a levegő és a víz egészségügyi hatásaival: ha a környezet rossz állapotban van, az ránk is veszélyt jelent. A római szerzők azt is felismerték, hogy a katonák beszennyezik a vizeket a táborhelyeik környezetében. Flavius Renatus Vegetius 4-5. századi katonai feljegyzéseiben megemlékezett róla: „Ha egy népesebb sereg nyáron vagy ősszel egy helyen táborozik, akkor a vizek megromlanak, a levegő megfertőződik, és végzetes, rosszindulatú betegségek kapnak lábra emiatt, és ezt egyedül a gyakori táborhely-váltással lehet csak megelőzni”. Suetonius a Tiberisről, Róma folyójáról írja, hogy a folyó „tele volt szeméttel és leszűkült a fölé lógó építményektől”, mielőtt Augustus császár megtisztította volna. Nem minden császár vigyázott azonban a folyóra, Néró például rengeteg rothadt szőlőt borítottatott bele. Juvenalis, a költő úgy emlegette a Tiberis vizét, mint egy „csordogáló szennyvízcsatorna”. Galénosz, az orvos azt írta, a Tiberis olyan szennyezett, hogy nem biztonságos megenni a belőle kifogott halat. Nerva római császár uralkodása mindössze 2 éve alatt számos olyan építkezésbe fogott, amelyek Róma tisztábbá és egészségesebbé tételét célozták meg. Sextus Julius Frontinus, aki a vízvezetékek főfelügyelője volt, azt írta Nervának köszönhetően: „a város külleme átalakult, tisztává változott, a levegő is tisztább lett, s mindaz az ok, amelytől a város légköre korábban hírhedten egészségtelen volt, ma már a múlté”.⁹⁶

III.2. Középkor – átmenet egy új szemléletmód felé

A római birodalom időszámítás utáni III. századi válságától egészen a Karoling-korig - bizonyos szerzők szerint az ezredfordulóig - tartott egy hosszú átmeneti időszak, aminek következtében kialakult a nyugat-európai keresztény civilizáció. Az ókori mintaadó államok Kr.u. VIII. századra már régen megszűntek vagy radikálisan átalakultak, de anyagi és szellemi örökségüket, az általuk kidolgozott adóztatási, államszervezési és igazgatási módszereket az újonnan létrejött civilizációk igyekeztek továbbvinni és felhasználni és fejleszteni, megjegyezve, hogy a római birodalom bukását követően a tudásanyag elveszett, a betelepülő

⁹⁵ Harris H. Rackham: Natural history by Pliny, the Elder. W. Heinemann, London 1938.

⁹⁶ <https://theconversation.com/the-waters-become-corrupt-the-air-infected-heres-how-ancient-greeks-and-romans-grappled-with-environmental-damage-236680> (2024.10.26.)

germán lakosság nem azt a fenntartható életvitelt, gazdálkodást folytatta, amit a rómaiak. A következő, szegényesebb, barbárabb évszázadok, sőt általában az egész középkor látszólag visszaesést, hanyatlást jelentenek az antik kultúrához képest. Igaz ugyan, hogy a középkor első századai valóban visszaesést jelentenek -, de a nagy, történeti méretű átalakulásoknak, egy új világ születésének mindig megvannak a maga elkerülhetetlen megrázkódtatásai. A hanyatlás egyébként is csak átmeneti és viszonylagos volt; s a középkori fejlődés, ha kezdetben szerényebb eredményeket produkált is, és sok tekintetben idegenebb tőlünk, mint az antik kor szabadabb, realisabb szelleme, mégis szélesebb alapokat teremtett az emberiség további haladása számára⁹⁷, amely a feudális világon keresztül a modern Európáig vezetett.⁹⁸ Az ókori nyugati gazdaság mediterrán jellege, amely túlélte a római birodalom bukását és a germán népvándorlást, az iszlám támadások során összeomlott. Nagy Károly Nyugat-Európa romjain felépülő birodalma kontinentális lett, a földközi tenger, a fontos kikötők, valamint az általuk elérhető kereskedelmi útvonalak visszaszerzése a Charlemagne által vezetett frankoknak sem sikerült. Ez a tény nagyban meghatározta a kora középkor gazdasági rendjét. Európa nyugati részét a hajózás és a kereskedelem hanyatlása jellemezte.⁹⁹ Az emberek társadalmi helyzetét a földhöz való viszonyuk testesítette meg, amely világi és egyházi birtokosokból álló kisebbség kezében volt. A mindennapi lét teljesen a föld tulajdonán vagy birtoklásán alapult. Az antik civilizációk dicsőségét hirdető városi lét elsorvadt, létezése a vidékhez és a folyamatosan erősödő egyházhoz volt kötve. Tekintve, hogy Európa a mezőgazdaságból élt, az ingó vagyon haszna jelentősen lecsökkent.¹⁰⁰ Kizárólag az egyház rendelkezett ebben a korszakban jelentős ingó tőkével, aminek révén elsőrendű pénzügyi hatalommá vált.¹⁰¹ Ugyanakkor a képet árnyalja, hogy az Egyház csak a Német-római

⁹⁷ A középkorban óriási kulturális, tudományos fejlődés ment végbe, annak ellenére, hogy a sötét középkort, ami a római birodalom bukását követő hosszú időszak volt, általánosságban elmaradottnak tartják. Ezt a képet árnyalja, hogy az egyes területek eltérő fejlettségi szinttel rendelkeztek és eltérő mértékben és irányba fejlődtek. A középkornak köszönhetjük többek között az első európai egyetemek létrejöttét, egy új emberkép kialakulását, a szolgaság, rabszolgaság intézményének kezdődő visszaszorulását, a könyvnyomtatást, a felfedezések megindulását, a reneszánszt. Harari az emberiség rövid története című könyvében azt állítja, hogy az elmúlt ezer, ezeröttszáz évben nem sok minden történt véleménye szerint technika viselkedése és a politikai határok változásai később történetekkel összehasonlítva jelentéktelenek voltak. A modern világ technológiai vívmányai megtévesztenek bennünket, de tévedünk, ha pusztán a technológiai fejlettség alapján ítéljük meg egy társadalomban bekövetkezett változásokat. Fontos még vizsgálódásai más horizontok is kiszélesítsük például kulturális távlatokra az európaiak tágabb világról való tudása a XIV. és XVI. század között hatalmasat változott sok téren csaknem elérte maximum európai emberként a kulturális horizontú törzsi szintről nemzetivé aztán nemzetközivé végül globálissá vált ezt a tényt a középkori szó negatív jelentés tartalma árnyalata miatt csak ritkán értékeli. Az másik fontos kulturális tény, amit a technológiai fejlődés szemellenzöt viselő gyakran figyelmen kívül hagynak a személyes szabadság kérdésköre.

⁹⁸ Révay József: Százarcú ókor. <https://mek.oszk.hu/01000/01057/01057.pdf> 207. o.

⁹⁹ Henri Pirenne: A középkori gazdaság és társadalom története. Budapest, 1983.

¹⁰⁰ Pirenne: A középkori... i. m. 47–48. o.

¹⁰¹ A korabeli krónikák beszámolnak a szerzetesi szentélyek gazdagságáról, az ott felhalmozott értékekről, amelyek túlnyomó része a bőséges adományokból származó nemesfémekből készült. A földbirtokos

birodalom területén volt ez a központi erős szervezet, ahol sok kis királyság nem rendelkezett megszilárdult államhatalommal. Azokban a régiókban, ahol erős volt a helyi központi irányítás, ott az Egyház csak a “másodhegedűs” szerepét töltötte be.

A XI. században megindított keresztes hadjáratok diadalainak köszönhetően sikerült ismételten teret nyerni a földközi tenger medencéjében, aminek eredményeképpen a keleti kereskedelmi útvonalak megnyíltak, ezáltal pedig egy gazdasági fellendülés következett be. A városi élet kivirágzása elindított egy társadalmi, gazdasági átrendeződést. A keresztes háborúk hatással voltak a környezetre is, egyrészt az átvonuló seregek pusztítása, másrészt a termelési szerkezet átalakítása révén. A hadjáratoknak köszönhetően Európában új zöldségek, gyümölcsök jelentek meg, mint a füge, citrom, datolya.

A XIV. század elejétől kezdve a fejlett kereskedővárosokban párhuzamosan a gazdagodó polgári réteg előretörése mellett, az addig uralkodó püspöki, nemesi hatalom kiűrésének folyamata volt megfigyelhető. A vagyonos polgárok egyre inkább beleszóltak a városok vezetésébe, a helyi rendeletek elsődleges célja pedig a haszon növelése lett. Az egyház által közvetített ideológiától történő eltávolodás napról napra növekedett. A leírtakkal szemben a kelet-római birodalomban megmaradt a központi hivatalnokszerkezet és a hadsereg. A városok gazdagabbak voltak, az adószedő mechanizmusokat hatékonyabban fenn lehetett tartani. Ez az állapot azonban nem bizonyult maradandónak. A Kr.u. XIII. századra a keleti világbirodalom összezsugorodott, elvesztette tartományait, egykori bevételeinek háromnegyedét. Az állandó támadások az Iszlám Állam részéről pedig csak tovább erősítették ezt a folyamatot. Néhány évszázados késéssel, de keleten egyaránt végbementek azon változások, amelyek következtében a bizánci társadalom nemesi-paraszti agrárvilággá alakult. Az agrárizálódás és az antik városi civilizációtól való eltávolodás keletet szintén utolérte¹⁰², ha nem is ugyanolyan ütemben és minőségben, mint nyugaton, ahol a társadalom jóval mélyebb dezintegrációja valósult meg.¹⁰³

Az ember és a környezet viszonya a középkorban sem volt teljesen harmonikus.¹⁰⁴ Alacsony higiéniai színvonal, fertőzött víz, járványok¹⁰⁵, környezeti katasztrófák¹⁰⁶

arisztokrácia időről időre rászorult az egyházi hitelekre. A szerzetesi kincstárakat azonban elsősorban éhínség idején vették igénybe a környékbeli földesurak, mikor tartalékaik kimerültek. A XIII. századig kizárólag fogyasztási kölcsönökről beszélhetünk, amelyben a caritas jelleg dominált. lásd Pirenne: A középkori ... i. m. 189–191. o.

¹⁰² Kelet-közép Európa 100-150 évvel le volt maradva Nyugattól. Népsűrűség fele volt a Nyugat-Európainak, amit betelepítésekkel próbáltak orvosolni. Magyar példákat találunk erre a folyamatra az 1241-es Budai Évkönyvben.

¹⁰³ Zsinka László: A latin keresztény Európa születése. Corvinus Egyetem, 2012. www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=SBHMSQ (2020.01.21.)

¹⁰⁴ lásd bővebben Richard C. Hoffmann: An Environmental History of Medieval Europe. Cambridge, Cambridge University Press, 2014.

jellemezték a korszakot. Tovább folytatódott az erdőirtás, mocsarak lecsapolása, amely az eredeti ökoszisztémák felszámolásával járt. Az emberiség a környezeti erőforrások kiaknázásának gyakorlatát a középkorban is folytatta. Fontos megjegyezni, hogy a Föld népességének 95-98%-a még a XIX. században is falusi agrár közösségekben élt és dolgozott, ahol fenntarthatóan a környezet szennyezése nélkül élte az életét. Nem ismerték a körforgásos gazdaság fogalmát, hiszen nem termeltek le nem bomló hulladékot és mindent újra hasznosítottak és kizárólag környezetbarát anyagokat, fát, követ, agyagot, vasat használtak a termelésben és az életük során. A római birodalom felbomlását követően a középkorban a természeti erőforrások kihasználásának hatékonysága, illetve az ipari és a mezőgazdasági termelés visszaesett. Azonban, ha a teljes időszakot vesszük figyelembe, akkor ez egy átmeneti periódusnak tekinthető csak, mert a környezetrombolás egyre erősödő ütemben fejlődött a későbbiekben.

Az ipar fejlődésével növekedett a bányászat és kohászat környezetkárosító hatása. A kialakuló nagyvárosok légszennyezése, az erdőirtás, valamint a növekvő populáció következtében fellépő termőföldhiány meghatározó jellemzői voltak a napi létnek évszázadokon keresztül. A járványok, tűzvészek, éhezések, tömeges mérgezések arra kényszerítették a középkori és kora újkori világ túlszűfolt nagyvárosainak a vezetőit, hogy az egészségesebb emberi környezet kialakítása érdekében környezetvédő és az együttélést szabályozó rendeleteket alkossanak a vízhasználatról, temetkezésről, szemét kezeléséről, kézműipari tevékenységről. A középkorra a decentralizált szabályozás volt jellemző, a nagyobb város, ahol érezték a természetre káros tevékenységek hatásait, rendeleteket vezettek be ennek megakadályozására. Centralizált rendelkezések csak az ipari forradalmakat követően jelentek meg a környezetvédelem terén.

Általánosságban elmondható, hogy az emberek életmódja az ipari forradalomig szinte alig változott. A tápanyag körfogalmában lényeges változások mentek nem végbe, ezért a mezőgazdasági rendszerek állandósága hosszú időszakon keresztül fenntartható volt. Az ókorhoz képest a technikai és higiéniai viszonyok negatív irányba változtak, és ennek,

¹⁰⁵ A pestis 1347-ben terjedt el Európában. A fertőzést baktérium okozza, amely bolhacsípéssel kerül az ember szervezetébe. A baktérium köztesgazdája a patkány. A járvány akkor kezdődött, amikor Európában éheztek, sőt nagy számban éhenhaltak az emberek. Az éhínséghez az vezetett, hogy sok helyen kimerült a talaj tápanyagtartaléka, míg a népesség száma növekedett; valamint szokatlanul hideg és csapadékos volt az időjárás. A patkányok valószínűleg a keresztes lovagok hajóin érkeztek a Közép-Keletről, majd elszaporodtak a középkori városok túlszűfolt és piszkos viszonyai között. A középkori Európában az éhezéstől legyengült népesség, valamint az utcákon folyó szennyvíz ideális feltételeket biztosított a Fekete Halál elterjedéséhez. Bár nem jegyezték fel a pestis terjedésének adatait, úgy becsülik, hogy a járvány egy csupán két és fél éves periódus alatt Európa lakosságának egyharmadát elpusztította el.

¹⁰⁶ <https://www.thoughtco.com/dust-veil-environmental-disaster-in-europe-171628> (2025.01.26.)

elsősorban a városi életre komoly káros hatásai voltak. A mezőgazdaság termelési hatékonysága a rómaikhoz képest visszaesett, az eltartóképesség növelésének a lehetőségét leginkább a termőterület növelése biztosította. A középkori növekedés és terjeszkedés Anglia népességén jól szemléltethető. A Doomsday felmérés idején, 1086-ban számított 1,1 millióról körülbelül 3,7 millióra nőtt a XIV. század elejére. Közben London lakossága az 1200-as körülbelül 20 000 főről 1340-re legalább 40 000 főre nőtt. Ennek következtében az élelmezési igények megsokszorozódtak, ahogy az Európára általában is jellemző volt, és a szántóföldek jelentős területeket hódítottak el az erdőktől. Egy angolszász költő a szántót mint a "szürke ellenséget a fáknek" írta le. A növekvő népesség élelmiszerigényei végül olyan szűkössé tették a földeket, hogy még a rendkívül gyenge minőségű talajokat is megművelték. Ezek olyan földek voltak, amelyeket a társadalom csak "valódi földéhség" idején aknázott ki.¹⁰⁷ Európában egyre nagyobb területeket vontak be a mezőgazdasági termelésbe, erdőirtás és legelő feltörés útján. Technológiai újításként a könnyűekét felváltotta a nehézeke, mellyel az addig fel nem tört talajokat is be lehetett vonni a földművelésbe. A mezőgazdaság fellendülése azt eredményezte, hogy egy adott terület egyre több embert tudott eltartani, ez lehetővé tette az ipari fejlődést is, ami egyre több energiát igényelt, melyet kezdetben vízi- és szélmalomokkal biztosítottak. A szélmalmot már a Kr.e. XII. században használták az ókori Egyiptomban. A XIII-XIV. században egyre több tevékenység kapcsolódott a malmokhoz. Egyrészt megújuló energiaforrást jelentettek, azonban a kiépítésükhöz rengeteg fára volt szükség. Angliában a XI. században a természetes füves és erdőterületek csupán 35%-ban maradtak meg az erdőirtásoknak és a mezőgazdasági terjeszkedésnek köszönhetően. Európa nyugati és középső területein az erdők jelentős részét kiírtották.¹⁰⁸ Mivel nem volt terméskő, az építkezésekhez téglát égettek, amihez szintén sok fára volt szükség. A települések növekedésével a lakások fűtéséhez is egyre több fát használtak fel, a ruha mosáshoz is fából állították elő, valamint a faszén készítéséhez is fát használtak. Új energiaforrásként tört előre a kőszén alkalmazása, égetésével azonban a levegőszennyezés mértéke is megemelkedett.

A levegőszennyezés Nagy-Britanniában közel 800 éve politikai kérdés. Már a XIII. és a XIV. században számos kísérletet tettek arra, hogy szabályozzák a szén égetését és a szabályok megsértőit megbüntessék, de ezek a törekvések általában sikertelenek maradtak. Maga I. Erzsébet királynő is "nagyon szomorú és elégedetlen" volt amiatt, hogy a Westminster Palotában szén-füstös a levegő. A királynő panasza miatt a helyi sörkészítők a

¹⁰⁷ William H. Te Brake: Air Pollution and Fuel Crises in Preindustrial London, 1250-1650. Technology and Culture, Vol. 16, No. 3, 1975. 337-359. o.

¹⁰⁸ Csőke Pál: A magyar erdőgazdálkodás története. Akadémiai kiadó, Budapest, 1980.

szén-tüzelésről áttértek a fa-tüzelésre. I. Edward angol király XIV. században született tiltó rendelete alapján Londonban a kőszén égetését nem engedélyezték, mert az káros hatással volt a lovagok egészségére. Ewickhanban 1348-ban megtiltották a kovácsoknak, hogy kőszén használjanak a műhelyeikben, 1407-ben Gossilarban pedig az ércpörkölést állították le az egyre fokozódó füstgáz kibocsátás miatt. A kőszén égetés hatásait jól mutatja, hogy Elenor királynő 1257-ben tett notthinghami kastélylátogatása során a levegőt olyan kellemetlennek találta, hogy átköltözött a Tutbury kastélyba. I. Erzsébet királynő panaszairól is olvashatunk a Westminsteri palota szénfüstös levegője miatt.

Az ókorhoz hasonlóan a középkorban – és nem csak Európában – a kialakuló városokban nagy gondot jelentett a vízszennyezés és a hulladékok elhelyezése.¹⁰⁹ Londoban 1345-ben bevezették, hogy a háztulajdonosoknak két shilling bírságot kellett fizetniük, ha a házuk előtt nem takarították el a szemetet. Az angol Parlament 1388-ban pedig vízvédelmi rendeletet fogadott el. A Srí Lanka-i Nissanka Malla király 1150-ben kőbe véselt rendeletében az állt, hogy „rendelkezik, dobpergéssel, hogy az Anuradhapura városától hét gau távolságon belül állatokat ölni nem szabad.” A rendelet az állatok jólétének figyelembevételét ötvözte a közegészségügyi és higiéniai aggályokkal, valamint a gyermekekre gyakorolt érzelmi hatással, amelyet a mészárlás tanújaként élhetnek át.¹¹⁰ A XIV. századi Párizsban a hentesek bírágot fizettek, ha a Szajnába engedték az állati maradványokat. A XV. század végén a velencei nagykövet titkára elképedve írt egy rendeletről, amely megtiltja, hogy bárki megöljön egy hollót vagy héját, ugyanis ezek a madarak eltakarítják a szemetet az utcákról.¹¹¹ Ez a jogalkotási folyamat hazánkban is megjelent és a XV. századtól már a magyar királyság központjának számító Budának és több nagyobb településünknek volt szemét szállító rendelete.

Abu Bakr al-Siddiq az első kalifa VII. században rendeletében megtiltotta a katonáknak, hogy a hadjáratok során fákat vágjanak ki.¹¹² Franciaországban a flottaépítések tekintetében korlátokat vezettek be és meghatározták, hogy mennyi fát lehet kitermelni hajóépítésre. Zsigmond király 1426 évi erdőtörvénye a bányavárosok környékén szabályozta az erdőgazdálkodást. A jogszabály elsődlegesen a természeti javak (folyók, bányák, erdők) tulajdon- és használati joga körüli viták miatt született, nem pedig a természet értékeinek megőrzése érdekében. Később Ferdinánd is foglalkozott az erdőgazdálkodással, részletes

¹⁰⁹ Dolly Jørgensen: The medieval sense of smell, stench, and sanitation. In: Ulrike Krampl - Robert Beck - Emmanuelle Retaillaud-Bajac (eds.): Les cinq sens de la ville du Moyen Âge à nos jours. Tours, Presses Universitaires Françaises-Rabelais, 2013. 301-313. o.

¹¹⁰ <https://environmentalhistory.org/ancient/middle-ages/>

¹¹¹ <https://environmentalhistory.org/ancient/middle-ages/>

¹¹² <https://reliefweb.int/report/world/islamic-law-and-rules-war>

erdőleírásokat készítettett, továbbá elkezdte a vízi tűzifaszállítást fejleszteni. XVIII. század végén uralkodó II. József, korai környezetvédőként, az erdők védelmében elrendelete a többször használatos koporsók alkalmazását. Lisa Lucero antropológus szerint a maják a "megőrzés kozmológiáját" gyakorolták. A maja civilizáció a történelem egyik leglenyűgözőbb és legösszetettebb ősi civilizációja. Az építészet, a matematika és a csillagászat terén elért eredményeik évszázadok óta foglalkoztatják a kutatókat és a tudósokat. A majdnem kétezer évig tartó civilizáció 900 körül drámai hanyatláson ment keresztül, amelyben a környezeti tényezők jelentős szerepet játszhattak. Az összeomlás egyik fő okaként az erdőirtást jelölik meg a legújabb kutatások. A fák eltávolítása talajerózióhoz vezetett, ami megnehezítette a maják számára a mezőgazdasági rendszerük fenntartását.¹¹³

III.3. Újkor – a fenntarthatósági szempontok háttérbe szorulása

A francia tudós Fontenelle 1683-ban úgy vélekedett a haladás eszméjéről, hogy "az emberiség az új tudományokkal és a tökéletesített technológiával a szükséges és korlátlan fejlődés útjára lépett".¹¹⁴ Ez a leírás jól példázza, hogy milyen felfogás uralta a hozzáállásunkat a természeti erőforrásokhoz. Ahogy Donald Worster amerikai történész írja, az iparosodás "a valaha lezajlott legnagyobb szemléletbeli forradalmat" okozta azáltal, hogy arra készítette az embereket, hogy azt higgyék, helyes, ha uralják a természeti rendet, és azt radikálisan átalakítják fogyasztási cikkeké, hogy szükséges és elfogadható a táj feldúlása a maximális gazdasági termelés érdekében, és hogy csak az ipar által előállított és eladásra piacra dobott dolgoknak van értéke.¹¹⁵ A XVIII. századtól kezdve az ipari forradalom kibontakozott a világ színpadán, és visszavonhatatlanul átalakította az emberi társadalmakat, az emberi fejlődés a gazdasági növekedéshez és az anyagi haladáshoz is kapcsolódott.

Ezt megelőzte a nagy felfedezések és gyarmatosítások kora, amely során a természet egyre erőteljesebb kihasználását figyelhetjük meg. A gyarmatosítások révén az ember radikálisan megváltoztatta az ültetvényszerkezetet, a környezetre gyakorolt hatását globális szintre is sikerült kiterjesztenie. A környezetszennyezés a felfedezések következtében az öreg kontinensről áterjedt az Új-világba is. A spanyol konkvisztádor Pizzaro vezetésével meghódított Inka birodalom területén fekvő Potosí város melletti Cerro Rico-nak, azaz gazdag hegynek a forrásait kihasználva a Spanyol Birodalom az ott termelt ezüstből finanszírozta

¹¹³ Lisa Lucero: The Collapse of the Classic Maya: A Case for the Role of Water Control. *American Anthropologist*. 104. 2008. 814-826. o.

¹¹⁴ Jacobus A. Du Pisani: Sustainable development – historical roots of the concept. *Environmental Sciences*, 3:2, 2006. 83-86. o.

¹¹⁵ Donald Worster: *Nature's economy: a history of ecological ideas*. New York: Cambridge University Press, 1985.

világbirodalmát.¹¹⁶ Az Új-világból Sevilleba érkező ezüsteel megrakott hajók szállítmányainak ötöde a spanyol korona tulajdona lett.¹¹⁷ A kintről behozott nemesfém tehát 20 %-os vámteher alá esett. Évente több mint 170 tonna ezüsteel szállítottak az Atlanti Óceánon keresztül, és az ebből befolyt bevételek az uralkodói költségvetés majdnem felét, 44%-át fedezték.¹¹⁸ Potosí a spanyol gyarmatbirodalom egyik vezető városává vált, 160.000 és 200.000 között váltakozott lakosainak száma, ami a legtöbb európai nagyváros népességét meghaladta.¹¹⁹ A korabeli források embertelen munkakörülményekről mesélnek, továbbá a spanyolok csillapíthatatlan ezüsteeltségéről, amit az ott élő inka lakosság kizsigerezésével enyhítettek.

A középkor és az újkor egyik, ha nem a legfontosabb erőforrása a fa volt. A fakitermelés – köszönhetően például a tengeri felfedezéseknek – folyamatosan emelkedett, az erdős területek, főleg Európában pedig csökkentek. Kitűnő példa erre Nagy-Britannia, az ország 1500-as évek óta folyamatosan veszített erdőségeinek nagy részéből. A növekvő népesség megnövelte a tűzifára és építőanyagra vonatkozó igényeket. Az új üveggyárak és vaskohók hatalmas mennyiségű faszenet fogyasztottak, amely az egyetlen üzemanyaguk volt. A Polgárháború (1642 - 1651) alatt sok hagyományos feudális törvény és szokás, amely védte az erdőket, erodálódott vagy feledésbe merült. Ahogy a vidéki területek egyre inkább erdőtlenedtek, egy potenciálisan katasztrofális erőforrás-válság került a látómezőbe. A fenntartható erdőgazdálkodási módszerekre való áttérés elsődleges kezdeményezése a Brit Királyi Haditengerészet Biztosaitól származott. 1662-ben attól tartottak, hogy a faanyag, különösen a magas tölgyfák hiánya veszélyezteteti terveiket, hogy flottájukat nagyobb és jobb hajókkal szereljék fel.¹²⁰ John Evelyn 1664. február 16-án bemutatta a 'Sylva vagy a Fás Növények és a Faanyag Szaporításának Tárgyalása az Ő Felsége Domaniumaiban' című művét. A könyv a XVII. század bestsellerévé vált, és Evelyn későbbi kiadásokban tett megjegyzései szerint millió fa ültetését indította el Anglia-szerte. A faanyag problémáját olyan módon kezelte, amely bizonyosan túlmutatott a Királyi Haditengerészet tervein. Javaslatai között szerepelt, hogy a vaskohókat 'Óangliából' 'Új Anglia' sűrűn erdősített területeire, azaz az amerikai gyarmatokra helyezték át. Legfontosabb mondanivalója – és könyvének vezérmotívuma – az volt, hogy vegyük figyelembe a jövő generációk, a 'jövő' érdekeit.

¹¹⁶ Fernand Braudel: *La Méditerranée et le Monde Méditerranéen à l'Époque de Philippe II.* Paris, Armand Colin. 1949. továbbá Earl Hamilton: *American Treasure and the Price Revolution in Spain, 1501-1650.* Cambridge, Mass. Harvard University Press. 1934.

¹¹⁷ Journal of Don Francisco Saavedra de Sangronis (1780-1783) in Saavedra ed Francisco Morales Padrón. Gainesville, University of Florida Press, 1989., 91-92. o.

¹¹⁸ Peter Bakewell: *A History of Latin America.* 182. o.

¹¹⁹ Niall Ferguson: *A pénz felemelkedése.* Scolar Kiadó, Magyarország, 2010. 27-29. o.

¹²⁰ Ulrich Grober: *Deep roots: A conceptual history of sustainable development* (Nachhaltigkeit). Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), 2007. 7-11. o.

Minden generáció „non sibi soli natus” (nem önmagáért született), hanem „a jövőért született”. Ebben a kontextusban Evelyn a felelős és előrelátó társadalom etikáját fejlesztette „... az embereknek folyamatosan ültetniük kellene, hogy a jövő generációja fát kapjon a szolgálatukra... amit lehetetlen, hogy megkapjanak, ha így folytatjuk az erdőink pusztítását, anélkül, hogy ezt az előrelátó ültetést végeznénk a helyükbe, és a kivágott fákat nagy körültekintéssel és a jövőre való tekintettel kellene kivágni”.¹²¹ Az importált faanyagra adót vetettek ki, elsősorban nem a bevételek növelése szempontjából, hanem stratégiaiilag, különös jelentőséggel bírt a Kanadából és Európából származó faanyagra kivetett eltérő vámok kapcsán felmerült védelmi kérdésben.¹²²

Hasonló folyamat játszódott le Franciaországban, mivel a franciák szintén globális uralmi babérokra törtek, kiterjedt gyarmatbirodalmat üzemeltetve. XVII. század eleje óta eltelt néhány évtized alatt Franciaország erdőségeinek területe 35%-ról körülbelül 25%-ra csökkent.¹²³ Már 1661-ben megkongatták a vészharangokat. XIV. Lajos király egy utasítása megtiltotta a faanyag értékesítését a királyi erdőkből. A faellátás és az erdők kezelésének radikális javításának ötletét Jean Baptiste Colbert (1619 - 1683), a király legfőbb pénzügyi tanácsadója fogalmazta meg, vezérmondata pedig „La France périra faute de bois”, azaz Franciaország el fog pusztulni a faanyag hiánya miatt.¹²⁴

Hans Carl von Carlowitz, a Szász Királyság a Királyi Bányászati Hivatal vezetője 1713-ban világosan megfogalmazta a fenntarthatóság jelentőségét a *Sylvicultura Oeconomica* című művében. „Ezért a legnagyobb művészet/tudomány/ipar és szervezet ezen a földön azon fog nyugodni, / hogyan lehet így megőrizni és művelni a fát, / hogy folyamatos és fenntartható legyen a használata, / mert ez egy lényeges dolog, / ami nélkül a föld lényege nem maradhat meg.”¹²⁵

A XVII-XVIII. századtól kezdődően az ember egyre kiterjedtebb hatású környezetalakító „tényező” lett. Ez a történet azzal kezdődött, hogy az Ipari Forradalom „motorját” a szén kezdte táplálni. A XIX. századra a fő erőforrást már nem a fa, hanem a szén jelentette. Addig a fa üzemanyagként és építési anyagként egyaránt funkcionált.¹²⁶ Thomas Savery 1698-ban

¹²¹ John Evelyn: *Sylva or a Discourse of Forest-Trees and the Propagation of Timber in His Majesty's Dominions*. Dedication, London 1664.

¹²² Stephen Dowell: *History of Taxation and Taxes in England from the Earliest Times to the Year 1885*. Longmans, Green and Co., London, 1888. 409-414. o.

¹²³ William A. Duerr: *The Role of Faith in Forest Resource Management*. in: *Social Science in Forestry. A Book of Reading*, Philadelphia: W. B. Saunders, 1975. 36. o.

¹²⁴ Ulrich Grober: *Deep roots: A conceptual history of sustainable development* (Nachhaltigkeit). Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), 2007. 11-16. o.

¹²⁵ Hans Carl von Carlowitz: *Sylvicultura oeconomica – Anweisung zur wilden. Baumzucht*, Leipzig, 1713.

¹²⁶ Jacobus A. Du Pisani: *Sustainable development – historical roots of the concept*. *Environmental Sciences*, 3:2, 2006. 83-96. o.

megalkotta a gőzgépet, James Watt 1769-ban pedig már előállt annak valóban használható változatával. Isaac Newton 1680-ban már felvázolta egy gőzautó tervét. A XVIII. század végétől kezdődően mind nagyobb mértékű lett a szén-, majd a kőolaj- és földgázfelhasználás, és e fosszilis tüzelőanyagok elégetésével egyre több szén-dioxid került a légkörbe.¹²⁷ 1661-ben megjelent az első komoly munka a légszennyezésről. John Evelyn „Fumifugium” vagy „A levegő kellemetlensége és London szétoszlatott füstje: s néhány orvosság tisztelettel ajánlva” című írásában olvashatjuk, hogy „A tengeri szén mértéktelen használata és élvezete London városát a legrosszabb kényelmetlenségeknek és szegyeneknek teszi ki, amelyek egy ilyen nemes és máskülönben páratlan várost érhetnek... Miközben füstös állkapcsukból fűjják ki, London városa inkább az Etna, Vulcanus udvara... vagy a Pokol külvárosa [mint] a racionális lények gyülekezete...”¹²⁸.

A szenet Angliában sokáig tengeri szénnek nevezték, mivel a szállítást a tengeren keresztül végezték. A tengeri szénnel a XIII. század vége felé már folyt némi parti kereskedelem is. A tengeri szén jelentőségét azonban akkor kezdték elismerni, amikor idővel az ország faanyagának nagy részét elhasználták tüzelőanyagként, és az évente elhasznált rengeteg fa következtében „faéhínség” fenyegetett, amelynek elhárítása érdekében a fa megőrzésével Erzsébet idején gyakorlatilag elfojtották a növekvő vas- és üveggyártást. A nemzetközösség előtt nem vetettek ki adót erre a cikkekre, ha eltekintünk egy kis költségtérítéstől a király számára Newcastle-ben, amelyet a Hawkins-féle törvény - furcsa módon - "a Newcastle-ba szenet szállító keelekre" vonatkozóként említ. A Commonwealth alatt azonban, amikor szinte minden fogyasztási cikket megadóztattak, a tengeri szenet is jövedéki adó alá vetették, ami traktátusokban és más röpiratokban sok írásos ellenvetést váltott ki. A restauráció után a metropoliszba behozott tengeri szénre kivetett vám, amelynek bevételét a nagy tűzvészben elpusztult templomok újjáépítésére kellett fordítani, nem hátráltatta a gyorsan növekvő fogyasztást, amely a XVII. század utolsó két évtizedében megháromszorozódott. A Franciaországgal vívott háború költségei miatt 1695-ben újabb adót vetettek ki a szénre.¹²⁹

III. (Orániai) Vilmos uralkodása idején, 1696-ban vezették be az ablakadó egyik, talán legismertebb formáját Angliában és Walesben. Lényege az volt, hogy a viszonylag kevés ablakkal rendelkező házak mentesültek a megfizetése alól. Ugyanakkor ez azt is jelentette, hogy levegő- és fényszegény környezetben kellett az adómentességet élvező személyeknek

¹²⁷ Faragó Tibor: A globális éghajlatváltozás veszélye és a nemzetközi együttműködés Külügyi Szemle, VI/1, 2007. 79-94. o.

¹²⁸ Raymond Smith: Sea-Coal for London: History of the Coal Factors in the London Market. Longmans, London, 1961. 2.; 7. o.

¹²⁹ Stephen Dowell: History of Taxation and Taxes in England from the Earliest Times to the Year 1885. Longmans, Green and Co., London, 1888. 397-400. o.

élniük. Ez a környezet pedig az egészségükre rendkívül káros hatással volt, a köznyelv az “angolkór” megnevezést használja a rendkívül nehéz körülmények következtében kialakult egészségkárosodás fajtára.¹³⁰ Egy utazó a tizenhetedik század közepén a franciaországi Narbonne városát "Latrina mundi, cloaca Galliae"-nek nevezte el. Pierre Patte 1772-es elbeszélésében leírja, hogy Bordeaux, Lyon és Toulouse városaiban mindenféle szemet a nyitott kanálisokban hömpölyög a csatornák felé, és a vágóhidakból a vér az utcákon folyik. Néhány évtizeddel korábban Jonathan Swift panaszt tett közzé arról, hogy Londonban a nagy esőzések idején gusztustalan hordalék áramlik ki a csatornákból. A XIX. század közepére, a tudományos eredményekre, a gőzgépre, illetve a szénre alapozva kialakult a modern gyárilpar, és lényeges változások következtek be a társadalomban, a jogrendben, a politikai felépítésben és ezekkel együtt a környezet szennyezésében is.¹³¹

A környezeti hatásokat a háborús konfliktusok is magukban hordozták, amelyek a technológia fejlődésével egyre pusztítóbb következményekkel jártak. A tájátalakító építmények, mint a Kínai Nagy Fal, vagy a római birodalom limei mellett a háborús taktikák, mint az erdők, termőföldek felégetése, vagy a folyók, tavak megmérgezése, ezáltal az ivóvíz készlet tönkretétele¹³² csak a kezdet volt, hiszen a modern kor harcászati innovációinak köszönhetően az I. és II. világháború új szintekre emelte a környezeti pusztítás határait.¹³³

III.4. A fenntarthatóság modern kori értelmezése

Az előbbieken említett példák arra engednek következtetni, hogy a fenntarthatóság gondolata egy szerves fejlődésen ment keresztül az emberiség történelmében, ugyanakkor a környezetvédelem és a fenntartható fejlődés jelentőségének realizálása csak viszonylag későn történt meg. Úgy tűnik, hogy a XX. század vége felé a világtörténelem egyik hajtóereje a fenntartható fejlődés volt, amely a közelgő ökológiai válság növekvő tudatosságának összefüggésében alakult ki. Jelen fejezetben áttekintem, hogy mikor ismerte fel az ember a

¹³⁰ <https://ado.hu/ado/epuletes-adozas-kapuado-fustado-ablakado/> (2023.12.16.)

¹³¹ Wales déli része az ipari környezetszennyezés valódi pokoli üstje volt. A tizenkilencedik század elején a Vivian család és Thomas Williams bányatulajdonos a Tawe folyó völgyében 75 hektár területen létrehozta az akkori világ legjelentősebb fémipari központját. A üzem virágzása idején körülbelül 400 kémény okádta a füstöt a kis völgyben. 1861-ben a közeli Llanelliben állították fel a világ legmagasabb kéményét (960m), hogy vigye el a füstöt a parányi város hatalmas rézüzeméből. A farmerek már az 1830-as években beszámoltak arról, hogy a szarvasmarhák elpusztultak és 1888-ban Swanseaban az emberek átlagéletkora mindössze 24 év volt. https://mult-kor.hu/20021112_a_kornyezetszennyezés_rovid_tortenete?pIdx=2 (2024.03.10.)

¹³² <https://hypeandhyper.com/a-haboru-akar-egy-evszazadra-is-tonkreteszi-kornyezetunket/> (2024.03.12.)

¹³³ Az Isonzó folyó teljes élővilága kipusztult a vegyi anyagok vízbe jutása miatt, a Duna pedig a II. világháború alatt szenvedett környezeti károkat. A legnagyobb környezeti pusztítást az 1945-ben Hirosimára és Nagaszakira ledobott amerikai atombombák okozták. <https://klimapolitikaiintezet.hu/cikk/haboru-klimavaltozas> (2024.02.15.), valamint <https://greenfo.hu/hir/a-francia-verszivattyu-maig-gyilkos-itt-meg-a-vadhus-is-ehetetlen/> (2024.02.05.)

tevékenysége környezetre káros hatásait, és mikor észlelte, hogy ezek a káros hatások meghaladják az adott gazdasági tevékenységből származó, potenciális előnyöket.

A környezet védelme az emberek egészségének megóvása érdekében akkor vált elkerülhetetlenné, amikor a bioszféra - az élet feltételeit biztosító környezet a benne élő élőlényekkel - és a technoszféra - az emberi civilizáció által kialakított mesterséges környezet, a bioszférának az a része, amely az ember természetformáló tevékenysége hatására megváltozott - viszonya az ipari forradalom hatására végérvényesen átalakult.¹³⁴ A környezetvédelem és fenntarthatóság kérdésköre a XX. században jelent meg a közbeszédben. A tulajdonosi szemlélet hiányában a környezet érdekeit a modern korig senki sem védte, mert az mindenkié. Fontos mérföldkő volt, hogy a környezetünket érdemi jószágnak tekintjük már, amely különleges védelmet kell, hogy élvezzen, éppen ezért a károkozás definíciójába a környezeti kárfogalom is beépült.

Az egyre súlyosbodó természeti katasztrófák nyomán elterjedt a levegő- és vízszennyezéssel, később pedig az egész természeti ökoszisztémával kapcsolatos aggodalom és párbeszéd. Abból a feltételezésből indultak ki, hogy a környezet szennyezése szegmentált és elszigetelt jelenség, ezért csak az egyes és elszigetelt környezetszennyező tevékenységek tiltására és a gazdasági tevékenységek szabályozására irányult a figyelem. A szegmentált megközelítésben a II. világháborút követően történt változás, és a nemzetközi szervezetek létrejöttével egyre nagyobb számban születtek nemzetközi egyezmények, mint például az 1954-es Londoni Egyezmény a tengerek olajszennyezésének megelőzéséről. A korszak vezető politikusai évtizedeken át úgy vélték, hogy a környezet védelmét a minden állami kényszert nélkülöző figyelem felhívás, az edukáció és az önkéntesség is biztosíthatja. A világ vezetői ekkor még túl optimistán úgy gondolták, hogy a földünk, lakókörnyezetünk és életformánk megfelelő állapotának fenntartása olyan közösségi cél, amelyben minden ember és vállalkozás

¹³⁴ Lásd erről bővebben: Majtényi Balázs: A környezet nemzetközi jogi védelme. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2012.

vezetője egyetért és a soft law¹³⁵ formájában megfogalmazott elveket önkéntesen, minden jogi kényszerítő eszköz nélkül követni fogják.¹³⁶

A globális klímaváltozás felismerése átformálta a környezetvédelmi jogalkotás helyzetét. Az 1970-es években kezdett a világot irányító politikusok és polgári aktivisták, környezetvédők körében realizálódni, hogy fenntarthatósági és klímavédelmi céljaikat az országok csak sorozatosan egyeztetve és nemzetközi szinten, harmonizált jogalkotási eszközökkel érhetik el. Az önkéntes feladatvállalás és az informális vagy puha jogi ösztönzők önmagukban elégtelenek az egyre súlyosabb globálissá váló problémák megoldásához.¹³⁷ Az 1960-as és 1970-es évektől kezdődően a nemzeti kormányok, nemzetközi szervezetek egyre intenzívebben és egyre több alkalommal találkoztak annak érdekében, hogy azonos álláspontot és közös megközelítési módot alkossanak a klímaváltozással kapcsolatos világméretű problémára. A globális környezetvédelmi jogszabályok szinte valamennyi fontos mérföldkövét az 1960-as éveket követően fogadták el. Viszonylag rövid idő alatt a környezetvédelmi jog a jogrendszerünk reformjának részévé, katalizátorává vált. Az Egyesült Államokban Rachel Carson 1962-ben publikálta a növényvédő szerek válogatás nélküli használata elleni támadását, a Néma tavaszt, ezt a könyvet tekintik a környezetvédelmi mozgalmak elindítójának.¹³⁸ A nemzeti kormányok és a nemzetközi szervezetek egyaránt magasabb fokozatba kapcsolak, például az USA¹³⁹, illetve a skandináv régió országai¹⁴⁰ elkezdték a pozitív környezetvédelmi jogrendszer kiépítését.

¹³⁵ A soft law olyan egyeztetett, nem szerződési természetű aktus, melyben az államok egymáshoz, vagy valamely jogi területhez való kapcsolatukat rendezik, magatartásukat orientálják anélkül, hogy jogi úton kikényszeríthető kötelezettséget keletkeztetnének. A könnyű vagy puha jog úgyszintén tárgyalás eredményeként jön létre, a szerződések joga azonban nem vonatkozik rá, szerepe inkább politikai, mint jogi természetű. Lásd Boros Balázs Sándor: A Nemzetközi Bíróság Statútuma 38. cikkének újragondolása, avagy a soft law lehetséges helye a nemzetközi jog jogforrási rendszerében. Jog Állam Politika, 2009/1. I. évf., továbbá Arnold Tammes: Soft Law. In: T.M.C. Asser Instituut (eds.): Essays on International & Comparative Law. Springer, Dordrecht. 1983, továbbá <https://scholarship.law.missouri.edu/jdr/vol2011/iss2/6> (2024.05.06.)

¹³⁶ Tahyné Kovács Ágnes: A "soft law" szerepéről egy környezetjogi szabályozási terület példáján keresztül. Iustum Aequum Salutare 2018/4., 43-54. o., valamint UN Economic and Social Council: Report of the Secretary-General: Problems of the Human Environment. New York, 1969.

¹³⁷ Szilovics Csaba – Bujtár Zsolt – Szívós, Alexander: The Impact of Soft Law Rules on the Effective Enforcement of Sustainability Standards. Economics & Working Capital 2023. 1-2. 39-44. o.

¹³⁸ <https://www.newyorker.com/magazine/1962/06/16/silent-spring-part-1> (2024.03.14.)

¹³⁹ 1970-ben megszületett az első jelentős amerikai környezetvédelmi törvény a Nemzeti környezetvédelmi törvény (NEPA), továbbá felállították a Környezetvédelmi Ügynökséget Environmental Protection Agency (EPA), amely 1970. december 2-án kezdte meg működését. <https://www.epa.gov/history/origins-epa> (2024.12.05.) 1970 április 22. volt az első Föld napja az USA-ban. Törvényt hoztak a levegővédelemről 1970-ben és a vízvédelemről 1972-ben. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL30030> (2024.12.05.)

¹⁴⁰ Finnországban 1961-ben fogadták el a vízügyi törvényt, amely az első környezetvédelmi törvénynek tekinthető, a vízgyűjtő területeken lévő önkormányzatokat, vállalatokat és közösségeket a vízminőség önkéntes ellenőrzésére és a vízminőséggel kapcsolatos intézkedésekre szervezte. Lásd Vesa Koskimaa – Lauri Rapeli – Juha Hiedanpää: Governing through strategies: How does Finland sustain a future-oriented environmental policy for the long term? Futures. 2021. Vol. 125., Svédországban a benzinre 1924 óta, a dízelre 1937 óta, a szénre,

Az ENSZ-ben 1965-ben hangzott el az első felszólalás a környezetszennyezés globális veszélyeiről. Az ENSZ akkori főtitkára, U Thant 1969-ben a következő felhívást intézte a tagállamokhoz: “Az emberiség történelme során most első ízben vagyunk tanúi egy olyan világviszonylatú válság kibontakozásának, amely mind a fejlett, mind a fejlődő országokat érint; az emberi környezet válságáról van szó. Ha a jelenlegi irányzatok továbbra is érvényesülnek, biztosra vehető, hogy veszélybe kerül az élet a Földön. Ezért sürgősen fel kell havni a világ figyelmét azokra a problémákra, amelyek megakadályozhatják az emberiséget abban, hogy legmagasabb rendű törekvéseink megvalósulását lehetővé tevő környezetben éljen.”¹⁴¹

A globális problémák megvitatására 1968-ban életre hívott Római Klub is megfogalmazta a kérdést, mely szerint „Alapozható-e a földi erőforrásokra és ökológiai rendszerekre a földi népesség és állótöke további exponenciális növekedése? Mi történhet, ha túlzottan megterheljük ezeket az erőforrásokat?”. A szervezet felkérésére már 1972-ben elkészült „A Növekedés Határai” című Meadows jelentés, amelyben megfogalmazták a környezeti erőforrások végeességének gondolatát.¹⁴²

Az 1970-es években a környezetvédelem hivatalos elismerést nyert és megkezdődött az intézményrendszerének kiépülése. Az ENSZ égisze alatt 1972-ben megrendezett stockholmi konferencián fogalmazták meg először, hogy szükséges egy közös környezetvédelmi program kialakítása és fejlesztése, amelyben a természetet, mint az emberiség közös örökségét határozták meg. Kimondták, hogy az embernek alapvető joga van a szabadsághoz, egyenlőséghez és a megfelelő életfeltételekhez egy olyan minőségű környezetben, amely emberhez méltó és egészséges életre ad lehetőséget, ugyanakkor pedig ünnepélyes kötelezettsége, hogy e környezetet a jelen és jövő nemzedékek számára megóvja és javítsa.¹⁴³ Még ebben az évben megalkották az ENSZ Környezetvédelmi Programját (UNEP).¹⁴⁴

Az Európai Unió a globális környezetvédelmi törekvésekben az 1970-es évektől kezdődően egyre nagyobb szerepet kezdett magára vállalni. Az első közösségi környezeti akcióprogramot 1973-ban fogadták el, amely a szennyező fizet elvét is beemelte látókörébe, akként, hogy a károkozásért felelős fél köteles viselni minden olyan költséget, ami a

olajra és a fűtési célokra használt elektromosságra az 1950-es évek óta vetnek ki adót, melyeket egységesen energiadóként tartanak számon.

https://www.globalutmaning.se/wp-content/uploads/sites/8/2011/10/Swedish_Carbon_Tax_AkerfedltHammar.pdf. (2024.09.13.)

¹⁴¹ Tahyné: i.m. 50-53. o.

¹⁴² <https://greenfo.hu/hir/a-romai-klub-elso-jelentese/> (2024.07.17.)

¹⁴³ United Nations: Report of the United Nations Conference on the Human Environment. Stockholm 1972. UN Publication, New York, 1973.

¹⁴⁴ <https://www.unep.org/who-we-are/about-us> (2024.07.18.)

környezeti károkozás prevenciójával vagy az okozott károk eltávolításával jár. A környezetjog egyik legelső és legmeghatározóbb elvét, a szennyező fizet elvét, mely soft law dokumentumban született meg, egy 1972-es OECD ajánlásában,¹⁴⁵ az Európai Gazdasági Közösség 1975-ben vette át és határozta meg ajánlásában.¹⁴⁶

1983-ban az ENSZ Közgyűlés létrehozta a Környezet és Fejlődés Világbizottságot, aminek feladat a fenntartható fejlődés érdekében hosszútávú környezetvédelmi stratégiák kidolgozása, együttműködés kezdeményezése a különböző gazdasági fejlettségű államok között.

Nagy áttörést hozott az Egységes Európai Okmány 1986-ban, a dokumentum lefektette a közösségi környezetvédelem jogi alapjait, módosítva és kiegészítve a római szerződésben foglaltakat.¹⁴⁷ A római szerződés II. cikkét kiegészítették azzal, hogy a közösségnek az a feladata, hogy az egész közösségben elősegítse a gazdasági tevékenységek harmonikus, kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődését, a fenntartható és inflációmentes növekedést, a gazdasági teljesítmény nagyfokú konvergenciáját, a környezet magas szintű védelmét és javítását. Lényegében ettől a ponttól kezdve a tagállamok nem csak kötelesek olyan politikákat folytatni, amelyek a környezetvédelem javát szolgálják, hanem aktívan részt kell venniük a környezetvédelmi politika fejlesztésében. Bevezették a preventív fellépés elvét, a környezeti kár helyreállítását, már a forrásnál és felélesztették a szennyező fizet elvet, a szubszidiaritás, valamint az integráció alapelvei mellett.

Az ózonréteg aggasztó állapota miatt elindult, éveken át tartó kormányközi tárgyalások eredményeként 1987-ben fogadták el a montreáli jegyzőkönyvet az ózonréteget lebontó anyagokról és 1989-ben lépett hatályba.¹⁴⁸

A nemzetközi szervezetek tevékenysége mellett érdemes röviden kitérni a bírósági gyakorlatra is. Az Európai Unió Bírósága ítélezésében már mint az EK Szerződés 130r. cikk (2) bekezdésére való hivatkozásként jelenik meg a szennyező fizet elve, például a Stanley és Metson ügyben, amikor a brit farmerek nitrát-szennyezéséről döntött a testület.¹⁴⁹ A forrásnál való fellépés elvét, amely először 1972-ben az első ENSZ konferencián Stockholmban nyert

¹⁴⁵ Guiding principles concerning international economic aspects of environmental policies, C (72) 128.

¹⁴⁶ Council Recommendation 75/436/Euratom, ECSC; EEC regarding cost allocation [...] and action by public authorities on environmental matters.

¹⁴⁷ Roberta Alfano: Tributi ambientali. In: G. Giappichelli (ed.): Profili interni ed europei. Turin, 2012.

¹⁴⁸ Mark England, az Exeteri Egyetem kutatója és kollégái elemzése szerint a montreáli jegyzőkönyv nélkül az első teljesen hó- és jégmentes sarkkörü nyár valamikor 2030 és 2038 közé esett volna, így viszont a modell szerint 2037 és 2054 közé eshet legkorábban. lásd Mark R. England - Lorenzo M. Polvani: The Montreal Protocol is delaying the occurrence of the first ice-free Arctic summer. Earth, Atmospheric, and Planetary Sciences, 2023. Vol. 120 (22)

¹⁴⁹ C-293/97. sz. ügy előzetes döntéshozatali eljárás Stanley és Metson és Társaik, valamint a Korona és az Egyesült Királyság mezőgazdasági és környezetvédelmi minisztere elleni ügyben, 1999. április 29. (ECR 1999 I-02603)

megfogalmazást, a Bíróság a Vallon hulladék ügyében¹⁵⁰ a Szerződés 130r. cikk (2) bekezdésére hivatkozva jeleníti meg, mint a Közösség környezetvédelmi cselekvéseinek alapját. A megelőzés elve az Első Akcióprogram óta része a közösségi környezetpolitikának. Az Archo Chemie ügy¹⁵¹ a hulladékkal kapcsolatos ítélkezési gyakorlat egyik ismert példája. Ahogy más hulladékokkal kapcsolatos ügyek, ez az ügy is a megelőzés elvét tekinti kiindulási pontnak. A Nemzetközi Bíróság Bős-Nagymarosi Vízlépcsőrendszerrel kapcsolatos szlovák-magyar vitában hozott ítélethez¹⁵² Weeramantry bíró különvéleményében kifejtette, hogy „A környezet védelme szintén alapvető része az emberi jogok jelenleg érvényes doktrínájának, hiszen számos emberi jog, mint például az egészséghez, illetve az élethez magához való jog előfeltétele. Aligha szükséges ezt részletesebben kifejteni, mivel a környezetet ért károk az Egyetemes Nyilatkozatban és egyéb emberi jogi okmányokban említett összes emberi jogot csorbíthatják, illetve alááshatják.”¹⁵³

A környezetvédelem előretörésével párhuzamosan kezdődött el a fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés jelentéstartama is megszilárdulni. Az ENSZ Környezetvédelmi és Fejlesztési Világbizottság, azaz a Brundtland-bizottság szakértői csoportja 1987-ben „Közös Jövőnk” címmel ajánlást fogadott el a környezetvédelmi szabályok teljesítéséről. A Brundtland jelentés néven elhíresült dokumentumban a fenntartható fejlődést, olyan fejlődésként határozták meg, „amely kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.” A fenntarthatóság lényegét a föld erőforrásainak felelős kiaknázásában és szétosztásában ragadhatjuk meg, ami a gazdasági fejlődésnek a társadalmi és környezeti egyensúly védelmével való összeegyeztetésére irányul. A fenntartható fejlődés egyik alapelve, hogy komplex megközelítéssel, egyszerre veszi figyelembe a környezeti ügyek elvárásait, a társadalmi igényeket, és a gazdasági prosperálás szempontjait egyaránt.¹⁵⁴

Az EU a Maastrichti szerződés elfogadásával a 2. cikkben megfogalmazott célkitűzései közé beemelte a gazdasági tevékenységek harmonikus és kiegyensúlyozott fejlesztésének

¹⁵⁰ C-2/90. sz. ügy, Bizottság kontra Belga Királyság, 1992. július 9. (ECR 1992-I-04431).

¹⁵¹ C-418/97 és C-419/97. sz. összekapcsolt eljárások, előzetes döntéshozatali eljárás, az ARCO Chemie Nederland Ltd. és a holland környezetvédelmi miniszter, illetve mások között, 2000. június 15. (ECR 2000 I-04475).

¹⁵² Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia) 25. September 1997, General List 92

¹⁵³ Dinah Shelton: Human Rights and the Environment: what specific environmental rights have been realised? Denver Journal of International Law and Policy 2006. Vol. 35. No. 2. 129–172. o., továbbá Szabó Marcel: The Implementation of the Judgment of the ICJ in the Gabčíkovo-Nagymaros dispute. Iustum Aequum Salutare 2009. No.1. 15–25. o.

¹⁵⁴ <https://eionet.kormany.hu/a-fenntarthato-fejlodes-fogalma> (2024.05.24.), Abdallah M. Hasna: Contemporary Society, Technology and Sustainability. The International Journal of Technology, Knowledge and Society 2007. Vol. 5. Issue 1. 13-20. o.

igényét az uniós politikák keretein belül, ugyanakkor a fenntartható fejlődés elvének tiszteletben tartásával. Ez a szerződés módosította a 130r. cikket, és a megelőzés és a korrekció elvét kiegészítette az elővigyázatosság és a magas szintű környezetvédelem elvével, kiterjesztve a szubszidiaritás elvét az Európai Közösség valamennyi hatáskörére. A fenntartható fejlődés hivatalosan is az Európai Unió egyik hosszú távú célkitűzésévé vált az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikkének (3) bekezdése szerint. Továbbá az adózási szabályok, amelyek addig az Unió számára a verseny és a piac védelmére vonatkozó gazdasági céljainak elérésének eszközei voltak, a környezetvédelem tekintetében is fontos szerepet kaptak.¹⁵⁵

Az első ENSZ által tartott fenntartható fejlődésről szóló konferenciára 1992-ben került sor Rio de Janeiróban a föld csúcstalálkozóra, ahol a fenntartható fejlődést az egyetlen alternatívaként határozták meg az életminőség javítására anélkül, hogy az ökoszisztémák tűrőképességét túllépnénk. Az ENSZ itt dolgozta ki a kiotói jegyzőkönyvet, ami az éghajlatváltozási keretegyezmény jegyzőkönyve, vagy ha úgy tetszik, protokollja. Alapvetően 1992-ben alkották meg és írták alá, de csak 1997-ben, az ENSZ Klímaváltozási Konvencióján fogadták el és nyitották meg ratifikálásra. A kiotói jegyzőkönyvben a résztvevő államok lényegében azt garantálták, hogy a 2008–2012-es időszakra vonatkozóan több, mint 5%-al csökkentik az üvegházhatású gázok kibocsátását. A kiotói protokoll elsőként vezetett be jogilag kötelező erejű kibocsátáscsökkentési célértékeket a fejlett országok esetében. Bázisévnek az 1990-es évet adták meg, de ezt a dátumot rugalmasan kezelték. Az egyezményt nem írta alá az USA, aki egymaga az akkori globális károsanyag kibocsátás több, mint harmadáért felelt és felel napjainkban is. A kiotói egyezmény lejártával új konvenció jött létre a katarai Dohában, amelynek keretein belül meghosszabbították a kiotói jegyzőkönyvet 2012-től egészen 2020-ig.

Az alapvető jogok, a környezetvédelem és a fenntarthatóság, fenntartható fejlődés összekapcsolása 1998. június 25-én elfogadott Aarhus-i Egyezményben fogalmazódott meg. Az Aarhus-i Egyezmény résztvevői elismerték, hogy kötelességünk áll fenn a jövő generációk felé, megalapozták azt az álláspontot, hogy fenntartható fejlődés csak minden érintett bevonásával érhető el és összekötötték a kormányzat elszámoltathatóságát a környezetvédelemmel.¹⁵⁶ Az egyezmény a környezethez való jog védelme procedurális elemeinek jelentős részét biztosítja.

¹⁵⁵ Alfano: i.m. 51. o.

¹⁵⁶ <https://jesz.ajk.elte.hu/csink56.pdf> (2024.11.16.)

A folyamatot 2002-ben Johannesburgban tartott világkonferencia követte, ahol egy politikai nyilatkozatot és végrehajtási tervet fogadtak el a fenntartható fejlődés előmozdítása érdekében.¹⁵⁷

Az Emberi Jogok Bizottsága 2003-ban határozatot hozott az emberi jogok és a környezetvédelem vonatkozásában a fenntartható fejlődésre figyelemmel, melyben a béke, biztonság, stabilitás és a fejlődéshez való jog kérdését a fenntartható fejlődéssel hozták összhangba.¹⁵⁸

A 2012-ben megrendezett Rio+20 ENSZ konferencián született döntés alapján 2015-ben került sor a 2015 utáni Fenntartható Fejlődési Keretrendszer, az Agenda 2030 elfogadására, amelynek alapjait a kiegyensúlyozott társadalmi fejlődés, a tartós gazdasági növekedés és a környezetvédelem képezik. A társadalmi és gazdasági együttműködés érdekében 17 Fenntartható Fejlődési Cél (Sustainable Development Goals, SDG)¹⁵⁹ fogalmaztak meg, a kapcsolódó 169 feladattal együtt. A Fenntartható Fejlődési Célok rendszere egyetemes jellegéből kifolyólag minden tagország számára feladatot ad annak megvalósítására, amely holisztikus megközelítést és politikai támogatást igényel, hiszen a célok valamennyi ágazati és tagállami szakpolitikára kiterjedő, összefüggő rendszert alkotnak.

A Koppenhágában 2009-ben rendezett Klímaváltozási Konferencia lefektette az alapokat a Párizsi Megállapodáshoz. A 2015-ben tartott párizsi konferencián fogadták el a Párizsi Megállapodást – formálisan a COP döntés mellékleteként –, amely az ENSZ Éghajlat-változási Keretegyezménye keretében létrejött első egyetemes, jogilag kötelező erejű globális megállapodás, jelenleg 196 ország csatlakozott az egyezményhez, a globális üvegházhatású

¹⁵⁷ <https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Johannesburg.pdf> (2024.10.25.)

¹⁵⁸ Bándi Gyula: Környezetjog. Szent István Társulat, Budapest 2011. 101. o.

¹⁵⁹ Ezen célok az alábbi területeket érintik: 1. A szegénység minden formájának megszüntetése a világon mindenhol 2. Az éhínség megszüntetése, élelmiszer-biztonság létrehozása, az élelmiszer fejlesztése és fenntartható mezőgazdaság létrehozása. 3. Egészséges élet biztosítása és jólét megteremtése minden korosztályban élő minden egyes ember számára. 4. Átfogó és igazságos minőségi oktatás megteremtése és egész életen át folytatott tanulmányok lehetőségének létrehozása mindenki számára. 5. Nemek közötti egyenlőség létrehozása, és minden nő és lány felemelkedésének elősegítése. 6. Fenntartható vízgazdálkodás biztosítása, a vízhez és közegészségügyhöz való hozzáférése biztosítása minden ember számára. 7. Megfizethető, megbízható, fenntartható és modern energia biztosítása mindenki számára. 8. Hosszan tartó, átfogó és fenntartható gazdasági növekedés létrehozása, teljes és eredményes foglalkoztatás, valamint méltó munka biztosítása mindenki számára. 9. Alkalmazkodó infrastruktúra kiépítése, átfogó és fenntartható iparosodás megteremtése, valamint az innováció támogatása. 10. Egy országon belüli és országok közötti egyenlőtlenségek csökkentése. 11. Fenntartható, befogadó, biztonságos és alkalmazkodó városok és más emberi települések létrehozása. 12. Fenntartható fogyasztási és termelési szokások kialakítása. 13. Gyors cselekedetek a klímaváltozás és hatásai leküzdésének érdekében. 14. A fenntartható fejlődés érdekében az óceánok, tengerek és tengeri erőforrások megőrzése és fenntartható használata. 15. A Föld ökoszisztémáinak fenntartható használata, fenntartható erdőgazdálkodás, az elszívatosodás leküzdése, valamint a talaj degradációjának visszafordítása, valamint a biodiverzitás csökkenésének megállítása. 16. A fenntartható fejlődés érdekében békés és befogadó társadalmak létrejöttének elősegítése, mindenki számára elérhető igazságszolgáltatás biztosítása, és minden szinten hatékony, felelősségre vonható és befogadó intézmények létrehozása. 17. A végrehajtás módjainak biztosítása és a fenntartható fejlődés globális partnerségének felélesztése. <https://sdgs.un.org/goals> (2024.04.14.)

gázkibocsátás 96%-át lefedve. Az aláíró felek vállalták, hogy fellépnek az éghajlatváltozás ellen és az 1990-es szinthez képest 2030-ra 43 %-al csökkentik a üvegházhatású gázok kibocsátását. A résztvevő országok kormányai abban állapodtak meg, hogy a globális éves átlaghőmérséklet emelkedését az iparosodást megelőző szinthez képest jóval 2 °C alatt tartják, és erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy az emelkedés mindössze 1,5 °C legyen.

A 190 ország részvételével 2021-ben megkötött Glasgow-i Klímaegyezmény egy globális megállapodás, amely megerősíti a globális felmelegedés 1,5°C-ra korlátozásának célját. Arra ösztönzi az országokat, hogy 2022 végéig javítsák 2030-as nemzeti klímacéljaikat, törekvéseket szorgalmaz a szén tüzelőanyagként való felhasználásának csökkentésére és a hatástalan fosszilis tüzelőanyag-támogatások megszüntetésére, felhívást intéz a fejlődő országok számára nyújtott klímafinanszírozásra, pénzügyi támogatást kér az alkalmazkodási intézkedésekhez, és létrehoz egy piacot azoknak az egységeknek, amelyek a kibocsátáscsökkentést képviselik, és amelyeket az országok kereskedhetnek.¹⁶⁰

A 2024-ben tartott bakui Klímakonferencián (COP29) résztvevő országok kötelezettséget vállaltak arra, hogy a fejlődő világ 2035-ig évente legalább 1300 milliárd dollár összegű támogatást kap a gazdag országoktól, az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaságra való áttérésre és a szélsőséges időjárás hatásainak kezelésére.¹⁶¹

Összegezve a leírtakat, a környezetvédelem és ezzel párhuzamosan a fenntartható fejlődés előmozdítására irányuló jogalkotási folyamat első szakaszát a szegmentáltság és a soft law szabályozás jellemezte, bízva az önkéntes jogkövetésben. A klímaváltozás realizálásával a megindult globális lépések jogi kötőerővel nem rendelkező egyezmények és ajánlások formájában fektették le a környezetvédelem és a fenntarthatóság keretrendszerét. A nemzetek pedig saját maguk dönthettek a megvalósítás részletszabályairól, az igénybe vehető jogi és gazdasági eszközökről és a teljesítés pénzügyi, jogi és időbeli kereteiről. A vitathatatlan eredmények ellenére, egyre többen kezdik felismerni, hogy a megfogalmazott fenntarthatósági, klímasemlegességi célok kitűzött időben történő megvalósítása a jelenlegi jogi, gazdasági, társadalmi környezetben nem fog sikerülni, ezért az idáig alkalmazott és hatékonynak bizonyuló eszközöket még nagyobb intenzitással és effektívebb módon szükséges felhasználni, és a soft law előírásokat pedig kötelező érvényű rendelkezésekre kell lecserélni.¹⁶²

¹⁶⁰ https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cop26_auv_2f_cover_decision.pdf (2024.12.07.)

¹⁶¹ <https://cop29.az/en/media-hub/news/breakthrough-in-baku-delivers-13tn-baku-finance-goal> (2024.12.20.)

¹⁶² lásd például Jelentés a „soft law” eszközök alkalmazásának jogi és szervezeti hatásairól 28.6.2007 - (2007/2028(INI))

Az országok eltérő kulturális és gazdasági adottságai a klímapolitikában is megjelennek, a megfogalmazott célok és a cselekvések sok esetben nincsenek összhangban egymással, ezt jól mutatja, hogy Kína, a világ legnagyobb üvegházhatású gáz kibocsátója évről évről rombolja az ökoszisztémát. A másfélmilliárd lakosú ázsiai ország egy főre vetített károsanyag kibocsátásban azonban így is jócskán alulmúlja az USA-t. Az említett két ország, valamint India gazdasága a föld károsanyag kibocsátásának majdnem felét adja, annak ellenére, hogy elköteleződtek a fenntarthatósági fejlődés megvalósítása mellett.¹⁶³ Kimutatták, hogy az elmúlt nyolc év volt a világ valaha mért legmelegebb nyolc éve, és az üvegházhatású gázok, például a szén-dioxid koncentrációja is új csúcst ért el.¹⁶⁴

IV Fenntarthatóság, ESG és az adózás

A környezetvédelmi jog és a fenntartható fejlődés előtérbe kerülése a vállalati, vagy business szférát is érintette, ennek egyik első leképeződése az ún. ESG szabályok megjelenése volt a 2000-es években. Az ESG elnevezést 2004-ben használta először James Gifford a United Nations Environment Programme Finance Initiative gyakornokaként¹⁶⁵, amikor részt vett - az ENSZ akkori főtitkárának, Kofi Annannak - a világ vezető 55 befektetési bankjának küldött levelének a megfogalmazásában.¹⁶⁶ Más vélemény szerint a kifejezés első használata egy évvel későbbre, 2005. augusztus 25-én az International Finance Corporation nevű szervezet által Zürichben szervezett konferenciára datálható.¹⁶⁷ Az esemény célja - éppen az ENSZ-felhívás alapján - volt, hogy az intézményi befektetők és pénzügyi elemzők központi helyet szenteljenek az ESG-célok által meghatározott értékeknek, különösen a pénzügyi eszközökről készített pénzügyi értékelések, a reál és pénzügyi döntési folyamatok során.¹⁶⁸ Az ESG kérdéseket ezt követően az ENSZ 2006-os Felelős Befektetési Alapelvek dokumentumban említették meg, amely a Freshfield-riportból¹⁶⁹ és az ENSZ meghívására

¹⁶³ <https://www.wri.org/insights/interactive-chart-shows-changes-worlds-top-10-emitters> (2024.09.21.)

¹⁶⁴ <https://hu.euronews.com/2023/04/22/mar-megallithatatlan-a-gleccserek-olvadasa>

¹⁶⁵ <https://www.legalesg.com/the-united-nations-free-thinkers-who-coined-the-term-esg-and-changed-the-world> (2024.12.20.)

¹⁶⁶ Bujtár Zsolt – Ferencz Barnabás: A környezeti, társadalmi és irányítási gondolatiság alapjai. ESG Online folyóirat 2023. 1. 15. o.

¹⁶⁷ Bujtár Zsolt: ESG az intézményi befektetők szabályozása tükrében. In: Bujtár Zsolt – Gáspár Zsolt – Szilovics Csaba – Breszkovics Botond – Ázsoth Szilvia – Szívós Alexander Roland (szerk.): Fenntartható növekedés (ESG) jogi és gazdasági aspektusai. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs 2022. 4-13 o.

¹⁶⁸ Bujtár Zsolt: Az ESG szabályozás hatása a KKV-kra Magyarországon. Pécsi Munkajogi Közlemények online különszám 2024. 17: 2. 6-20. 7-8. o.

¹⁶⁹ https://www.unepfi.org/fileadmin/documents/freshfields_legal_resp_20051123.pdf (2023.08.03)

létrejött pénzügyi intézmények közös kezdeményezéséből, a „Who Cares Wins”¹⁷⁰-ból állt. Ez volt az első alkalom, hogy az ESG kritériumokat be kellett építeni a vállalatok pénzügyi értékeléseibe.

Az azóta eltelt időszakban az ESG hangsúlya és hatóköre folyamatosan nő és bővül.¹⁷¹ Az ESG kritériumok előmozdításában kulcsfontosságú szerepet játszó nagy intézményi befektetők évek óta magasabb elvárásokat támasztanak a vállalatokkal szemben.¹⁷² 2010-ben még csak 281 darab befektetési vállalkozás operált, akik az ESG faktorokat beépítették a rendszerükbe. Ez a szám 2018-ra már 730-ra nőtt.¹⁷³ Az S&P 500-as vállalatok 85%-a riportált az ESG kockázati faktorokról 2018-ban.¹⁷⁴ Ebben az évben az USA-ban összesen 12 milliárd USD fektettek az ESG kritériumokat figyelembe vevő stratégiákba, ez 36%-os növekményt jelentett 2016-hoz viszonyítva.¹⁷⁵ Ezzel a folyamattal összefüggésben számos ország, nemzetközi szervezet és az EU egyaránt különböző stratégiákat, programokat, kezdeményezéseket, soft law ajánlásokat és az elmúlt pár évben már kötelező jellegű jogi dokumentumokat hoznak létre és alkotnak, hogy biztosítsák a környezeti megfelelést - többek között - a pénzügyi szektorban. Fontos, hogy a növekvő számú ESG szabályok nem egy jogforrásban találhatók meg, nincs tehát egy közös ESG-törvény, vagy ESG rendelet. Több nemzetközi, EU-s és nemzeti jogforrás adja ki az ESG szabályok együttesét, amelyek hatálybalépése ráadásul eltérő időpontokban történik.

Az ESG-elképzelés átfedésben van az ún. stakeholder-kapitalizmussal, ami a társadalmilag felelős vállalati, vállalatirányítási magatartást jelenti, egyben a modern kapitalizmus hagyományos shareholder (részvényesi) modelljének legjelentősebb intellektuális kihívását.¹⁷⁶ Az ESG-t egy jelentéstételi keretrendszerként tartják számon, de eredetileg befektetőknek készült szempontrendszerként hozták létre. Az ESG rövidítés három angol kifejezés kezdőbetűjét takarja, ezek az Environmental (környezeti), a Social (társadalmi) és a Governance (irányítás) pillérek. Az első pillér a környezeti szempontokat vizsgálja, ide tartozik a vállalatok üvegházhatású gázok kibocsátása, energiahatékonysága, vízfelhasználása és vízgazdálkodása, hulladékkezelése és újrahasznosítása, valamint a biodiverzitás és ökoszisztéma megőrzése. A második pillér a társadalmi hatásokat és felelősségvállalást

¹⁷⁰<https://www.forbes.com/sites/betsyatkings/2020/06/08/demystifying-esgits-history--current-status/?sh=50dcc7712cdd> (2023.08.01.)

¹⁷¹ Bujtár: ESG i.m. 5. o.

¹⁷² Bujtár Zsolt: Az értékpapírosítás. Pécsi Tudományegyetem Állam - és Jogtudományi Kar, Pécs 2021. 145. o.

¹⁷³ <https://www.ussif.org/> (2024.08.12.)

¹⁷⁴ <https://www.ga-institute.com/> (2024.09.04.)

¹⁷⁵ <https://www.ussif.org/> (2024.08.12.)

¹⁷⁶ Steven Globerman: It's Time to Move on from ESG. In: Steven Globerman (ed.): ESG Myths and Realities Collected Essays. Fraser Institute, Canada 2024. 190. o.

értékeli, beleértve a munkavállalói jogokat és munkakörülményeket, a sokszínűséget és befogadást, a közösségi kapcsolatokat és társadalmi hozzájárulást, az ügyfélkapcsolatokat és termékfelelősséget, valamint az emberi jogok tiszteletben tartását. Végül, a harmadik pillér az irányítási struktúrát és gyakorlatot vizsgálja, ide tartozik a vezetői etika és átláthatóság, az igazgatósági összetétel és függetlenség, a kockázatkezelés és belső ellenőrzés, a részvényesi jogok és részvényesi kapcsolatok, valamint a korrupció és vesztegetés elleni intézkedések. A Budapesti Értéktőzsde honlapján található definíció szerint az ESG egy szemlélet, mely olyan befektetési stratégiát takar, amely a vállalatok fenntarthatóságot célzó törekvéseit, így a környezeti, társadalmi és vállalatirányítási szempontokat is figyelembe veszi a döntéshozatal során. A környezeti szempont kiemelt területei a klímakockázatok, az erőforrás-gazdálkodás és a tiszta energia, az üvegházhatású gázok kibocsátásának mértéke, a hulladékkezelés; a társadalmi nézőpont fontosabb ügyei a diverzitás, az emberi jogok, illetve a vállalatok társadalmi felelősségvállalás kérdése, a kiberbiztonság; a vállalatirányítás szempontjából pedig az üzleti etika, az átláthatóság, illetve a korrupció elkerülése a sarkalatos pontok.¹⁷⁷ Az ESG pillérek célja, hogy átfogó képet nyújtsanak a vállalatok fenntarthatósági és társadalmi felelősségvállalási teljesítményéről, és segítsék a befektetőket a felelős befektetési döntések meghozatalában.

Az ESG jelentéstétel számos témakört érinthet, az egyes területek mélysége is szignifikáns, éppen ezért nehéz eldönteni, hogy mely információk élvezzenek prioritást a vállalatok értékelésében. A jelentéstételi keretrendszer választás és az az által előírt materialitási (lényegességi) vizsgálat elvégzésének célja e számosság és mélység kezelhetőségének tétele. Az ESG riportálás formai keretét több független nemzetközi szervezet, vagy kezdeményezés is hivatott biztosítani. Ezek közül kiemelkedik a Global Reporting Initiative (GRI) szervezet, amely a világ talán legelterjedtebb fenntarthatósági jelentéstételi standardját fejlesztette ki. A GRI célja, hogy támogassa a vállalatokat, szervezeteket és kormányokat abban, hogy átlátható módon számoljanak be környezeti, társadalmi és gazdasági hatásaikról, ezzel elősegítve a fenntartható fejlődést. Hasonlóan népszerű keretrendszer a Sustainability Accounting Standards Board (SASB) által felállított standard¹⁷⁸, amely a pénzügyi materialitást - fenntarthatósággal kapcsolatos kockázatok, melyek a vállalat értékére lehetnek hatással - írja elő. Ezzel szemben a GRI szélesebb közönséget célozva dupla materialitást határoz meg és a

¹⁷⁷ <https://www.bet.hu/site/Magyar/tartalmak/Kibocsatok/Ajanlasok-kibocsatoknak/bet-esg> (2024.11.17.)

¹⁷⁸ Sustainability Accounting Standards, jelenleg 77 féle iparág-specifikus standardot kínál. <https://sasb.org/about/> (2024.02.26.)

társadalmi szempontokat is a figyelem középpontjába helyezi. A GRI szabvány szoros kapcsolatban áll az EU által bevezetett irányelvekkel és szabványokkal.¹⁷⁹

Érdemes röviden kitérni az ESG-vel kapcsolatos aggályokra is.¹⁸⁰ Ezekre mutatott rá például Anthony Kim, a Heritage Foundation vendégkutatója, aki szerint nincs az ESG szabályokban semmi újdonság, mert már az 1970-es években is tudományos vita folyt a vállalatok folyamatos gazdasági növekedéséről és a társadalmi felelősségükről és a vállalatokra erőltetett új követelmények nem javítják a versenyképességet, hanem teherként nehezednek a cégekre.¹⁸¹ Az Oeconomus kutató csoport azt állapította meg, hogy az ESG-szabályok megvalósítása gyakran technológiai, infrastrukturális és képzési beruházásokkal jár és a megújuló energiaforrásokra való áttérés, az ellátási lánc fenntarthatóságának fokozása vagy a munkafeltételek javítása olykor nagyon költséges lehet.¹⁸² A módszertanok közötti ellentmondások következtében az ESG minősítők és a tanácsadó cégek által használt mérőszámok között jelentős különbségek figyelhetők meg és a vállalatok fenntarthatóságának vizsgálatakor eltérő súlyozással vesznek figyelembe bizonyos értékeket, inkonzisztenciát okozva a rendszerben.

Az Európai Unió élen jár a zöldítést célzó jogalkotásban,¹⁸³ jogi aktusai globális normaalkotóvá teszik. Az Európai Bizottság már 2001-ben kiadott Zöld Könyvében meghatározta a vállalatok társadalmi felelősségét (Corporate Social Responsibility, CSR).¹⁸⁴ Eszerint a vállalatok a társadalmi igények kezelése érdekében túllépnek a kollektív szerződésekben rögzített jogi előírásokon, és önkéntesen szociális, valamint környezeti szempontokat érvényesítenek üzleti tevékenységeikben.¹⁸⁵ Néhány év múlva a Bizottság egy másik közleményben új meghatározást javasolt a vállalatok társadalmi felelősségének értelmezésére, mely alapján a CSR „a vállalkozásoknak a társadalomra gyakorolt hatásuk iránti felelőssége”.¹⁸⁶ A vállalati jelentéstétel és az ESG szempontok jogi formába öntése először a Tanács és a Parlament 2014/95/EU NFRD irányelvében szerepelt. Az NFRD-t sok

¹⁷⁹ <https://grantthornton.hu/fogalomtar/gri-global-reporting-initiative> (2024.06.12.)

¹⁸⁰ Lásd például Gregor Dorfleitner – Christian Kreuzer – Christian Sparrer: ESG controversies and controversial ESG: about silent saints and small sinners. *Journal of Asset Management* 2020. Vol. 21. 393–412 o., vagy Agnes Sipiczki: A Critical Look At The ESG Market. *CEPS Policy Insights* 2022. No. 15. 1-18. o.

¹⁸¹ <https://www.heritage.org/international-economies/commentary/economic-freedom-the-path-healthy-environments-social-progress> (2024.12.15.)

¹⁸² <https://www.oeconomus.hu/hirek/esg-veszely-vagy-lehetoseg-magyarorszag-fenntarthato-gazdasagi-konferenciaja/> (2024.12.12.)

¹⁸³ Erről lásd bővebben <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/71/environment-policy-general-principlesand-basic-framework> (2024.12.05.)

¹⁸⁴ COM(2001) 366 final Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility

¹⁸⁵ (COM (2006)136) Implementing the Partnership For Growth and Jobs Making Europe a Pole of Excellence On Corporate Social Responsibility.

¹⁸⁶ (COM(2011)681 végleges)

kritika érte, mivel a jelentés kötelezettek köre túl szűk volt, és a jelentés formája sem volt standardizálva, ezáltal nem lehetett összehasonlítani ez egyes nagyvállalatokat, továbbá a beszámolók is nehezen voltak elérhetőek. 2021 április 21-én az Európai Bizottság elfogadta a fenntartható finanszírozás csomagot, melynek eredményeként 2023. január 5-én hatályba lépett 2022/2464 direktíva¹⁸⁷, a CSRD irányelv, amely a NFRD irányelvet módosította. A CSRD kiszélesítette a jelentéstételben érintettek körét és részletezte az elvárt követelményeket. Így a CSRD az EU szabályozott piacain jegyzett összes társaságra kiterjed a tőzsdén jegyzett mikrovállalatok és a nem jegyzett kkv-k kivételével, illetve olyan nagyvállalatokra, amelyek nem uniós entitások, de a leányvállalatuk az EU-ban működik, ezek mellett a biztosítókra és hitelintézetekre is.¹⁸⁸ A folyamat részeként az Európai Bizottság 2023. július 31-én elfogadta az Európai Fenntarthatósági Jelentési Szabványok (ESRS) első sorozatát.¹⁸⁹ Az ESRS a CSRD keretében került bevezetésre, és kötelezővé teszi a nagyvállalatok számára, hogy átfogó jelentéseket készítsenek fenntarthatósági erőfeszítéseikről. Az Európai Unió szabályozásának a célja egy homogén vállalati fenntarthatósági beszámolási (jelentéstételi) követelmények létrehozása és a Taxonómia rendelet¹⁹⁰ által meghatározott beszámolási követelmények és a vállalati fenntarthatósági jelentéstételi követelmények között koherencia kialakítása.¹⁹¹

A tagállamoknak legkésőbb a CSRD hatályba lépését követő 18 hónapban át kell ültetnie az irányelvet a nemzeti jogba. A CSRD-t 2024. január 1-jétől kell alkalmaznia a jelenleg az NFRD hatálya alá tartozó, az EU szabályozott piacain jegyzett, több mint 500 alkalmazottat foglalkoztató nagyvállalatoknak. Esetükben a jelentéstétel 2025-ben esedékes. A CSRD 2025. január 1-jétől érinti az NFRD hatálya alá jelenleg nem tartozó nagyvállalatokat (azaz a 250 főnél több munkavállalót foglalkoztató és/vagy 40 millió EUR árbevétellel rendelkező és/vagy 20 millió EUR eszközállománnyal rendelkező vállalatokat), számukra az első kötelező jelentéstétel 2026-ban esedékes. 2026. január 1-jétől a tőzsdén jegyzett kkv-k és egyéb vállalkozások esetében kell megkezdeni az alkalmazást, 2027-ben esedékes jelentésekkel. A kkv-k ugyanakkor 2028-ig mentesülnek az irányelv kötelező alkalmazása alól, amennyiben ezt megfelelően indokolják. A nem EU-s vállalatoknak 2028. január 1-jétől

¹⁸⁷ Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting

¹⁸⁸ <https://arsboni.hu/aszteroidakent-csapodik-a-vallalatokra-az-esg-torveny/> (2024.12.21.)

¹⁸⁹ <https://hellononprofit.hu/a-kornyezeti-esrs-szabvanyok-el-e5-diohejban/> (2024.12.30.)

¹⁹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról

¹⁹¹ Bujtár: Az ESG szabályozás i.m. 7-8. o.

kell alkalmazniuk a CSRD előírásait, 2029-ben esedékes első jelentéssel.¹⁹² A CSRD kiszélesítette a - korábbi előírásokban meghatározott - jelentéstételben érintettek körét és részletezte az elvárt követelményeket. Így a CSRD az EU szabályozott piacain jegyzett összes társaságra kiterjed a tőzsdén jegyzett mikrovállalatok és a nem jegyzett kkv-k kivételével, illetve olyan nagyvállalatokra, amelyek nem uniós entitások, de a leányvállalatuk az EU-ban működik, ezek mellett a biztosítókra és hitelintézetekre is.¹⁹³ Az új szabályok biztosítják, hogy a befektetők és más érdekelt felek hozzáférjenek azokhoz az információkhoz, amelyekre szükségük van ahhoz, hogy értékelni tudják a vállalatok emberekre és környezetre gyakorolt hatását, valamint hogy a befektetők felmérhessék az éghajlatváltozásból és más fenntarthatósági kérdésekből eredő pénzügyi kockázatokat és lehetőségeket.

IV.1 Az ESG és az adózás interakciója

Az ESG szempontrendszer a globális környezetvédelmi és fenntarthatósági mozgalom egyik legígéretesebb kezdeményezéseként tartják számon, melynek segítségével a nagy szennyező vállalati szféra szereplőit lehetséges környezetbarátabb és felelősségteljesebb működésre orientálni. Az ESG elvek tehát egyre jelentősebb szerepet töltenek be a vállalatok működésében és a befektetési döntésekben. Az adózás, mint a gazdasági társaságok pénzügyi felelősségvállalásának kulcsfontosságú eleme, szoros összefüggésben áll az ESG céljaival. Az adópolitika nem csupán a bevételek előteremtésének eszköze, hanem a társadalmi felelősségvállalás és a fenntarthatóság előmozdításának is lényeges része.

Az elmúlt évtizedekben azt tapasztaltuk, hogy a világ vezető vállalatainak elsődleges érdeke a management bónuszainak és a részvényeseknek járó osztalék maximalizálása volt. Viszonylag csekély figyelmet fordítottak arra, hogy a profitmaximalizálási gyakorlatuk milyen hatással van a környezetre, valamint a társadalomra. A környezetvédők azzal vádolják a vállalatokat, hogy a környezet rombolásával kárt okoznak az embereknek, mert saját üzleti érdeküket a közérdek fölé helyezik. Ami a vállalatoknak profitot hoz, legalábbis rövid távon, az a társadalom egészének árthat. Ilyenkora a vállalat döntéshozó személyei és csoportjai mint gazdasági vezetők racionálisan tevékenykednek, mint a társadalom tagjai azonban káros döntéseket hoznak. A világ legnagyobb vállalatainak – Microsoft, Apple, Nvidia, Saudi Aramco, Tesla – értéke piaci kapitalizáció szerint több trillió USD-t jelent. A legnagyobb foglalkoztatók, mint a Walmart vagy az Amazon 1,5 – 2 millió embernek adnak munkát

¹⁹² https://www.ey.com/hu_hu/climate-change-sustainability-services/hatalmas-valtozasokat-hoz-az-uj-unios-fenntarthatosagi-iranyelv- (2024.02.25.), továbbá <https://blogs.dlapiper.com/advocatus/2024/02/torvenyi-kotelezettseg-lett-a-fenntarthatosag-uj-jelentesteteli-es-beszamolasi-kovetelmenyek/> (2024.02.25.)

¹⁹³ <https://arsboni.hu/aszteroidakent-csapodik-a-vallalatokra-az-esg-torveny/> (2024.12.21.)

világszerte. Ezek a cégek 100 vagy annál is több országban fejtenek ki tevékenységet leányvállalataikon keresztül. Kérdés, hogy az állam mit tud tenni a multinacionális vállalatok környezetszennyező magatartásával szemben, milyen eszközei vannak és ezen eszközök milyen hatásokkal bírnak, milyen kényszerítő erővel rendelkeznek.

A Mitsubishi vállalatcsoportot komoly felelősség terheli a világ esőerdőinek eltűnése kapcsán. A társaság a világ egyik legnagyobb fakitermelőjévé nőtte ki magát, tevékenységét elsősorban a Fülöp-szigeteken, Malayziában, Indonéziában, Pápua Új Guineában végzi, de érdekeltségekkel rendelkezik burmai, thaiföldi, vietnami, kambodzsai, laoszi fakitermelésekben egyaránt. Leányvállalatai jelen vannak továbbá Brazíliában, Bolíviában és Chilében, valamint Szibériában és Kanadában. E mellett a multicég radioaktív anyagokkal szennyezte Malajziát a ritkaföldfémek termelése során keletkezett hulladék helytelen tárolása révén, valamint 14 atomerőművet épített Japánban, Kínában és Indonéziában.¹⁹⁴

Az Amerikai Egyesült Államok egyik legnagyobb veszélyeshulladék-termelője a DuPont vezető szerepet játszott az ózonréteg pusztításában. A vállalat találta ki a freonokat, és állította elő ezek világtermelésének 25%-át. A cég 1991-ben 120 ezer tonna veszélyes hulladékot termelt az Egyesült Államokban, többet, mint bármely más vállalat. 1991 márciusában a DuPont Quimica Flour nevű mexikói gyára körül annyira elszennyeződött a környezet, hogy a kormány 30 ezer család kitelepítését rendelte el.¹⁹⁵

A Shell a nigériai ogoni törzs földjén keresztül vezetett olajvezetékekkel, az azokból szivárgó olajjal tönkretette a termőtalajt, a mangrove mocsarakat. A projekt ellen tiltakozó tömeggel szemben a nigériai kormány a Shell támogatásával erőszakot vetett be, több embert meggyilkoltak, s tiltakozók szellemi vezérét, Ken-saro-Wiva költőt több társával együtt kivégezték.¹⁹⁶

A másik nagy olaj óriás az ExxonMobil Exxon Valdez nevű tankhajója 1989. március 24-én Alaszka partjainál zátonyra futott, és a kiömlött 11 millió hordó nyersolaj ökológiai katasztrófát okozott. Az olajszennyezésnek becslések szerint mintegy 100-300 ezer madár

¹⁹⁴ Fidrich Róbert: Nemzetek feletti vállalatok a globalizáció korában. Miért nem szeretik a "zöldek" a nemzetek feletti vállalatokat? Magyar Természetvédők Szövetsége, Budapest, 2002. <https://mek.oszk.hu/01400/01450/01450.htm>

¹⁹⁵ Fidrich Róbert: Nemzetek feletti vállalatok a globalizáció korában. Miért nem szeretik a "zöldek" a nemzetek feletti vállalatokat? Magyar Természetvédők Szövetsége, Budapest, 2002. <https://mek.oszk.hu/01400/01450/01450.htm>

¹⁹⁶ Lásd részletesebben Richard Boele - Heike Fabig - David Wheeler: Shell, Nigeria and the Ogoni. A study in unsustainable development: I. The story of shell, Nigeria and the Ogoni people - Environment, economy relationships: Conflict and prospect for resolution. In: Sustainable Development. 2001; Vol. 9, No. 2. pp. 74-86.

lehetett az áldozata, továbbá több mint ezer fokozottan védett rozmár is elpusztult a baleset következtében. A partvidék pedig 1400 km hosszan szennyeződött.¹⁹⁷

Bhopal indiai város, ahol a Union Carbide vegyiüzeméből kikerült mérgek megöltek 4000 és megbetegítettek további 200.000 embert. Exxon Valdez, Kutubu olajmező

Az említett vállalatokban nem csak az a közös, hogy magatartásukkal nagyban közrejátszanak a környezet tönkretételében és a káros éghajlatváltozás kiváltásában, hanem hogy az erőforrások kizsigerelése mellett a közös szükségletekhez történő hozzájárulásukat igyekeznek a minimumra csökkenteni, különböző adóoptimalizálási technikák használatával. Egyrészt a gazdasági tevékenységükbe, termékértékesítő és szolgáltatásnyújtó gyakorlatukba, az árképzésbe beépítik az egyes üzleti tevékenységeket érintő, büntető adóterheket, így végső soron a fogyasztó lesz, aki viseli a felelősséget és a termék árában beépítve, megfizeti a többletet. Ebből adódóan a fogyasztóra hárítják a megnövekedett adóterheket. Másrészt a határokon átívelő agresszív adótervezési és optimalizálási megoldások kihasználásával. Annak ellenére, hogy a javak igazságos elosztása már az ókori görög filozófusok óta foglalkoztatja az embert, az említett multicégek gyakorlata azt mutatja, hogy nem sikerült előre lépünk a témát illetően, sőt odáig jutottunk, hogy a föld javainak teljes felélésének lehetünk szemtanúi az elkövetkező időszakban, ha nem történik radikális változás.

A 2008-as gazdasági válság valamelyest változtatott a helyzeten, mert a közérdeklődés figyelmét a multinacionális cégek káros tevékenységei felé fordította. Az üzleti gyakorlatuk meghatározó elemét alkotja az adóoptimalizálás kérdésköre, hiszen ezek a társaságok határon átnyúló ügyleteik révén, globális működésük folytán folyamatosan a lehetőségeket keresik, hogy melyik országban tudnak a legkevesebb költséggel a legnagyobb hasznot realizálni. Az adókötelezettségeik minimalizálására irányuló törekvéseikkel óriási károkat okoznak a nemzeti költségvetéseknek, a bolygó nyújtotta erőforrások kíméletlen felhasználását nem kompenzálják, nem járulnak hozzá fair módon a közös szükségletek biztosításához. A Panama-iratok¹⁹⁸, Paradise-papírok¹⁹⁹, vagy a Luxemburg leaks²⁰⁰ pénzügyi és offshore

¹⁹⁷ Fidrich Róbert: Nemzetek feletti vállalatok a globalizáció korában. Miért nem szeretik a "zöldek" a nemzetek feletti vállalatokat? <https://mek.oszk.hu/01400/01450/01450.htm#3>

¹⁹⁸ Az úgynevezett Panama-akták vagy Panama-papírok az elnevezése annak a mintegy 11,5 millió kiszivároztatott bizalmas dokumentumnak, melyet a panamai Mossack Fonseca vállalati jogi szolgáltató tett közzé, több mint 240 000 vállalat és részvénytulajdonosaik adataival 2016-ban. A listán szereplő személyek, cégek offshore vagyonát tartalmazó akták számos ország vezetőjét személyesen is említik.

¹⁹⁹ A Paradise-iratok egy 13,4 millió dokumentumot tartalmazó adatbázis offshore-befektetésekről, amik 2017. november 5-én kerültek nyilvánosságra.

²⁰⁰ Luxembourg Leaks a neve annak a pénzügyi botránynak, amelyet 2014 novemberében tárt fel az Oknyomozó Újságírók Nemzetközi Konzorciuma által végzett újságírói vizsgálat. Ez a PricewaterhouseCoopers által 2002 és 2010 között ügyfelei javára hozott luxemburgi adómegállapításokról szóló bizalmas információkon alapul. A

visszaélések megerősítik az iménti megállapításokat nem csak a cégekre, hanem a legvagyonosabb magánszemélyekre vonatkozóan is. A 2020 márciusában betört COVID-19 pandémia további nyomást helyezett a felelős társasági működés követésére, mivel a központi költségvetések kiadásainak emelkedésével párhuzamosan az adóbevételek csökkentek. Miközben a politikai döntéshozóknak az egészségügyi válság leküzdése érdekében növekvő állami kiadásokkal kellett szembenézniük, ez soha nem látott mértékű államadóssághoz és költségvetési hiányhoz vezetett. Az adósság fenntarthatóságát súlyosan érintette a költségvetési mozgástér csökkenése, és komoly aggodalmak merültek fel azzal kapcsolatban, hogy számos ország számára adósságválság fenyeget. A helyzetet mélyíti a 2022-ben kitört orosz-ukrán háború következtében fellépő energiaválság. A Tax Justice Network legfrissebb, 2023-ban kiadott jelentése, amely az OECD által közzétett, országonként összesített adatszolgáltatások adatai alapján készült, a globális adóvesztést éves szinten 472 milliárd dollárra becsüli. Az adóelkerülés legnagyobb hányada a vállalati nyereségből származó adóbevételeket érinti.²⁰¹ Bár az adóhiány becsült összege az agresszív adótervezés definíciójától függően változhat, az Európai Parlament egy nem rég közzétett kutatásában világosan megmutatja a probléma nagyságrendjét, ugyanis évente 60-190 milliárd euróra becsüli az Európai Unió tagállamainak az agresszív társasági adótervezés miatt kieső adóbevételeit.²⁰² Az Egyesült Államokban egy tanulmány szerint az államkincstár évente több mint 381 milliárd dollárt veszít az adóelkerülés és adócsalás miatt.²⁰³ Az agresszív adótervezés a fejlődő országok számára is hatalmas problémát jelent.²⁰⁴ A holland Dutch Centre for Research on Multinational Corporations kutatása szerint a holland

vizsgálat eredményeként több mint háromszáz luxemburgi székhelyű multinacionális vállalat adózási határozatai váltak nyilvánossá. A LuxLeaks közzétételei nemzetközi figyelmet és kommentárokat váltottak ki a luxemburgi és más országokban működő adóelkerülési rendszerekkel kapcsolatban.

²⁰¹ <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20230728/brutalis-vagyon-aramlik-ki-magyarorszagrol-offshore-szamlakra-dermeszto-penzeket-mentenek-ki-a-vagyonosok-630391>

²⁰² European Parliament. Bringing transparency, coordination and convergence to corporate tax policies in the European Union. I. In Assessment of the Magnitude of Aggressive Corporate Tax Planning; European Parliament: Brussels, Belgium, 2015.

²⁰³ Internal Revenue Service Research. Applied Analytics & Statistics Federal Tax Compliance Research: Tax Gap Estimates for Tax Years 2011–2013 Publication 1415 (Rev. 9-2019); Internal Revenue Service Research: Washington, DC, USA, 2019.

²⁰⁴ Linnea Mills: Barriers to improving tax capacity. In K4D Helpdesk Report; Institute of Development Studies: Brighton, UK, 2017. OECD. Two-Part Report to G20 Development Working Group on the Impact of BEPS in Low Income Countries; OECD Publishing: Paris, France, 2014; <https://www.oecd.org/ctp/tax-global/part-2-of-report-to-g20-dwg-on-the-impact-of-beps-in-low-income-countries.pdf>, Ludvig Wier: Tax-motivated transfer mispricing in South Africa: Direct evidence using transaction data. J. Public Econ. 2020, 184, 1–16., Cassandra Vet - Danny Cassimon - Anne Van de Vijver, A. Why Sub-Saharan African Countries Only Get to Tax the Crumbs of Corporate Synergy Profits. A Content Analysis of the Revised Transactional Profit Split Method Unravelling Unequal Power in Global Tax Governance, Institute of Development Policy, University of Antwerp, Working Paper, No. 2019.04. 2019. <https://www.uantwerpen.be/images/uantwerpen/container2673/files/Publications/WP/2019/wp-201904.pdf>

adóegyezmények következtében a fejlődő országok évente 770 milliárd eurót veszítenek a kamatokra és osztalékokra kivetett forrásadóból.²⁰⁵ Más kutatások becslései szerint a multinacionális vállalatok nyereségük mintegy 40%-át helyezik át évente adóparadicsomokba.²⁰⁶

Míg az adótervezés hagyományosan a vállalatok üzleti stratégiai politikájának részét képezi,²⁰⁷ az adótervezés különösen agresszív típusai fenntarthatósági problémává váltak.²⁰⁸ Ahogy Angel Gurría, az OECD főtitkára megjegyezte, az adózás kulcsfontosságú az inkluzív növekedés és a fenntartható fejlődés szempontjából. A kormányok számára biztosítja a bevételeket az infrastruktúrába, az oktatásba, az egészségügybe, a szociális védelmi rendszerekbe, a környezetvédelembe és más fenntartható fejlődési célokba történő beruházásokhoz. Az agresszív adótervezés azonban aláássa ezeket a közjavakat olyan mértékben, hogy a kormányoknak kevesebb adóbevételel kell számolniuk a létfontosságú beruházások támogatásakor. Ezzel szemben a fenntartható adózási stratégiákat alkalmazó vállalatok méltányos adóhányaddal kívánnak hozzájárulni ahhoz, hogy a kormányok megvalósítható adóbevételekhez jussanak.²⁰⁹

A klímavédelem égisze alatt a nemzeti és nemzetközi erőfeszítései a körforgásos gazdaság felé történő elmozdulásra irányultak, amiben az adózásnak is jelentős szerep jut.²¹⁰ A növekvő vagyoni egyenlőtlenség, valamint a COVID-19 pandémia és az ukrajnai háború következtében kialakult gazdasági- és energiaválságok miatt a nemzeti költségvetések iránti figyelem fokozódott, ami az adóbevételek iránti igényt, valamint a káros adótervezési struktúrákkal szembeni szigorúbb fellépést egyszerre növelte. A vállalatok működésében szélesebb körű érdekeltek ösztönzik a vezetőket, hogy felelősebb adópolitikát folytassanak. A közvélemény és a befektetők egyre inkább elvárják, hogy a társaságok átláthatóan és felelősen kezeljék az adóügyeiket is. A társadalmi felelősségvállalás keretében a cégeknek figyelembe kell venniük, hogy adózási döntéseik hogyan hatnak a közösségekre, ahol működnek.²¹¹ A

²⁰⁵ Katrin McGauran: Should the Netherlands Sign Tax Treaties with Developing Countries? Centre for Research on Multinational Corporations: Amsterdam, The Netherlands, 2013.

²⁰⁶ Thomas R. Tørsløv - Ludvig S. Wier - Gabriel Zucman: The Missing Profit of Nations, NBER Working Paper No. w24701. 2018. <https://ssrn.com/abstract=3194743>

²⁰⁷ Szilovics Csaba: Pénzügyi Jog. Pécs, 2020. 360. oldal, Mihir A. Desai – Dhammika Dharmapala: Corporate Tax Avoidance and High-Powered Incentives. J. Financ. Econ. 2006., 79, 145-179. oldal

²⁰⁸ Robert Bird - Karie Davis-Nozemack: Tax Avoidance as a Sustainability Program. Journal of Business Ethics 2016.

²⁰⁹ Arne Friese - Simon Link - Stefan Mayer: Taxation and corporate governance—State of the art. In Tax and Corporate Governance; Schön, W., Ed.; Springer: New York, NY, USA, 2008; 357–425. o.

²¹⁰ Erdős Éva: Fenntarthatóság és adókikerülés kapcsolata az európai adóharmonizáció legújabb tendenciáinak tükrében. Miskolci Jogi Szemle 3. Különszám, 2021. 113-127. o.

²¹¹ Ogachi Daniel - Zoltan Zeman: Corporate Social Responsibility and Firm Value Protection. International Journal of Financial Studies 8: 4 Paper: 72, 2020.

nemzeti kormányok és nemzetközi szervezetek, élükön az OECD, szigorúbb szabályokat vezettek be az adóelkerülés és az agresszív adótervezés ellen, ezzel ösztönözve a gazdasági szereplőket a felelős adózási gyakorlatok alkalmazására²¹². Az éghajlatváltozás fokozódó negatív tapasztalatai következtében a szabályozók, fogyasztók és dolgozók részéről egyre nagyobb az elvárás a vállalatok felé, hogy ne csak a pénzügyi-, hanem a természeti és társadalmi tőkének is jó gondozói legyenek és ennek fenntartásához biztosítsák a megfelelő vállalatirányítási feltételeket, aminek alapvető része a transzparens működés.²¹³ A transzparenciába pedig beletartozik az vállalatok gazdasági döntései mögött meghúzódó adótervezési stratégia, ami az elmúlt évtizedekben igen káros, visszaélésszerű módon alakult számos esetben.

Az adózás tehát az ESG-vel - többek között - a vállalati adózási gyakorlatok fokozott vizsgálatában is metszi egymást.²¹⁴ A befizetett adó összege a cégek társadalmi felelősségvállalási mérőszámának tekinthető, amit a szakirodalom a CSR mozaikszóval, azaz a corporate social responsibility²¹⁵ elnevezéssel illet, amely a társaságok folyamatos elkötelezettségét jelenti, hogy etikusan működjenek és hozzájáruljanak a gazdasági fejlődéshez, miközben javítják a munkavállalók és családjaik, valamint a helyi közösség és a társadalom egészének életminőségét.²¹⁶ A CSR különbözik a vállalatirányítástól²¹⁷, mert a vállalatirányítás szabályai inkább a vállalat belső működésével foglalkoznak, míg a CSR a külső hatásokra fókuszál és inkább arról szól, hogy a vállalat a közösség jólétének érdekében miként használja fel az erőforrásait.²¹⁸ A CSR az ESG társadalmi dimenziójához kapcsolódik, így a fenntarthatóság mérőszámaként szolgálhat, mivel elvárás, hogy a társaságok megfelelő módon viselkedjenek a vállalati politikák, például a vállalatirányítás, a magatartási kódex vagy az adóválasztásokat szabályozó elvek tekintetében. Erre figyelemmel a vállalkozások egyre sűrűbben és komplexebben fogalmazznak meg különböző adóügyi elveket, amelyek igazodnak a szélesebb körű ESG-menetrendjükhöz. Ez egy fajta kritikus elemmé vált a működésükhöz szükséges "társadalmi engedély" megszerzésében, ami egyre fontosabb a

²¹² <https://www.internationaltaxreview.com/article/2a6a97rqjh5w57pnjs3k0/where-is-the-t-in-esg> (2025.01.10.)

²¹³ <https://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/energia-energiashordozok/articles/esg-explained-1-what-is-esg.html>

²¹⁴ Manal Corwin et al.: Convergence of Tax and ESG. In: Perspectives on Tax Law & Policy. 2(2), pp. 1-3. 2021. 2. o.

²¹⁵ Daniel Ogachi - Zéman Zoltán: Corporate Social Responsibility and Firm Value Protection. International Journal of Financial Studies 8: 4 Paper: 72., 2020.

²¹⁶ Richard Holme - Phil Watts: Corporate social responsibility: making good business sense. Geneva: World Business Council for Sustainable Development. 2000. 8. o.

²¹⁷ Kecskés András: Felelős Társaságirányítás (Corporate Governance). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2011., továbbá Tóth Róbert - Zéman Zoltán - Túróczi Imre - Kása Richárd - Popp József - Oláh Judit: The system of relationships between sustainable corporate governance and corporate financial literacy. Polish Journal of Management Studies 23: 1 pp. 418-435. 2021.

²¹⁸ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:corporate_social_responsibility

részvényesek, a befektetők és az érdekelt közösségek számára. A multinacionális vállalatok társadalmi elfogadottságát növelheti a transzparensabb adópolitika, amely magában foglalja az egyes országokban alkalmazott adókezelési struktúrák bemutatását, valamint a szennyező tevékenységek esetén az ökoadó megfizetését és ennek megfelelő becsatornázását a szélesebb körű érintettek irányába. Az ESG és az adózás közötti interakció a vállalatokkal szemben támasztott, egyre növekvő transzparencia kritériumokban egyértelműen tetten érhető. Ezen aspektusok az ESG szempontrendszer társadalmi és irányítási oldalához köthetők közvetlenül. Az ESG pillérek célja, hogy átfogó képet nyújtsanak a vállalatok fenntarthatósági és társadalmi felelősségvállalási teljesítményéről, és segítsék a befektetőket a felelős befektetési döntések meghozatalában. Az ESG jelentéstétel számos témakört érinthet, az egyes területek mélysége is szignifikáns, éppen ezért nehéz eldönteni, hogy mely információk élvezzenek prioritást a vállalatok értékelésében. A jelentéstételi keretrendszer választás és az az által előírt materialitási (lényegességi) vizsgálat elvégzésének éppen ez a célja, az említett számosság és mélység kezelhetővé tétele. Az ESG riportálások formai keretét több független nemzetközi szervezet, vagy kezdeményezés is hivatott biztosítani. Ezek közül kiemelkedik a Global Reporting Initiative (GRI) szervezet,²¹⁹ amely a világ talán legelterjedtebb fenntarthatósági jelentéstételi standardját fejlesztette ki. A GRI célja, hogy támogassa a vállalatokat, szervezeteket és kormányokat abban, hogy átlátható módon számoljanak be környezeti, társadalmi és gazdasági hatásaikról, ezzel elősegítve a fenntartható fejlődést. Hasonlóan népszerű keretrendszer a Sustainability Accounting Standards Board (SASB) által felállított standard²²⁰, amely a pénzügyi materialitást - fenntarthatósággal kapcsolatos kockázatok, melyek a vállalat értékére lehetnek hatással - írja elő. Ezzel szemben a GRI szélesebb közönséget célozva dupla materialitást határoz meg és a társadalmi szempontokat is a figyelem középpontjába helyezi. A GRI207 szabvány rávilágít a vállalat adózási gyakorlatára különböző joghatóságokban. A jelentés érintheti a szervezet adóelveit, adótervezési módszereit, az adóparadicsomokkal való kapcsolattartást, a kockázatvállalás szintjét és az adóhatóságokkal való kapcsolattartás megközelítését. A GRI szabvány szoros kapcsolatban áll az EU által bevezetett irányelvekkel és szabványokkal.²²¹

A legkézzelfoghatóbban átfedésben levő adótényezők a környezeti faktor terén érzékelhetők, mivel az államok a környezetkárosító tevékenységek csökkentését befolyásoló magatartásformák ösztönzésére vagy visszatartására egyre több környezetvédelmi- vagy

²¹⁹ <https://www.globalreporting.org/> (2025.01.12.)

²²⁰ Sustainability Accounting Standards, jelenleg 77 féle iparág-specifikus standardot kínál. <https://sasb.org/about/> (2024.02.26.)

²²¹ <https://granthornton.hu/fogalomtar/gri-global-reporting-initiative> (2024.06.12.)

ökoadókat alkalmaznak.²²² A nemzeti kormányok, nemzetközi szervezetek elkezdtek az adórendszereket úgy alakítani, hogy az emberi és planetáris jólétet helyezték előtérbe, ahelyett, hogy a legnagyobb és leggazdagabb szennyezők és kitermelők érdekeit szolgálnák.²²³ Ez az elképzelés az ESG elvekkel megegyező gondolatiságon alapul. Ahogy már említettem, az adófizetés mértéke a vállalat társadalmi felelősségvállalás iránti elkötelezettségének mércéjeként is értelmezhető, egy fenntarthatósági mérőszámként egyaránt alkalmazható. Éppen ezért a környezetvédelem irányában elköteleződő gazdasági társaságok egyre kifinomultabb és átfogóbb adózási irányelveket dolgoznak ki, amelyek összhangban állnak szélesebb ESG céljaikkal. Ez kulcsfontosságú tényezővé vált a működéshez szükséges „társadalmi engedély” megszerzésében, ami egyre fontosabbá válik a részvényesek, befektetők és egyéb érdekelt felek csoportjai számára. Éppen ezért fontos, hogy a környezetre káros, szennyező tevékenységek után megfizessék a rájuk kiszabott zöld közterheket. A fenntarthatósági célkitűzések fiskális eszközökkel történő elérése egy rendkívül összetett, országonként eltérő szabályozási környezetet eredményezett. Ez azt jelenti, hogy az adórendszerekben több ezer közteher fajtát azonosíthatunk, amelyek közvetve vagy közvetlenül érintik a környezetre káros tevékenységekből származó bevételeket.²²⁴

IV.2 Az ökoadózás

IV.2.1. Fogalmi alapvetések

A ökoadókat definícióját érintően nem találunk egységes meghatározást. A jellemző szűk értelemben vett megközelítés a közvetlen környezeti célt szolgáló adókat és díjakat sorolja be ebbe a körbe, de előfordul szélesebb spektrumú vizsgálat, amely a közvetetten környezetvédelmi célt szolgáló közterheket is ilyennek tekinti. A ökoadókat alatt - széleskörűen értelmezve - nemcsak a hagyományos értelemben vett adókat értjük, hanem a díjakat, járadékokat, vámokat és egyéb közterheket is, azaz minden olyan fizetési kötelezettséget, amelynek környezeti hatása van. A ökoadózás rendszerének a másik problémás területe, hogy

²²² <https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/tax/international-unlocking-the-intersection-between-esg-and-tax>

²²³ A globális kezdeményezésekkel elsősorban arra koncentrálnak, hogy miként szüntessük meg a multinacionális vállalatok által kihasznált adójogi hézagokat, és új nemzetközi adórendszer alapjait tegyük le a vállalati adóztatásban. Ugyanakkor a magánszemélyek adóelkerülési gyakorlatát ezek a kezdeményezések egyáltalán nem érintik. Lásd Giorgio Beretta: 'Fixing' The Social Contract: A Blueprint for Individual Tax Reform. *Annals FLB. – Belgrade Law Review*, 2019. No 4. 68-115. o.

²²⁴ Az EY Green Tax Tracker szerint körülbelül 3600 fenntarthatósági ösztönző érhető el, több mint 80 szénárazásos rendszer van érvényben, és több mint 4300 egyéb környezeti adó, több mint 1000 mentességgel a megfelelő tevékenységek vagy adófizetők számára. Mindegyik program részletei és alkalmazása nagymértékben változnak a joghatóságtól függően, de több közös metszéspontjuk van. https://www.ey.com/en_gl/insights/law/why-keeping-pace-with-sustainability-tax-policy-is-imperative (2024.11.25.)

környezeti adókról, környezetvédelmi adókról, ökoadókról, vagy zöld adókról beszélünk-e. Ezeket a fogalmakat a hétköznapi nyelv és a szakirodalom is nagyvonalúan kezeli, így munkám során valamennyi kifejezést egymás szinonímájaként használom, de megjegyzem, hogy van jelentősége az elhatárolásnak.

Az OECD a „környezeti vonatkozású adó” kifejezést használva egy olyan meghatározást választott, amelyben hangsúlyozza annak jellegét, hogy mit adóztatnak, és hogy az adóalany jut-e valamilyen előnyhöz cserébe. Környezeti vonatkozású adó minden olyan, az államháztartásnak fizetendő kötelező, viszonzatlan befizetés, amelyet a környezet szempontjából különösen fontosnak ítélt adóalapok után vetnek ki. Az adók abban az értelemben viszonzatlanok, hogy a kormányzat által a környezetre fordított összegek és azok hatása az adófizetőkre általában nem arányos a befizetéseikkel.²²⁵

Az ENSZ Környezeti-gazdasági Számlák Rendszere - amely a környezet és a gazdaság közötti kapcsolatok mérésének nemzetközileg egységes, standardizált számviteli rendszerét alakítja ki - meghatározásában az ökoadó olyan adó, amelynek adóalapja egy fizikai egység (vagy annak helyettesítője) valamilyen bizonyítottan létező dolog, konkrét, negatív hatást gyakorol a környezetre.

Az Európai Unió a környezetvédelmi vonatkozású adókat, olyan adóként definiálja, amelynek alapja a környezetre bizonyított, konkrét negatív hatást gyakorló dolog fizikai egysége (vagy egy fizikai egység helyettesítője) és amelyet az 1996. június 25-i 2223/96/EK tanácsi rendelet adóként azonosít.²²⁶

Az ökoadók olyan gazdaságpolitikai eszközök, amelyek révén a jelenlegihez képest kedvezőbb összetársadalmi keresleti-kínálati egyensúly alakítható ki, és ezáltal mérsékelhető a gazdasági szereplők környezetszennyező tevékenysége.²²⁷ A ökoadók célja, hogy megnöveljék a környezeti erőforrás árát, ezáltal megjelenítsék a gazdasági szereplők által okozott környezeti károkat költségeik között, és így mérsékeljék a környezetkárosítás mértékét.

Az ökoadók első alkalmazása a XX. században valósult meg, annak ellenére, hogy természeti erőforrásokat terhelő adókat jóval korábban is kivetettek már.²²⁸ Ugyanakkor a zöldadók csak akkor jelentek meg, amikor a közteher kivetéséhez kifejezetten, ha nem is

²²⁵ OECD: Environmentally Related Taxes in OECD countries: Issues and Strategies. France 2001. 15. o.

²²⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 691/2011/EU Rendelete (2011. július 6.) az európai környezeti-gazdasági számlákról 2. cikk 2. pont

²²⁷ Bögöthy Zoltán – Hausmann Róbert: Új, zöld és fenntartható adórendszer. In: Baksay Gergely – Matolcsy György – Virág Barnabás (szerk.): Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért. MNB, Budapest 2022. 562. o.

²²⁸ Ilyennek tekinthető a rómaiak által bevezetett szekér vagy hintó adó, illetve a XVII. századi Angliában kivetett szénadó.

kizárólagosan környezetvédelmi célok kapcsolódtak.²²⁹ Felismerték, hogy az adók nem csak arra alkalmasak, hogy bevételt biztosítsanak a modern államok költségvetése számára, de képesek a gazdasági szereplők és a természetes személyek magatartását is befolyásolni. Ezt követően a környezetvédelmet támogató államok adórendszereiben a hagyományos gazdaságpolitikai célok mellett a fenntarthatósági aspektusok is megjelentek.²³⁰

Áttörést az 1990-es évektől kezdődően tapasztalhatunk, mikor több ország vezetett be - akár részben - környezetvédelmi adóreformot²³¹, aminek hatására az OECD zónában a ökoadókból származó összbevétel 1994-ben 420,754 milliárd USD-ről 2013-ra 786,134 milliárd USD-re nőtt.²³²

Az OECD és az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EEA) közös adatbázisa 2006-ig bezárólag 375 db környezetvédelmi adót és körülbelül 250 db környezetvédelmi díjat, illetéket tartott számon az OECD országaiban. A 375 db adóból 150 db energiával volt kapcsolatos, 125 db gépjárműveket terhelte, körülbelül 50 db hulladékhoz kötődött, a maradék adó alapja pedig országonként nagyon eltérő volt.²³³ Az azóta eltelt időben több ezerre növekedett a zöld adó fajták száma. Ugyanakkor az ebből az adónemből származó bevételek az OECD országokban átlagosan csak a GDP 1,5%-nak felelnek meg, míg az összes adóbevétel mindössze 5,1%-át képezik.²³⁴ Az Európai Unióban a környezetvédelmi adókból származó teljes bevétel 317,2 milliárd eurót tett ki 2022-ben, ami a Közösség GDP-jének 2,0%-át, illetve az adókból és szociális hozzájárulásokból származó teljes uniós kormányzati bevétel 4,8%-át jelentette.²³⁵ Az adatokból kiderül, hogy továbbra is a hagyományos, fogyasztást, munkát, nyereséget, vagyont terhelő közteher fajták súlya a meghatározó az egyes országok adórendszerében. Az Európai Unió környezetvédelmi adóinak 2022-es értéke mintegy 115,1 milliárd euróval magasabb volt, mint 2002-ben, de a GDP-hez viszonyítva csökkenést figyelhetünk meg 2,6%-ról 2,0%-ra, csak úgy mint a teljes adóbevételt tekintve, ahol ugyanezt az időszakot vizsgálva a 2002-es 6,4%-ról 2022-ben 4,8%-ra esett vissza az arány.

²²⁹ Anil Markandya: Environmental Taxation: What Have We Learnt in the Last 30 Years? In: Laura Castellucci – Anil Markandya (eds.): Environmental Taxes and Fiscal Reform. Palgrave, Basingstoke, New York 2012. 10. o.

²³⁰ Bögöthy Zoltán – Hausmann Róbert: Új, zöld és fenntartható adórendszer. In: Baksay Gergely – Matolcsy György – Virág Barnabás (szerk.): Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért. MNB, Budapest 2022. 526-527. o.

²³¹ Svédország és Finnország már 1991-ben bevezette a szén-dioxid adót és ennek eredményeként 2020-ra 17%-al csökkentették a kibocsátásukat a 2005-ös szinthez képest.

²³² Mahmoud Hassan – Walid Oueslati – Damien Rousselière: Environmental taxes, reforms and economic growth: an empirical analysis of panel data. Economic Systems 2020. Vol. 44. Issue 3.

²³³ <https://www.levego.hu/sites/default/files/kapcsolodo/oced0704.pdf> (2024.08.15.)

²³⁴ OECD: OECD Dataset. Environmentally related tax revenue. Paris 2021.

²³⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics

IV.2.2. Az ökoadózás elmélete

Az ökoadózás dogmatikai háttere a XX. század elején alakult ki, mert ekkor fedezték fel az externáliákat a közgazdászok. Az externáliák a piaci kudarcok közé tartoznak, tehát a piac, a kereslet-kínálat alakulása önmagában nem tudja a gazdaság, a környezet egésze szempontjából optimális termék/szolgáltatás mennyiség előállítását kikényszeríteni. Adam Smith "láthatatlan kéz" koncepciója²³⁶ mellett szükségessé vált a John Kenneth Galbreith által meghatározott "kormányzat kezének" bekapcsolódása is a gazdaságba. Erre a gondolatra alapozva Arthur Pigou a jólét közgazdaságtana című munkájában²³⁷ a külső környezeti hatások internalizálására az adót, mint kormányzati beavatkozást találta a legmegfelelőbb megoldásnak, létrehozva a "szennyező fizet elvet".²³⁸ Az elven alapuló ökoadók elsődleges célja a termelés és a fogyasztás környezeti hatásainak csökkentése azáltal, hogy megdrágítják a környezetkárosítónak ítélt áruk és szolgáltatások előállítását és fogyasztását. A környezetvédelmi adók lehetővé teszik a piaci rendszer hiányosságainak kijavítását, nevezetesen a felmerülő külső költségek internalizálását.²³⁹

Az externália az angol external szóból ered, ami külső-t jelent, azaz olyan gazdasági hatást kell alatta érteni, amely kívülről hathat a gazdasági szereplőkre. Az adott szereplők ebben a gazdasági tevékenységben nem vesznek részt, de az őket pozitívan vagy negatívan érinti. Ez a külső hatás általában a gazdasági tevékenység mellékterméke, szóval nem szándékosan kifejtett hatásról beszélünk. A közgazdaságtan kétféle csoportját különbözteti meg az externáliának, ezek a fogyasztói és termelői externáliák, valamint a pozitív és negatív externáliák.²⁴⁰ Az externáliák jellemzője, hogy a közösségileg és az egyénileg optimális kibocsátási szint eltér egymástól, az egyéni és társadalmi hasznok, illetve költségek különböznek. Az egész társadalomra vetítve ez azt jelenti, hogy az egyes erőforrások felhasználása nem optimális, nem a leghatékonyabb. A pozitív externális hatás alultermelést, a negatív pedig túltermelést idéz elő a társadalmilag kívánatos szinthez képest. Negatív externália esetén - például a környezetszennyezés üzemi tevékenysége miatt - a társadalmilag optimális szint alacsonyabb lenne az egyéni (vállalati) optimumnál. Az ellentmondás

²³⁶ Adam Smith: *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. W. Strahan; and T. Cadell, London 1776.

²³⁷ Arthur C. Pigou: *The Economics of Welfare*. (4th ed.) Macmillan, London 1932.

²³⁸ https://adozona.hu/jogtar/701646_Kornyezetvedelmi_adozas_I (2024.11.26.)

²³⁹ Ronald H. Coase: *The problem of social cost*. *The Journal of Law and Economics* 1960. 3. 1-44. o., Donald N. Dewees: *Instrument choice in environmental policy*. *Economic Inquiry* 1983. XXI, 53-71. o., továbbá William J. Baumol – Wallace E. Oates: *The Theory of Environmental Policy* (2nd edition). Cambridge University Press, Cambridge 1988., valamint Robert W. Hahn: *Economic perspectives for environmental problems: how the patient followed the doctor's orders*. *Journal of Economic Perspectives* 1989. 3. 95-114 o.

²⁴⁰ Bartók László: *Válaszok a klímaváltozás kérdésére a fiskális és monetáris politika oldaláról*. *Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat* 2019. 1 (4-6). 85-99. o.

feloldását jelenti a korábban nem számszerűsített hatások monetizálása. Ez azt jelenti, hogy érdekelté kell tenni a negatív externáliát okozó felet a hatás csökkentésében, míg a pozitív externáliát okozó felet annak fokozásában.

A negatív externália minden olyan tevékenység következménye, amely kárt okoz a társadalomnak, de a költségviselő és a károkozó személye elválík egymástól. Ennek feloldása úgy történhet, hogy a károkozóval éreztetjük a nem szándékolt hatás költségét, tehát internalizáljuk az externáliát. Ez megvalósulhat a szennyező tevékenység állami szabályozásával, annak megadóztatásával, továbbá a tevékenységek kapcsolatos, negatív társadalmi tudat fokozásával. A negatív externália esetében el kell érni, hogy a költségek annak kibocsátóját is terheljék, vagyis egyéni érdekelté kell tenni a hatás mérséklésében, így a társadalmilag optimális szint felé történő elmozdulásban. Ezzel szemben a pozitív externáliák kibocsátási szintjét növelni kell ahhoz, hogy az erőforrások hatékony felhasználása megvalósuljon. Érdemes ezeket a tevékenységeket államilag ösztönözni, adókedvezmények, közvetlen támogatások, szabályok alkotása révén.²⁴¹

Az ökoadó alkalmazásával az adóalanyok választhatnak, hogy befizetik-e az adót, amely a társadalmat kompenzálja az elszenvedett negatív következményekért. Választhatják azt is, hogy csökkentik a szennyezés mértékét, hogy elkerüljék a környezetvédelmi adók megfizetését. Ennek eredményeképpen az adórendszer befolyásolja a az adóalanyok magatartását és a szennyezés csökkentését célzó intézkedésekhez kapcsolódó közvetett költségeket eredményez.²⁴²

Az ökoadó elterjedésében fontos mozgatórugó volt, hogy felismerték az ún. kettős hozam, vagy kettős osztalék hatásukat, ami akkor jelentkezik, amikor a zöld adókat alapos és átgondolt adótervezéssel, az adórendszer egészére tekintettel vezetik be. Lényege, hogy a zöld adók kivetése egyrészt a környezetszennyezés mérséklése felé tereli a gazdasági szereplőket, miközben a környezetszennyezés adóztatása hozzájárul az adóbevételek növeléséhez. A megnövekedett adóbevételek elősegíthetik más adó csökkentését vagy esetleg kiváltását.²⁴³

²⁴¹ William J. Baumol: On Taxation and the Control of Externalities. The American Economic Review 1972. Vol. 62. No. 3. 307-322. o., valamint Agnar Sandmo: Optimal Taxation in the Presence of Externalities. The Swedish Journal of Economics 1975. Vol. 77. No. 1. 86-98. o., Thomas H. Tietenberg: On Taxation and the Control of Externalities: Comment. The American Economic Review 1974. Vol. 64. No. 3. 462-466. o., <https://www.wolterskluwer.com/en/expert-insights/green-tax-environmentally-friendly-behavior> (2024.12.17.), továbbá <https://index.hu/gazdasag/geocompass/2023/08/24/externalia-ado-dohanyzas-oktatas-kornyezetvedelem-uzemanyag/> (2024.12.05.)

²⁴² Alain Verbeke – Chris Coeck: Environmental Taxation: A Green Stick or a Green Carrot for Corporate Social Performance? Managerial and Decision Economics 1997. Vol. 18. No. 6. 507-516. 508. o.

²⁴³ David Pearce: The role of carbon taxes in adjusting to global warming. Economic Journal 1991. 101. 938-948. o., továbbá William Nordhaus: Optimal greenhouse gas reductions and tax policy in the 'DICE' model. American Economic Review 1993. 83. 313-317. o.

Az ökoadó megfelelően alkalmazott rendszere a kormányzat bevételeinek növekedéséhez vezet, ami lehetővé teszi az általános költségvetési teljesítmény javítását, az adórendszer optimálisabbá tételét, továbbá több forrást biztosíthat környezetvédelmi célok proaktív megvalósítására.²⁴⁴ Az ökoadó tehát “dupla osztalékként”²⁴⁵ egyszerre képesek a szennyezés szintjét csökkenteni és az adórendszer hatékonyságát emelni, redukálva a gazdaság működését torzító egyéb adózási formák mértékét.²⁴⁶ A környezetvédelmi adók bevezetésével járó reform abban valósul meg, hogy az állami költségvetés számára bevétel teremthető elő a természeti erőforrások használatának és a környezeti szennyezésnek a megadóztatásával, továbbá környezeti javulás érhető el azáltal, hogy az erőforrások felhasználásának produktivitása javul.²⁴⁷

Az ökoadó parafiskális eszköz, mert a bevételszerzés másodlagos a magatartásszabályozáshoz képest. A környezeti adók esetében szűk értelemben véve elégséges ugyan hivatkozni arra, hogy ez esetben a gazdasági magatartás környezetre gyakorolt negatív hatását kell adóztatni, ha azonban tágabb összefüggésben gondolkodunk, akkor parafiskális irányítási eszközökre, vagyis korrektív adókra kell utalnunk, és ez esetben a fogalomba bele kell foglalni a gazdasági magatartás környezetre nézve kedvező befolyásolásának célját is.²⁴⁸ A környezetvédelmi adók segíthetnek egy holisztikus, mindenre kiterjedő politikai megközelítés előmozdításában.²⁴⁹ Ezen túlmenően ezeknek az adóknak számos más előnye is van, így például nem torzítják annyira a gazdasági magatartást, mint a munka- vagy a társasági adók, az adminisztratív költségek alacsonyabbak, mint a jövedelemadók vagy a fogyasztási adók esetében, és az adóelkerülés mértéke is kisebb.²⁵⁰ Az ökoadó megnövekedett használata annak a meggyőződésnek is köszönhető, hogy az ilyen közterhek erősebb hatást fejtenek ki, mint például a soft law jellegű, diszpozitivitást megengedő környezetvédelmi előírások.

²⁴⁴ Verbeke – Coeck: i.m. 507. o.

²⁴⁵ A dupla osztalék elméletekről lásd részletesebben Jaime Freire-González: Environmental taxation and the double dividend hypothesis in CGE modelling literature: A critical review. *Journal of Policy Modeling* 2018. Vol. 40. Issue 1. 194-223. o.

²⁴⁶ Wallace E. Oates: Green Taxes: Can we protect the Environment and Improve the Tax System at the Same Time? *Southern Economic Journal*, 1995. Vol. 61. No. 4. 915-922. 915. o.

²⁴⁷ Paul Ekins: Introduction to the Issues and the Book. In: Paul Ekins – Stefan Speck (eds.): *Environmental Tax Reform*. Oxford University Press, Oxford 2011. 14-15. o.

²⁴⁸ Federica Pitrone: Defining „Environmental Taxes”: Input from the Court of Justice of the European Union. *Bulletin for International Taxation* 2015/69. 61. o.

²⁴⁹ <https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-taxation-and-eu-environmental-policies> (2024.11.20.)

²⁵⁰ Ian W.H. Parry – John Norregaard – Dirk Heine: *Environmental Tax Reform: Principles from Theory and Practice to Date*. IMF Working Papers, Washington D.C. 2012. 12. o., Don Fullerton – Andrew Leicester – Stephen Smith: *Environmental Taxes*. Oxford University Press, Oxford 2010. 423–547. o., Valeria Andreoni: Environmental taxes: Drivers behind the revenue collected. *Journal of Cleaner Production* 2019. Vol. 221, 17-26. o.

Az ökoadó alkalmazásánál az adóalap és az adó mérték meghatározása során figyelemmel kell lenni arra, hogy a környezetszennyező iparágak termelésére vagy nyereségére kivetett teher általában nem helyettesíti jól magára a jogsértő tevékenységre kivetett adót. A közgazdasági elmélet egyértelmű ebben a kérdésben, tehát az externáliákra kivetett adókat közvetlenül arra a tevékenységre kell kivetni, amely az externális költséget okozza. Ha valamilyen áru előállítási folyamata káros hulladékok kibocsátásával jár, akkor a hulladékok kibocsátását kell egységnyi adóval sújtani, nem pedig magát az árut. Természetesen vannak olyan esetek, amikor a hulladékkibocsátás nyomán követésének nehézségei miatt nincs más választásunk, mint megadóztatni egy olyan tevékenységet, amely szorosan kapcsolódik a károsanyag-kibocsátáshoz, de ahol csak lehetséges, az adót úgy kell megterveznünk, hogy közvetlenül a szennyező cselekményt célozza. Az ökoadók kialakításában a környezetvédelmi és a fiskális megfontolások vesznek részt, ezért - többek között – az adó mértékének megállapítása valamiféle kompromisszumot jelent majd, amely tükrözi a környezetvédelmi célkitűzéseket és az állami bevételi igényeket egyaránt. Az adó optimális mértéke alapvetően befolyásolja az adóztatás hatékonyságát. A mérték kivetésénél célszerű a környezetvédelmi célt szem előtt tartani, és arra tekintettel meghatározni azt a mértéket, amelyet folyamatos módosítással lehet „hangolni” az optimális szint elérésére. Az adóteherviselés kérdésénél probléma, hogy az adó terhét az adózó továbbháríthatja, azaz az adózó és az adó tényleges terhének a viselője több esetben különbözik.²⁵¹

Annak ellenére, hogy az ökoadók bevezetése vitathatatlan előnyökkel jár, számos kritika is éri őket. Pigou-val ellentétes álláspontra helyezkedve, Ronald Coase az 1960-as években kimutatta, hogy az adókra és a támogatásokra (szubvenciókra) nincs szükség, ha az externália által érintett emberek és az externáliát létrehozó szereplők összefognak és alkudoznak. Ennek hátránya az egyik fél kompromisszum készségének hiánya esetén mutatkozhat meg. Felhívta a figyelmet arra, hogy az adók és támogatások rossz megoldást jelenthetnek és az erőforrások helytelen elosztását eredményezhetik, ha az érintett felek között nincs párbeszéd és kompromisszum.²⁵² James Buchanan szerint a Pigou féle adók és támogatások monopólium jelenlétében még fokozhatják is az erőforrások rossz elosztását. Amennyiben az externáliát okozó árucikket monopolista állítja elő, úgy az adó valójában csökkentheti a hatékonyságot, ezért a Pigou féle adómegoldás csak ideális versenyfeltételek mellett alkalmazható.²⁵³ A

²⁵¹ Nagy Zoltán: Környezeti Adózás Szabályozása a Környezetpolitika Rendszerében. Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc 2012. 89. o.

²⁵² Ronald H. Coase: The Problem of Social Cost. The Journal of Law and Economics 1960. Volume 3. 1-44. o.

²⁵³ James M. Buchanan: External Diseconomies, Corrective Taxes and Market Structure. American Economic Review 1969. 59. 174-177. o.

negatív társadalmi hatások becslésével kapcsolatos nehézségekre Agnar Sandmo is felhívta a figyelmet.²⁵⁴

Az ökoadó gyenge pontjaként értékelik, hogy két ellentétes célt szolgál, azaz egyszerre kellene visszaszorítania a negatív externáliákat, és költségvetési bevételeket generálni. „Az externália és a költségvetési bevétel közötti átváltás (trade-off) működési mechanizmusa a következő: ha nem sikerül visszaszorítani az externáliát, akkor fenntartható lesz az adóbevétel, és persze nem szűnik meg a társadalmi költség. Ha viszont sikerül visszaszorítani az externáliát, akkor megszűnik az adóalap, így az erre épülő adóbevétel is. Utóbbi eset tompítható az adókulcsok növelésével, ami persze még hatékonyabban csökkentheti az adóalapot”.²⁵⁵ Figyelembe kell tehát venni az adótervezéskor, hogy amennyiben eredményes a kivetett zöld adó, abban az esetben idővel csökken az adóalapul is szolgáló környezetszennyező tevékenység, ezáltal a költségvetés bevétele.²⁵⁶ Goulder szerint a dupla osztalék elérése nem lehetséges viszonylag egyszerű és „semleges” körülmények között. Ennek oka, hogy a környezetvédelmi adó szűkebb, mint az általa helyettesített adó. Amennyiben nem környezetvédelmi hozamra összpontosítunk, akkor nehéz lenne indokolni, hogy egy széles körű adót egy szűk körűvel váltsunk fel. Minél szűkebb az adó, annál nagyobbak a lehetőségek a viselkedés kiigazítására és az adó alóli kibújásra.²⁵⁷

Hosszú távon az ökoadózásnak két ellentétes hatása lehet a gazdasági növekedésre. Amikor az adókulcs magas, a vállalatok kevesebb szennyezést bocsátanak ki, ami magasabb minőségű környezetet eredményez a jövő generációi számára, ami pozitív jövedelmi hatást jelent. Ennek következtében az új generáció nagyobb részét fordíthatja erőforrásainak megtakarításra (és beruházásra) a szennyezéscsökkentési tevékenységek helyett, ami növeli a termelő tőke felhalmozását és így a gazdasági növekedést. Másrészt, a magasabb adó nagyobb terhet ró a vállalatokra. Ezért a munkavállalóknak fizetett bérek és a kormánynak fizetett adók csökkenni fognak. Ez a negatív jövedelmi hatás csökkenti a megtakarításokat és a beruházásokat, ezáltal csökkentve a gazdasági növekedés ütemét. Ezzel szemben, ezek a hatások megfordulnak alacsony szintű környezetvédelmi adókulcs esetén.²⁵⁸ Wang és társai egy átfedő generációs

²⁵⁴ Agnar Sandmo: Direct Versus Indirect Pigovian Taxation. *European Economic Review* 1976. 7. 337-349. 348. o.

²⁵⁵ Kutasi Gábor – Perger Júlia: Adóösztönzőkkel az externáliák ellen: A népegészségügyi termékadó és a széndioxid-adó nemzetközi példái. *Köz-Gazdaság* 2014. 9. évf., 4. sz., 109–125. 114. o.

²⁵⁶ Stefan Speck: Environmental tax reform and the potential implications of tax base erosions in the context of emission reduction targets and demographic change. *Economia Política: Journal of Analytical and Institutional Economics* 2017. Vol. 34, issue 3. No 5. 407-423. o.

²⁵⁷ Lawrence H. Goulder: Climate change policy's interactions with the tax system. *Energy Economics* 2013. 40. S3-S11.

²⁵⁸ Tetsuo Ono: Environmental tax policy and long-run economic growth. *Japanese Economic Review* 2003. 54 (2) 203-217. o.

modell alapján kimutatták, hogy a zöldadó csökkentheti a szennyezést, de torzítja a tőke megtérülési rátáját, és így károsítja a növekedést.²⁵⁹ A forgalmi típusú zöld adók növelése inflációs hatással járhat, ami az adó által érintett tevékenység drágulásából és a drágább, környezetbarátabb termék növekvő fogyasztásából következhet.²⁶⁰

Az ökoadókat hatékonyságával kapcsolatban a kritikusok szerint a korábban bevezetett terhek nem voltak képesek szignifikáns változást elérni a klímaváltozás megfékezésében vagy a gazdaság ökológiai korlátok közötti tartásában.²⁶¹ Ezenfelül a különböző kultúrák, gazdaságok és földrajzi adottságokkal rendelkező országok eltérő módon és időben vezetik be ezeket az adókat, ami szintén befolyásolja a zöld adóztatási kezdeményezések eredményességét.²⁶²

IV.2.3. Az ökoadórendszer

A fenntarthatósági célkitűzéseket a nemzeti kormányok, nemzetközi szervezetek különböző fiskális eszközökkel próbálják elérni, és törekvéseikkel egy rendkívül összetett, országonként eltérő szabályozási környezetet hoztak létre. Ez azt jelenti, hogy az adórendszerekben több ezer közteher fajtát azonosíthatunk, amelyek közvetve vagy közvetlenül érintik a környezetre káros tevékenységekből származó bevételeket.²⁶³

Az ökoadókat sokféleképpen csoportosíthatóak, de elsősorban az adó fizetésének jellege, az adó területi hatálya, az adóalany típusa és az adó által érintett tevékenység típusa alapján osztályozza őket a szakirodalom. A környezetszennyező tevékenységre kivetett adóteher lehet értékarányos (áfa) vagy tételes (jövedéki adó), területi hatályát tekintve alkalmazhatják ország-határokon belül vagy nemzetközileg, akár egy regionális integráció vagy a nemzetközi közösség keretei között. Az adóalany típusa szerint megkülönböztethetünk a termelő vagy a

²⁵⁹ Min Wang – Jinhua Zhao – Joydeep Bhattacharya: Optimal health and environmental policies in a pollution-growth nexus. *Journal of Environmental Economics and Management* 2015. 71. 160-179. o.

²⁶⁰ European Environment Agency: *Environmental Taxes Implementation and Environmental Effectiveness*. Copenhagen, 1996.

²⁶¹ Xavier Vence – Sugey de Jesus López Pérez: *Taxation for a Circular Economy: New Instruments, Reforms, and Architectural Changes in the Fiscal System*. Sustainability 2021. 13. (8).

²⁶² Amíg néhány észak európai állam, mint Svédország és Finnország már 1991-ben bevezette a szén-dioxid adót és ennek eredményeként 2020-ra 17%-al csökkentették a kibocsátásukat a 2005-ös szinthez képest, addig Kína, mint a világ legnagyobb üvegházhatású gázkibocsátója csak 2016-ban fogadta el az első „Kínai Népköztársaság Környezetvédelmi Adó törvényét”. Az OECD által 2015-ben készített felmérés szerint a 34 OECD-tag és 7 partnerország átlagát tekintve a legnagyobb szén-dioxid kibocsátó Kína az 5. legalacsonyabb energiaadó-kulccsal rendelkezett. <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/environmental-tax-profile-china.pdf> (2024.02.11.)

²⁶³ Az EY Green Tax Tracker szerint körülbelül 3600 fenntarthatósági ösztönző érhető el, több mint 80 szénárazásos rendszer van érvényben, és több mint 4300 egyéb környezeti adó, több mint 1000 mentességgel a megfelelő tevékenységek vagy adófizetők számára. Mindegyik program részletei és alkalmazása nagymértékben változnak a joghatóságtól függően, de több közös metszéspontjuk van. https://www.ey.com/en_gl/insights/law/why-keeping-pace-with-sustainability-tax-policy-is-imperative (2024.11.25.)

fogyasztó által fizetett adókat. Termelő által fizetett zöld adótípus például a környezetterhelési díj, a karbonadó és a károsanyagkibocsátás-kereskedelmi rendszerek, valamint a hulladéklerakóba elhelyezett hulladéokra és a szennyvíz kibocsátásra kivetett fizetési kötelezettségek. A fogyasztókra kivetett adónak minősülnek az üzemanyagokra kivetett jövedéki adók, a gépjárműadó és az úthasználati díj környezeti szempontok szerinti kialakítása. Az adó által érintett tevékenység típusa alapján beszélhetünk energia-, közlekedési, valamint környezetterhelési és erőforrásadókról.²⁶⁴

Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség költségfedezeti díjak, ösztönző adók és fiskális környezetvédelmi adók között tesz különbséget. Az ökoadókkal kapcsolatos legkorábbi tapasztalatok a hagyományos szabályozási környezetpolitika végrehajtása során születtek. A talajba vagy vízbe történő károsanyagkibocsátások szabályozása pénzbe kerül. A „szennyező fizet” elvvel összhangban helyénvalónak tűnt, hogy a szabályozás költségeit a szabályozottak fizessék meg. Ezért a környezetvédelmi adók első, ma is fontos kategóriája a költségfedezeti díjak voltak, amelyekkel a környezetet használók hozzájárulnak a környezethasználat felügyeletének vagy ellenőrzésének költségeihez, vagy fedezik azokat. Ezek az adók kétfélek lehetnek, egyrésről felhasználói díjak, mikor egy meghatározott környezetvédelmi szolgáltatásért fizetnek, mint szennyvízkezelés vagy hulladéktalmatlanítás, másrésről a célhoz kötött díjak, ahol a díjból származó bevételt a kapcsolódó környezetvédelmi célokra fordítják, de nem konkrét szolgáltatás formájában, az adóalany tehát csak közvetetten érezheti az ellenszolgáltatás. A második típus az ösztönző adók, melyek a termelők, illetve fogyasztók magatartásának megváltoztatására irányulnak. Ökoadót lehet kivetni pusztán a környezetkárosító magatartás megváltoztatásának szándékával, a költségvetési bevételt növelő hatás háttérbe helyezésével. A fiscusba befolyó összegeket gyakran arra használják, hogy az adóalanyoknak nyújtott támogatások vagy adókedvezmények révén tovább ösztönözzék a magatartásváltozást. Az ösztönző adó mértékét megállapíthatjuk az adott környezeti kár költsége vagy a környezetvédelmi célok, magatartás eléréséhez szükséges szint alapján. A harmadik típus a fiskális környezetvédelmi adók, amelyek célja elsősorban a költségvetési bevételek növelése. Az ilyen bevételeket fel lehet használni a költségvetési hiányok finanszírozására, vagy az adórendszer átszervezésére. Utóbbi esetben valósulhat meg a zöld adórefom, melynek keretében a terheket a hagyományos jövedelmet terhelő adókról a környezeti források fogyasztására, vagy a környezetszennyezésre kivetett adók felé tolja el a jogalkotó. A környezetvédelmi adók fejlődése a 60-as és 70-es évekbeli

²⁶⁴ Böggöthy Zoltán – Hausmann Róbert: Új, zöld és fenntartható adórendszer. In: Baksay Gergely – Matolcsy György – Virág Barnabás (szerk.): Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért. MNB, Budapest 2022. 552-553. o.

költségfedezeti díjaktól a 80-as és 90-es évekbeli ösztönző és fiskális környezetvédelmi adók kombinációjába fordult át, melyek végül részleges vagy teljes zöld adóreform kísérletekbe csúcsosodtak.²⁶⁵

Az Európai Unió a ökoadókat négy fő típusba különíti el, ezek az energiaadók, szennyezési adók, erőforrásadók és közlekedési adók.²⁶⁶ A tagállamokban az energiaadók és a szennyezési adók a leginkább használt típusok és ezekből is származnak a jelentősebb költségvetési bevételek.

Az energiaadó magában foglalja az energiatermelésre és az energia termékekre kivetett adókat, amelyeket mind közlekedési, mind helyhez kötött célokra használnak. A legfontosabb közlekedési célú energia termékek a benzin és a dízel. A helyhez kötött használatra szánt energia termékek közé tartoznak a tüzelőolajok, a földgáz, a szén és az elektromosság. Ide tartoznak a bioüzemanyagokra és bármilyen más megújuló energiaforrásból származó energiára, valamint az energia termékek készleteire kivetett közterhek is. Az energiaadó az elmúlt időszakban kiemelt szerepet kapott, mint a környezetvédelmi- és klímapolitika legújabb fegyvere. A környezetvédelmi szabályalkotásban élen járó Európai Unió már régóta alkalmaz a tagállamokra nézve kötelező egységes energiaadót²⁶⁷, és valamennyi energiaterméket az energiaadó hatálya alá vont, bizonyos termékek után minimum adómértéke előírva, melytől a tagállamok csak felfelé térhetnek el. A rendszert differenciálja, hogy egyes termékek, mint a villamosenergia, földgáz és a szén adóztatása eltér az általános szabályoktól és külön közteherfizetési kötelezettségek merülhetnek fel az értékesítésük, felhasználásuk során.²⁶⁸ Az energiaadóztatás érzékelhető súlyára figyelemmel a direktíva felülvizsgálata van folyamatban, ennek keretében a hatály bővítése várható.²⁶⁹

A szennyezési adók között a levegő- és vízkibocsátásra, valamint a szilárd hulladék kezelésére kivetett és a zajszinthez kapcsolódó terheket értjük elsősorban. Az urbanizáció és az iparosodás tovább haladásával, a légszennyezés egyre kritikusabb fenyegetést jelent az emberi egészségre és az életminőségre.²⁷⁰ Az erőforrásadók a kimeríthető természeti

²⁶⁵ European Environment Agency: i.m. 21-23. o.

²⁶⁶ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646124/EPRS_BRI\(2020\)646124_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646124/EPRS_BRI(2020)646124_EN.pdf) (2024.12.21.)

²⁶⁷ 2003/96/EK Tanácsi Irányelv

²⁶⁸ European Commission, Evaluation of Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 (2019), https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/fc5110b6-6fd0-4e7c-b116e2cae1b851c6_en?filename=energy-tax-report-2019.pdf (2024.11.28.)

²⁶⁹ https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0_en (2024.12.06.), továbbá https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0/revision-energy-taxation-directive_en (2024.12.05.)

²⁷⁰ A WHO becslése szerint a légszennyezés vált az előrehozott halálozások vezető környezeti okává. Vannak elsődleges és másodlagos légszennyező anyagok. Az elsődleges szennyezőanyagok közvetlenül kerülnek a légkörbe, beleértve a részecskeszennyezőket (PM), a kén-dioxidokat (SO₂), a nitrogén-oxidokat (NO_x), az

erőforrások, például a víz, az erdők, a növényvilág és a vadon élő állatok kitermelésére és felhasználására vonatkozó adókat foglalják magukban. A földtulajdonra kivetett adók nem minősülnek erőforrásadónak, hanem inkább a vagyoadók kategóriájába tartoznak, de számos ország alkalmaz adót a táj átalakítására (például az erdőirtásra), és ezek is erőforrásadónak minősülnek.

A közlekedési adók azok az adók, amelyek bármilyen közlekedési eszköz tulajdonlásához és használatához kapcsolódnak. Ezek a közterhek a légi, vízi és vasúti közlekedésre egyaránt vonatkoznak, sőt az elektromos autókra is kiterjedhetnek. Ezenkívül közlekedési adóknak minősülnek azok az adók is, amelyeket egyes városok a járművek belvárosba való behajtásának korlátozására vezettek be. Fontos megjegyezni, hogy a közlekedési üzemanyagokra - például a benzinre és a gázolajra - kivetett adók a korábban már bemutatott energiaadókhoz tartoznak. Számos országban bevezettek adókat a járművek specifikus CO₂-kibocsátására, amelyek egyszeri regisztrációs vagy importadók, vagy éves járműadók. Ezek az adók nem kapcsolódnak a járművek tényleges használatához vagy a tényleges kibocsátásokhoz. Az adó alapja a jármű egy technikai tulajdonsága, mint például az átlagos CO₂-kibocsátás 100 km-re vagy az átlagos üzemanyag-fogyasztás 100 km-re, gyakran más hasonló technikai tulajdonságokkal kombinálva, mint például a jármű súlya vagy a motor teljesítménye. Ezeket az adókat közlekedési adóknak kell tekinteni, és nem energiaadóknak.²⁷¹

IV.3 A greenwashing

A hiányos vagy diszfunkcionális jogi szabályozás következményeként jelentek meg azok a üzleti lépések vagy cselekvési formák, amelyek csak látszólag segítik a környezetvédelmet és ezek eszköztára és megjelenési formája rendkívül sokszínű. Úgy gondolom, hogy a fenntartható fejlődés és az adózás vizsgálata során fontos a greenwashing, azaz zöldre mosás vagy zöldre festés témakörét is felfedezni, mert csak akkor tudunk ezzel a káros magatartással szemben fellépni, ha azonosítani tudjuk a jelenség minden fajtáját. Számos kutatás bizonyította, hogy sok esetben a tudatos fogyasztóknak szánt termékek csak látszólag szolgáltak környezetvédelmi célokat és a jól hangzó marketing állítások mögött nem voltak konkrét környezetvédelmi erőfeszítések.

ammóniát (NH₃), a szén-monoxidot (CO) és a metánt (CH₄). Másrészt a másodlagos szennyezőanyagok a légkörben keletkeznek kémiai reakciók és mikrofizikai folyamatok során előgázokból, beleértve a PM-et, az ózont (O₃), a NO₂-t és több oxidált illékony szerves vegyületet (VOCs).

²⁷¹ Ioana-Laura Țibulcă: Debt Sustainability: Can EU Member States Use Environmental Taxes to Regain Fiscal Space? Sustainability 2021. 13. no. 11.

Greenwashingnak nevezzük azt a gyakorlatot, amelyben egy profitorientált vállalkozás a termékeire vagy a vállalati működés környezeti hatására vonatkozó kommunikációban vagy hirdetéseiben, olyan konkrétumokat vagy általánosságokat állít, sugall vagy hallgat el, amik alkalmasak lehetnek a vásárlói, befektetői vagy más érintett döntéseinek befolyásolására és a cég az általa megfogalmazott és ígért környezeti előnyöket, független, vizsgálattal igazolt és bárki számára nyilvánosan, közérthetően és egyszerűen hozzáférhető módon nem támasztja alá.²⁷² Az EU egyszerűsített fogalom meghatározásában az a magatartás, ami egy termék környezeti hatásának vagy előnyeinek tekintetében olyan hamis benyomás keltésére alkalmas, amely félrevezetheti a fogyasztókat.²⁷³ A zöldre mosás az a gyakorlat, amikor a vállalatok környezetileg felelősnek mutatják magukat, anélkül, hogy vállalnák, ez a magatartás az 1960-as évek óta dokumentált.²⁷⁴ A greenwashing jelenség globális felcímkezése az 1992-ben tartott ENSZ Earth Summit elnevezésű világkonferencián valósult meg. A multinacionális vállalatok felelősségét ekkor már felismerték a környezetkárosításban és azonosítottak azon magatartási formákat, melyek az éghajlatváltozás elleni küzdelem előtt akadályokat képeznek, így többek között az üzleti gyakorlatok, szolgáltatások zöldre festését.²⁷⁵

A környezetbarát termékek iránti kereslet az elmúlt évtizedben rendkívüli mértékben fellendült, folyamatosan nő azon cégek száma, akik valamilyen zöld vagy annak nevezett szolgáltatásokat kínálnak. Észlelve a piaci trendeket, a greenwashing jelensége egyre nagyobb méreteket ölt és egyre nehezebb kiszűrni és elválasztani a ténylegesen ökotudatos tevékenységeket a látszat megoldásoktól.²⁷⁶ Figyelemmel arra, hogy egy átlagos vevőnek nagyjából 7 másodperc alatt kell eldöntenie, hogy mi az, amit levesz a boltok polcáról, a greenwashing megtévesztés viszonylag könnyen megvalósítható. Elég csak a fenntarthatóságra, környezetvédelemre utaló jegyeket vizuálisan feltüntetni egy termék csomagolásán vagy a leírásban részletezni, hogy az áru fenntartható gazdaságból származik, azt fenntartható módon állították elő. A fogyasztóknak egyébként is nehéz értelmezniük a termékek és a vállalatok környezeti teljesítményére vonatkozó számos jelzést és

²⁷² Matthew Spaniol - Evita Danilova-Jensen - Martin Nielsen - Carl Rosdahl: Defining Greenwashing: A Concept Analysis. Sustainability 16(20):9055, 2024., Sebastião Netto - Marcos Sobral - Ana Ribeiro - Gleibson Soares: Concepts and forms of greenwashing: a systematic review. Environmental Sciences Europe, vol. 32, 2020.

²⁷³ <https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240111STO16722/stopping-greenwashing-how-the-eu-regulates-green-claims> (2025-03.26.)

²⁷⁴ Shi-Ming Huang - Shang-Heng Chung - Ching-Fang Huang - Kai-Qi Zhan: Discovering Greenwashing Behavior Patterns: A Systematic Literature Review Approach. International Journal of Computer Auditing, 6(1), 3-24. o.

²⁷⁵ Greenpeace: Book of Greenwash. Washington, 1992. https://www.sourcewatch.org/images/5/59/GP_Book_of_Greenwash.pdf (2025.02.14.)

²⁷⁶ Ashley Reichheld - John Peto - Cory Ritthaler: Research: Consumers' Sustainability Demands Are Rising. Business and society, 2023.

kezdeményezést: csak az EU-ban több száz környezetvédelmi jelzést használnak, a széndioxid-kibocsátásra vonatkozóan pedig mintegy 80, széles körben használt címke létezik.²⁷⁷

Amennyiben a greenwashing hatásait közgazdasági szempontból világítjuk meg, akkor olyan hamis marketing vagy PR-stratégiának nevezhetjük, amelyben a vállalkozást a környezetvédelemért felelősséget vállalónak tüntetik fel, miközben a vállalkozás tényleges működésében nem mutathatók ki érdemi lépések e célok elérése érdekében. Magatartásuk következtében a tisztességtelen vállalkozások a piacon olyan jogosulatlan előnyre tesznek szert, amellyel üzleti veszteséget okoznak azon gazdasági szereplőknek, amelyek investáltak a valóban zöld működésre vagy környezetbarát termékek fejlesztésébe, mert a zöld termékek árában megjelenő hasznot a hamis állításokat tevő „potyautas” vállalkozások is lefölozik, és így jogosulatlan versenyelőnyhöz jutnak. Ez azt eredményezi, hogy a tisztességes vállalkozások gazdasági és pénzügyi hátrányba kerülnek a csalókkal szemben és a greenwashing gátolja a valóban zöld innovációk terjedését.

Jogi értelemben vizsgálva a greenwashing olyan a fogyasztókat megtévesztő magatartás, ami alkalmas a fenntarthatósági normák kijátszására és így megvalósíthatja a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatot. Ennek lényegét a magyar jogszabály olyan magatartásként definiálja, amely érzékelhetően rontja azon fogyasztó lehetőségét a termékkel kapcsolatos, a szükséges információk birtokában meghozott tájékozott döntésre, akivel kapcsolatban alkalmazzák, illetve akihez eljut, vagy aki a címzettje, és ezáltal a fogyasztót olyan üzleti döntés meghozatalára készíti, amelyet egyébként nem hozott volna meg, vagy erre alkalmas.²⁷⁸ A hazai fogyasztóvédelmi törvény preambulumban védendő érdekként jelölte meg a jogalkotó a fogyasztók megfelelő tájékoztatásához való jogot.²⁷⁹

A zöldre mosás erkölcsi szempontból is elítélendő, mert a vállalati stratégia a jóhiszemű fogyasztó megtévesztésére épül, mert a jószándékú vásárlót rossz döntésekre bírják rá, miközben azok úgy hiszik jó döntést hoznak és támogatják a fenntartható és fair kereskedelmet és a bolygó élővilágát, de valójában áldozatává válnak a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatnak.

A greenwashing az elmúlt évtizedekben számos formát öltött, és csak a cégek kreativitása szab csak neki határt. A magatartással kapcsolatos csalások súlyossága és elkövetési módszerei széles skálán mozognak és igen összetettek. A közönséges greenwashing gyakori formája, hogy a vállalkozások a normális üzleti gyakorlatuk elemeit állítják be

²⁷⁷ <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/hatarozott-fellepes-a-greenwashing-jelenseggel-szemben/> (2025-03.26.)

²⁷⁸ 2008. évi XLVII. Törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról 3. § (1) b)

²⁷⁹ 1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről Preambuluma

fenntarthatósági lépésnek. Így járt el az a Fiji szigetek szálldója is, amelyben a greenwashing fogalmát egy amerikai környezetvédő először megfogalmazta 1986-ban. Az aktivistának feltűnt a szállodai fürdőszobájában elhelyezett felirat, hogy a korallzátonyok védelme érdekében több napon át használja ugyanazt a törölközőt. Rövid vizsgálódás után azt állapította meg, hogy a környezetvédelem csak álca, mert a hotel tényleges célja a kevesebb mosással a költségmegtakarítás volt.²⁸⁰ A vezetőség számára csak akkor volt fontos a fenntarthatóság, ha az számukra előnnyel szolgált.²⁸¹ A zöldre festés nem kevésbé megtévesztő formájáról számolt be a magyar Circular Point vezetője, aki elmondta, hogy a nagyobb vállalatoknál a körforgásos termékeket úgy alkalmazzák, hogy ne kannibalizálják, tehát ne szorítsák ki a hagyományos termékeket, „inkább marketing funkciójuk van, miközben a legtöbb termék egy lineáris gazdasági modell szerint működik.”²⁸² Az is gyakori, hogy a nagy vállalatok felvásárolnak kisebb, körforgásos modell szerint működő cégeket, hogy eleget tegyenek ennek a szemléletnek.²⁸³

A greenwashing sajátos fajtája a zöldtömörülés (greencrowding), vagy búj el a tömegbenefektus kihasználása, amikor egy cég vagy nemzeti kormány csatlakozik egy hangzatos nevű csoporthoz és elbújva a tömegben a zöldpolitikákat a leglassabban alkalmazó tag sebességével mozog, ezzel magát a csoportot is lassítva.²⁸⁴ A Planet Tracker civil szervezet példaként a műanyag hulladék felszámolásáért küzdő Alliance to End Plastic Waste (AEPW) nevű szövetséget említette, amelyben hatvanöt vállalat tevékenységét fogták össze és a tagok közé felvették a legnagyobb, biztosan a környezetvédelmet támogató olajóriásokat az ExxonMobilt és a Shellt, valamint a piacvezető műanyag csomagolást gyártó cégeket és az olyan élelmiszeripari multikat, mint a Pepsi Cola. Megdöbbentő módon a húsz legnagyobb egyszer használatos műanyag-gyártó közül nyolc volt az AEPW tagja.²⁸⁵ Ezek a multinacionális vállalatok tehát nyíltan támogatták a saját tevékenységük elleni küzdelmet. Ez

²⁸⁰ Országgyűlés Hivatala: A „Greenwashing” jelenség. Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, Infojegyzet 2021/40.

²⁸¹ <https://blogs.dlapiper.com/advocatus/2021/10/greenwashing-a-szallodai-torolkozoktol-a-zold-finanszirozasiig/> (2025.02.05.)

²⁸² https://hvg.hu/zhvg/20220615_Sosem_lesz_korforgasos_a_gazdasag_jogi_szabalyozas_nelkul (2025.03.04.)

²⁸³ A GVH vizsgálta a Coca-Cola HBC Magyarország Kft tevékenységét és a magyarországi vállalkozásait, mert a gyanúja szerint 2020. december 10-től a Naturaqua márkanév alatt forgalmazott ásványvizek és üdítőitalok címkéin és kereskedelmi kommunikációjuk során a „Hasznosíts újra, 100%-ban újrahasznosítható PET palack vagyok”, a „100%-ban újrahasznosítható”, valamint az ehhez hasonló jelentéstartalmú állításokkal és a kereskedelmi kommunikáció képi megjelenítésével megtévesztették a fogyasztókat. Lásd https://hvg.hu/zhvg/20240812_Hazudhatott-a-PET-palackokrol-a-Szentkiralyi-a-Coca-Cola-es-a-Fonte-Viva-eljarast-inditott-a-GVH (2025.03.10.)

²⁸⁴ Shi-Ming Huang - Shang-Heng Chung - Ching-Fang Huang - Kai-Qi Zhan: Discovering Greenwashing Behavior Patterns: A Systematic Literature Review Approach. International Journal of Computer Auditing, 6(1), 3-24. o.

²⁸⁵ <https://planet-tracker.org/greenwashing-growing-increasingly-sophisticated-says-planet-tracker/> (2025.03.21.)

megmagyarázza a műanyag termékek felhasználása elleni küzdelem alacsony hatékonyságát és gyenge szankcióit.

A zöld reflektorfény (greenlighting) módszer alkalmazásával a vállalatok átfogó kommunikációs stratégiákban hangsúlyozzák a zöld törekvéseiket. A fókusz a társaság működésének vagy termékeinek egy különösen zöld jellemzőjére irányítják, elterelve a figyelmet a máshol kifejtett környezetkárosító tevékenységekről. Ez a megoldás különösen gyakori az autópárhánban, ahol a gyártók az elektromos modellek előnyeít hangoztatják, miközben azok sokszor a gyártásuk csak nagyon kis részét teszik ki.²⁸⁶

Igen népszerű a gazdasági társaságok között a zöldhárítás (greenshifting), avagy told másra a felelősséget eljárás, amikor a vállalatok azt sugallják, hogy a fogyasztó a hibás és ezáltal rájuk hárítják a felelősséget. A zöldcímkézés (greenlabelling) egy olyan gyakorlat, amikor az adott cég marketing csoportja valamit zöldnek vagy fenntarthatónak nevez, de jobban megvizsgálva kiderül, hogy a megnevezés félrevezető vagy teljesen alaptalan. Így például a termékeket zöld csomagolásban árulják vagy növényi szimbólumokkal „zöldítik ki” vagy esetleg megtévesztő megfogalmazást használnak, amely a fogyasztóban a környezettudatosság benyomását kelti.²⁸⁷ A zöldelhallgatás (greenhushing), amikor az adott gazdasági szereplők szándékosan elhallgatják, eltitkolják, illetve minimális információt adnak a fenntarthatósági tevékenységükről, hogy elkerüljék a tüzetesebb ellenőrzést. Bár elsőre ártalmatlannak tűnhet, ez az egyik legszofisztikáltabb zöldre mosási taktika.²⁸⁸

Sok társaság alkalmazza a zöldre öblítést (greenrinsing), tehát azt, hogy az ESG, vagy klímacéljait rendszeresen megváltoztatja, mielőtt azokat elérné. A világ legnagyobb műanyag szennyezőinél, a Coca-Cola és a PepsiCo működése során jól megfigyelhető ez a taktika: az elmúlt 5 évben előbbi kétszer, utóbbi háromszor változtatta meg az újra hasznosításra vonatkozó célkitűzéseit, mert a kockázatok hosszú sorát azonosították be, amelyek meggátolhatják őket azok elérésében. Elterjedt gyakorlat, hogy a nyugati cégek többsége 2030-as vagy 2050-es időpontot tűzött ki a zéró kibocsátás elérésére, amit gyakran a karbon kompenzáció megvásárlásával teljesítenek.²⁸⁹

A politikailag zöldre mosás stratégiát is számos vállalat követi, amikor a közösségi médiákban úgy állítják be, hogy ők kifejezetten és elkötelezetten a klímaváltozás ellen lépnek

²⁸⁶ <https://forbes.hu/zold/greenwashing-6-tipus-vasarlas/> (2025.03.21.)

²⁸⁷ Khalil Feghali - Reine Najem – Beverly Metcalfe: Greenwashing in the era of sustainability: A systematic literature review. Corporate Governance and Sustainability Review. 9. 2025. 18-31. o.

²⁸⁸ <https://earthwatch.org.uk/wp-content/uploads/2023/11/Greenhushing-Apr2023-Final.pdf> (2025.03.29.)

²⁸⁹ Zhi Yang - Thi Nguyen - Nam Nguyen - Thi Nguyen - Thi Cao: Greenwashing behaviours: Causes, taxonomy and consequences based on a systematic literature review. Journal of Business Economics and Management. 21. 2020. 1486-1507. o.

fel, viszont a háttérben a termékeik és a gyártási folyamatok mind hozzájárulnak a környezetszennyezéshez. Sok esetben nem fenntartható és nem etikus az ellátási láncuk és az alkalmazottaik egészségre káros anyagokkal dolgoznak. Ezeket a vállalatokat nem érdekli igazán a környezet, és az emberek és a munkavállalók egészsége, nekik elsősorban a nyilvánosság a fontos. Csak és kizárólag a profitmaximalizálás érdekében hangsúlyozzák a klímaproblémákat, hogy majd az emberek beszéljenek róluk, jó véleményt alkossanak és tőlük vásároljanak.²⁹⁰ Gyakorlatilag csak egy ügy mellé állnak, de nem tesznek semmit ennek érdekében. Akkor működik ez a politikai zöldre mosás, amikor nem vagyunk tisztába a teljes képpel, nem tudjuk mi folyik a háttérbe, hogyan működik a gyártás, milyen anyagokat használnak, kiket és hogyan foglalkoztatnak.²⁹¹

Az ún.: green grabbing, vagy zöld(föld)rablás nem elszigetelt jelenség, kifejezetten gyakori, ráadásul agresszív módszer, amellyel a nap- és szélenergia-cégek biztosítják maguknak az energiatermelési infrastruktúrájukhoz szükséges földterületeket.²⁹² Egyre növekvő aggodalomra ad okot, hogy a zöldrablási folyamatot a megújuló energiák terjedése serkenti, és e cégek lényegében a helyi lakosok kizárásával szerzik meg a földeket. A szélenergia-parkok jelentős része ráadásul jogilag kétes módon épült fel, figyelmeztetnek az UCL jelentésének készítői, mert a helyi közösségektől veszik el a földet. A privatizációnak álcázott zöldrablás, megfelelő felügyelet és átláthatóság hiányában, csak arra szolgál, hogy a földeket a hagyományos közösségektől nemzetközi vállalatokhoz juttassák. Ez a fajta kisajátítás gyakori Brazíliában a földtulajdonban lévő történelmi egyenlőtlenségek, a szabályozási hiányosságok és a gyenge szabályozás miatt.²⁹³

A greenwashing negatív gazdasági, erkölcsi, jogi, valamint társadalmi és környezeti hatásokat eredményez. A nemzeti kormányoknak és a cégeknek, valamint a társadalmi szervezeteknek és a fogyasztóknak közös érdeke és feladata, hogy fellépjenek ezen magatartás fentebb bemutatott megvalósulási formáival szemben. Észelve a jelenségben rejlő veszélyeket, az EU jogalkotási lépéseket tett a szigorúbb szabályozás megvalósítására és a fogyasztói érdekvédelem növelésére, ami közvetetten a környezetvédelmi törekvéseket is hatékonyabbá teheti. Egy 2024-ben elfogadott irányelvben rögzíti, hogy a zöld átmenet előmozdítása érdekében elengedhetetlen, hogy a fogyasztók tájékozott vásárlási döntéseket

²⁹⁰ Dennis Kolcava: Greenwashing and public demand for government regulation. *Journal of Public Policy*. 43. 2022. 1-20. o.

²⁹¹ <https://agotabiro.com/greenwashing-azaz-a-zoldre-mosas-jelentese-es-tipusai/>

²⁹² James Fairhead - Melissa Leach - Ian Scoones: Green Grabbing: A New Appropriation of Nature? *Journal of Peasant Studies*. 39. 2012. 237-261. o.

²⁹³ Michael Klingler - Nadia Ameli - Jamie Rickman - Johannes Schmidt: Large-scale green grabbing for wind and solar photovoltaic development in Brazil. *Nature Sustainability* volume 7, 2024. 747-757. o.

hozhassanak, ezáltal hozzájárulva a fenntarthatóbb fogyasztási mintákhoz. Ez azt jelenti, hogy a kereskedők felelősséggel tartoznak a világos, releváns és megbízható információk megadásáért. Ezért konkrét szabályokat kell bevezetni az Unió fogyasztóvédelmi jogában, hogy kezeljék azokat a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokat, amelyek félrevezetik a fogyasztókat és megakadályozzák őket a fenntartható fogyasztási választások meghozatalában. Ilyenek például a termékek korai elavulásával kapcsolatos gyakorlatok, félrevezető környezeti állítások („zöldmosás”), a termékek vagy a kereskedők üzleti tevékenységeinek társadalmi jellemzőiről szóló félrevezető információk, vagy a nem átlátható és nem hiteles fenntarthatósági címkék.²⁹⁴

Álláspontom szerint a piaci tisztulás első lépése az lenne, ha a cégek nem minősíthetnék önmagukat és a terméküket, mert egy árucikk környezetbarát vagy fenntartható mivolta összetett dolog, amibe számos részjellemző tartozik az összetételtől kezdve a csomagoláson át a funkcionális alkalmasságig és a gyártó vagy kereskedő, harmadik fél általi termék tanúsítvány nélkül nem állíthatná, hogy környezetbarát, fenntartható terméket akar értékesíteni. Külső minősítés nélkül nem mondhatná azt egyetlen vállalat sem, hogy terméke környezetbarát, fenntartható, klímasemleges. Ilyen jelzőket csak azok a termékek használhatnák és csak azokat nevezhetnék környezetbarátnak vagy fenntarthatónak, amelyek lényeges tulajdonságait független, a termék több lényeges tulajdonságát vizsgáló minősítő szervezetek ezt igazolnák, például olyan uniós öko címkével, mint az EU ecolabel²⁹⁵ vagy a német Bio-Siegel²⁹⁶, ahol vannak kötelező érvényű szabványok, amelyeket rendszeresen ellenőriznek és szankciókat is alkalmaznak azok megsértése esetén. Az öko címke elnyerésének kritériumait az EU és a tagállamok az iparágakkal és a környezetvédelemmel foglalkozó civil szervezetekkel, illetve a fogyasztói szervezetekkel együttműködve határozzák meg, és négyévente felülvizsgálják, hogy az adott termék megfelel-e az elvárásoknak. Fontos továbbá, hogy a zöld állítás ne tartalmazzon inkorrekt vagy csak részben korrekt információkat és a reklámokban megfogalmazott tény, adat a releváns tulajdonságokra vonatkozzon. A környezeti előnynek lényegesnek és meghatározónak kell lennie és a környezeti hatás szempontjából lényegtelen dolgot a gyártó vagy kereskedő ne kommunikáljon. Első ránézésre meg lehessen különböztetni egy márka hitelesen tanúsított és nem minősített verzióját. Ne nézzen teljesen ugyanúgy ki, és ne használjon teljesen

²⁹⁴ Directive (EU) 2024/825 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2024 amending Directives 2005/29/EC and 2011/83/EU as regards empowering consumers for the green transition through better protection against unfair practices and through better information

²⁹⁵ https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel_en (2025.01.14.)

²⁹⁶ <https://www.bmel.de/DE/themen/landwirtschaft/oekologischer-landbau/bio-siegel.html> (2025.01.15.)

ugyanolyan szlogeneket, felhívásokat ugyanazon márkán belül a környezeti minősítéssel rendelkező és nem rendelkező termék. Ne emeljen ki olyan terméktulajdonságokat, amely az uniós piacon az éritett termékkategóriába tartozó valamennyi termékre vonatkozóan a törvény ír elő, mert emiatt az érintett termék nem rendelkezik környezeti előnnyel a többi termékhez képest.

V A környezetvédelmi adózás globális tendenciái

A fejezetben a környezetvédelmi adózás globális tendenciáit vizsgálom, melynek keretében először a zöldítésben élen járó Európai Unió fenntartható fejlődés előmozdítása terén elért eredményeit, iránymutató kezdeményezéseit tekintem át. Ezt követően bemutatom a zöld adóreform hírnökeit, azaz a Skandináv államokat, az általul alkalmazott ökoadórendszerét. Úgy gondolom az Európai Unió egyik vezető tagállamának, Németországnak a zöldítésben való részvételét is érdemes nagyító alá helyezni. Végül, de nem utolsó sorban pedig a globális klímaszennyezés két fő felelőse, az Amerikai Egyesült Államok és Kína jogalkotási törekvéseit elemzem.

V.1 Környezetvédelmi adózás Európában és az Európai Unióban

V.1.1. Fenntarthatóság, ökoadó az Európai Unióban

V.1.1.1 Az uniós környezetpolitika megjelenése és jogi alapjainak kialakulása

Annak ellenére, hogy az alapító atyák a római szerződésben még nem rendelkeztek az Európai Unió (EU) szerveinek környezetvédelmet érintő kompetenciájáról, ma a környezetvédelem az EU egyik zászlóshajó politikája. Az 1970-es években történt globális elmozdulás az éghajlatváltozás kezelésére az EU-t is lépésekre készítette. Több tagállam képviselői már aktívan szerepeltek a környezettel kapcsolatos első, Stockholmban tartott ENSZ-konferencián, továbbá a Római Klub által közzétett „The Limits to Growth” jelentés – melyben az exponenciális gazdasági és népességnövekedés lehetőségét a véges erőforrások mellett vizsgálták – is cselekvésre sarkallta a szupranacionális szervezetet.²⁹⁷ Az 1967-ben megalkotott "vizek európai chartájában" az Európa Tanács kijelentette, hogy a víz a legdrágább kincs és nincs élet víz nélkül.²⁹⁸ Az Európai Tanács 1972-es párizsi ülésén a résztvevők megfogalmazták, hogy szükség van a gazdaságpolitikákat kísérő közösségi környezetpolitikára, és cselekvési program kidolgozására. Ezt követően 1973-ban elfogadták

²⁹⁷ Donella Meadows - Jorgen Randers - Dennis Meadows: The Limits to Growth. Universe Books, New York 1972.

²⁹⁸ Tóth Dávid: A vízjog történelmi szemelvényei és a vízjog kodifikációjának újragondolása. JURA, 2019/1. 520-526. o. 520.

az első akcióprogramot a környezettel kapcsolatban, azonban a jogi bázis ekkor még mindig bizonytalan volt. A tagállamok akcióprogramban megfogalmazott célja volt, hogy "javítsa az életkörülményeket és az életminőséget, valamint a közösség népeinek környezetét és lakókörülményeit. Segítenie kell abban, hogy a növekedést az ember szolgálatába állítsa azáltal, hogy számára a legjobb életfeltételeket biztosító környezetet teremtsen, és összeegyeztesse ezt a növekedést a természetes környezet megőrzésének egyre sürgetőbb szükségletével".²⁹⁹ Jelenleg a 8. környezetvédelmi akcióprogram van érvényben, mely 2022 májusában hatályba lépett és egészen 2030 végéig fogalmaz meg célkitűzéseket. Kiemelendő, hogy az Európai Parlament kulcsfontosságú módon járult hozzá a környezetvédelmi politika felemelkedéséhez az 1970-es években, még egyértelmű szerződéses alap nélkül is.³⁰⁰ Míg nem volt egységes környezeti politika, addig a tagállamok az egyes természeti problémákra egymástól függetlenül, önállóan próbáltak megoldásokat találni. Ugyanakkor a környezetszennyezés határokat nem ismerő jellege, valamint az eltérő előírások okozta kereskedelem-korlátozó hatások egyre inkább egy közös fellépést sürgettek.

Az Egységes Európai Okmány mellett, hogy a Közösség továbbfejlesztése érdekében nagy szerepet tulajdonított a közösségi jogharmonizáció fejlesztésének, gyorsabbá és intenzívebbé tételének³⁰¹, új „környezetvédelmi címet” (VII. cím) illesztett be a római szerződésbe, amely a közös környezetvédelmi politika első jogalapját képezte. Célként tűzte ki a környezet minőségének megőrzését, az emberi egészség védelmét és a természeti erőforrások racionális felhasználásának biztosítását. Ezt követően a szerződések szövegeit átdolgozva, megerősítették a Közösség környezetvédelem iránti elköteleződését, egyúttal az Európai Parlamentnek a környezetpolitika kialakításában vállalt szerepét.³⁰² Koppenhágában 1990-ben megalapították az Európai Környezetvédelmi Ügynökséget (EEA), hogy támogassa a környezetvédelmi politika kidolgozását, végrehajtását és értékelését, valamint tájékoztassa a lakosságot a kérdéskörrel.

A maastrichti szerződés 1993-ban a környezetvédelmet (XVI. cím) hivatalos uniós szakpolitikai területté alakította. Bevezette az együttdöntési eljárást, és általános szabállyá tette a Tanácsban a minősített többségi szavazást. Emellett sürgette a tagállamokat, hogy mérjék fel környezeti hatásukat, és tartsák tiszteletben a fenntartható növekedés elvét. Ezt

²⁹⁹ <https://cordis.europa.eu/programme/id/ENV-ENVAP-1C> (2025.01.11.)

³⁰⁰ European Parliamentary Research Service: The European Parliament and the Origins of Environmental Policy. Brussels, 2024. 26. o.

³⁰¹ Kecskés László: A jogharmonizáció integráló erejének gyengülése. In: Halmai Péter (szerk.) Tagállami integrációs modellek: A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2019. 209-228. 212. o.

³⁰² Single European Act 1986. 25. cikk

követően 1999-ben az amszterdami szerződés 3c. cikke már azt is előírta, hogy a fenntartható fejlődés³⁰³ előmozdítása érdekében a környezetvédelmet valamennyi uniós ágazati politikába integrálni kell. A szerződés továbbá egyszerűsítette a környezetvédelmi aktusok döntéshozatali rendszerét. Az EU 2001-ben vezette be első fenntartható fejlődési stratégiáját, ezzel környezeti dimenzióval bővítve a lisszaboni stratégiáját.³⁰⁴ Fontos lépés volt az EU 2004-ben kiadott irányelve, mellyel a környezeti felelősségre vonatkozó keretrendszer létrehozását célozta a szennyező fizet elv alapján.³⁰⁵ Definiálta a környezeti károk fogalmát, az alkalmazható intézkedések körét, a kapcsolódó költségek terjedelmét, továbbá a felelősségi rendszerben részt vevő szereplőket, hatóságokat. Az uniós jogalkotó a környezeti kár alatt ért minden, a védett fajokban és természetes élőhelyekben okozott károkat, vagyis minden olyan kárt, amely jelentős kedvezőtlen hatást gyakorol az ilyen élőhelyek és fajok kedvező védettségi állapotának elérésére vagy fenntartására. Az ilyen hatások jelentőségét az eredeti állapothoz képest kell felmérni.³⁰⁶

A 2007-ben kihirdetett lisszaboni szerződés prioritássá tette az éghajlatváltozás elleni küzdelmet és a fenntartható fejlődést. A lisszaboni szerződés nyomán a magas fokú környezetvédelemhez való jog az európai polgárok alapjogának minősül. Az éghajlatváltozás fogalmát beemelte az Európai Unióról szóló Szerződésbe (EUSZ). Ezenkívül jogi személyiséggel ruházta fel az Uniót, hogy nemzetközi megállapodásokat tudjon kötni, többek között ezen a területen, további fontos kezdeményezéseknek megnyitva az utat.³⁰⁷ A jogi alap megteremtése biztosította, hogy az EU napjainkra globális környezetvédelmi kulcsszereplővé avanszált, élen jár az éghajlatváltozás elleni küzdelemben. Nagyratörő szakpolitikai és intézkedései globális normaalkotóvá teszik.³⁰⁸

Az EU környezetvédelmi jogának fő vonalait az elsődleges jogszabályokban meghatározott érdemi rendelkezések határozzák meg, amelyek kötelező érvényű elveket tartalmaznak a másodlagos közösségi jog fejlesztéséhez. A környezetvédelmi politika jogalapját az EU elsődleges jogforrásaiban, így az EUSZ és az Európai Unió Működéséről

³⁰³ A fenntartható fejlődés - ahogy az az Egyesült Nemzetek Szervezetének 1987-es Brundtland-jelentésében szerepelt - olyan fejlődési folyamat kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy csökkentené a jövő generációk képességét, hogy kielégítsék a saját szükségleteiket. <https://eionet.kormany.hu/a-fenntarthato-fejlodes-fogalma>, (2024.05.06.)

³⁰⁴ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework#:~:text=A.International%20declarations> (2025.01.12.)

³⁰⁵ Ezen irányelv célja a környezeti felelősségre vonatkozó keretrendszer létrehozása a "szennyező fizet" elvének alapján, a környezeti károk megelőzése és felszámolása érdekében.

³⁰⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelve (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről 1. a)

³⁰⁷ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/71/environment-policy-general-principlesand-basic-framework> (2025.01.12.)

³⁰⁸ <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/climate-change/paris-agreement/#EU> (2024.11.07.)

szóló Szerződésben (EUMSZ) találjuk. Az EUSZ szerint az EU Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességű, teljes foglalkoztatottságot és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul.³⁰⁹ Fontos hangsúlyozni ezen célok egyenlőségét. A célok és elvek meghatározása a szerződésben kettős jelentőséggel bír. Egyrészt kötelező érvényűek a közösség környezetpolitikájának területén, ezáltal korlátozva annak tevékenységeit ezen a területen. Másrészt ezek az elvek kötelezik a közösséget és a jogalkotásban részt vevő közösségi szerveket arra, hogy megtegyék a szükséges intézkedéseket a meghatározott rendelkezések és célok teljesítése érdekében. A világ többi részéhez fűződő kapcsolataiban az Unió védelmezi és érvényre juttatja értékeit, aminek keretében hozzájárul a Föld fenntartható fejlődéséhez.³¹⁰ Az Unió nemzetközi szintű fellépése keretében közreműködik olyan nemzetközi intézkedések kidolgozásához, amelyek a fenntartható fejlődés biztosítása érdekében a környezet minőségének és a világ természeti erőforrásaival való fenntartható gazdálkodásnak a megőrzésére és javítására irányulnak.³¹¹

Az EUMSZ előírja, hogy a környezetvédelmi követelményeket - különösen a fenntartható fejlődés előmozdítására tekintettel - be kell illeszteni az uniós politikák és tevékenységek meghatározásába és végrehajtásába.³¹² Az EUMSZ XX. címe a környezet elnevezést viseli, melyben a jogalkotó a környezet minőségének megőrzése, védelme és javítása, az emberi egészség védelme, a természeti erőforrások körültekintő és ésszerű hasznosítása, a regionális vagy világméretű környezeti problémák leküzdése, és különösen az éghajlatváltozás elleni küzdelemre irányuló nemzetközi szintű intézkedések ösztönzése célkitűzéseket fogalmazza meg.³¹³ Az EU a környezetpolitika minden területén - a lég- és vízszennyezés, a hulladékgazdálkodás és az éghajlatváltozás terén is - rendelkezik hatáskörrel. Intézkedéseinek hatályát a szubszidiaritás elve, valamint az a követelmény korlátozza, hogy az adózás³¹⁴, a területrendezés, a földhasználat, a mennyiségi vízkészlet-gazdálkodás, az energiaforrások megválasztása és az energiaellátás szerkezete tekintetében a Tanácsnak egyhangúan kell döntenie. A Közösség környezetpolitikája a magas szintű védelemre törekszik, figyelembe véve ugyanakkor az Unió különböző régióinak helyzetében mutatkozó különbségeket. Ez a

³⁰⁹ Az Európai Unióról szóló szerződés I. cím 3. cikk (3) bekezdés

³¹⁰ Az Európai Unióról szóló szerződés I. cím 3. cikk (5) bekezdés

³¹¹ Az Európai Unióról szóló szerződés 21. cikk f) pont

³¹² Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 11. cikk

³¹³ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés XX. cím 191. cikk (1) bekezdés

³¹⁴ Erről lásd részletesebben Ercsey Zsombor (szerk.) - Szilovics Csaba: Pénzügyi jog. Novissima Kiadó, Budapest, 2023.

politika az elővigyázatosság és a megelőzés elvén, a környezeti károk elsődlegesen a forrásuknál történő elhárításának elvén, valamint a „szennyező fizet”-elven alapul.³¹⁵

A közösségi környezetvédelmi politika másodlagos jogszabályai két fő részre oszthatók, vertikális és horizontális jogszabályokra.³¹⁶ Míg a klasszikus környezetvédelmi jogszabályok célja egyetlen környezeti elem (talaj, levegő, víz, növényzet, állatvilág, hulladék, zaj) védelme egy-egy szabályozás keretében, addig a környezetvédelmi jogszabályok integrált megközelítése új irányvonalnak számít, amely horizontális normák szükségességét teremtette meg. Ennek a megközelítésnek a lényege, hogy a jogalkotó a horizontális jogszabályi eszközökkel az összes környezeti elemet védeni kívánja, nem csak egy konkrétat. A környezetvédelmi jogszabályok integrált irányba történő kiterjesztését az a tény indokolja, hogy a vertikális jogszabályok nem tudták teljes mértékben elérni céljukat, mivel a specifikus környezeti elemekre irányuló vertikális jogszabályi eszközök néha ellentétes hatást értek el. A horizontális jogszabályi eszközök közé tartoznak a környezeti információk, a nyilvánosság részvétele és a jogorvoslati jog, a környezeti hatásvizsgálat, bizonyos projektek és tervek/programok környezeti hatásainak értékelése, környezetirányítási és auditálási rendszerek, környezetbarát termékek ökocímkézési rendszere, Európai Környezetvédelmi Ügynökség, pénzügyi eszközök, a környezetszennyezés integrált megelőzése és csökkentése, vagy éppen a környezeti felelősség.³¹⁷

V.1.1.2 Alapelvek

Ahogy az EUMSZ rögzíti, az uniós környezetpolitika az elővigyázatosság és a megelőzés elvén, a környezeti károk elsődlegesen a forrásuknál történő elhárításának elvén, valamint a „szennyező fizet”-elven, továbbá a fenntartható fejlődés elvén alapul. Ezeken a speciális alapeveken túlmenően a magas szintű védelem, integráció, szubszidiaritás, arányosság, és hatékonyság elvei, habár nem kifejezetten 'környezetvédelmi' jellegűek, de kulcsfontosságúak a környezetvédelem hatékonysága szempontjából.³¹⁸

A megelőzés elve az egyik volt a tizenegy célkitűzés és elv közül, amelyeket az első környezetvédelmi akcióprogram 1973-ban felsorolt. Később alkalmazták az EU

³¹⁵ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés XX. cím 191. cikk (2) bekezdés

³¹⁶ Elsődleges és másodlagos jogforrásokról lásd részletesebben: Kecskés László: EU-jog és jogharmonizáció - Alapok: Ötödik kiadás. HVG-ORAC Budapest, 2020.

³¹⁷ Hottó István: The framework and objectives of the European Union's environmental law in terms of sustainability. In: Bujtár Zsolt - Szilovics Csaba - Halász Vendel - Gáspár Zsolt - Szívós Alexander Roland - Martin Márton - Szuchy Róbert - Kecskés András - Breszkovics Botond - Ázsoth Szilvia - Ferencz Barnabás - Kálmán Martin - Várallai Luca (szerk.): Fenntarthatóság, technológia, jog: Konferenciakötet – Válogatott tanulmányok

Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs 2024. 87-102. o.

³¹⁸ Lásd erről Deák Dániel: Környezeti adóharmonizáció és versenykonform szabályozás az Európai Unió Bírósága gyakorlatának fényében. Pro Futuro, 2017/1., 95-117. o.

hulladékpolitikájában (pl. égetés, hulladéklerakás és szennyvízkezelés), a vízgazdálkodási követelményekben, a biodiverzitás védelmében, a környezeti hatásvizsgálatban és más környezetvédelmi szabályozási területeken.³¹⁹ Olyan eszköz, amelynek célja a környezeti károk megelőzése, nem pedig az azokra való reagálás. Ehhez a környezeti károk előrejelzésére és elkerülésére szolgáló, megelőző intézkedésekre van szükség. Ezen alapgondolatból kiindulva a megelőzés elvében két szintű jelentést lehet megkülönböztetni. Egyrészt a megelőzés elve lényegében korlátozódik a fent említett megelőző jellegre, de magában foglalja a környezeti érdekek hatékony elővigyázatosságát is. A környezeti károkat lehetőség szerint el kell kerülni, még akkor is, ha önmagukban nem okoznak tartós kárt és "elfogadhatók". Ezért kétség esetén a környezeti terheket el kell kerülni a környezet használata és védelme közötti hosszú távú összhang elérése érdekében. Az alapelvől levezethető a károk minimalizálásának elve. Másrészt mindig vizsgálni kell az arányosság elvét, biztosítva, hogy a választott megelőző intézkedéssel elérhető környezeti kárcsökkentés arányban álljon a beavatkozás mértékével. A megelőzés elve magában foglalja a veszélyek megszüntetését, a kockázatok csökkentését és elkerülését, valamint azt is, hogy a környezeti terheket lehetőség szerint el kell kerülni.

Az elővigyázatosság elvét világszerte alkalmazzák olyan kérdésekben, mint a vegyi anyagok és élelmiszerbiztonság, a levegőminőség vagy az éghajlatváltozás. Általánosan elfogadott, hogy az alapelv az uniós jogban szigorú előírásokra törekszik, és a „jobb félni, mint megijedni” megközelítést követi. Többek között az EU GMO-politikái az elővigyázatosság elvének szigorú alkalmazásán alapulnak.³²⁰ Amennyiben egy intézkedés vagy politika káros hatással lehet a környezetre vagy a közegészségre, és továbbra is fennáll a tudományos bizonytalanság annak hatásait illetően, az intézkedést mindaddig nem szabad végrehajtani, amíg további bizonyítékok nem állnak rendelkezésre. Az elővigyázatosság elvének fogalmát először egy 2000 februárjában elfogadott európai bizottsági közlemény határozta meg, amelyben a Bizottság – a fogalom meghatározása mellett – előírányozta annak alkalmazási módját. Az elv kizárólag valamely kockázat lehetséges fennállása esetén érvényesíthető, és nem használható önkényes döntések jogalapjaként.³²¹ Az Európai Unió Bíróságának (EUB) ítélezési gyakorlata nagy hatással volt az elővigyázatosság elvének

³¹⁹ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_9.html (2025.01.13.)

³²⁰ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_9.html (2025.01.13.)

³²¹ https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/precautionary_principle.html#:~:text=The%20precautionary%20principle%20is%20an,should%20not%20be%20carried%20out. (2025.01.13.)

további fejlődésére, olyan mérőföldkőnek számító ügyekkel, mint például Sandoz és T-13/99 Pfizer Animal Health kontra Tanács ügy³²², Bizottság kontra Dánia ügy³²³, Monsanto Agricoltura Italia és Társai ügy³²⁴, Codacons és Federconsumatori ügy³²⁵. A Natura 2000 területek védelme szintén az elővigyázatosság elvén alapul. Különösen a 6. cikk (3) bekezdése az Élőhelyvédelmi Irányelvben előírja, hogy hatásvizsgálatokat kell végezni, ha egy terv vagy projekt valószínűsíthetően jelentős hatással van a kijelölt élőhelyi terület integritására.

A környezeti károk forrásuknál történő elhárításának elve szerint, ha a környezeti kár már bekövetkezett, a szennyezők kötelesek megfelelő intézkedéseket hozni a forrásnál történő helyreállítás érdekében. Az elv azon a kérdésen alapul, hogy mikor és hol lehet elsősorban kezelni a környezeti terheket. A környezeti terheket végső soron a lehető legközelebb kell kezelni a keletkezésük helyéhez, mind időben, mind földrajzi helyzetben. Ez az elv bizonyos kapcsolatot mutat a megelőzés és az elővigyázatosság elveivel, mivel ezek az alapelvek is megkövetelik a környezeti terhek lehető legkorábbi szakaszban történő kezelését. Ezenkívül itt is figyelembe kell venni az arányosság követelményét.³²⁶ A Bizottság kontra Belgium ügyben³²⁷ az Európai Unió Bírósága úgy ítélte meg, hogy az az elv, miszerint a környezeti károkat elsődlegesen a forrásnál kell orvosolni, azt jelenti, hogy minden régiónak, önkormányzatnak vagy más helyi hatóságnak megfelelő lépéseket kell tennie annak biztosítására, hogy saját hulladékát összegyűjtsék, kezeljék és ártalmatlanítsák, ennek megfelelően a hulladékot a lehető legközelebb kell ártalmatlanítani ahhoz a helyhez, ahol keletkezett, annak érdekében, hogy a hulladék szállítását a lehető legnagyobb mértékben korlátozzák.³²⁸

A szennyező fizet értelmében a szennyezők kötelesek megfelelő intézkedéseket hozni a bekövetkezett kár helyreállítása érdekében, valamint fedezniük kell a költségeket. Az elvet a környezetvédelmi felelősségről szóló irányelv révén kell végrehajtani, amelynek célja a védett fajok vagy természetes élőhelyek, valamint a víz és a talaj környezeti károsodásának elkerülése vagy orvoslása.³²⁹

³²² C-174/82 számú ügy

³²³ C-192/01 számú ügy

³²⁴ C-236/01 számú ügy

³²⁵ C-132/03 számú ügy

³²⁶ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_9.html (2025.01.13.)

³²⁷ C-2/90 számú ügy

³²⁸ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_12.html (2025.01.13.)

³²⁹ 2004/35/EK Irányelv (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről

A szennyező fizet elve kiterjed a költségek viselésére. Lényegében az, aki (potenciálisan) okozta a környezeti terhet, köteles viselni annak megszüntetésének, elkerülésének és csökkentésének költségeit. Végso soron ez az alapelv a piaczgazdasági elveken alapul, bizonyos tevékenységek által okozott környezeti terhek és így a tényleges költségek viselése tekintetében. A szennyező fizet elvét a megelőzés elvével együtt kell vizsgálni, amikor megállapítják a szennyező kötelezettségét a környezeti terhek csökkentésének vagy megelőzésének költségeinek viselésére. Ebből a szempontból a szennyező fizet elve mind a "jogszerű", mind a "jogellenes" környezeti károkra vonatkozik. A szennyezőt nemcsak a már bekövetkezett környezeti károk költségeinek viselésére lehet kötelezni, hanem a környezeti terhek elkerülésének költségeinek viselésére is, amelyek az általa okozott környezeti károkból erednek.³³⁰ A szennyező fizet elve ma már teljes mértékben elismert, de alkalmazásával kapcsolatban még mindig sok nyitott kérdés van, például a költségviselési kötelezettség mértéke, ezeknek a költségeknek a potenciális nagysága, valamint azok kiszámítása és elosztása. Szükséges utalni a szubszidiaritás elvére, amely azt jelenti, hogy nem mindig a közösségi jogalkotó felelőssége a szennyező fizet elvének végrehajtása. Azonban, ha a Közösség cselekszik, figyelembe kell vennie ezt az elvet. Az EUB joggyakorlatában is több nagy horderejű ügyben merült fel az elv alkalmazása, úgy mint a Fipa Group és Társai³³¹, Azienda Municipale Ambiente³³², Naturschutzbund Deutschland - Landesverband Schleswig-Holstein³³³ ügyekben. A szennyező fizet elv nem abszolút szabályként alkalmazandó, inkább módszerként szolgál a pénzügyi teher hatékonyságának meghatározására, aminek tükröznie kell az arányosság elvét, ahogy ezt a Standley ügyben kimondta a Bíróság.³³⁴

Szűkebb értelemben az integráció elve az új projektek környezeti hatásainak figyelembevételére vonatkozik. A legjelentősebb példa erre az integrált szennyezés-megelőzési és ellenőrzési rendszer, amelyet az 1996-os IPPC irányelv vezetett be³³⁵, amelyet később módosítottak, kodifikáltak, és végül az Ipari Kibocsátási Irányelv³³⁶ váltotta fel.

³³⁰ Hottó István: The framework and objectives of the European Union's environmental law in terms of sustainability. In: Bujtár Zsolt - Szilovics Csaba - Halász Vendel - Gáspár Zsolt - Szívós Alexander Roland - Martin Márton - Szuchy Róbert - Kecskés András - Breszkovics Botond - Ázsoth Szilvia - Ferencz Barnabás - Kálmán Martin - Várallai Luca (szerk.): Fenntarthatóság, technológia, jog: Konferenciakötet – Válogatott tanulmányok

Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2024. 92-94. o.

³³¹ C-534/13 számú ügy

³³² C-15/19 számú ügy

³³³ C-297/19 számú ügy

³³⁴ C-293/97 számú Standley ügy

³³⁵ A Tanács 96/61/EK Irányelve (1996. szeptember 24.) a környezetszennyezés integrált megelőzéséről és csökkentéséről

³³⁶ 2010/75/EU Irányelv (2010. november 24.) az ipari kibocsátásokról (a környezetszennyezés integrált megelőzése és csökkentése)

Tágabb értelemben a környezeti szempontokat a lehető legkorábbi szakaszban be kell építeni minden döntéshozatali folyamatba a kitűzött célok elérése érdekében, mivel az integráció (például az iparban, mezőgazdaságban, turizmusban stb.) a fenntarthatóság eszközei között a legnagyobb jelentőséggel bír. Ennek lényege, hogy a környezetvédelmi politikát nem lehet elkülönítve folytatni más politikáktól, azt össze kell hangolni más állami politikai célokkal. Így ez az elv lehetővé teszi a környezetvédelmi politikai követelmények beépítését más közösségi politikák végrehajtásába is.³³⁷ A környezetvédelmi politika hatékonysága csak akkor biztosítható, ha a környezeti érdekeket figyelembe veszik más politikák kialakításakor, vagyis azt nem lehet elkülönítve folytatni más politikáktól. Az alapelv szerint a környezetvédelem kérdését nem szabad elkülöníteni más közösségi céloktól, hanem be kell építeni a közösségi politikák területeibe. Az amszterdami szerződéssel³³⁸ az integráció elve még fontosabbá vált, mivel bekerült az Európai Közösségi Szerződés első részébe, az általános elvek közé. Később ezt az elvet kiegészítették a fenntartható fejlődésre való hivatkozással. A környezetvédelem követelményei, különösen a "fenntartható fejlődés előmozdítása" érdekében," be kell építeni a közösségi intézkedésekbe, hogy az integráció elve végső soron a fenntartható fejlődés elvének megvalósítását szolgálja. Az integráció elve az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiájának részévé vált, amely hosszú távú víziót nyújtva, egy dinamikus gazdaságot társadalmi kohézióval és magas környezeti normákkal ötvöz. Ez új hangsúlyt helyez a politikai koordinációra és integrációra. Az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiájának³³⁹ végrehajtása részeként a Bizottság bevezette a kiterjesztett hatásvizsgálati rendszert minden jelentős szakpolitikai javaslatra. Továbbá az integráció elve a kohéziós politika részévé vált, amely - mint az EU fő beruházási politikája - különös felelősséggel tartozik a környezetvédelem beépítéséért programjaiba és projektjeibe.³⁴⁰ Az integráció elve tehát kötelező érvényű mandátum, amely magában foglalja azt a kötelezettséget, hogy a környezeti érdekeket be kell építeni minden közösségi politikába. Nyilvánvaló, hogy az integráció elve alapján a különböző politikák követelményei egyenrangúak, és a környezeti érdekek elsőbbsége nem vezethető le.³⁴¹

³³⁷ Gellén Klára - Farkas Csamangó Erika - Molnár Szabolcs: Nukleáris jogi ismeretek I. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Üzleti Jogi Intézet, Szeged 2021. 207. o.

³³⁸ <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hu/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>, (2024.05.06.)

³³⁹ Communication from the Commission A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (Commission's proposal to the Gothenburg European Council) COM/2001/0264 final

³⁴⁰ https://ec.europa.eu/regional_policy/2021-2027_en (2025.01.13.)

³⁴¹ Gellén Klára - Farkas Csamangó Erika - Molnár Szabolcs: Nukleáris jogi ismeretek I. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Üzleti Jogi Intézet, Szeged 2021. 207. o.

A szubszidiaritás elve kezdetben környezeti kérdésekhez volt rendelve, majd ezt követően alkalmazták valamennyi megosztott közösségi kompetenciában.³⁴² Az uniós hatáskörök gyakorlására a szubszidiaritás és az arányosság elve az irányadó. A szubszidiaritás elvének megfelelően azokon a területeken, amelyek nem tartoznak kizárólagos hatáskörébe, az Unió csak akkor és annyiban jár el, amikor és amennyiben a tervezett intézkedés céljait a tagállamok sem központi, sem regionális vagy helyi szinten nem tudják kielégítően megvalósítani, így azok a tervezett intézkedés terjedelme vagy hatása miatt az Unió szintjén jobban megvalósíthatók.³⁴³ Azokon a területeken, ahol az EU-nak nincs kizárólagos hatásköre, mint például a környezetvédelem, a szubszidiaritás elve határozza meg azokat a körülményeket, amelyek esetén előnyösebb, ha az EU lép fel a tagállamok helyett. Más szóval, a szubszidiaritás elve felhatalmazza az Uniót a beavatkozásra, amikor egy intézkedés céljait a tagállamok nem tudják kellőképpen elérni. A szubszidiaritás elsősorban politikai elv, egyfajta ésszerűségi szabály. Célja a hatáskörök gyakorlásának szabályozása és azok alkalmazásának igazolása egy adott esetben.³⁴⁴ Az alapelv nem arra irányul, hogy korlátozza az EU hatáskörét egy adott tagállam helyzetének alapján, hanem csak azt követeli meg, hogy a javasolt intézkedést annak mérete vagy hatásai miatt az EU szintjén jobban lehessen megvalósítani, valamint a szerződésekben meghatározott, különböző területekre, beleértve a belső piacot is, vonatkozó rendelkezéseket figyelembe vegyék.³⁴⁵

A szubszidiaritás elve szorosan összefügg az arányosság elvével, amely megköveteli, hogy az EU bármely intézkedése ne haladja meg azt, ami a szerződések céljainak eléréséhez szükséges. Az intézkedés tartalmának és formájának összhangban kell lennie a kitűzött céllal, azaz alkalmasnak kell lennie egy legitim cél elérésére, szükségesnek kell lennie a cél eléréséhez, és nem lehet kevésbé korlátozó eszköz, továbbá az intézkedés nem gyakorolhat túlzott hatást más érdekekre. A jogalkotási tervezeteknek figyelembe kell venniük annak szükségességét, hogy bármilyen teher, legyen az pénzügyi vagy adminisztratív, amely az EU-ra, a nemzeti kormányokra, a regionális vagy helyi hatóságokra, gazdasági szereplőkre és polgárookra hárul, minimalizálva legyen, és arányos legyen az elérendő céllal.³⁴⁶ A Lengyelország kontra Parlament és Tanács ügyben³⁴⁷ az Európai Unió Bírósága megerősítette, hogy az EU jogosult megtiltani a mentolos cigaretták értékesítését az európai belső piacon. A

³⁴² Mauro Renna: I principi di tutela dell'ambiente. Rivista Quadrimestale di diritto dell'ambiente. n.1-2. 2012.

³⁴³ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 5. cikk (1); (3) bekezdés

³⁴⁴ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_6.html (2025.01.13.)

³⁴⁵ C-508/13 számú Észtország kontra Parlament és Tanács ügy, 53. pont

³⁴⁶ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_7.html (2025.01.13.)

³⁴⁷ C-358/14 számú ügy

Bíróság szerint a tilalom nem tekinthető nyilvánvalóan alkalmatlannak a dohány és kapcsolódó termékek belső piacának zavartalan működésének elősegítése céljának elérésére, miközben magas szintű védelmet biztosít az emberi egészség számára, különösen a fiatalok esetében. Bármely kevésbé korlátozó intézkedés nem tűnik egyformán alkalmasnak a kitűzött célok elérésére.

A hatékonyság elve alapján a Közösség akkor alkothat jogszabályt, ha egy intézkedés vagy szabályozás nemzeti szinten történő elfogadása nem biztosít elegendő hatékonyságot. A Közösség fokozott kötelezettség alatt áll, hogy igazolja az ezen elv alapján elfogadott normákat, ami azt jelenti, hogy az adott norma elfogadásának alapjául szolgáló hatásköröket igazolni kell. A tagállamoknak is kötelességük mindent megtenni annak érdekében, hogy elérjék a norma vagy intézkedés által kitűzött közösségi célt. Ez az általános követelmény tovább részleteződik az uniós másodlagos jogban. Számos uniós környezetvédelmi irányelv megköveteli a tagállamoktól, hogy hatékony szankciórendszert hozzanak létre, olyan különös szankciókkal és intézkedésekkel, mint például az engedély visszavonása, vagy olyan intézkedések, amelyek biztosítják a megfelelés helyreállítását a lehető legrövidebb időn belül. Ehhez kapcsolódóan a Wells ügyben³⁴⁸ az Európai Unió Bírósága úgy ítélte meg, hogy a tagállamok illetékes hatóságainak saját hatáskörükön belül meg kell tenniük minden általános vagy különös intézkedést annak biztosítása érdekében, hogy a projekteket megvizsgálják annak meghatározása céljából, hogy valószínűsíthetően jelentős hatással vannak-e a környezetre, és ha igen, biztosítaniuk kell, hogy azok hatásvizsgálat alá essenek. Az ilyen különös intézkedések magukban foglalják a tagállamok eljárási autonómiájának elve által meghatározott korlátok között, a már megadott engedély visszavonását vagy felfüggesztését annak érdekében, hogy a projekt környezeti hatásainak értékelését elvégezzék. A Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen ügyben³⁴⁹ az Európai Unió Bírósága szerint a környezetvédelmi civil szervezeteknek ugyanazokra a jogokra kell támaszkodniuk, mint az egyéneknek, és ellentétes lenne azzal a céllal, hogy az érintett nyilvánosság számára széles körű hozzáférést biztosítsanak az igazságszolgáltatáshoz, valamint a hatékonyság elvével is ellentétes lenne, ha az ilyen szervezetek nem hivatkozhatnának az uniós környezetvédelmi jogszabályok megsértésére pusztán azon az alapon, hogy ezek a szabályok a közérdeket védik.³⁵⁰ A hatékonyság elve azt is jelenti, hogy azok a részletes eljárási szabályok, amelyek az egyének uniós jogból származó jogainak

³⁴⁸ C-201/02 számú ügy

³⁴⁹ C-115/09 számú ügy

³⁵⁰ lásd még a C-570/13 számú Gruber ügyet az egyének jogaira vonatkozóan

védelmét szolgáló kereseteket szabályozzák, nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné vagy túlzottan nehézé ezen jogok gyakorlását.³⁵¹

Az EU fenntartható fejlődés iránti elköteleződésének jogi formalizálását a lisszaboni szerződés fejezte be. A fenntartható fejlődés most már többször is említésre kerül a szerződésekben. Az EUSZ preambuluma már a Közösség céljaként rögzíti, hogy a fenntartható fejlődés alapelveinek figyelembevételével és a belső piac megvalósításának, a megerősített kohéziónak és a környezetvédelemnek a keretében szükséges előmozdítani népeik gazdasági és társadalmi fejlődését, továbbá, hogy olyan politikákat hajtsanak végre, amelyek biztosítják, hogy a gazdasági integráció előrehaladása más területek párhuzamos fejlődésével járjon együtt.

Az Unió Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességű, teljes foglalkoztatottságot és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul. Az Unió elősegíti a tudományos és műszaki haladást.³⁵² Az EU most már jogilag elkötelezett a fenntartható fejlődés belső és külső szinten történő megvalósítása mellett, az EU-n kívüli országokkal és szervezetekkel fennálló kapcsolataiban is.³⁵³ Továbbá, az Európai Bizottság minden jövőbeli uniós jogszabályra kiterjedő hatásvizsgálatot végez annak biztosítása érdekében, hogy azok megfeleljenek a fenntartható fejlődés elveinek, ahogyan azt az EU Fenntartható Fejlődési Stratégiája lefekteti. Ennek megfelelően a környezet megőrzésének és javításának követelménye az EU jogának minden területén alkalmazandó, például a nukleáris energia szektorban is.³⁵⁴ A másodlagos jogszabályokban a fenntartható fejlődés keretelvként szolgál a környezetvédelem céljai mögött, akár konkrét jogszabályokban, akár más politikákba integrálva. A Madárvédelmi Irányelv³⁵⁵ alapján a tagállamok európai területén természetesen előforduló vadon élő madárfajok védelmét biztosítani kell a Közösség életkörülmények javítására és a fenntartható fejlődésre irányuló céljai megvalósítása érdekében.³⁵⁶ Ennek következtében többek között a madarak vadászata bizonyos fajokra korlátozódik,

³⁵¹ C-71/14 számú East Sussex County Council ügy, 54-55. pontok, valamint C-416/10 számú Križan ügy, 106. pont

³⁵² Az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikk (3) bekezdés

³⁵³ Az Európai Unióról szóló szerződés 21. cikk (2) d,

³⁵⁴ C-594/18 P számú Ausztria kontra Bizottság ügy, 42. pont

³⁵⁵ 2009/147/EK Irányelv (2009. november 30.) a vadon élő madarak védelméről

³⁵⁶ 2009/147/EK Irányelv (2009. november 30.) a vadon élő madarak védelméről (5)

összhangban kell lennie ezen fajok populációjának kielégítő szinten tartásával, és figyelembe kell vennie más kielégítő megoldásokat.³⁵⁷

A közösségi környezetvédelmi politika alapját képező védelmi szintől az EUSZ tartalmaz egy alapvető elvárást, mely a környezet minőségének magas fokú védelmét írja elő.³⁵⁸ Az Unió környezetpolitikájának célja a magas szintű védelem, figyelembe véve ugyanakkor az Unió különböző régióinak helyzetében mutatkozó különbségeket.³⁵⁹ A magas szintű védelem elve is megjelenik alkalmanként az Európai Unió Bírósága ítélkezési gyakorlatában, amelyre kitűnő példát az ózonréteget pusztító anyagokkal kapcsolatos rendelethez fűződő jogértelmezési kérdések szolgáltatnak a bemutatott esetben két cég között felmerülő jogvitában adott anyagok használatára vonatkozó tilalmakkal kapcsolatban. A EUB megállapította, hogy "Ami a követelményi oldalt illeti, meg kell jegyezni, hogy a Rendelet a magas szintű védelmet biztosítja. [...] A részlegesen klórozott-fluorozott szénhidrogének használatának az 5. cikk (1) bekezdés szerinti megtiltásával tehát szigorúbb intézkedést vezetünk be, mint ami a nemzetközi kötelezettségekből adódik, és ezzel a Közösség nem sérti meg a magas szintű védelem elvét, amelyet a Szerződés 130r cikk (2) bekezdése fogalmaz meg. 49. Végezetül, amíg az vitathatatlan, hogy a Szerződés 130r cikkének (2) bekezdése megköveteli, hogy a Közösség környezeti politikája a magas szintű védelemre irányuljon, ez a védelmi szint, a kérdéses rendelkezéssel való összeegyeztethetőség érdekében nem jelenti a technikailag elérhető legmagasabb szintet." Ez tehát nem jelent mást, mint a magas szintű védelem negatív megközelítésének felső korlátját - a magas szintű védelem nem a legmagasabb szintű védelmet jelenti, mellette a gazdasági és politikai szempontokat is figyelembe kell venni. A Bíróság ítélkezési gyakorlata szerint az EUMSZ 191. cikk (1) bekezdése megengedi olyan intézkedések elfogadását, amelyek a környezetnek csak bizonyos aspektusát érintik, amennyiben ezek az intézkedések hozzájárulnak a környezet fenntartásához és védelméhez, valamint minőségének javításához.³⁶⁰ Noha nem vitatott, hogy az EUMSZ 191. cikk (2) bekezdése előírja, hogy az Unió környezetpolitikájának célja a magas szintű védelem, a védelem ilyen szintjének - ahhoz hogy e rendelkezéssel összhangban legyen - nem feltétlenül kell műszakilag a lehető legmagasabb szintűnek lennie. Az EUMSZ 193. cikk ugyanis lehetővé teszi a tagállamoknak a szigorúbb védintézkedések fenntartását vagy bevezetését.³⁶¹ Ami ez utóbbi ítéletben hozzáadott szempontot jelent, az a legkisebb

³⁵⁷ lásd a C-161/19 számú Bizottság kontra Ausztria ügyet

³⁵⁸ Az Európai Unióról szóló szerződés 3. cikk (3) bekezdés

³⁵⁹ Az Európai Unió működéséről szóló szerződés 191 cikk (2) bekezdés

³⁶⁰ C-284/95 számú Safety Hi-Tech ítélet, 45. pont; C-341/95 számú Bettati-ítélet, 43. pont

³⁶¹ C-284/95 számú Safety Hi-Tech ítélet, 49. pont; C-341/95 számú Bettati-ítélet, 47. pont

szigor klauzulájára történő hivatkozás, lehetőséget adva a tagállami szigorításra, amivel igazán nem kerülünk közelebb a tartalmi meghatározáshoz.³⁶²

V.1.1.3 Az ETS rendszer

A károsanyag kibocsátás visszaszorítása érdekében mind a tagállamok, mind az EU tett erőfeszítéseket, változó hatékonysággal. 1990-ben Finnország volt a világ első országa, amely szén-dioxid-adót vezetett be. Azóta 23 európai ország vezetett be szén-dioxid-adót, amely az ukrainai kevesebb mint 1 eurótól a svédországi, liechtensteini és svájci 100 eurót meghaladó összegig terjed. A szén-dioxid-adó kivethető az üvegházhatású gázok különböző típusaira, például a szén-dioxidra, a metánra, a dinitrogén-oxidra és a fluortartalmú gázokra. Az egyes országok szénadójának hatálya eltérő, ami azt eredményezi, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátásának különböző hányadára terjed ki az adó. Több országban - például Észtországban, Finnországban, Lettországban és Norvégiában - a nemzeti szénadó alapja átfedésben van az EU ETS által is lefedett kibocsátási alappal, ami az átfedés káros kettős adóztatásához vezet. Ha a nemzeti szén-dioxid-adók a kibocsátáskereskedelmi rendszer hatálya alá tartozó kibocsátásokra vonatkoznak, akkor a kibocsátásokat általában az adóalapjukon kívüli forrásokba helyezik át, így a kibocsátáskereskedelmi rendszer kibocsátási egységei által lehatárolt teljes kibocsátás változatlan marad.³⁶³

Az Európai Bizottság 1992 júniusában bemutatta a „Ripa de Menea” nevű irányelvjavaslatot, amely szerint a nemzeti adók a fosszilis tüzelőanyagokat az energia tartalmuk és a használatuk során kibocsátott CO₂-emissziók alapján adóztatták volna meg. Míg a nagyobb mentességeket az energiaigényes ipari szektorok számára tervezték, a harmonizált adókulcsok 1993-ban 3 USD-val, 2000-ben pedig 10 USD-val növelték volna a kőolaj hordónkénti árát, ami 22 USD adót jelentett volna tonnánként CO₂-re. Azonban a javaslatot elvetették néhány kormány ellenállása miatt. 1995 májusában az Európai Bizottság megismételte egy új irányelvjavaslatot, amely hasonló volt az előzőhöz, de nagyobb rugalmasságot biztosított. A tagállamok szabadon meghatározhatták az adókulcsokat egy átmeneti időszak alatt, azzal a céllal, hogy elérjék a 10 USD/hordó irányadó célt. Azonban néhány kormány ellenállása ismét a javaslat elutasításához vezetett.³⁶⁴

³⁶² Bándi Gyula: Környezeti értékek, valamint a visszalépés tilalmának értelmezése. *Iustum Aequum Salutare* 2017/2., 159-181. o.

³⁶³ <https://taxfoundation.org/data/all/eu/carbon-taxes-europe-2024/> (2025.03.09.)

³⁶⁴

https://www.iges.or.jp/en/publication_documents/pub/workingpaper/en/5983/The_Rise_of_Carbon_Taxation_in_France_Rocamora_May_2017.pdf (2025.02.21.)

A sikertelen adóztatási javaslatokat követően az Európai Parlament és a Tanács 1600/2002/EK határozatával létrehozott hatodik közösségi környezetvédelmi cselekvési program az éghajlatváltozást cselekvési prioritásként határozta meg, és előírta a közösségi szintű kibocsátási kereskedelmi rendszer 2005-ig történő létrehozását. A program célja annak megerősítése volt, hogy a Közösség a 2008 és 2012 közötti időszakra az 1990-es szinthez képest 8 %-kal, hosszabb távon az üvegházhatású gázok globális kibocsátását az 1990-es szinthez képest körülbelül 70 %-kal csökkentse.³⁶⁵ Ezt követően az európai környezetpolitika meghatározó elemévé vált a kvótakereskedelmi rendszer, azaz ETS (Emission Trading System) rendszer, melyet az ETS direktíva vezetett be 2003-ban.³⁶⁶ Az ETS az EU klímaváltozás elleni küzdelem politikájának kulcseleme és fő eszköze a üvegházhatású gázok kibocsátásának költséghatékony csökkentésére.³⁶⁷ Az ETS irányelvet Magyarország is átültette a jogrendszerébe 2012-ben.³⁶⁸ A vonatkozó statisztikák azt mutatják, hogy az ETS rendszer bevezetése hozzájárult a szén-dioxid-kibocsátás csökkentéséhez, mivel a 2005 és 2012 közötti első két kereskedelmi szakaszban, körülbelül 10%-kal csökkentette a károsanyag emissziót az Unióban.³⁶⁹ A szén-dioxid kvóták kiosztását, a létesítmények közötti egyenlő bánásmód elvét és az egyenlő versenyfeltételeket számos uniós jogszabály részletesen szabályozza.³⁷⁰

Az ETS meghatározza azon üvegházhatású gázok teljes mennyiségének felső határát, amelyeket a rendszer által lefedett üzemeltetők kibocsáthatnak. A felső határon belül az üzemeltetők vásárolhatnak vagy kapnak kibocsátási engedélyeket, amelyeket egymás között cserélhetnek. Korlátozott a rendelkezésre álló engedélyek teljes száma. Az üzemeltetőnek minden évben gondoskodnia kell arról, hogy elegendő engedéllyel rendelkezzen a kibocsátásai fedezésére, különben bírságot kap. Lehetősége van megtartani a maradék, fel nem használt kvótáit a jövőbeli szükségletek fedezésére vagy eladhatja azokat más üzemeltetőknek, akiknek szükségük van további kvótákra. Az ETS keretrendszere a

³⁶⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2003/87/EK Irányelve az üvegházhatást okozó gázok kibocsátási egységei Közösségen belüli kereskedelmi rendszerének létrehozásáról és a 96/61/EK tanácsi irányelv módosításáról (2)

³⁶⁶ Council Directive (EU) 2003/87/EC.

³⁶⁷ Bizottság 2019/1842 végrehajtási rendeletének preambuluma (1) „A 2003/87/EK irányelv [ETS irányelv] az üvegházhatású gáz-kibocsátás költséghatékony és gazdaságos módon történő csökkentésének előmozdítása érdekében létrehozza az uniós kibocsátáskereskedelmi rendszert.”

³⁶⁸ 2012. évi CCXVII. törvény az üvegházhatású gázok közösségi kereskedelmi rendszerében és az erőfeszítés-megosztási határozat végrehajtásában történő részvételről 42. § (1) bekezdés f) pont

³⁶⁹ Antoine Dechezleprêtre - Daniel Nachtigall – Frank Venmans: The joint impact of the European Union emissions trading system on carbon emissions and economic performance. *Journal of Environmental Economics and Management*, 2023. p. 118. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0095069622001115>

³⁷⁰ Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés, az ETS irányelv, A Bizottság (EU) 2019/1842 végrehajtási rendelete, A Bizottság (EU) 2019/331 felhatalmazáson alapuló rendelete, A Bizottság (EU) 2019/1122 végrehajtási rendelete, A Bizottság 2022/C 77/03 határozata, A Bizottság 2019/708/EU felhatalmazáson alapuló határozata.

bevezetése óta különböző felülvizsgálatokon esett át annak érdekében, hogy összhangban legyen az EU aktuális klímapolitikai célkitűzéseivel és előírásaival.

Az ETS rendszer kereskedelmi szakaszokban működik, jelenleg a negyedik kereskedelmi szakaszban vagyunk, ami 2021-2030-ig tart. Az ún. Nemzeti kiosztási terv értelmében minden egyes időszak vonatkozásában, minden tagállam kidolgozza saját nemzeti tervét, hogy összesen hány egységet kíván az adott időszakra kiosztani és azokat miként kívánja kiosztani. A tervet tényszerű és átlátható követelményrendszerre kell alapozni. A negyedik szakasz jogi keretrendszerét először 2018-ban vizsgálták felül. A Zöld Megállapodás bevezetésével és a benne megerősített célkitűzésekkel, 2021 júliusában az Európai Bizottság javaslatot tett az ETS rendszer kiterjesztésére olyan új eddig nem érintett szektorokra, mint a tengeri szektor, és egy új, különálló kibocsátáskereskedelmi rendszer létrehozására a közúti közlekedésben és az épületekben használt alapanyagokból származó kibocsátások lefedésére.

Az Európai Parlament és Tanács 2023-as rendeletében életre hívta az importárúk karbonintenzitását ellensúlyozó mechanizmust (CBAM), melynek célja a kibocsátásáthelyezési kockázat megelőzése azáltal, hogy az ETS rendszer keretében felmerültekkel egyenértékű szén-dioxid-kibocsátási költségeket fog alkalmazni a harmadik országokból származó importárúkra.³⁷¹ A CBAM kulcsfontosságú eszköz abban, hogy az EU hogyan fogja elérni az Európai Zöld Megállapodásban foglalt célkitűzéseit, és hogyan fogja teljesíteni az üvegházhatást okozó gázok kibocsátásának csökkentésére vonatkozó előírásokat. A CBAM értelmében azok a vállalkozások, amelyek bizonyos kibocsátás-intenzív árukat importálnak az EU-ba, kötelesek lesznek fizetni egy díjat az árukba beágyazott üvegházhatást okozó gázok kibocsátása alapján.³⁷² A CBAM keretében érintett termékek körét a vámtevékenységi kódok határozzák meg, olyan fő kategóriákba sorolva, mint cement, alumínium, vas, acél, hidrogén, műtrágya, elektromosság. Az átmeneti jelentéstételi időszakot 2023. októberétől vezették be. A CBAM negyedéves jelentések benyújtását írja elő, amelyekben részletezni szükséges az adott negyedév során importált árukban rejlő beágyazott kibocsátásokat. A jelentések tartalmazzák a közvetlen és közvetett kibocsátásokat, valamint minden olyan szén-dioxid árat, amelyet megfizettek egy harmadik országban. Azon vállalkozások, melyek CBAM alá eső termékeket importálnak 2026-tól kezdődően évente

³⁷¹ Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism.

³⁷² <https://nkvh.kormany.hu/cbam-az-importaruk-karbonintenzitasat-ellensulyozo-mechanizmus#:~:text=Az%20Eur%C3%B3pai%20Parlament%20%C3%A9s%20Tan%C3%A1cs%202023.%20m%C3%A1jus%2010-i,%C3%B6lts%C3%A9geket%20fog%20alkalmazni%20a%20harmadik%20orsz%C3%A1gokb%C3%B3l%20sz%C3%A1rmaz%C3%B3%20import%C3%A1rukra.>

kötelesek megvásárolni és beadni a CBAM tanúsítványokat, amelyek megfelelnek az importált termékekbe beágyazott közvetlen ÜHG-kibocsátások mennyiségének. A CBAM tanúsítványok ára az ETS rendszer áraihoz igazodik.³⁷³

V.1.1.4 Legújabb jogalkotási aktusok

Az EU környezetvédelmi politikája új szintre lépett, miután a tagállamok 2016. október 5-én elfogadták a Párizsi Megállapodást és elkötelezték magukat annak végrehajtása, továbbá amellet, hogy az EU-t olyan pályára állítják, amely lehetővé teszi, hogy a Közösség a világon elsőként klímasemleges gazdasággá és társadalommá váljon. Ennek értelmében az EU 2020-ban benyújtotta hosszú távú kibocsátáscsökkentési stratégiáját és aktualizált éghajlat-politikai terveit, valamint vállalta, hogy az uniós kibocsátásokat 2030-ra az 1990-es szinthez képest legalább 55%-kal csökkenti.³⁷⁴ Az EU a klímasemlegesség érdekében már korábban megkezdte a gazdaság korszerűsítését és átalakítását. Ezt bizonyítja, hogy már 2003-ban létrehozták az európai környezetpolitika egyik meghatározó elemét a kvótakereskedelmi rendszert, azaz ETS (Emission Trading System) rendszert.³⁷⁵ Az ETS az EU klímaváltozás elleni küzdelem politikájának kulcseleme és fő eszköze az üvegházhatású gázok kibocsátásának költséghatékony csökkentésére.³⁷⁶ A leírt eredményeknek köszönhetően az EU 1990 és 2018 között 23%-kal csökkentette az üvegházhatású gázkibocsátást, és eközben a gazdaság mérete 61%-kal nőtt.³⁷⁷

A vitathatatlan pozitívumok ellenére, az uniós jogalkotó belátta, hogy további erőfeszítésekre van szükség a kitűzött célok elérése érdekében, mivel a jelenlegi szakpolitikákkal 2050-ig csak 60 %-kal csökkenthető az üvegházhatású gáz-kibocsátás és a Közösség továbbra is a világ harmadik legnagyobb kibocsátója Kína és az Egyesült Államok után.³⁷⁸ A felismerés következtében született meg a European Green Deal, vagyis az európai

³⁷³ https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/tax/tax-pdfs/ey-green-tax-tracker-oct-2023-edition-7.pdf (2025.01.14.)

³⁷⁴ <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement> (2024.10.14.)

³⁷⁵ Az ETS rendszer kereskedelmi szakaszokban működik, jelenleg a negyedik kereskedelmi szakaszban vagyunk, ami 2021-2030-ig tart. Jogszabályi háttérrel lásd (EU) 2003/87/EC Tanács irányelve

³⁷⁶ Európai Bizottság 2019/1842 végrehajtási rendeletének preambuluma (1)

³⁷⁷ Európai Bizottság: Az európai zöld megállapodás. COM(2019) 640 final. Brüsszel 2019. 5. o.

³⁷⁸ <https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20180301STO98928/uevegahazhatasu-gazok-kibocsatasa-az-eu-ban-infografika> (2024.11.25.), Csak az EU közlekedési ágazata a globális szén-dioxid-kibocsátás közel 25%-ért felelős. Lásd <https://www.eea.europa.eu/publications/trends-and-projections-in-europe-2023> (2024.11.14.), Az OECD becslése szerint 2022-ben a hajózási ágazatból származó szén-dioxid-kibocsátás 858 millió tonna volt, szemben a légi közlekedésből származó 739 millió tonnás szén-dioxid-kibocsátással; a globális hajózásból származó kibocsátás 63%-a pedig az OECD-országokban székhellyel rendelkező vállalatok által üzemeltetett hajókból származott. lásd <https://oecdstatistics.blog/2023/06/15/new-estimates-provide-insights-on-co2-emissions-from-global-shipping/> (2024.11.05.), <http://www.unep.org/explore-topics/extractives/why-does-extractives-matter> (2024.12.06.)

zöld megállapodás³⁷⁹. A dokumentumban megfogalmazták, hogy a nemzeti költségvetések kulcsszerepet játszanak az átállásban. A környezetbarát költségvetés eszközeinek szélesebb körű alkalmazása segíteni fog abban, hogy a közberuházásokat, a fogyasztást és az adópolitikát a káros támogatásoktól a zöld prioritások felé irányítsák. A jól megtervezett adóreform fellendítheti a gazdasági növekedést és javíthatja az éghajlati sokkhatásokkal szembeni ellenálló képességet, valamint hozzájárulhat egy méltányosabb társadalom kialakulásához és a méltányos átálláshoz.³⁸⁰

Az európai zöld megállapodás egy olyan szakpolitikai intézkedéscsomag, amely a zöld átállás folyamatának az Unióban való beindítását és végső soron a 2050-re kitűzött klímasemlegességi cél megvalósítását hivatott biztosítani. Az európai zöld megállapodást a Bizottság 2019. decemberben indította el. Az „Irány az 55%!” intézkedéscsomag jogi formába önti a zöld megállapodásban megfogalmazott éghajlatvédelmi törekvéseket. A csomag tehát nem más, mint egy sor jogalkotási javaslat, amelyek - egyrészt különböző, az éghajlat-politika, az energiaügy és a közlekedés területéhez tartozó jogszabályok módosítása, másrészt pedig új jogalkotási kezdeményezések révén - az uniós jognak az EU éghajlat-politikai céljaihoz való hozzáigazítását célozzák.³⁸¹ A 2021 júliusától hatályos európai klímarendelet³⁸² uniós jogi kötelezettséggé alakította az európai zöld megállapodást, tehát a klímasemlegesség 2050-re való elérésével kapcsolatos politikai törekvést. E rendelet elfogadásával az EU és tagállamai jogi kötelezettséget vállaltak arra, hogy az 1990-es szinthez képest 2030-ig legalább 55%-kal csökkentsék az EU nettó üvegházhatású gáz-kibocsátását. A tagállamokat így most már jogszabály kötelezi, hogy a 2030-as és a 2050-es klímacélokat egyaránt teljesítsék.³⁸³ Az EU - többek között - műanyagadót vezetett be annak érdekében, hogy megfelelő forrásokat biztosítson a szakpolitikák rendezett fejlesztéséhez, és hogy finanszírozási eszközeit jobban összhangba lehessen hozni a szakpolitikai prioritásaival, jobban tükrözve a költségvetés célitűzéseit.³⁸⁴ Az uniós műanyagadó a nem újrafeldolgozott műanyag csomagolási hulladék mennyisége alapján kiszámított nemzeti hozzájáruláson alapul. A műanyagokkal kapcsolatos uniós stratégiával összhangban az uniós költségvetés hozzájárulhat a műanyag csomagolási hulladék okozta szennyezés csökkentéséhez. Egy olyan

³⁷⁹ COM (2019) 640 final Az Európai Zöld Megállapodásról

³⁸⁰ COM (2019) 640 final Az Európai Zöld Megállapodásról

³⁸¹ COM (2019) 640 final Az Európai Zöld Megállapodásról

³⁸² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1119 rendelete (2021. június 30.) a klímasemlegesség elérését célzó keret létrehozásáról és a 401/2009/EK rendelet, valamint az (EU) 2018/1999 rendelet módosításáról

³⁸³ https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_hu#:~:text=Eur%C3%B3pai%20kl%C3%ADmarendelet%20The%20European%20Climate%20Law%20wr ites%20into,least%2055%25%20by%202030%2C%20compared%20to%201990%20levels. (2025.01.05.)

³⁸⁴ 2020. december 14-i 2020/2053/EU tanácsi határozat Preambuluma (1)

saját forrás, amely az egyes tagállamokban nem újrafeldolgozott műanyag csomagolási hulladék mennyiségével arányos nemzeti hozzájáruláson alapul, ösztönzi az egyszer használatos műanyagtermékek fogyasztásának csökkentését, az újrafeldolgozást és a körforgásos gazdaság térnyerését. Ugyanakkor a tagállamok a szubszidiaritás elvével összhangban szabadon választhatják meg a legmegfelelőbb intézkedéseket e célok eléréséhez. A nemzeti hozzájárulásokat érintő túlzottan regresszív hatás elkerülése érdekében éves egyösszegű csökkentést kell alkalmazni azon tagállamok hozzájárulásaira, amelyek egy főre jutó GNI-je 2017- ben az uniós átlag alatt maradt. Indokolt, hogy a csökkentés mértéke a 3,8 kilogrammnak az érintett tagállamok 2017. évi népességével való szorzata legyen.³⁸⁵

A leírtakkal párhuzamosan a Bizottság 2020 márciusában egy új cselekvési tervet³⁸⁶ terjesztett elő a körforgásos gazdaságra³⁸⁷ vonatkozóan, a Tanács pedig 2020 decemberében következtetéseket fogadott el a tervről. A Bizottság szerint a körforgásos gazdaságnak az előfutárokról a fő gazdasági szereplőkre való kiterjesztése döntő mértékben hozzá fog járulni a klímasemlegesség 2050-ig történő megvalósításához és a gazdasági növekedésnek az erőforrás-felhasználástól való elválasztásához, ezzel párhuzamosan biztosítva az EU hosszú távú versenyképességét. A terv egymással összefüggő kezdeményezéseket tartalmaz egy olyan erős és egységes termékpolitikai keret létrehozása érdekében, amely általános érvényre juttatja a fenntartható termékeket, szolgáltatásokat és üzleti modelleket, és átalakítja a fogyasztási mintákat, hogy eleve ne keletkezzen hulladék.³⁸⁸ A terv több mint 30 intézkedésből áll a fenntartható termékek kifejlesztésének és a termelési folyamatokban megvalósuló körforgásnak a biztosítását, a fogyasztók szerepvállalásának növelését, a legfontosabb ágazatok célkeresztbe helyezését és hulladékcsökkenést célozva. Ez alapján az

³⁸⁵ 2020. december 14-i 2020/2053/EU tanácsi határozat (7)

³⁸⁶ A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv. Brüsszel 2020.3.11. COM(2020) 98 final

³⁸⁷ A körforgásos gazdaság koncepciója a lineáris gazdasággal szemben alakult ki, ami egy túlnyomórészt erőforrás- és energiaigényes ipari modell. A lineáris gazdaság a kapitalista gazdaságra épít, tehát a termelés és a fogyasztás korlátlan növekedésének logikájára, amely az elmúlt két évszázadban mindkettő kényszeres bővülését eredményezte. A lineáris gazdaság úgy működik, mintha a bolygónak nem lennének ökológiai korlátai, sem az erőforrások, sem a hatások tekintetében, de ez a modell végül is fenntarthatatlan a bioszféra és a társadalom számára. Ezzel szemben a körforgásos gazdaság előnyei lennének az anyag-és energiamegtakarítás, a nyersanyagok árának csökkentése és az ellátás kiszámíthatóságának javítása, új munkahelyek teremtése, az innováció serkentése, a gazdaság nemzetközi versenyképességének növelése és egy fenntartható gazdaság. A körforgásos gazdaságban a hulladék gyakorlatilag megszűnik, mert ami nem tud biztonságosan lebomlani a környezetben, azt hasznosítják valamilyen módon. A lényeg, hogy ne keletkezzen hulladék, de ha már keletkezik, akkor az legyen újrahasznosítható vagy újra feldolgozható. Mivel a klímavédelemben is nagyon fontos a körforgásosság megteremtése, globális és lokális szinten egyaránt érvényes, hogy a lakhatásra, a mobilitásra, és az élelmiszertermelésre vonatkozó megoldások a szükséges kibocsátáscsökkentés 70%-át is biztosíthatják.

³⁸⁸ A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv. Brüsszel 2020.3.11. COM(2020) 98 final 2. o.

EU számos ágazati jogszabály módosítását kezdeményezte már, többek között a hulladékszállítás, vegyipari termékek, másodlagos nyersanyagok, műanyagok, szennyvíz kezelés, gyártói felelősség, elemek, akkumulátorok, ipari kibocsátások területén.³⁸⁹ Az Európai Bizottság az ideiglenes válság- és átállási keret elfogadásával (Temporary Crisis and Transition Framework, TCTF)³⁹⁰ biztosítani kívánja az európai zöld megállapodás céljainak elérését. A támogatási rezsim megalkotása mögött az ukrajnai háború következtében fellépő nyersanyag hiány következményei húzódtak meg elsősorban. E mellett a TCTF célja az európai zöld megállapodáshoz kapcsolódó ipari tervvel összhangban nulla nettó kibocsátási célt szolgáló gazdaságra való áttérés szempontjából kulcsfontosságú ágazatokban az állami támogatási intézkedések előmozdítása.³⁹¹

A klíma- és energiacélok³⁹² teljesítése érdekében 2021-ben életbe lépett a Taxonómia rendelet.³⁹³ A jogszabályban ismételten megerősítést nyert, hogy az uniós gazdaság hosszú távú versenyképességének biztosításához döntő fontosságú a fenntarthatóság, valamint az átállás a biztonságos, klímasemleges, az éghajlatváltozás hatásaival szemben reziliens, nagyobb erőforrás-hatékonyságú és körforgásos gazdaságra.³⁹⁴ Ezzel összefüggésben 6 darab környezetvédelmi célkitűzést határoztak meg, melyek az az éghajlatváltozás mérséklése, az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a vízi és tengeri erőforrások fenntartható használata és védelme, a körforgásos gazdaságra való átállás, a szennyezés megelőzése és csökkentése, a biológiai sokféleség és az ökoszisztémák védelme és helyreállítása.³⁹⁵ A rendelettel létrehozott az EU egy közös nyelvet, ami minden tagállamban egységesíti, mi minősül fenntartható gazdasági tevékenységnek és mi nem, ezzel egy egységes osztályozási rendszert alkotva a fenntartható és klímasemleges átállást támogató gazdasági tevékenységek meghatározására. A

³⁸⁹ <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/circular-economy/> (2025.01.17.)

³⁹⁰ A Bizottság 2022/C 426/01 közleménye az állami támogatásokra vonatkozó, az Ukrajna elleni orosz invázióval összefüggésben a gazdaság támogatását célzó ideiglenes válságkeretről

³⁹¹ <https://hipa.hu/hir/uj-tamogatasi-program-bevezetese-a-zold-atallas-felgyorsitasara-tctf-tamogatas/> (2025.01.19.), https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/temporary-crisis-and-transition-framework_en, <https://tvi.kormany.hu/tctf-magyar-intezkedesek>, https://www.spglobal.com/esg/solutions/tcfd-reporting?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=Sustainability_Reporting_Search&utm_term=task%20force%20on%20climate%20related%20financial%20disclosures&utm_content=698044903392&gclid=CjwKCAiAyJS7BhBiEiwAyS9uNQ2LaX1Ft2MRHPan07lpfVmfWp_f3KzIuuEYk-N7Sn73akid5zGf_hoCai0QAvD_BwE&gad_source=1

³⁹²

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/qanda_21_3662/QANDA_21_3662_HU.pdf – energiaadó (2025.01.03.)

³⁹³ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 Rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról

³⁹⁴ 2020/852 Rendelet Preambulum (4)

³⁹⁵ 2020/852 Rendelet 9. cikk

rendelet célja, hogy azonos szempontrendszer mentén iránymutatást adjon, mind a vállalatok, mind a befektetők számára az éghajlatvédelmi gazdasági átállás finanszírozásához, növelve a zöld beruházási projektek transzparenciáját. Valamely befektetés környezeti szempontból fenntartható mértékének megállapítása céljából egy gazdasági tevékenység környezeti szempontból akkor minősül fenntarthatónak, ha ezen gazdasági tevékenység lényegesen hozzájárul bizonyos, meghatározott környezeti célkitűzésekhez, nem sérti jelentősen egyik ilyen környezeti célkitűzést sem, továbbá végrehajtása összhangban van bizonyos minimum szociális biztosítékokkal, megfelel bizonyos emberi jogi egyezményekben lefektetett elvekkel.³⁹⁶

Az első kötelező jelentéstételi év, tehát 2022 tapasztalatai alapján látható, hogy a vállalatok valamennyi kulcsfontosságú gazdasági ágazatban elkezdtek tevékenységeiket az EU Taxonómia elvárásaihoz igazítani, megfelelően a jogszabályi és finanszírozói követelményeknek, valamint támogatva átállási erőfeszítéseiket.³⁹⁷ Ugyanakkor látható, hogy a cégek számára sokszor még nem állnak rendelkezésre a legújabb műszaki, technológiai feltételek, a megfelelően kialakított mérési és adatszolgáltatási struktúra, valamint a nemzeti jogi és piaci gyakorlatok értelmezési keretei. A Taxonómia rendelet új és komplex elvárásrendszerének harmonizálása a vállalat-specifikus működési feltételekkel és befektetési lehetőségekkel szakértői bevonást igényelhet. A rendelet közérthetőbbé tétele, valamint a megfelelő gyakorlatok kialakítása és széleskörű alkalmazása érdekében a Bizottság 2023. június 27-én új intézkedéscsomagot³⁹⁸ fogadott el a Közösség fenntartható finanszírozási keretrendszerének továbbfejlesztésére és megerősítésére. A csomag célja, hogy az európai Green Deal keretében meghatározott fenntarthatósági célkitűzések eléréséhez további támogatást nyújtson a vállalatok és a pénzügyi szektor szereplői számára, ösztönözve az átállási projektek és technológiák magántőkéből történő finanszírozását. Ennek keretében a Bizottság további tevékenységekkel egészítette ki az EU Taxonómiát, szélesítve ezzel a

³⁹⁶ 2020/852 Rendelet 3. cikk

³⁹⁷ Az EY 2023-ban elkészítette EU Taxonomy Barometer tanulmányát, amely Európa-szerte vizsgálja az EU Taxonómia rendelet által érintett vállalatok 2022-es pénzügyi évre vonatkozó eredményeit, áttekintve az európai uniós országok és a releváns iparágak jelentéstételi gyakorlatát és a taxonómiai közzétételeket érintő legjelentősebb trendeket. A jelentésben 17 ország főbb tőzsdéin jegyzett vállalatait elemezte. Érdekesség, hogy 2022-re vonatkozóan a tőzsdén jegyzett és köteles magyar vállalatoknak mindössze az 55%-a tett közzé EU taxonómia szerinti jelentést. Bár a vállalatok árbevételének átlagosan negyede potenciálisan fenntartható tevékenységből származik, a ténylegesen fenntartható árbevétel aránya csupán 1%. lásd https://www.ey.com/hu_hu/insights/climate-change-sustainability-services/ey-elemzes-eu-taxonomia (2025.01.18.)

³⁹⁸ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3192 (2025.01.17.)

környezeti fenntarthatósági kritériumrendszernek megfeleltethető gazdasági tevékenységek és iparágak körét.³⁹⁹

A vállalati jelentéstétel körében szükséges megemlíteni, hogy a fenntarthatósági szempontok gazdasági életbe történő megjelenésének egyik fő katalizátoraként működő ESG⁴⁰⁰ szempontok jogi formába öntése először a nem pénzügyi közzétételről szóló NFRD irányelvben szerepelt.⁴⁰¹ Ezt továbbfejlesztve, 2021 április 21-én az Európai Bizottság elfogadta a fenntartható finanszírozás csomagot, melynek eredményeként 2023. január 5-én hatályba lépett a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás irányelv a CSRD direktíva,⁴⁰² amely a NFRD irányelvet módosította, jelentősen kiszélesítve a jelentéstételben érintettek körét.⁴⁰³ A folyamat részeként az Európai Bizottság 2023. július 31-én elfogadta az Európai Fenntarthatósági Jelentési Szabványok (ESRS) első sorozatát is.⁴⁰⁴ Az ESRS a CSRD keretében került bevezetésre, és kötelezővé teszi a nagyvállalatok számára, hogy átfogó jelentéseket készítsenek fenntarthatósági erőfeszítéseikről. Az EU szabályozásának a célja egy homogén vállalati fenntarthatósági beszámolási (jelentéstételi) követelmények létrehozása és a Taxonómia rendelet⁴⁰⁵ által meghatározott beszámolási követelmények és a vállalati fenntarthatósági jelentéstételi követelmények között koherencia kialakítása.⁴⁰⁶

Annak ellenére, hogy az EU az alapításakor nem rendelkezett környezetvédelmi kompetenciákkal és célkitűzésekkel, az 1970-es évektől kezdődően folyamatosan bővülő jogalkotási eredményeket ért el az éghajlatváltozás elleni küzdelem és a fenntartható fejlődés biztosításának szabályozásában. A Közösség legújabb stratégiái pedig globális szinten is példamutató elképzeléseket foglalnak magukban. Megállapítható, hogy a közösségi környezetpolitika egy szerves fejlődésen ment keresztül, melyben az uniós intézményeknek és az Európai Unió Bíróságának egyaránt kiemelt szerep jutott. Nem hanyagolható el a tagállamok hozzájárulása sem, akik szintén felismerték az éghajlatváltozás elleni küzdelem

³⁹⁹ <https://blog.kpmg.hu/2023/07/egyre-tobb-szektorban-hataroz-meg-zold-tevekenysegeket-az-unios-taxonomia-rendelet-eu-fenntarthato-penzugyi-csomag/> (2025.01.18.)

⁴⁰⁰ ESG mozaikszó az Environmental, Social, Governance, azaz környezeti, társadalmi és vállalatirányítási szempontokat jelöli. Az ESG a vállalatok társadalmi és fenntarthatósági értékelésére szolgáló keretrendszerként funkcionál.

⁴⁰¹ 2014/95/EU irányelv a 2013/34/EU irányelvnek a nem pénzügyi és a sokszínűséggel kapcsolatos információknak bizonyos nagyvállalkozások és vállalatcsoportok általi közzététele tekintetében történő módosításáról

⁴⁰² (EU) 2022/2464 irányelv a 537/2014/EU rendeletnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és 2013/34/EU irányelvnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról

⁴⁰³ <https://arsboni.hu/aszteroidakent-csapodik-a-vallalatokra-az-esg-torveny/> (2024.12.21.)

⁴⁰⁴ <https://hellononprofit.hu/a-kornyezeti-esrs-szabvanyok-e1-e5-diohejban/> (2024.12.30.)

⁴⁰⁵ Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról

⁴⁰⁶ Bujtár Zsolt: Az ESG szabályozás hatása a KKV-kra Magyarországon. Pécsi Munkajogi Közlemények online különszám 2024. 17: 2. 6-20. 7-8. o.

szükségességét és belső jogi aktusaikba átültetve támogatják az uniós jogalkotó ez irányú törekvéseit. Úgy gondolom, hogy a bemutatott környezetpolitikai alapelvek részletes kidolgozása és integrálása az uniós jogba megfelelő elméleti háttérrel biztosított az említett eredmények eléréséhez, és közös nevezőként szolgálhat a jövőbeni jogi keretek kibővítése során, melyre minden bizonnyal szükség lesz.

Az EU egyedülállóan jó helyzetben van ahhoz, hogy gazdasági és politikai befolyását kihasználva, mint a multilateralizmus bajnoka, ösztönözni tudja a nemzetközi partnereit a fenntarthatósági szempontok érvényesítése érdekében és felgyorsítsa az előrehaladást fenntartható fejlődés és a környezetvédelem biztosításában.⁴⁰⁷ Ugyanakkor a Közösség környezetvédelmi politikájának hatékonyságát nagyban meghatározza annak nemzeti, regionális és helyi szintű végrehajtása, és a hiányos alkalmazás és végrehajtás továbbra is fontos probléma. A következőkben egyes tagállamainak környezetvédelmi adózási rendszerét tekintem át.

V.1.2. Skandinávia, az ökoadózás úttörője

V.1.2.1 Svédország

Svédországot gyakran a környezetvédelem és klímakormányzás úttörőjeként említik.⁴⁰⁸ A svéd tudós, Svante Arrhenius volt az első, aki 1896-ban kiszámította, hogy a légkör széndioxid növekedése hogyan emelheti a Föld felszínének hőmérsékletét az üvegházhatás révén.⁴⁰⁹ Az országnak hosszú története van az energia termékekre kivetett adók terén, ezt bizonyítja, hogy a benzinre 1924 óta, a dízelre 1937 óta, a szénre, olajra és a fűtési célokra használt elektromosságra az 1950-es évek óta alkalmaznak adót, és ezeket egységesen energiadóként tartják számon.⁴¹⁰ A cseppfolyósított petroleumgázt 1964-ben a földgázt pedig 1985-ben szintén adóköteles termékeké tették.⁴¹¹

⁴⁰⁷ Pánovics Attila: Az Európai Unió szerepe az ENSZ Fenntartható Fejlődési Menetrendjének Végrehajtásában. Pólusok, Zöld különszám 2023. 16-30. 22. o.

⁴⁰⁸ Lennart J. Lundqvist: Sweden and ecological governance: Straddling the fence. Manchester: Manchester University Press. 2004., Jan Burck - Ursula Hagen - Niklas Höhne - Leonardo Nascimento -Christoph Bals - Tasneem Essop: The climate change performance index 2021: Results. Germanwatch. 2020. <https://www.germanwatch.org/en/19552>

⁴⁰⁹ Henning Rodhe - Robert Charlson - Elisabeth Crawford: Svante Arrhenius and the Greenhouse Effect. Ambio Vol. 26, No. 1, 1997. 2-5.

⁴¹⁰ Henrik Hammar - Susanne Åkerfeldt: CO2 taxation in Sweden: 20 years of experience and looking ahead. Global Utmaning, 2011, https://www.globalutmaning.se/wp-content/uploads/sites/8/2011/10/Swedish_Carbon_Tax_Akerfeldt-Hammar.pdf.

⁴¹¹ Stefan Speck – Mikael Skou Andersen – Helle Ørsted Nielsen – Anders Ryelund – Carey Smith: The Use of Economic Instruments in Nordic and Baltic Environmental Policy 2001-2005. National Environmental Research Institute, Denmark 2006. 192. o

Az éghajlatváltozási politikában Svédország az egyik legfontosabb politikai eszközt, a szén-dioxid-adót az elsők között támogatta, amely a maga nemében úttörő volt a skandináv párhuzamokkal együtt. A széndioxid adót 1991-ben vezették be a svédek, a világon ezzel az elsők között, akik ilyen tisztán ökoadó építésként be az adórendszerükbe. Svédországot és Norvégiát egyedül Finnország előzte meg a sorban a karbonadó 1990-es életre hívásával. A szén-dioxid adó bevezetése egy nagyobb adóreform része volt 1990-1991-ben, ami a "grön skatteväxling", azaz "zöld adóváltás" égisze alatt ment végbe, ennek keretében 1,8 milliárd eurós adóátcsoportosítási programot hajtottak végre.⁴¹² A svéd szén-dioxid adót kettős célból hívták életre, az egyik a klímaváltozás elleni küzdelem, a másik, hogy sürgősen reformálni kellett az egész svéd adórendszert, amelynek keretében az egyszerűsített és csökkentett jövedelemadózást alternatív adóbevételi forrásokkal kompenzálták.⁴¹³ Ugyanakkor, az általános energiaadó csökkentették és inkább kiegészítő, semmint különálló környezetvédelmi adónak tekintették az új szén-dioxid adóhoz képest. Számos termék esetében mind a szénadót, mind az energiaadót meg kell fizetni. Például a fogyasztók által fizetett benzinár a szénadót, az energiaadót, valamint az áfát tartalmazza, a gyártási költségek és a nyereség mellett. Az energiaadót, a szénadótól eltérően, gyakran elsősorban bevételszerző adónak tekintik, nem pedig olyan adónak, amely megváltoztatná a fogyasztói magatartást. A finomítók és az acél- és fémipar jelentős mentességeket kapott, továbbá lehetőség nyílt adókedvezmények igénybevételére a nagyon energiaigényes iparágak számára, mint például cement, lignit és üveg.⁴¹⁴

Az 1991-es bevezetése óta Svédország szén-dioxid adóját többször módosították.⁴¹⁵ Más államok szén-dioxid adóihoz képest, magas adómérték jellemzi 122 EUR/tonna kibocsátási

⁴¹² Stefan Speck – Mikael Skou Andersen – Helle Ørsted Nielsen – Anders Ryelund – Carey Smith: The Use of Economic Instruments in Nordic and Baltic Environmental Policy 2001-2005. National Environmental Research Institute, Denmark 2006. 191. o.

⁴¹³ Roger Hildingsson - Åsa Knaggård: The Swedish Carbon Tax. A Resilient Success. The Swedish Carbon Tax. In: Caroline de la Porte et al.: Successful Public Policy in the Nordic Countries. Oxford University Press, 2022. p. 239.

⁴¹⁴ Carsten Daugbjerg – Anders Branth Pedersen: New Policy Ideas and Old Policy Networks: Implementing Green Taxation in Scandinavia. Jnl Publ. Pol., 24, 2, pp. 219-249., Cambridge University Press, 2004 pp. 229-230, valamint Samuel Jonsson – Anders Ydstedt – Elke Asen: Looking Back on 30 Years of Carbon Taxes in Sweden. Fiscal Fact no. 727. Tax Foundation, Washington DC. 2020. p. 1.

⁴¹⁵ 1991-ben javaslatot fogalmaztak meg a szén-dioxid adó gyártóiparra és a kereskedelmi üvegházi kertészetre történő korlátozására, hogy javítsák a versenyképességet. A regnáló kormány követte a javaslatot és jelentősen csökkentette az adót a gyártóiparra. A gyártóipar energia- és szén-dioxid adóból származó bevétele 3,6 milliárd koronáról 1992-ben 0,5 milliárd koronára csökkent 1993-ra, míg a háztartásoktól és a szolgáltatóipartól származó bevétel növekedett. A reform után a szolgáltatóipar és a háztartások által fizetett adómértékek négyszer nagyobbak voltak, mint a gyártóipar által fizetettek. A szociáldemokrata párt visszatérését követően gyártóiparra kivetett karbonadót megduplázták 1997-ben. Az adómérték a 2000-es évek elején éles emelkedést mutatott, amikor 2000-ben körülbelül 300 svéd koronáról, 2004-re körülbelül 900 svéd koronára emelték, jelenleg 122 euró a mértéke tonnánként. <https://government.se/government-policy/swedens-carbon-tax/swedens-carbon-tax/> Az éves bevételek 2019-re 22,2 milliárd svéd korona (2,3 milliárd dollár),¹⁸ vagy körülbelül az összes

mértékkel, amely főként a motorüzemanyagként és fűtési célokra használt fosszilis tüzelőanyagokra vonatkozik, melyet égetéskor keletkező becsült CO₂-kibocsátás alapján számítanak ki. A közteher bevezetése óta mentesít bizonyos tevékenységeket, ezek közül az ipari szektor képezi a legjelentősebb kivételt. Szektorkivételek közé tartozik a bányászat, a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás. Ezeken túlmenően, az üzemanyag felhasználásától függően is vannak mentességek, például azok az üzemanyagok, amelyeket nem motorokhoz vagy fűtéshez használnak, nem esnek a fizetési kötelezettség hatálya alá. A kereskedelmi célú tengeri vagy légi közlekedésben használt üzemanyagok szintén mentesülnek.⁴¹⁶ Annak ellenére, hogy a potenciális adóalanyoknak az importőrök, forgalmazók és nagyfogyasztók számítanak, a közvetett adó jellegéből adódóan a költségek valószínűleg teljesen vagy részben továbbhárításra kerülnek a fogyasztókra és az ellátási láncban alattuk lévő vállalkozásokra. A gáz esetében például az adót végül a forgalmazók vagy a benzinkutak tulajdonosai viselik, valamint a végső fogyasztó magasabb gázárak formájában.⁴¹⁷ Az szén-dioxid adó nagyságrendileg a 40%-át fedi le a kibocsátott üvegházhatású gázoknak, ezért a svéd kormány az európai unió ETS rendszeréhez is csatlakozott.⁴¹⁸

Az adó bevezetését követő több mint 30 év alatt Svédország képes volt szignifikánsan csökkenteni a szén-dioxid-kibocsátást, miközben stabil GDP-növekedést tartott fenn. Az egy főre lebontott GDP mértéke 50 százalékkal nőtt 1990 és 2019 között. Eközben 1990 és 2018 között Svédország 27%-al csökkentette az üvegházhatású gázok kibocsátását.⁴¹⁹ A svéd környezetvédelmi ügynökség szerint a legnagyobb eredményt a lakóházak és ipari

adóbevétel 1%-a. A bevétel ingadozásai egy fokozatosan emelkedő szénadó mértékének, egy csökkenő adóalapnak (a szén-dioxid-kibocsátás fokozatosan csökkent), valamint bizonyos szektorok mentességeinek és adókedvezményeinek módosításainak köszönhetőek. A bevétel gyors növekedése 2000 és 2004 között egy éles szénadó mérték emelkedésnek köszönhető, amely megtriplázódott, körülbelül 300 svéd koronáról (32 dollár) 2000-ben körülbelül 900 svéd koronára (95 dollár) 2004-re.

Svédország szénadóbevételei nincsenek céljára lekötve, így azok az általános kormányzati költségvetésbe kerülnek. Más országokban, amint azt egy későbbi fejezetben tárgyaljuk, céljára lekötik a szénadóbevételeiket. Government Offices of Sweden (Regeringskansliet), "Sweden's carbon tax."

⁴¹⁶ Tax and Customs Department (Skatte och tullavdelningen), "Höjd energiskatt och koldioxidskatt på bränslen vid viss användning samt höjd skatt på kemikalier i viss elektronik," 2019, <https://www.regeringen.se/490aef/contentassets/e9aac44d7310494da86ab1b49b5bc1ba/hojd-energiskatt-och-koldioxidskatt-pa-branslen-vid-viss-anvandning-samt-hojd-skatt-pa-kemikalier-i-viss-elektronik.pdf>

⁴¹⁷ Henrik Scharin - Jenny Wallström: The Swedish CO₂ tax – an overview. <http://www.enveco.se/wp-content/uploads/2018/03/AnthesisEnveco-rapport-2018-3.-The-Swedish-CO2-tax-an-overview.pdf>.

⁴¹⁸ Patrick Criqui – Mark Jaccard – Thomas Sterner: Carbon taxation: A tale of three countries. Sustainability, 11(22), 6280. 2019.

⁴¹⁹ A karbonadó hatékonysága és a GDP emelkedés közötti kapcsolatot nehéz szétválasztani. Gilbert Metcalf közgazdász által készített kutatásban a kanadai Brit Columbia szénadójának a régió GDP-jére gyakorolt hatásait vizsgálta 1990 és 2016 között. A tanulmányban közölt eredményei azt sugallják, hogy a szénadók akár enyhén pozitív hatással is lehetnek az ország GDP-jére. Ez részben annak köszönhető, hogy a szénadóból származó bevételeket más típusú adók csökkentésére használták fel, ahogy ez Svédországban is történt. erről lásd bővebben Gilbert E. Metcalf: On the Economics of a Carbon Tax for the United States. Brookings Institution, Mar. 7, 2019., továbbá Gilbert E. Metcalf – James H. Stock: Measuring the Macroeconomic Impact of Carbon Taxes. AEA Papers and Proceedings 110. pp. 101-106. 2020.

létesítmények fűtése terén érték el. Az elmúlt években az ipari szektorban és a belföldi közlekedésben történt alacsonyabb kibocsátások is jelentősen hozzájárultak az összes kibocsátás csökkenéséhez. Más intézkedések mellett a szénadó, valamint a CO₂-mentes villamosenergia-termelés iránti törekvés – például vízerőművek, nap- és atomenergia segítségével – is elősegítette a kibocsátások redukálását.⁴²⁰

Svédország szénadóját azonban nem fogadták kritika nélkül, különösen az utóbbi években. 2019-ben a Stockholmi Közgazdaságtudományi Egyetem egy szakértői csoportja arra a következtetésre jutott, hogy a karbonadó hatása a kibocsátás csökkentésére elmarad a potenciáljától. A tanulmány a svéd vállalatok által kibocsátott CO₂-re összpontosított 1990-2008 között, és azt találta, hogy bár sok vállalat csökkentette kibocsátását, a nagy szennyező szektorok (acélipar, cementipar), amelyek a Svédország kibocsátásának 70-75%-ért felelősek voltak, valójában nem csökkentették, hanem potenciálisan még növelték is az emissziójukat. Per Strömberg professzor, az egyetem oktatója és a jelentés társszerzője szerint a kudarc egyik fő oka a plafon – egy adózó által fizetendő szénadó maximális összege –, amely sok nagy szennyezőre vonatkozott, mielőtt azok az EU ETS rendszer hatálya alá kerültek. A plafont eredetileg azért vezették be, hogy enyhítsék a nagyon nagy szennyezők adóterhét, amelyek esetleg tönkremehettek volna, ha a teljes kibocsátásuk után kellene adót fizetniük. Azonban azoknak a nagy szennyezőknek, amelyek meghaladták a plafont, a marginális kibocsátásuk nem volt adóköteles, így ezeknek a vállalkozásoknak nem volt ösztönzőjük a kibocsátás csökkentésére. A plafonon kívül a svéd acélipar is nagymértékben mentesült a szénadózás alól az EU ETS bevezetéséig. Ennek oka az volt, hogy az acélipart nemzeti érdeknek tekintették, és valóságosan nem volt képes rövid időn belül csökkenteni kibocsátását. A szakértői csoport arra a következtetésre jut, hogy az adó hatékonyabb lenne, ha alacsonyabb adókulcsot alkalmaznának minden kibocsátóra, különféle mentességekkel kiegészítve, mivel ez ösztönözné az összes szennyezőt a kibocsátás csökkentésére.⁴²¹ Egy 2014-es jelentés szerint a svéd szénadó mértéke ésszerűtlenül magas. Különböző modellek összehasonlításával, amelyek az optimális szénadó mértékét számítják ki, arra a következtetésre jut, hogy a szénadó mértéke nem haladhatja meg a 300-400 svéd koronát (kb. 32-42 dollár) tonnánként – ami jelentős különbség a jelenlegi 1,190 svéd koronás (kb. 126 dollár) mértékhez képest.⁴²²

⁴²⁰ Swedish Environmental Protection Agency (Naturvårdsverket), "Territoriella utsläpp och upptag av växthusgaser," last updated Dec. 12, 2019, <http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Statistik-A-O/Vaxthusgaser-territoriella-utslapp-och-upptag/>

⁴²¹ Boqiang Lin and Xuehui Li, "The effect of carbon tax on per capita CO₂ emissions," *Energy Policy* 39:9 2011. 5137-5146

⁴²² Jacob Lundberg, "Rätt pris på koldioxid," *Timbro*, 2014.

Svédország a már említett energiadó és karbonadó mellett egyéb környezetvédelmi adókat is alkalmaz, többek között a légi közlekedésre, gépjárművek használatára, peszticidekre, a műanyag zacskókra, vagy éppen a természetes kavics felhasználásra.⁴²³ Tekintettel arra, hogy a chicagói egyezmény megtiltja az országoknak, hogy adót vessenek ki a nemzetközi járatokhoz használt repülőgép-üzemanyagra, sem a szén-dioxid adó, sem az energiadó nem vonatkozik a repülési ágazatra. Ezt helyettesítve a svédek úgynevezett légiközlekedési adót vetettek ki 2018-ban, amely rögzített díjtételt szab meg minden repülőjegyre. A díjtétel a célállomástól függően változik 77-323 svéd koronáig terjedően⁴²⁴, alacsonyabb díjakat alkalmazva a rövidebb távolságokra, valamint a belföldi és európai úti célokra. A 2 év alatti gyermekek mentességet élveznek. A légiközlekedési adó és a szénadó együttes léte nem vezet kettős adóztatáshoz, hanem a légiközlekedési adó kiegészíti a szén-dioxid adót olyan területeken, ahol azt a jogi korlátozások miatt nem lehet alkalmazni. A svéd parlament úgy döntött, hogy 2025. július 1-jén eltörli a légi közlekedésre kivetett adóról szóló törvényt.⁴²⁵

A gépjárművek használata szintén adóköteles tevékenység, míg korábban tisztán fiskális megfontolásokból, a modern adórendszerben már környezetvédelmi okokból kifolyólag is. A svéd kormány 2018-ban bevezetett egy "bonus-malus rendszert", ami egy skálán rangsorolja a járműveket azok átlagos szén-dioxid-kibocsátása alapján. Minél alacsonyabb egy gépjármű szén-dioxid-kibocsátása, annál alacsonyabb az adó mértéke.⁴²⁶ Továbbá, bizonyos nagyvárosokban, mint Stockholm és Göteborg a járművezetés dugódíj megfizetését is maga után vonja. Stockholm központjába belépő és onnan kilépő gépjárművenként 105 svéd korona, meghatározott csúcsidőszakokban 135 svéd korona, míg Göteborgban 60 svéd korona összeget.⁴²⁷

Svédországban a növényvédő szerekre kivetett adót a gyártóknak, nagykereskedőknek és importőröknek kell megfizetniük. A növényvédő szerek kulcsfontosságú megoldást jelentenek a mezőgazdasági termelékenység javítására. Ugyanakkor egyre nagyobb aggodalomra adnak

⁴²³ Samuel Jonsson – Anders Ydstedt – Elke Asen: Looking Back on 30 Years of Carbon Taxes in Sweden. Fiscal Fact no. 727. Tax Foundation, Washington DC. 2020. p.1., továbbá Roger Hildingsson - Åsa Knaggård: The Swedish Carbon Tax: A Resilient Success. in Caroline de la Porte, and others (eds): Successful Public Policy in the Nordic Countries: Cases, Lessons, Challenges. Oxford, Oxford Academic, 2022. Pp. 239–262

⁴²⁴

<https://skatteverket.se/servicelankar/otherlanguages/inenglishengelska/businessesandemployers/startingandrunningaswedishbusiness/payingtaxesbusinesses/taxonairtravel/taxratepercountry.441f1c61d16193087d7f5472.html>

⁴²⁵ Tax on air travel in Sweden | Skatteverket

⁴²⁶ <https://theicct.org/swedens-new-bonus-malus-scheme-from-rocky-roads-to-rounded-fells/>

⁴²⁷ <https://www.transportstyrelsen.se/en/road/road-tolls/Congestion-taxes-in-Stockholm-and-Goteborg/congestion-tax-in-stockholm/hours-and-amounts-in-stockholm/>

<https://www.transportstyrelsen.se/en/road/road-tolls/congestion-taxes-in-stockholm-and-goteborg/congestion-tax-in-goteborg/hours-and-amounts-in-goteborg/>

and

okot, különösen környezeti hatásuk miatt. Bár a terméshozamok növeléséhez és az élelmezésbiztonság biztosításához elengedhetetlenek, ellenőrizetlen alkalmazásuk környezetvédelmi és egészségügyi aggályokat vet fel. A kártevők elleni védekezésre szolgáló különféle kategóriába tartozó peszticidek forradalmasították a mezőgazdaságot, de olyan nem szándékolt következményekhez vezettek, mint a talajromlás és a vízszennyezés. Az adót 2015-ben kilogrammonként 30 svéd korona értékről 34 svéd koronára emelték.⁴²⁸ A 2021-ben generált teljes bevétel körülbelül 150 millió svéd korona volt (köribelül 13 millió EUR).⁴²⁹ Külön van egy regisztrációs díj és egy éves díj az értékesítés alapján azon vállalatok számára, amelyek a növényvédelmi termékek piacra hozatalának jóváhagyását kérik.⁴³⁰ Az adóbevételek közvetlenül az állam költségvetésébe kerülnek. A peszticidek abszolút értékesítése több mint 50%-kal csökkent az adó 1984-es bevezetése óta.⁴³¹

A műanyag zacskókra 2020-ban vetettek ki adót a svédek. A fizetési kötelezettség mértéke 30 öre műanyag zacskónként, ha a műanyag zacskó falvastagsága kevesebb, mint 15 mikrométer, és térfogata legfeljebb 7 liter, ilyenek például a gyümölcs- és zöldségtáskák az élelmiszerboltban. Egyéb esetben az adó mértéke műanyag zacskónként 3 svéd korona. A közteher bevezetését követő két éven belül személyenként évi 20 zacskó alá csökkent a fogyasztás, azaz a 40 zacskós uniós fogyasztási célérték fele alá. Mostanra azonban a fogyasztói viselkedés megváltozott, és az adminisztratív terhekkel járó adó kivetése nettó költséget jelenthet a kormány számára, ezért n folyamatban van az adó eltörlése.⁴³²

Az erőforrások védelme érdekében 1996 óta a kitermelt természetes kavicsra tonnánként 22 svéd korona adót kell fizetni. A közteher életre hívása mögött környezetvédelmi ok húzódtak meg, mint az erőforrások szűkössége, a vízminőség és a táj megőrzése. Minden olyan vállalatnak vagy szervezetnek meg kell fizetnie az adót, amely a svéd környezetvédelmi törvény értelmében engedélyt kapott egy területen kavics kitermelésére. A kavicsbányákban végzett tevékenységek és a területek utógondozása mentesül.⁴³³

⁴²⁸ Thomas Böcker - Robert Finger: European Pesticide Tax Schemes in Comparison: An Analysis of Experiences and Developments. Sustainability 2016, 8(4), 378; <https://doi.org/10.3390/su8040378>

⁴²⁹ https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/#/home

⁴³⁰ Andrius Plepys - Eva Heiskanen - Oksana Mont: European policy approaches to promote servicing. Environmental Science, Business, Political Science, Journal of Cleaner Production, 97, pp. 117-123. 2015. DOI:10.1016/J.JCLEPRO.2014.04.029

⁴³¹ Thomas Böcker - Robert Finger: European Pesticide Tax Schemes in Comparison: An Analysis of Experiences and Developments. Sustainability 2016, 8(4), 378; <https://doi.org/10.3390/su8040378>

⁴³² <https://www.skatteverket.se/foretag/skatterochavdrag/punktskatter/plastbarkassar.4.7eada0316ed67d72824444.html>, Lag (2020:32) om skatt på plastbarkassar

⁴³³

<https://www.skatteverket.se/foretag/skatterochavdrag/punktskatter/naturgrusskatt.4.18e1b10334ebe8bc80005337.html>, Regeringens proposition 1995/96:87 Lag om skatt på naturgrus

V.1.2.2 Finnország

Finnország erősen támaszkodik a természeti erőforrásokra és néhány energiaigényes iparágra, mint például a cellulóz- és papíripar, fémipar. Ebből adódóan az alacsony népsűrűsége ellenére, viszonylag nagy nyomást gyakorolt a környezetére mind az erőforrások felhasználása, mind a szennyezés tekintetében. Ezt észlelve az 1980-as évek végén és az 1990-es évek első felében jelentős változásokat eszközöltek a környezetpolitikájukban, amelyet az Európai Unióhoz történő csatlakozás is megerősített.⁴³⁴ Ennek egyik oka a skandináv villamosenergia-piac megnyitása és a villamosenergia-tőzsde fejlődése volt. Finnországban az adó a primerenergia-termelésre irányult, míg más skandináv országokban a fogyasztáson alapult. Ez gyengítette a finn villamosenergia-termelés versenyképességét, és az adóstruktúra az uniós szabályozással is ellentétesnek minősült.⁴³⁵

A fenntarthatósági szempontok jól beépültek a finn adórendszerbe, számos környezetvédelmi adó és díj van érvényben, továbbá különféle pénzügyi ösztönzők, energia- és beruházási támogatások révén igyekeznek megvalósítani a zöld átmenetet. Figyelemmel az Unió tagságra, az energia- és környezetvédelmi adókat harmonizálták a közösségi szabályokkal. Az ökoadó központi és helyi szinten is megjelennek. Finnország része az EU ETS rendszerének, sőt ennek mintájára egy nemzeti ETS rendszer létrehozása is felmerült már, főleg a közlekedésben használt fosszilis tüzelőanyagokra vonatkozóan.

Az ország 2035-re tűzte ki célul a karbonsemlegesség elérését, ezzel a világon – Bhután, Suriname és Uruguay után – a negyedik legkorábbi időpontot határozta meg, mutatva elköteleződését a fenntartható fejlődés irányában.⁴³⁶ Már 1997-ben törvényt fogadtak el a fenntartható erdőgazdálkodásra vonatkozóan. A jogszabály alapján az állam közvetlen támogatással vagy kölcsönökkel finanszírozhat olyan intézkedéseket, amelyek célja a fakitermelés fenntarthatóságának védelme, az erdők biológiai sokféleségének fenntartása, valamint az erdő természetét kezelő projektek és egyéb támogató intézkedések megvalósítása. A közvetlen támogatás maximális összege a kiadások 70%-a.⁴³⁷ A finn statisztikai hivatal becslései szerint a környezetvédelmi alapú adók és díjak a központi és helyi önkormányzatok teljes adóbevételének 6,6%-át tették ki 2001-ben. Az önkormányzati víz- és szennyvízdíjakat

⁴³⁴ <https://www.oecd.org/env/country-reviews/2447776.pdf>

⁴³⁵ Government proposal (225/1996). The Act on Excise Duty on Electricity and Certain Fuels (1260/1996)

⁴³⁶ <https://www.iea.org/reports/finland-2023/executive-summary>

⁴³⁷ Act on the Funding of Sustainable Forestry (1094/1996)

és a hulladékgazdálkodási díjakat is beleszámítva, ez az arány 7,9%-nak felelt meg.⁴³⁸ Ebben az időszakban számos európai országban még csak ismerkedtek a környezetvédelmi adókkal.

Finnország a világon elsőként vezette be a szén-dioxid adót 1990 januárjában. Az adót a fosszilis tüzelőanyagok szén-tartalma alapján számították ki, és tonnánként 1,12 euró összegben határozták meg. A környezetvédelmi megfontolások mellett a közteher életre hívásának másik célja a személyi jövedelemadó kulcsok csökkentése miatt kieső költségvetési bevételek pótlása volt. 1990 és 1994 között Finnország minden fosszilis tüzelőanyagot megadóztatott, beleértve a benzint, a dízelt, a fűtőolajat, a szenet, a földgázt, néhány tüzelőanyagot azonban alacsonyabb adókulccsal sújtottak a tonnánkénti szén-dioxid kibocsátás alapján. Az agrárium védelme érdekében növényvédőszer-adót alkalmaztak 2007-ig, valamint műtrágyaadót is egészen 1994-ig.⁴³⁹ 1994 és 1997 között áttértek egy kombinált szén-dioxid és energiaadóra, majd 1997-ben visszatértek a szén-dioxid adóhoz.⁴⁴⁰ Az adóalap 1997 óta főként a motor- és fűtőanyagokat foglalja magában. A 2011-es reformat követően ismételten egy kombinált szén- és energiaadóvá alakították át, amelyre tonnánként 66,2 eurót állapítottak meg, majd az évek folyamán tovább emelték ezt az értéket, egészen 93,19 euróig.⁴⁴¹

A finnek 2011-ben vezették be az energiaegység-alapú adózást, mint az energiaadózás reformjának egyik sarokkövét.⁴⁴² Ezzel az elsők között voltak, akik környezetpolitikai eszközzé alakították energiaadózásukat, támogatva a zöld technológiák elterjedését, kiváltva a szennyező fosszilis tüzelőanyagok használatát. A végső energiaadó mértékét két összetevő alapján határozzák meg, ezek a szén-dioxid és az energia összetevő. A szén-dioxid összetevőt az 1990 óta érvényben levő szén-dioxid adózási rendszer alapján állapítják meg. Ebben az értelemben a jövedéki adó és a szén-dioxid adó összehangolt. Más szóval, a szén-dioxid adózás integrálva van a szélesebb energiaadózás keretrendszerébe.⁴⁴³ Ez a megoldás iránymutatásként szolgálhat a fejlődő országok számára, amelyek már rendelkeznek szén-dioxid adózási rendszerrel vagy tervezik annak bevezetését. Az energia összetevő mértékei

⁴³⁸ Marjukka Hiltunen: Economic environmental policy instruments in Finland. Finnish Environment Institute, Helsinki 2004. 7. o.

⁴³⁹ 10 FI 591 Environmental taxes by economic activities.pdf (europa.eu)

⁴⁴⁰ Gilbert E. Metcalf - James H. Stock: The Macroeconomic Impact of Europe's Carbon Taxes. <https://assets.aeaweb.org/asset-server/files/19040.pdf>

⁴⁴¹ <https://www.statista.com/statistics/483590/prices-of-implemented-carbon-pricing-instruments-worldwide-by-select-country/>

⁴⁴² Finnish Ministry of Finance, Report of the working group on energy taxation reform: A proposal for implementing the intentions and goals of the Government Programme and for further development of energy taxation (2021). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-508-7>

⁴⁴³ Umer Shahzad: Environmental taxes, energy consumption, and environmental quality: Theoretical survey with policy implications. Environmental Science and Pollution Research 27, 24848–24862 2020.

harmonizált energiaegységekben vannak kifejezve fizikai egységek helyett. Gyakorlati értelemben ez azt jelenti, hogy az arányokat EUR/Gigajoule egységekben fejezik ki, nem pedig különböző egységekben, mint például EUR/liter vagy EUR/köbméter.

A reform előtt Finnországban, és még ma is a világ legtöbb országában, a bioüzemanyagok hátrányos helyzetben voltak, vannak a fizikai egység-alapú adózás miatt. Ez annak köszönhető, hogy a bioüzemanyagok tipikusan alacsonyabb energiatartalommal rendelkeznek literenként, mint a fosszilis tüzelőanyag, amit helyettesítenek. Ez azt jelenti, hogy egy liter bioüzemanyaggal ugyanaz az a gépjármű rövidebb távolságot tenne meg, mint fosszilis tüzelőanyaggal. Mégis, ugyanaz az adó vonatkozik literenként mindkét üzemanyagra. Finnország energiaadó rendszere megszünteti a bioüzemanyagok hátrányos adókezelését. Ez fontos, mivel a bioüzemanyagok meghatározó szerepet játszhatnak a fejlődő országok importfüggőségének csökkentésében. Az importfüggőség alacsonyabb ellátásbiztonságot és nagyobb sebezhetőséget jelent a változékony világpiaci üzemanyagárak esetén. Míg néhány fejlődő ország olajexportőr, mások importált üzemanyagoktól függnék.⁴⁴⁴ 2022 januárjától a fűtésre felhasznált biogázt a földgázzal azonos mértékű energiatartalomadó (10,33 EUR/MWh) terheli. Mint minden más tüzelőanyag esetében, a bioüzemanyagok és a biogáz esetében is a szén-dioxid-adó alapja az élettartamuk alatt kibocsátott CO₂ kibocsátáson alapul, ami a fosszilis tüzelőanyagokénál 50-100%-al alacsonyabb szénadó-kulcsokat eredményez. A fűtésre használt szilárd bioüzemanyagok mentesülnek minden energiaadó alól. Az energiaadó átállási célokkal összhangban 2022 elején valamennyi adózott fűtőanyag adómértékét megemelték.⁴⁴⁵

A finnek az adópolitikát az energiaátállást támogató beruházások ösztönzésére is használják, ezért energiafajtától, terméktől, ágazattól, továbbá végfelhasználó típusától függően vannak kedvezmények és mentességek a rendszerben. A magánháztartások számára jövedelemadó-kedvezményt biztosítanak, ha beruháznak az energiaágazatba, így a fűtési rendszerek javításába és az energiaigényt csökkentő lakásfelújításokba fektetnek. A kormány

⁴⁴⁴ Thaiföld, Pakisztán, Vietnam azok az országok közé tartoznak, amelyeket a leginkább érintettek a globális olajárak közelmúltbeli emelkedései. A belföldi bioüzemanyag-termelés csökkentheti ezt a függőséget és mérsékelheti a sebezhetőséget a változékony nemzetközi árak esetén. Brazília például, kezdetben az importált üzemanyagoktól való függőségének csökkentésére törekedve, az egyik legnagyobb piaccá és vezető bioüzemanyag-termelővé vált a világon. Ezt egy hosszú távú bioüzemanyag-támogatási politikán keresztül érték el, amely magában foglalja az alacsonyabb adókat a bioüzemanyagokra a fosszilis alternatívákkal összehasonlítva. A bioüzemanyagok elősegíthetik a közlekedési szektor decarbonizációját egy belföldön elérhető energiaforrások által, és munkalehetőségeket teremthetnek a vidéki területeken. Azonban fontos, hogy a bioüzemanyagok fenntartható módon legyenek előállítva és ne növeljék az élelmiszerbiztonság hiányát a fejlődő országokban. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-17/energy-shock-hitting-poorer-nations-reliant-on-imports-hardest?embedded-checkout=true#xj4y7vzkg>

⁴⁴⁵ International Energy Agency: Finland 2023. Energy Policy Review, 2023. 30.

2021-ben 50%-os társasági adókedvezményt vezetett be a kutatás-fejlesztési (K+F) tevékenységekbe beruházó vállalatok számára, amit 2022-ben tovább bővített.⁴⁴⁶ A levonás csak a K+F alvállalkozásba adása esetén alkalmazható, olyan kiadásokra, amelyeket egy üzleti vagy mezőgazdasági szervezet fizet egy arra jogosult kutatási és információterjesztő szervezetnek. A támogatható kiadásoknak legalább évi 5 000 EUR-t kell elérniük, és az adókedvezmény maximális összege évi 500 000 EUR.⁴⁴⁷

Finnország energiaadó rendszere több olyan rendelkezést is tartalmaz, amely felgyorsítja az elektromosítást. A fűtés (helyiség és vízfűtés) egy nehezen dekarbonizálható szektor a világon. Míg Finnország viszonylag magas díjakat alkalmaz az általános elektromos energiafogyasztásra, bizonyos hőszivattyúk által használt elektromosság adómentes.⁴⁴⁸ Az adómentesség vonatkozik a vasúti közlekedésben használt elektromosságra is, és adócsökkentések vonatkoznak az energiaigényes iparágak elektromos energiafogyasztására. Egy csökkentett elektromos díj alkalmazandó bizonyos korlátozott ipari felhasználások területére, mint például a bányászat, adatközpontok és mezőgazdaság.

Az energia tárolása egy másik sarokköve a tiszta energiaátmenetnek és a szektorok összekapcsolásának. A nagy mértékű energia tárolás lehetővé teszi a megújuló elektromos energia többlet tárolását, amikor bőséges a napsütés vagy a szél. A kereskedelmi energia tároláson túl, még az egyes elektromos járművek is szerepet játszhatnak az energia rendszerek kiegyensúlyozásában a jövőben. A felszerelt elektromos elosztó rendszerek esetén az elektromos járművek vissza tudják táplálni az akkumulátorukban tárolt elektromosságot a rendszerbe. Ezért legyen szó nagy vagy kis mértékű tárolásról, fontos elkerülni a tárolt energia kettős adóztatását. A finn rendszer ezt úgy teszi, hogy a tárolást az elosztó rendszer részének definiálja. Míg az adóköteles esemény a "fogyasztásra bocsátás", ezáltal kizárva az elosztó rendszert.

A hulladékok égetését is adófizetési kötelezettség terheli, elsősorban azzal a céllal, hogy a társadalmat az újrafelhasználásra, újrahasznosításra ösztönözzék. Az adó mértéke folyamatosan növekszik, jelenleg tonnánként 30 EUR, e mellett érvényben van egy szemétdíj is, ami pedig tonnánként 70 EUR-t jelent.⁴⁴⁹

⁴⁴⁶ International Energy Agency: Finland 2023. Energy Policy Review, 2023. 31.

⁴⁴⁷ Finnish Tax Administration (2022), Additional deduction for R&D in tax years 2021 to 2027, <https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/90739/tutkimus--jakehitt%C3%A4mistoiminnan-lis%C3%A4v%C3%A4hennys-verovuosina-2021-2027>

⁴⁴⁸ Council Implementing Decision (EU) 2022/1004 of 17 June 2022 authorising Finland to apply a reduced rate of taxation to electricity supplied to certain heat pumps, electric boilers and recirculating water pumps, in accordance with Article 19 of Directive 2003/96/EC, retrieved on 10.07.2023, retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022D1004>

⁴⁴⁹ European Commission: Ensuring that polluters pay Finland. European Union, Luxembourg 2021.

Finnország területének 34 millió hektárjából több, mint 9 millió hektár tőzegmező. A kitermelés többnyire energetikai célú. Az éves energiatermelésének mintegy 6,2 %-át a tőzeg adja.⁴⁵⁰ A tőzeg jelentős és egyben ellentmondásos szerepet játszik az ország energia politikájában. A tőzeg kitermelésével és felhasználásával kapcsolatos, az éghajlatra, a biológiai sokféleségre és a vízkészletre gyakorolt negatív hatásokat széles körben elismerték. Ugyanakkor a nemzeti energiabiztonsággal és a tőzeggel kapcsolatos megfontolások és a foglalkoztatási szempontok, valamint az erdészeti ágazattal való összefonódások miatt a tőzegkitermelés továbbra is különleges szabályozás fenntartását indokolja az energiaadó-rendszerben. Miközben Finnország volt a világon az első ország, amely 1990-ben CO₂-adót vezetett be, a tőzeget kezdetben mentesítette, mivel fenntartható energiaforrásnak tekintették.⁴⁵¹ A tőzeg csak négy évvel később vált az energia- és kibocsátási adó keretének részévé, azonban az energiabiztonsággal és a foglalkoztatással kapcsolatos megfontolások miatt a kivetett adót szándékosan alacsonyan tartották, az 1990-es években 0,35 EUR/MWh-ról indult, és a 2000-es években 1,59 EUR/MWh-ra emelkedett.⁴⁵² Az adót a végfelhasználók fizetik meg, akiknek a tőzefogyasztása hőtermelésre szolgál és a tőzeg előállítása meghaladja az 5000 MWh/év mennyiséget. A környezetkárosító támogatások kezelését célzó politikai kezdeményezés részeként az adókulcsot 2012-ben 4,9 EUR/MWh-ra emelték, majd 2013-ban, és 2015-ben további emelést irányoztak elő 5,9 EUR/MWh-ra. Azonban ezek döntések sem hozták összhangba a tőzeget az általános energiaadó-rendszerrel, azaz a tőzeg adóztatásának alapját politikai döntésen, nem pedig a tőzeg energiataralma és kibocsátásának figyelembevétele alapján határozzák meg. Ennek következtében 2016-ban visszavonták a korábbi adóemeléseket, és a közteher mértékét 1,9 EUR/MWh-ra állították vissza.⁴⁵³ Az adó nagy részét a kormány támogatta, így a tőzeg adója a támogatás nélkül 30 Eur/MWh körül lenne. A kormány költségvetésében a tőzegre számított adótámogatás évi 180 millió eurót tesz ki. 2021-ben az energetikai célra felhasznált tőzeg adója 3,0 EUR/MWh-ról 5,7 EUR/MWh-ra emelkedett (összhangban az összes fűtőanyag energiaadójának 2,7 EUR/MWh-s emelkedésével). 2021 előtt az 5 000 MWh/évnél kevesebb tőzeget felhasználó kisüzemi létesítmények teljes mértékben mentesültek a tőzegre kivetett energiaadó alól. 2021-ben ezt az adómentességet méretüktől függetlenül minden tőzeget energetikai célra felhasználó

⁴⁵⁰

https://environment.ec.europa.eu/document/download/50b47255-64ff-4faf-bc9d-bd27d73189a4_en?filename=Finland.pdf

⁴⁵¹ Skou Andersen, M., Dengsøe, N. and Branth Pedersen, A. (2000) An Evaluation of the Impact of Green Taxes in the Nordic Countries, Nordic Council of Ministers, TemaNord 2000:561

⁴⁵² Statistics Finland (2016) Energy price and taxation statistics
http://www.stat.fi/til/ehi/index_en.html, accessed 8 November 2016

⁴⁵³ <https://ieep.eu/wp-content/uploads/2022/12/FI-Peatland-Tax-final.pdf>

létesítményre kiterjesztették, a tőzeg energetikai célú adómentes felhasználásának mértékét 2022 és 2026 között 10 000 MWh/évig, 2027 és 2029 között pedig 8 000 MWh/évig állapították meg. 2030-tól kezdődően csak az 5 000 MWh/évnél kevesebbet felhasználó kis létesítmények lesznek adómentesek a tőzegre kivetett energiaadó alól.⁴⁵⁴ Oroszország ukrajnai invázióját követően a Nemzeti Vészhelyzeti Ellátási Ügynökség úgy döntött, hogy véstartalékot hoz létre a tőzeg számára, amely megegyezik 2021-ben az éves tőzefogyasztás mintegy 20%-ának megfelelő tőzegmennyiséget.⁴⁵⁵

Vizsgálva a finn környezetvédelmi adók rendszerét, megállapítható, hogy az ökoadó nemcsak a kormány bevételeit szolgálják, hanem különböző környezetpolitikai célok előmozdítására is felhasználják őket. Az energiaadónak van a legmehatározóbb szerepe, de a sokszor módosított rendszer kezelése bonyolultnak és nehéznek bizonyul, ami köszönhető részben az adókedvezményeknek, részben pedig a kombinált hő- és villamosenergia-termeléshez kapcsolódó eljárásoknak.

Az OECD 2014-es adatai szerint GDP arányában Finnország a 7. legmagasabb környezetvédelmi adóbevétellel rendelkezett a vizsgált 34 OECD és 5 partnergazdaság között. 2014-ben a környezetvédelmi adóbevételek a GDP 2,85%-át tették ki, szemben a vizsgált 39 ország átlagával, ami 2,0% volt. Finnországban az energiaadók a teljes környezetvédelmi adóbevétel 67%-át képviselték, míg az átlag 70% volt. Egy 2019-es felmérés szerint a GDP 2,8%-át tették ki a környezetvédelmi adóbevételek, mellyel az EU-s átlag – 2,37% - felett voltak a finnek.⁴⁵⁶ A környezetvédelmi adókból 2008-ban 4,99 milliárd EUR, majd folyamatosan emelkedő tendenciát megtartva 6,56 milliárd EUR bevétel folyt be 2022-ben, amely körülbelül a teljes adóbevétel 6%-nak felel meg. A közlekedést és a háztartásokat terhelő adóbevételek csökkentek, de így is háztartásokat terhelő közvetve, vagy közvetlenül a legnagyobb részben, mivel az általuk befizetett környezetvédelmi adók a teljes adóbevétel összegének 43%-át tették ki. Az energiaadók beszedése az előző évhez képest 5%-al nőtt, 4,9 milliárd euróra. A növekedés különösen az energiaellátó és gyártó cégek által fizetett energiaadókban volt tapasztalható. A környezetvédelmi adók 75%-a energiaadók voltak, 1,6 milliárd euró közlekedési adók, 19 millió euró kibocsátási adók és 26 millió euró erőforrásadók.⁴⁵⁷

⁴⁵⁴ Pledge Times (2023), The energy use of peat is declining rapidly – “50 million money returns, but then we are a cleaner plant”, <https://pledgetimes.com/energy-the-energy-useof-peat-is-declining-rapidly-50-million-money-returns-but-then-we-are-a-cleaner-plan>

⁴⁵⁵ International Energy Agency: Finland 2023. Energy Policy Review, 2023. 48-49.

⁴⁵⁶ https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-finland-2021_d73547b7-en.html (2024.11.26.)

⁴⁵⁷ <https://stat.fi/en/statistics/yeve> (2025.01.14.)

V.1.2.3 Norvégia

Norvégia Svédországhoz és Dániához hasonlóan az élen jár a környezetvédelmi adózás bevezetésében.⁴⁵⁸ A norvég kormány elkötelezett a Párizsi Megállapodás mellett annak bevezetése óta, olyannyira, hogy már amúgy is ambíciózus klímacéljait frissítve, azt tervezi, hogy 2050-re az 1990-es szinthez képest 90-95%-kal csökkenti az üvegházhatású gázok kibocsátását, a szén-dioxid elnyelők kivételével.⁴⁵⁹ Norvégia az elsők között vezette be a nemzeti szén-dioxid adót 1991-ben, csatlakozva Finnországhoz, Dániához, Lengyelországhoz és Svédországhoz. A világ egyik legmagasabb adómértékével a közteher a nemzeti szén-dioxid kibocsátás körülbelül 65%-át fedi le.⁴⁶⁰ E mellett Norvégia részt vesz az EU ETS rendszerében és követi az Unió fenntarthatósági adózási trendjeit, gyakran összehangolva a nemzeti intézkedéseket a közösségi kezdeményezésekkel. Ennek eredményeként az ország üvegházhatású gázkibocsátásának majdnem teljes része valamilyen díj- vagy kvótakötelezettség alá esik.⁴⁶¹ A norvég kormány 2021-ben bejelentette, hogy 2025-ig évente 5%-kal növeli az egységes CO₂-adó mértékét minden olyan gazdasági szektorban, amely nem tartozik az EU ETS rendszer hatálya alá. Továbbmenve, 2021-ben a norvég kormány új klímastratégiai tervet indított a 2021–2030 közötti időszakra. Ennek a stratégiának a célja egy olyan politika, amely 2030 előtt 45%-kal csökkenti a nem kvótás kibocsátásokat a közlekedési és mezőgazdasági szektorban.⁴⁶²

Az eredeti szén-dioxid adó mértéke 1991-ben⁴⁶³ 437,87 norvég koronát tett ki a tonnánkénti CO₂ kibocsátásra. Jelentős emelés történt azóta, mivel a mostani fizetési kötelezettség mértéke

tonnánként 1176 norvég koronában van meghatározva. E mellett alkalmaznak még literenként 2,72 norvég korona adót a benzinre, literenként 3,17 norvég korona adót az ásványolajra, továbbá köbméterenként 2,534 norvég korona fizetési kötelezettség terheli a földgáz kibocsátást és kilogrammonként 3,53 norvég korona a cseppfolyósított propán-bután

⁴⁵⁸ Érdekeség, hogy a 2000-es évektől kezdődően csökkenés volt megfigyelhető az ökoadókból származó bevételekben. Norvégia és az EU15 összehasonlítása az 1991-2001 közötti időszakban azt mutatja, hogy Norvégia környezetvédelmi adóinak aránya a legtöbb időszakban jóval meghaladta az EU15 átlagát. Viszont ez a 2000-es évekre kiegyenlítődött, 2001-ben a különbség mindössze 0,5% volt már. Az EU15 átlaga az egész időszak alatt 6-7% között maradt. Norvégia esetében viszont az időszak elején elérte a 9%-ot. <https://www.ssb.no/en/offentlig-sektor/artikler-og-publikasjoner/environmental-taxes-in-norway-1991-2004>.

⁴⁵⁹ International Energy Agency: Norway Policy Review 2022.Paris, 2022. 3. o.

⁴⁶⁰ Alex Mengden: Carbon Taxes: Europe 2024. Tax Foundation, 2024.

⁴⁶¹ <https://energifaktanorge.no/en/et-baerekraftig-og-sikkert-energisystem/avgifter-og-kvoteplikt/> (2025.01.03.)

⁴⁶² Norwegian Ministry of Climate and Environment: Meld. St. 13 (2020 – 2021) Report to the Storting (white paper) Norway's Climate Action Plan for 2021–2030. Norwegian Ministry of Climate and Environment, 2022.

⁴⁶³ Már 1991-ben bevezették mind az ásványolajtermékek adóját, mind a kontinentális talapzaton végzett kőolajtevékenységek CO₂-kibocsátási adóját. LOV-1990-12-21-72 om avgift på utslipp av CO₂ i petroleumsvirksomhet på kontinentalsokkelen

gáz kibocsátást. Norvégia jelenlegi szén-dioxid adó mértéke a negyedik legmagasabb, Svájc, Liechtenstein és Svédország után.⁴⁶⁴

A kőolajkészletek kitermeléséből származó rendkívüli hozam miatt az olajipari vállalatok további különadó hatálya alá tartoznak. A rendes társasági adókulcs 22%. A semleges adórendszer biztosítása érdekében a megfizetett társasági adót a különadó-alap kiszámításakor leírják. Ezért 71,8 %-os különadóalap után kell az érintett vállalatnak nettó nyeresége alapján fizetni. A törvény bizonyos tételeket levonhatóvá tesz az adóalapból, így minden releváns költségét, beleértve a feltárással, kutatással és fejlesztéssel, finanszírozással, üzemeltetéssel és leszereléssel kapcsolatos ráfordításokat.⁴⁶⁵

A norvég példa utat mutathat azon fejlődő országok számára, akik már rendelkeznek, vagy tervezik bevezetni a karbonadózást, és céljuk, hogy a hulladékégetést is beillesszék a szénadó rendszerükbe. Norvégiában a kommunális szilárd hulladék körülbelül 50%-át égetik el. Az adóköteles összeget úgy számítják ki, hogy a hulladékégető létesítménybe szállított hulladék mennyiségét tonnában megszorozzák egy 0,5498 tonna fosszilis CO₂ faktorral tonna hulladékonként. Az egyes létesítmények azonban kérelmezhetik a Norvég Környezetvédelmi Ügynökségnél, hogy egy létesítmény-specifikus faktort használjanak az adó kiszámításához a 0,5498-as faktor helyett. Az adó összhangban van Norvégia szén-dioxid adó rendszerével és az EU ETS rendszerével. 2023-ra két díjat állapítottak meg: egy díjat a kvóták alá eső kibocsátásokra, és egy díjat a kvóták alá nem eső kibocsátásokra. A kvóták alá eső kibocsátásokra vonatkozó díjat 50%-al csökkentették a 2022-es évhez képest, míg a kvóták alá nem eső kibocsátásokra vonatkozó díjat 141%-kal növelték, így 95 norvég korona és 476 norvég korona lett megállapítva a tonnánkénti CO₂-re.

Jövedéki adót vetettek ki egyes meghatározott forrásokból történő energiatermelésből származó levegő nitrogén-oxidok (NO_x) kibocsátására is. Az adó mértéke a NO_x kibocsátásának kilogrammja után 26.36 norvég koronát tesz ki. A jövedéki adó Norvégiában és a Norvég Kontinentális Talapzaton történő kibocsátásokra vonatkozik. A norvég felségvizeken és a belföldi hajózás során keletkező kibocsátások is beleértendők, bár a hajózás egy része a norvég felségvizeken kívül történik.⁴⁶⁶

A norvégok már 1951-ben bevezették a villamosenergia-fogyasztási adót azzal a céllal, hogy finanszírozzák a hálózati beruházásokat, és egészen 1971-ig az ország villamosenergia-ellátásának fejlesztését támogatták vele. A díjszerkezet 2004 óta változatlan maradt, és az adó

⁴⁶⁴ <https://www.sdg16.plus/policies/carbon-tax-norway/#policy-reference-4> (2025.01.03.)

⁴⁶⁵ <https://www.norskipetroleum.no/en/economy/petroleum-tax/> (2025.01.04.)

⁴⁶⁶ <https://www.skatteetaten.no/en/business-and-organisation/vat-and-duties/excise-duties/about-the-excise-duties/nox/> (2025.01.08.)

ma elsősorban fiskális jellegű, de nagyban hozzájárul az energiafogyasztás korlátozásához. Az általános díjszabás a háztartásokra, a szolgáltatóiparra, a közszektorra és a gyártási adminisztrációs épületekre vonatkozik.⁴⁶⁷ 2018-ban a díj 16,58 øre volt kWh-ként, amely 2021-re 16,69 øre kWh-ra emelkedett. 2019-ben a norvég kormány úgy döntött, hogy a kriptovaluta-műveleteket üzemeltető adatközpontok számára biztosított villamos energia nem részesülhet a csökkentett adómértékben, valamint azok az adatközpontok sem, amelyek több mint 0,5 MW-ot fogyasztanak.⁴⁶⁸ A 2025-ös évben január – március időszakra vonatkozóan 9.79 øre kWh-ként, április – december közötti időszakra 16.93 øre kWh-ként az adó mértéke. A kedvezményes díj az egész évben egységesen 0.60 øre kWh-ként.⁴⁶⁹

A fűtőolajra 1970-ben szintén jövedéki adót vezettek be, amit 1993-ban eltöröltek, majd 2000-ben újra alkalmazták azzal az indokkal, hogy a villamosenergia-adó párhuzamosan végbement emelése ne vezessen a környezetre káros fűtőolaj iránti kereslet növekedéséhez. Néhány szektor mentesül a fizetési kötelezettség alól, mint például a nemzetközi hajózás, a belföldi és közeli tengerekben történő halászat, a halolaj- és hallisztipar, a kontinentális talapzaton történő kőolajkitermelés.⁴⁷⁰ Az általános adómérték hosszú időn keresztül stabil maradt, 2021-től literenként 1,74 øre, a csökkentett adómérték pedig literenként 0,227 øre volt, jelenleg literenként 3.79 øre.⁴⁷¹

Már 1931-ben életre hívtak egy adót a petroleum-fogyasztásra, amelyből származó bevételeket egészen 1964-ig az útépitésre különítették el. Ez volt az első energiafogyasztással kapcsolatos közteher az országban. A jelenlegi úthasználati díjat 1993-ban vezették be. A fizetési kötelezettség célja, hogy biztosítsa az olyan extern költségeket, mint például a levegőszennyezés kezelése. Az évek során többször módosították, például 2010-ben a biodízel, 2016-ban pedig a földgáz és az LPG bevezetésével. A közlekedési célokra használt hidrogén továbbra is teljes mértékben mentes az adó alól.⁴⁷² A személygépjárművekre és más járművekre külön bevezettek egy vásárlási adót 1955-ben. Ez az adó elsősorban fiskális jellegű volt, de az évek során egyre inkább környezetvédelmi fókuszúvá vált. Jelenleg regisztrációs adó elnevezéssel használják, melynek mértékét az adott jármű tömege, CO2-

⁴⁶⁷ <https://www.taxand.com/wp-content/uploads/2024/06/Taxand-Energy-and-Tax-Overview-Publication-Norway.pdf> (2025.01.04.)

⁴⁶⁸ <https://pub.norden.org/temanord2023-520/5-norway.html> (2025.01.03.)

⁴⁶⁹ <https://www.skatteetaten.no/en/business-and-organisation/vat-and-duties/excise-duties/about-the-excise-duties/electrical-power-tax/> (2025.01.04.)

⁴⁷⁰ <https://www.skatteetaten.no/globalassets/rettskilder/avgiftsrundskriv/mineralske-produkter-mv.-2024.pdf> (2025.01.05.)

⁴⁷¹ <https://www.skatteetaten.no/en/rates/mineral-product-tax/> (2025.01.04.)

⁴⁷² <https://pub.norden.org/temanord2023-520/5-norway.html> (2025.01.03.),
<https://www.skatteetaten.no/en/person/duties/cars-and-other-vehicles/> (2025.01.03.)

kibocsátása, NOx-kibocsátása, teljesítménye és hengerűrtartalma alapján határoznak meg.⁴⁷³ Svédország mellett Norvégia is alkalmaz torlódási vagy útdíjat az egyes városokban.⁴⁷⁴ A 2005-ben életre hívott útdíjak célja egyrészt a közlekedési infrastruktúra projektek finanszírozása, másrészt az autóforgalom csökkentése. Először a nagyobb városokban, mint Oslo, Bergen, Trondheim és Nord-Jæren vezették be, majd fokozatosan más önkormányzatokban is elterjedt, 2021-re összesen 13 önkormányzat vezette be ezt a fizetési kötelezettséget. Az adó mértéke a jármű típusától és a napszaktól függ, a csúcsidőszak áthaladásai a legdrágábbak. 2018-tól az elektromos autók is alá hatálya alá kerültek, de egy alacsonyabb mértékű adóval.⁴⁷⁵ Az elmúlt években nagy hangsúlyt fektettek a gépjárművek károsanyag-kibocsátására, ezért a Norvég kormány adókedvezményeket és mentességet biztosított az elektromos autók vásárlásával és használatával összefüggésben. Ennek eredményeként 2021-ben Norvégiában az újonnan vásárolt autók 64%-a elektromos volt. A 2023-an végbement változások azonban korlátozták az ÁFA-mentességet 500 000 norvég korona alatti értékhatárig meghúzva a határt.⁴⁷⁶

Minden norvég repülőtérrel induló járat légiutas adó köteles 2016-tól. Az adót 2019-ben ideiglenesen felfüggesztették, majd 2022-ben újra bevezették. Kivételt képeznek a norvég kontinentális talapzatról és a Svalbard, Jan Mayen és a norvég függőségek repülőtereiről induló járatok, katonai repülések, mentési, sürgősségi vagy mentőszolgálatok, üzleti úton lévő légitársasági alkalmazottak, két év alatti gyermekek, tranzit és átszálló utasok, valamint a NATO. Az adó mértéke európai vagy Európán kívüli úticéltól függően utasonként 60 és 342 norvég korona közé esik.⁴⁷⁷

A norvég növényvédőszer adót először 1988-ban fogadták el. A peszticideket hét osztályba sorolják egészségügyi és környezeti kockázatuk alapján, és az adót ennek a rendszernek megfelelően, valamint a felhasznált földterület nagysága alapján fizetik, összhangban a szennyező fizet elvvel. Az emberi egészségre vonatkozó kritériumok a növényvédőszer belső tulajdonságain és a keverés során történő expozíción alapulnak, míg a környezeti kritériumok többek között figyelembe veszik a növényvédőszer akváriumokban és szárazföldi

⁴⁷³ <https://www.skatteetaten.no/en/person/duties/cars-and-other-vehicles/importing/which-duties-do-you-have-to-pay/one-off-registration-tax/what-is-the-one-off-registration-tax/> (2025.01.06.)

⁴⁷⁴ The Nordic Council of Ministers: The use of economic instruments in Nordic environmental policy 1990-2017. Denmark, 2018. 7. o.

⁴⁷⁵ Gunnar S. Eskeland – Shiyu Yan: The Norwegian CO₂-differentiated motor vehicle registration tax: An extended Cost-Benefit Analysis. OECD, 2021.

⁴⁷⁶ EY: Green tax tracker. United Kingdom 2024. 58. o.

⁴⁷⁷ <https://www.skatteetaten.no/en/rates/air-passenger-tax/> (2025.01.08.)

ökoszisztémákban mutatott toxicitását és a kimosódási potenciált.⁴⁷⁸ Az alapadó rátája hektáronként fix 25 norvég korona, amit ezután egy olyan faktorral szoroznak meg, amely a kategóriától függően változik, arányosan növekszik a termék által jelentett kockázattal. Ez eljárás szolgálja azt a célt, hogy az emberi egészségre legnagyobb kockázatot jelentő növényvédő szerek használatát csökkentsék vele.⁴⁷⁹ A sávós adórendszer nem csak a peszticidek óvatosabb használatát támogatja, hanem az egészségre és a környezetre kevésbé káros anyagok alkalmazását is is ösztönzi.⁴⁸⁰

V.1.2.4 Dánia

Annak ellenére, hogy az 1973-as első Nemzeti Környezetvédelmi Törvényben implementálták a "szennyező fizet" elvet, az államban nem volt különösebb hagyománya a környezetvédelmi adóztatásnak. Tény, hogy már 1917 óta létezett benzinadó, továbbá energiafogyasztási adók, és az 1970-es évek végén ezeket bővítették például az áramra, olajra és gázra, de elsősorban a nemzeti fizetési mérleg növekvő hiányának csökkentése érdekében, fiskális célzattal tették mindezt.⁴⁸¹ Ugyanakkor fordulat következett be a környezeti- és adópolitikában, aminek köszönhetően Dánia az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején már azon országok között szerepelt, amelyek az "első hullám" részeként átfogóan kezdték alkalmazni a környezetvédelmi adókat és az ökológiai adóreformot.

Az ország aktívan dolgozik a Párizsi Megállapodás céljának megvalósításán, amely a globális hőmérséklet-emelkedés 1,5 Celsius-fokra történő korlátozását tűzi ki célul.⁴⁸² A hatályos klímátörvény előírja, hogy Dánia 2025-re 50-54%-kal, 2030-ra pedig 70%-kal csökkentse az üvegházhatású gázok kibocsátását az 1990-es szinthez képest. Legalább ötévente egyszer a Klíma-, Energia- és Közműügyi Miniszternek nemzeti klímacélt kell kitűznie tízéves perspektívával. Az új klímacél nem lehet kevésbé ambiciózus, mint a legutóbb kitűzött.⁴⁸³ Az 1990-es évekig elejéig vizsgálva habár Dánia különféle környezetvédelmi adókat alkalmazott, melyek a gazdasági szereplők széles körét érintették, a

⁴⁷⁸ Carsten Daugbjerg: A Comparison of Green Taxation in Scandinavian Agriculture. Scandinavian Political Studies, Bind 21 1998. 3 Power and Policy Design

⁴⁷⁹ Withana, Sirini – Ten Brink, Patrick – Illes, Andrea – Nanni, Silvia – Watkins, Emma – Lopez, Ana –Dijl, Elizabeth – Kretschmer, Bettina – Mazza, Leonardo – Newman, Stephanie – Russi, Daniela: Annexes to Final Report - Environmental tax reform in Europe: Opportunities for the future. 2014.

⁴⁸⁰ Thomas Böcker – Robert Finger: European Pesticide Tax Schemes in Comparison: An Analysis of Experiences and Developments. Sustainability 2016, 8(4), 378

⁴⁸¹ Jacob Klocka – Anders Larsen – Anja Dahle – Kirsten Hansen: Ecological Tax Reform in Denmark: history and social acceptability. Energy Policy 34. 2006. 905–916. o.

⁴⁸² Danish Energy Agency: Denmark's Climate Status and outlook 2023. Copenhagen, 2023.

⁴⁸³ Act. No 965 of 26 June 2020 1-2. §

termelő szektorok számos zöld adó alól mentesültek, így a közvetlen adóterhek többsége a háztartásokra hárult.⁴⁸⁴

A 1993-ban elfogadott jelentős adóreform egyik lényeges eleme volt az adók átcsoportosítása a munkaerőről a természeti erőforrásokra és a szennyezésre. Az adóreform – többek között – a háztartási energia- és hulladékadók emelését, a vízszennyezés, a műanyag zacskók és a benzin használata tekintetében új fajta közterheket beiktatását foglalta magában.⁴⁸⁵ Ezzel párhuzamosan előírták bizonyos jövedelemadók 8-10%-os csökkentését 1994-1998 között. A következő évek megnövekedett ökoadó bevételeket eredményeztek, melyek nagy részét a megemelt benzin- és energiaadók, továbbá a hulladék- és vízellátási díjak adták.⁴⁸⁶

Fontos lépés volt továbbá, hogy 1992-ben életre hívták a CO₂-adót, melyet a már meglévő energiaadókon (szén, olaj, gáz és villamosenergia-fogyasztás) felül vetettek ki, egy tonna CO₂-ra vonatkozó 100 dán korona standard adómértékben. Az adót 1992 januárjától először a háztartásokra alkalmazták, majd 1993 januárjától pedig a vállalkozásokra is kiterjesztették.⁴⁸⁷ Azonban a versenyképesség megőrzése érdekében minden vállalkozás visszatérítést kapott a standard adómérték 50%-ával és további adóvisszatérítéseket is adtak az egyes vállalatok energiaintenzitása alapján. Az első öt évben Dánia szén-dioxid-energia adóztatásából származó bevételek 20%-át energiahatékonysági intézkedések támogatására és a termelési technológiák fejlesztésére különítették el.⁴⁸⁸ A befolyó összegek egy részét üzleti energiahatékonysági projektekre fordították, a decentralizált áram/hőtermelés előmozdítására és a bioüzemanyagok használatára. Egy további nagy részt a távfűtési rendszer országos kiépítésének befejezésére irányuló beruházási támogatásokra használták fel és földgázszektóban is fokozták a kiadásokat. Míg a földgáz mentesült az adó alól, a földgázvállalatok megengedhették maguknak, hogy olyan árakat számítsanak fel, mintha az új CO₂-adót őket is terhelné.⁴⁸⁹ A vállalkozások és iparágak kezdeti kedvezményes adóalanyi pozícióját később felülvizsgálták és 1996-tól kezdődően az adót jelentősen megemelték, kiterjesztették.⁴⁹⁰

⁴⁸⁴ Henrik Klinge Jacobsen – Mette Wier: Environmental taxation in Denmark and its distributional impact. Working paper, Denmark 2001.

⁴⁸⁵ Jacob Kloka – Anders Larsen – Anja Dahlc – Kirsten Hansen: i.m. 906–907. o.

⁴⁸⁶ Mikael Skou Andersen: The green tax reform in Denmark: Shifting the focus of tax liability. *Journal of Environmental Liability*, 2:2, 1994. 47-50. o.

⁴⁸⁷ Paul Ekins – Simon Dresner: The carbon taxes in practice. *Energy Policy*, 32(6), 2004. 799-810. o.

⁴⁸⁸ Thomas Björner – Mikael Togeby: Industrial companies' demand for energy based on a micro panel database: effects of CO₂ taxation and agreements on energy savings. ACEE Summer Study, New York: American Council for an Energy-efficient Economy. 1999.

⁴⁸⁹ Jacob Kloka – Anders Larsen – Anja Dahlc – Kirsten Hansen: i.m. 907–909. o.

⁴⁹⁰ European Environment Agency: i.m. 27. o.

Dánia csatlakozott az EU ETS rendszeréhez, annak 2005-ös bevezetésekor, ami azt jelentette, hogy a károsanyag kibocsátások meghatározó része vagy karbonadó, vagy pedig a kvótarendszer hatálya alá került. Az EU ETS által lefedett kibocsátások Dánia CO₂ kibocsátásának hozzávetőlegesen 30%-át teszik ki.⁴⁹¹ 2025-től kezdődően termékenként és mérőegységenként (liter, kilogramm, tonna, kwh, GJ) differenciáltan az adó mértéke 5,7 és 2586 dán korona között mozog.⁴⁹² A mezőgazdasági szektor jelentős mértékben hozzájárul az üvegházhatású gázok kibocsátásához Dániában, mert az ország Európa egyik legintenzívebben művelt országa. A mezőgazdasági területek jelenleg a dán földterület körülbelül 60%-át fedik le. A Dán Energiaügynökség előrejelzései szerint a mezőgazdasági kibocsátások 2030-ban a teljes dán üvegházhatású gázkibocsátás 40%-át fogják kitenni a jelenlegi politika alapján.⁴⁹³ Ezt felismerve a világon elsőként az ország kiterjeszti a karbonadó kötelezettséget a mezőgazdasági létesítményekre is tonnánként 300 dán korona mértékben kezdetben, amit egészen 750 dán koronára terveznek emelni 2035-re.⁴⁹⁴

Éves szinten közel 36 ezer forintos (672 dán korona) adót fizethetnek teheneik után a dán tejtermelők az üvegházhatású gáz kibocsátásuk miatt – írja a CNN. A dán koalíciós kormány a héten állapodott meg a világ első, mezőgazdaságot érintő károsanyag-kibocsátási adójáról. A dán parlament várhatóan még idén elfogadja azt az adót, ami szerint 2030-tól az állattenyésztésből származó szén-dioxid-kibocsátás után tonnánként 300 koronát kell fizetniük a gazdáknak, ez 2035-től 750 koronára emelkedhet. A CNN szerint ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a dán farmereknek egy metán gázt kibocsátó, vagyis bőfőgő és fíngó tehén után 672 koronát kell adózniuk, ami 2035-re akár 1680 koronára emelkedhet.⁴⁹⁵

A mezőgazdaságban használt növényvédő szerek adóztatása hosszú múltra tekint vissza Dániában, egészen 1996-ra nyúlik vissza. Az évek során néhány reformot hajtottak végre, amelyek közül a legutóbbi 2012-ben történt. Ezen adópolitikai reform nyomán az adókulcsot az egyes növényvédő szerek hatóanyagainak jellemzői alapján differenciálták. Így a tényleges adókulcs a termék felhasználása szerint 3–40% között változik ad valorem. A rendszerben megkülönböztetünk egészségügyi adót, melynek mértéke kilogrammonként vagy literenként a növényvédő szer egészségügyi terhelésének szorzata, valamint környezeti hatás adót, a

⁴⁹¹ <https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

⁴⁹² ACT No 683 of 11/06/2024

⁴⁹³ Klimaradet: Adaptation of the Danish Farm Sector to a Tax on Greenhouse Gas Emissions. Danish Council on Climate Change, 2023. 3-4. o.

⁴⁹⁴ https://www.ey.com/en_gl/technical/tax-alerts/danish-government-plans-to-introduce-a-new-agriculture-co2-tax (2025.01.09.)

⁴⁹⁵ <https://skm.dk/aktuelt/presse-nyheder/pressemeddelelser/regeringen-og-parterne-i-groen-trepart-indgaar-historisk-aftale-om-et-groent-danmark> (2025.01.22.)

hatóanyag környezeti hatásának kilogrammonkénti vagy literenkénti szorzata alapján. E mellett alapilleték kötelesek bizonyos termékek a hatóanyaguk mennyisége szerint.⁴⁹⁶

Dánia volt az első északi ország, amely környezetvédelmi célból vízadót vezetett be az 1990-es évek végén. Mind a vízhasználat, mind a vízgazdálkodás adóköteles tevékenységek.⁴⁹⁷ Vezetékes víz díjat kötelesek fizetni azok a vállalatok és intézmények, amelyek az általános forgalmi adó hatálya alá tartozó árukat és szolgáltatásokat nyújtanak, és amelyek ezen áruk és szolgáltatások nyújtása során nem közüzemi vízellátásból származó vezetékes vizet fogyasztanak, ha az említett vízfogyasztás éves szinten meghaladja az 1000 köbmétert. Az adót a regisztrált vállalatok fizetik, de az adott ingatlan tulajdonosa is köteles, amennyiben az ingatlan vezetékes vízzel van ellátva, de nem közüzemi vízellátásból származik a víz. A díj köbméterenként 6,37 dán korona.⁴⁹⁸ Adót kell fizetni a tavakba, patakokba vagy a tengerbe kibocsátott szennyvíz után. Ezenkívül adóköteles a beszivárgás céljából mezőkbe és hasonló területekre beszivárgó vagy kibocsátott szennyvíz is. A közteher mértéke differenciált például a szennyvíz foszfor, vagy nitrogén tartalom alapján 33-tól egészen 183,65 dán koronáig terjedően.⁴⁹⁹

A dánok a gépjárművekre regisztrációs adót, üzemanyag-hatékonyság és bizonyos esetekben súly alapján meghatározott járműadót, valamint közlekedési üzemanyagokra kivetett adókat is alkalmaznak. A regisztrációs adót 2021-ben három szintre osztották, azzal a céllal, hogy elősegítsék a magas energiahatékonyságú zöld járművek elterjedését. Ennek értelmében a regisztrációs adó mértéke 25% 72,900 dán korona értékig, 85% 72,900 és 226,500 dán korona közötti sávban, továbbá 150% 226,500 dán korona feletti részre. Az elektromos autók és az alacsony kibocsátású gépjárművek esetében a regisztrációs adó csökkentett. Ezek az adókedvezmények fokozatosan redukálódnak és az elkövetkező évek során megszűnnek, aminek köszönhetően az elektromos autókra 2035-re teljes regisztrációs adót kell majd fizetni.⁵⁰⁰ A gépjárműadó keretében, a személygépkocsi-tulajdonosokat időszakos díj terheli, amely különböző szempontok alapján kerül meghatározásra attól függően, hogy mikor regisztrálták először a járművet. Az időszakos díj lehet súlyalapú, „zöld tulajdonosi díj” vagy tulajdonosi díj. Az utóbbi a CO₂-kibocsátás szintje szerint differenciált. Az 1997. július 1. előtt regisztrált autók, a 2008. március 18. előtt regisztrált szállító furgonok

⁴⁹⁶

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/bekaempelsesmiddelfgiftsloven> (2025.01.05.), LBK nr 595 af 29/04/2020

⁴⁹⁷ <https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

⁴⁹⁸ LBK nr 13 of 09/01/2023 1-3. §

⁴⁹⁹ <https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/spildevandsafgiftsloven> (2025.01.04.)

⁵⁰⁰ LBK nr 785 of 24/05/2022

és minden motorkerékpár súlyalapú adó alá esik. A zöld járműadó az ezután, de 2021. június 30-ig regisztrált autókra és szállító furgonokra érvényes, és a jármű üzemanyag-hatékonyságán alapul, km/liter üzemanyagban kifejezve, minél több km, annál alacsonyabb díj elven. A dízelautók kiegészítő adót fizetnek, ha nincs jóváhagyott finomrészezske-szűrő rendszerük.⁵⁰¹

A légitársaságok vállalatokat havi rendszerességgel légiutas adót terheli⁵⁰² a dán repülőterekről induló utazások végső célállomása alapján, kivéve a Feröer-szigeteket és Grönlandot. A fizetési kötelezettség mértéke 2025 január 1-től utasonként, országcsoportok alapján 30, 255 vagy 300 dán korona, azzal, hogy az összegeket évente igazítják a nettó árindex alakulása szerint, amelyet a Dán Statisztikai Hivatal tesz közzé.⁵⁰³

Annak érdekében, hogy eleget tegyen nemzetközi és egyoldalú környezetvédelmi kötelezettségeinek, Dánia 1996-ban kénadót vezetett be. A kénadó elsősorban a háztartási és ipari szektorokban szén- és olajtüzelésű kazánokra vonatkozik, azzal a céllal, hogy ösztönözze az alacsony kén tartalmú tüzelőanyagok használatát. Mentésülnek azok az üzemanyagok, amelyek kén tartalma kevesebb, mint 0,05%, ez kizárja a benzint, a petróleumot és a könnyű dízelt. A dán kénadó program két lehetőséget kínál az adóköteles kazántulajdonosoknak, nevezetesen vagy a tüzelőanyag kén tartalmán alapuló adózást (a kén-dioxid (SO₂) tényleges kibocsátása), vagy a tüzelőanyag használatán alapuló adózást (hasonlóan az üzemanyagadóhoz). A jogalkotó szándéka az, hogy lehetőségeket biztosítva a szennyezőknek, motiválja őket a kén-dioxid eltávolítására a füstgázból, mielőtt azt a légkörbe juttatnák. Azonban a közvetlen kibocsátáson alapuló adó kevésbé relevánssá vált a valóságban, mivel ez az emisszió mérésére szolgáló berendezések telepítését igényli. Az adó mértékeket annak bevezetése óta időről időre felülvizsgálták⁵⁰⁴, 2025-től 6,9-97 dán korona között mozog az egyes kén tartalmazó anyagok szerint differenciáltan.⁵⁰⁵

Adót kell fizetni a NO₂-ekvivalensek égés során levegőbe történő kibocsátása után. Az adófizetési kötelezettség többek között ipari létesítmények, hulladékégető üzemek, energia létesítmények NO₂ kibocsátásaira terjed ki. Az adóalanyok havi rendszerességgel kötelesek a közterhet megfizetni. A levegőbe kibocsátott nitrogén-oxid hatályos adókulcsa

⁵⁰¹ <https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/alt-om-bilbeskatning> (2025.01.05.)

⁵⁰² <https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/passagerafgift> (2025.01.07.)

⁵⁰³ ACT No 620 of 11/06/2024 3-

⁵⁰⁴ Other Environmental Measures other than Carbon Taxes Draft paper from the Subcommittee on Environmental Taxation for discussion and first consideration by the Tax Committee in March 2024 ANNEX E-1 to E/C.18/2024/CRP.7 8. o.

⁵⁰⁵ <https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/svovlafgiftsloven> (2025.01.04.), LBK nr 479 of 22/04/2020

kilogrammonként 6 dán korona, míg az üzemanyag-fogyasztás adókulcsai 1 dán korona per liter, kilogramm, vagy GJ az adott üzemanyag mérőegységére figyelemmel.⁵⁰⁶

A dán kormány 2020 júniusában új stratégiai tervet dolgozott ki a körforgásos gazdaságra vonatkozóan, mely tartalmazza azt a víziót, hogy a hulladékszektorban 2030-ra klímasemlegesnek kell lennie. Nagyobb hangsúlyt fektetnek a hulladék keletkezésének megelőzésére és csökkentésére, a természeti erőforrások jobb felhasználására, magasabb fokú újrahasznosítás elérésére, valamint a dán műanyag égetés 80%-nak fokozatos megszüntetésére 2030-ra. Ennek keretében különböző hulladékkezelési és felhasználási adók, továbbá egyes, specifikus termékekre kivetett adók vannak érvényben.⁵⁰⁷ Az ország az elemek, PVC-k, elektromos és elektronikus hulladékok, italos konténerek mellett a műanyag termékeket is adóztatja, elsősorban a gyártókra összpontosítva, a műanyag csomagolás felső ellátási láncára koncentrálni. A jövedéki adó kivetésével az egyszer használatos műanyag zacskók használatát sikeresen visszafogták, ezzel csökkentve a hulladéklerakókba és égetőművekbe kerülő műanyag-hulladék mennyiségét. Az EU vonatkozó adatai szerint a műanyag zacskók fogyasztásának száma a dániai műanyag adó bevezetése óta 800 millióról 400 millióra feleződött. Az adó mértéke 2024-től kezdődően kilogrammonként 73,46 dán koronában lett meghatározva.⁵⁰⁸ A műanyag zacskók gyártásával vagy importálásával foglalkozó vállalkozások felelősek az adó megfizetéséért, és kötelesek betartani a meghatározott regisztrációs és jelentési kötelezettségeket. Havi rendszerességgel kötelesek regisztrálni és jelenteni a műanyag zacskók adóköteles mennyiségét. Ezenkívül a műanyag hordozó zacskók nagykereskedelmével foglalkozó vállalkozásoknak lehetőségük van önkéntes alapon is eleget tenni ennek a fizetési kötelezettségnek.⁵⁰⁹

V.1.3. Németország

Németországban egészen az 1960-as évek közepéig sem a környezet, sem az energiaellátás területe - amely ma már szorosan összefügg a klímaváltozással kapcsolatos kérdésekkel - nem került fel a közpolitikai agendára. A német energiarendszer szervezése inkább a gazdaságpolitika alapvető részét képezte, és kezdetben a háború utáni Németország makrogazdasági szükségleteit szolgálta. A fő cél a német energiainfrastruktúra újjáépítése volt, ezzel megszüntetve a fennálló energiahányokat. A környezeti problémákra, mint például

⁵⁰⁶ LBK nr 1214 of 10/08/2020

⁵⁰⁷ <https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

⁵⁰⁸ <https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/emballegiftsloven> (2025.01.04.)

⁵⁰⁹ Other Environmental Measures other than Carbon Taxes Draft paper from the Subcommittee on Environmental Taxation for discussion and first consideration by the Tax Committee in March 2024 ANNEX E-1 to E/C.18/2024/CRP.7 12. o.

a talaj, a vízforrások és a levegő szennyeződése a hőerőművekből és ipari létesítményekből származó kibocsátások miatt, viszonylag kevés figyelmet fordítottak. Az ipar mozgatórugójának számító szénfelhasználás a hetvenes években kihívóra talált a kőolaj előtérbe kerülésével. A szén ágazat versenyképességének megőrzése érdekében adókat vetettek ki a kőolaj termékekre, azonban ezek a közterheket alapvetően nem a környezeti hatások ellensúlyozása miatt hívták életre, tehát klasszikus ökoadóknak nem tekinthetjük őket. Németország az első európai országok között volt, aki 1971-ben a gázolajra adót vetett ki.⁵¹⁰ Az 1970-es évek olajválságát követően pedig az alternatív energiafelhasználás szerepe elkezdett növekedni. A szövetségi kormány első „energia programja”, amelyet még az olajválság idején dolgoztak ki, a nukleáris energiát tette az energiaellátás középpontjába, azzal, hogy nem helyettesítheti az olajat, mint fő energiaforrást.⁵¹¹ Egy olyan ösztönző rendszer vezettek be 1977-ben, amely 25%-os szövetségi beruházási támogatást biztosított a napkollektorok és hőszivattyúk számára. Ugyanakkor az ökoadózási törekvéseket hátráltatta a hiányzó politikai konszenzus, mivel a hulladékkezelés, levegő- és vízszennyezés⁵¹², valamint az üzemanyag kibocsátás csökkentését előmozdító jogszabályi javaslatok a nehezebb gazdasági periódusok idején háttérbe szorultak. Az olajválság idején, illetve azt követően a környezetvédelmi intézkedésekre a gazdasági növekedés fékezőjeként tekintették.⁵¹³

A német ökológia adóreform 1999-ben következett be, célja a várható többletbevételek állami nyugdíjrendszerhez való hozzájárulásra fordítása, a béren kívüli munkaerőköltségek csökkentése révén a foglalkoztatás növelése, valamint a nagyobb energiahatékonyság biztosítása volt. Az ökológiai adóreform gazdasági és társadalmi megvalósíthatóságát, gazdasági ésszerűségét Németországban megkérdőjelezték. Ellenzői azt követelték, hogy halasszák el vagy akár töröljék el, mert a gazdasági fejlődésre gyakorolt negatív hatásoktól tartottak, és úgy vélték, hogy a reform szociálisan igazságtalan.⁵¹⁴ Az ökológiai adóreform 1999-es bevezetése a környezetvédelmi adókból származó bevételek jelentős növekedéséhez vezetett. Alapvetően az üzemanyag- és energiaadók fokozatos emelését eredményezte.⁵¹⁵ A reform az energiára kivetett adók öt évenkénti lépcsőzetes emeléséből állt, és 1999-től 2003-

⁵¹⁰ C Hagner: Historical review of European gasoline lead content regulations and their impact on German industrial markets. GKSS, Geesthacht 1999. 4-6. o.

⁵¹¹ https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=57153b6c-1ac9-6dd4-4048-b7e8732ba709&groupId=252038 (2025.03.05.)

⁵¹² Erről lásd részletesebben Kramer Alf: The Effectiveness and Efficiency of Water Effluent Charge Systems: Case Study on Germany, ENV/EPOC/GEEI(95)12, Paris: OECD 1995.

⁵¹³ https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=57153b6c-1ac9-6dd4-4048-b7e8732ba709&groupId=252038 (2025.03.05.)

⁵¹⁴ https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.360061.de/diw_eb_2001-05-5.pdf (2025.01.17.)

⁵¹⁵ <https://www.ecologic.eu/1156> (2025.03.11.)

ig tartott. Többnyire a meglévő adók mértékét emelték meg - az egyetlen új adó a villamosenergia-adó volt. Az ökológiai adóreform az energia és a villamos energia takarékosabb felhasználásához vezetett, ebből következően 2010-ra az ezekből származó közteher bevételek csökkentek.⁵¹⁶ A reform egyik legpozitívabb aspektusaként a rendkívül alacsony adminisztrációs költségeket emelik ki. Ebben az időszakban a német adózás átlagos adminisztratív költsége a teljes bevétel százalékában kifejezve 1,6%-át, ami például a társasági adó esetében 5%-ot is elért, míg az ökoadó teljes bevételeinek mindössze 0,1%-át tette ki. A ökológiai adóreform pénzügyi hatása Németországban jelentős volt, összességében az energiaadó bevételek 55%-al nőttek, az 1998-as 34,1 milliárd euróról 2003-ra mintegy 52,7 milliárd euróra.⁵¹⁷ A számítások szerint az ökológiai adóreform 2010-ig 250.000 új munkahelyet hozott létre.⁵¹⁸

A hatályos jogot tekintve az adózásban generális jelleggel is megjelent a környezetvédelem kérdésköre, mivel a német adókodex 52. szakaszában megfogalmazott közérdekű célkitűzések között szerepel a természetvédelem és a tájgazdálkodás előmozdítása a Szövetségi Természetvédelmi Törvény és a tartományok természetvédelmi törvényei, a környezetvédelem, a parti védelem és az árvízvédelem értelmében.⁵¹⁹

Németországban a környezetvédelmi adó bevételek 2005 és 2022 között mintegy 20,5 %-al emelkedtek, míg az általános adó bevételek 98,1%-al nőttek. A környezetvédelmi adók részesedése az összes adóbevételből mindössze 7,4 %. Ez az arány 2005-ben még 12,2%-ot tett ki. A környezetvédelmi adóbevételek 2021-ben összesen 57,2 milliárd eurót jelentettek a költségvetésnek.⁵²⁰ Ez a szám 2022-ben 66,5 milliárd euró volt. A legnagyobb arányban, 33,3 milliárd euró az energiaadóból származik, ezt követi a gépjárműadó 9,5 milliárd euró mértékben és a nemzeti kibocsátás-kereskedelemből származó bevétel 8,7 milliárd euróval.⁵²¹ Az imént bemutatott mérsékelt növekvő környezetvédelmi adóbevételi tendenciák ellenére az ország az elmúlt évtizedben folyamatosan javította környezetvédelmi teljesítményét.

⁵¹⁶ Stefan Speck - Jim McNicholas - Marina Markovic: Environmental Taxes in an Enlarged Europe An Analysis and Database of Environmental Taxes and Charges in Central and Eastern Europe The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, Szentendre 2001.

⁵¹⁷ Anselm Görrer: Germany's Ecotax Reform 1999 – 2003. Applied Environmental Economics Conference, London, 2005. <https://foes.de/pdf/GBG-GreenEssay-2005-03-Goerres-Germanys-ecotax-reform-1999-2003.pdf> (2025.03.15.)

⁵¹⁸ https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.360061.de/diw_eb_2001-05-5.pdf (2025.01.17.)

⁵¹⁹ Fiscal Code of Germany 52 § (1) - (2) 8. pont https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_ao/englisch_ao.html

⁵²⁰ <https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Environment/Environmental-Economic-Accounting/taxes-other-duties/environment-related-tax-revenue.html> (2025.03.12.)

⁵²¹ <https://www.umweltbundesamt.de/en/data/environmental-indicators/indicator-environmental-taxation#assessing-the-development> (2025.02.21.)

Ambiciózus éghajlati célokat tűzött ki,⁵²² azzal hogy 2045-re klímasemlegességet, 2050 után pedig negatív kibocsátást érjen el.⁵²³ A német kormány természetes éghajlatvédelmi akcióprogramot is életre hívott (ANK), amelynek célja az ökoszisztémák védelme, megerősítése és helyreállítása, hogy azok természetes éghajlatvédők maradhassanak.⁵²⁴

A klímavédelmi akcióprogramok több szektoron és adónemen keresztül igyekeznek előmozdítani a fenntartható fejlődést és a zöldítést. A legfontosabb pillérek⁵²⁵ között megtaláljuk a közlekedési szektort, vagy a CO₂ kibocsátásban résztvevő ágazatokat. A német kormány a gépjárműadót szorosabban a jármű CO₂-kibocsátásához igazítja, és ennek érdekében a 2021. január 1-jétől először forgalomba helyezett járművek esetében az adót elsősorban a kilométerenkénti CO₂-kibocsátás alapján számítják majd ki, és a 95 gCO₂/km szint felett fokozatosan emelik. A tömegközlekedést használók pedig pénzügyi könnyítésekben részesülnek. Azok, akik hosszabb távolságokra vonattal utaznak, a jövőben olcsóbban tehetik ezt meg, mivel az áfát 19% helyett 7%-al kell majd megfizetni. Az elektromos, hibrid és üzemanyagcellás járműveket vásárlóknak szánt prémiumprogramot folytatják, és kiterjesztik a 40 000 eurónál olcsóbb járművek vásárlására. A német kormány célja, hogy 2030-ra 7-10 millió elektromos járművet helyezzenek forgalomba Németországban. Az első alkalommal forgalomba helyezett és az utólagosan beszerelt elektromos járművek kezdetben nem fizetnek gépjárműadót. Ezt a szabályozást 2025. december 31-ig meghosszabbítják. Az elektromos céges gépjárművekre vonatkozó adókedvezmények is megmaradnak, különösen kedvező feltételekkel a tisztán elektromos járművek esetében (40 000 eurós vételárig).⁵²⁶ Az állam a légi közlekedést is adóztatja, aminek keretében Németországon belül vagy egy másik uniós tagállamban történő repülés esetében utasonként 15,53 EUR összeg az adó. A távolabbi, 6.000 kilométernél hosszabb utak esetében a jegyek után utasonként 58,06 EUR díj a közteher mértéke.⁵²⁷

⁵²² Federal Climate Action Act of 12 December 2019 (Federal Law Gazette I, p. 2513)

⁵²³ https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-germany-2023_f26da7da-en.html (2025.03.06.)

⁵²⁴ <https://www.bmuv.de/en/publication/federal-action-plan-on-nature-based-solution-for-climate-and-biodiversity> (2025.03.16.)

⁵²⁵ <https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Environment/Water-Management/Tables/liste-charges-tarif-type-waste-water-disposal.html> (2025.03.11.)

⁵²⁶ <https://www.bundesregierung.de/breg-en/issues/climate-action/klimaschutzprogramm-2030-1674080#:~:text=By%20putting%20a%20price%20on%20climate-damaging%20CO2%20emissions%2C,by%2055%20per%20cent%20of%20the%201990%20level.> (2025.03.16.)

⁵²⁷ https://www.zoll.de/EN/Businesses/Aviation-tax/Taxation-principles/taxation-principles_node.html (2025.03.12.)

Németország üvegházhatású gáz-kibocsátásának közel 90%-a árazva van, de az OECD szerint a szén-dioxid-árak alacsonyak a nem közúti közlekedési ágazatokban.⁵²⁸ A németek 2021-ben karbonadót vezettek be, aminek alanyai a fosszilis tüzelőanyagokat és éghető anyagokat forgalomba hozó vállalatok, akik nem vesznek részt az EU-s kvótakereskedelmi rendszerében. Az adó mértéke kibocsátási egységekenként, kvótánként 45 euró.⁵²⁹ Középtávon a német kormány az új CO₂-árképzés ellensúlyozására csökkenteni fogja a villamosenergia-árakat. Az elv az, hogy minél jobban emelkedik a CO₂-árképzésből származó bevétel, annál alacsonyabbak lesznek az áramárak. Az ingázók 2021-től magasabb összeget tudnak kompenzálni, ha távolabb laknak a munkahelyüktől. A 21 kilométeres távolságtól kezdve kilométerenként 35 centet kompenzálhatnak. Ez a szabály 2026 végén hatályát veszti. Azok az emberek, akiknek a legnagyobb többletköltségük van, mert nagyobb távolságot tesznek meg, így nagyobb mértékben részesülnek majd a pénzügyi könnyítésekből. A lakhatási támogatásban részesülőket is segítik az emelkedő energiaárak miatt. A szociális nehézségek elkerülése érdekében a német kormány 10%-al százalékkal növelte a lakhatási támogatást.⁵³⁰

A németek nem csak az EU-s kvótakereskedelmi rendszer megfelelő alkalmazásával, hanem például az EU-s műanyagadó tekintetében⁵³¹ az EWKFondsG bevezetésével is igyekeznek élen járni a tagállami intézedésekben és eleget tenni a közösségi klímaelvárásoknak. Az EU-s joganyagra, valamint a kiterjesztett gyártói felelősség rendszerére figyelemmel⁵³² az EWKFondsG célja, hogy megelőzze és minimalizálja bizonyos egyszer használatos műanyag termékek környezetre és emberi egészségre gyakorolt hatását, valamint előmozdítsa az innovatív és fenntartható üzleti modelleket, termékeket és anyagokat. Ennek érdekében olyan különadót vezettek be, mely egy elkülönített alapba folyik, amelyből a hulladékgazdálkodási közszolgáltatók a jövőben megtérítik az egyes egyszer használatos műanyag termékek ártalmatlanításával és csökkentésével kapcsolatban felmerült költségeket. A visszatérítés magában foglalja a gyűjtési, tisztítási, érzékenyítési, adatgyűjtési és továbbítási költségeket, valamint az adminisztratív költségeket. Az adó alkalmazási köre egyes egyszer használatos műanyag termékek első ízben történő forgalmazására terjed ki a német piacon.

⁵²⁸ https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-germany-2023_f26da7da-en.html (2025.03.06.)

⁵²⁹ 2023 Carbon Taxes in Europe | Carbon Tax Rates in Europe (taxfoundation.org) (2025.03.17.)

⁵³⁰ <https://www.bundesregierung.de/breg-en/issues/climate-action/klimaschutzprogramm-2030-1674080#:~:text=By%20putting%20a%20price%20on%20climate-damaging%20CO2%20emissions%2C,by%2055%20per%20cent%20of%20the%201990%20level.> (2025.03.16.)

⁵³¹ 2020/2053/EU tanácsi határozat, 2019/904/EK irányelv

⁵³² EU Parlament és az EU Tanács 2022/0396 (COD) rendelete

Ezek olyan termékek, amelyek teljesen vagy részben műanyagból, azaz mesterségesen előállított polimerekből állnak, ilyenek például az élelmiszerekhez való fedeles és fedő nélküli dobozok, a legfeljebb három literes élelmiszer- vagy italtartályokkal vagy italos poharakkal ellátott fóliacsomagolások, 2026-tól a könnyű műanyag hordtáskák, valamint bizonyos nedves törülközők, léggömbök, dohánytermékek szűrői is ide kerülnek majd. A németországi CO₂-kibocsátás 14%-a (120 millió tonna) az építőiparból származik. Ezt a számot 2030-ra évi 72 millió tonnára szeretnék csökkenteni. A németországi építkezést és életvitelt több ösztönző, CO₂-árképzés és szabályozási intézkedések kombinációjával szeretnék éghajlatbarátabbá tenni.⁵³³

V.2 Környezetvédelmi adózás az USA-ban és Kínában

Az Európai Unióval, Indiával és Kínával együtt az USA a teljes globális károsanyag-kibocsátás több mint 56%-áért volt felelős 2022-ben.⁵³⁴ Az Egyesült Államok a világ második legnagyobb Co₂ szennyezője Kína után, az összes szén-dioxid kibocsátás 13%-ával, a műanyag szennyezésben szintén ezt a helyet foglalja el a rangsorban.⁵³⁵ A szennyezés mértékét egy főre lebontva viszont már abszolút világelsőnek számít, mivel egy amerikai polgár közel kétszer annyi klímaszennyezésért felelős, mint egy átlagos kínai polgár.

A zöldítésben élen járó EU-val szemben az USA erőfeszítései nem egyértelműek a klímaváltozás elleni küzdelemben, a szennyezés csökkentésében, a káros gazdasági magatartások visszaszorításában. Az Egyesült Államok klímapolitikája mindig rendkívül diszfunkcionális, bonyolult és súlyosan elégtelen volt.⁵³⁶ Az éghajlatváltozás elleni fellépés iránya kormányzati ciklusonként változik, ami a zöldítési folyamatokat jelentős mértékben megnehezíti és lelassítja. Ezt jól példázza, hogy idősebb Bush alatt az Egyesült Államok volt az egyetlen iparosodott ország, amely ellenállt a kötelező kibocsátási célok ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményébe történő beépítésébe 1992-ben.⁵³⁷ Ezt követően Clinton alatt az Egyesült Államok vezető szerepet játszott a Kiotói Jegyzőkönyv 1997-es megtervezésében, különösen a piaci alapú mechanizmusok, mint a kibocsátáskereskedelem, a közös végrehajtás beillesztésében, a legtöbb más ország ellenállása ellenére.⁵³⁸ Annak ellenére, hogy a

⁵³³ <https://www.bdo.de/en-gb/insights/publications/tax-legal/plastics-tax-in-germany-the-single-use-plastic-fund-act> (2025.03.15.)

⁵³⁴ <https://edition.cnn.com/interactive/2023/12/us/countries-climate-change-emissions-cop28/> (2025.03.05.)

⁵³⁵ <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/plastic-pollution-by-country> (2025.03.17.)

⁵³⁶ Robert MacNeil – Matthew Paterson: Trump, US climate politics, and the evolving pattern of global climate governance. Global Change, Peace and Security, 1-18., 2019.

⁵³⁷ Matthew Paterson: Global Warming and Global Politics. London: Routledge, 1996.

⁵³⁸ Alexander Ovodenko - Robert O. Keohane: Institutional diffusion in international environmental affairs. International Affairs 88, no. 3. 2012. 523–541. o.

jegyzőkönyv kialakításában kulcsszerepet játszott, Bush elnök kiléptette az országot az egyezményből, utat engedve az EU-nak, hogy a globális klímapolitika élharcosává avanzsáljon.⁵³⁹

Az amerikaiak globális párizsi klímaegyezménnyel való viszonya is ellentmondásos. Barack Obama alatt 2016-ban csatlakoztak az egyezményhez és több mint 3 milliárd USD forrással járultak hozzá az ENSZ által létrehozott Green Climate Fund alap költségvetéséhez. Ezt követően Donald Trump 2017-ben kiléptette – effektíve ez 2020-ban valósult meg – az országot a párizsi megállapodásból és leállította az anyagi támogatást, hivatkozva arra, hogy az amerikai gazdasági növekedést korlátozza az USA részvétele az említett kezdeményezésekben.⁵⁴⁰ Joe Biden elnök alatt ismételten ellentétes irányt vett a klímapolitika és formálisan 2021-ben ismételten csatlakoztak az egyezményhez. Joe Biden elnök 14057. számú rendelete az amerikai tiszta energiaipar és a munkahelyteremtés ösztönzéséről a szövetségi fenntarthatóság révén, valamint az azt kísérő szövetségi fenntarthatósági terv (Federal Sustainability Plan) ambiciózus célokat tűzött ki a kibocsátáscsökkentés megvalósítása érdekében, amelyek összhangban voltak a korábbi elnök azon céljával, hogy 2030-ig a 2005-ös szinthez képest 50-52%-al csökkenjen az USA üvegházhatású gázkibocsátása, és a globális felmelegedés 1,5 Celsius-fokra korlátozódjon.⁵⁴¹ Ugyanakkor a második regnálását 2025-ben megkezdő Donald Trump Párizsi egyezményből ismét kilépteti az USA-t, megváltoztatva ezzel az előd által lefektetett klímapolitikai elképzeléseket.

A klímapolitikai ellentmondásokból kiindulva, az adózási kérdésekben sem találunk egységes irányt. Metcalf szerint „a környezetvédelmi adók az Egyesült Államokban olyanok, mint az erény: sokat beszélnek róla, de keveset gyakorolják.”⁵⁴² A környezetvédelmi adók számbavétele nehézkes köszönhetően egyrészt az egyes államokban alkalmazott eltérő fogalomrendszernek.⁵⁴³ Másrészt annak, hogy a környezetvédelmi adóztatási eszközök alkalmazását az Egyesült Államokban elkerülhetetlenül a különböző szövetségi és tagállami szintű adórendszerek jellege határozza meg. Így számos ellentmondással találkozhatunk az egyes tagállamok által alkalmazott zöld adókat vizsgálva. Általánosságban elmondható, hogy az Egyesült Államokban a környezeti adózás jelenlegi szintje nagyon alacsony, akár a más

⁵³⁹ Jon Hovi - Tora Skodvin - Steinar Andresen: The Persistence of the Kyoto Protocol: Why Other Annex I Countries Move on Without the United States. *Global Environmental Politics* 3, no. 4 2003. 1–23. o.

⁵⁴⁰ Jan Selby: The Trump presidency, climate change, and the prospect of a disorderly energy transition. *Review of International Studies*. 45(3): 2019. 471-490. o.

⁵⁴¹ <https://www.sustainability.gov/federaalsustainabilityplan/> (2025.03.22.)

⁵⁴² Gilbert E. Metcalf: Environmental taxation: What have we learned in this decade? In A. Viard (ed.), *Tax policy lessons from the 2000s*. Washington, DC: AEI Press. 2009.

⁵⁴³ Robertson C. Williams III.: A response to Gilbert E. Metcalf. In A. Viard (ed.), *Tax policy lessons from the 2000s*. Washington, DC: AEI Press, 2009.

országokban alkalmazott környezeti adókhoz képest, akár ahhoz a szinthez képest, amely hatékonyan korrigálná a főbb szennyezési externáliákat.

A leírtak ellenére a környezetvédelmi adózás gondolata Egyesült Államokban hosszú múltra tekint vissza. Az USA a környezetvédelem kérdését, az első országok között már az 1960-as évek végén és az 1970-es évek elején a politikai napirendjére tette, és az amerikai tudósok és politikai elemzők globális vezetők voltak abban, hogy hogyan lehetne Pigou elméletét olyan adókká alakítani, amelyek célja a konkrét környezeti problémák kezelése.⁵⁴⁴ Az 1970-es évek elején Nixon elnök adókat javasolt a benzinhoz adott ólomkiegészítők és a kén-dioxid kibocsátására, és bár ezek az erőfeszítések nem bizonyultak sikeresnek, mégis azon korai kísérletek közé tartoztak, amelyek az adórendszer környezetvédelem szolgálatába állítását célozták.⁵⁴⁵ Szövetségi szinten 1978-ban adót vetettek ki a nagy üzemanyag-fogyasztású autókra, majd két évvel később adót vetettek ki a vegyi anyagokra, melyből származó bevételek egy elkülönített alap az ún. Superfund finanszírozását szolgáltatták⁵⁴⁶. Az alap céljául a veszélyes hulladék helyek megtisztítását határozták meg. A Montreal-i Jegyzőkönyv 1980-as évek végén történő elfogadását követően szövetségi adót vetettek ki az ózonréteget lebontó vegyi anyagokra⁵⁴⁷, és felmerült a széleskörű energiaadó gondolata is. Az adóalap 20 olyan vegyi anyagot tartalmaz, amelyekről ismert, hogy ózonréteg-csökkentő tulajdonságokkal bírnak. Ugyanakkor az adóalap helyesen kizárja azokat a vegyi anyagokat, amelyeket teljesen felhasználnak egy másik vegyi anyag előállításához (nyersanyagok), és ezért soha nem kerülnek a légkörbe. Az adókulcs a különböző vegyi anyagok ózonréteg-csökkentő potenciálja szerint változik. Az évente növekvő alapadókulcsot minden vegyi anyag ózonréteg-csökkentő tényezőjével szorozzák meg, a Montreali Jegyzőkönyvben meghatározott tényezők alapján. Az adót a vegyi anyagok gyártóira, előállítóira és importőreire vetették ki az értékesítés vagy felhasználás időpontjában.⁵⁴⁸ Az adó előre nem látható, nem kívánt következményt generált. Ösztönzést teremtett az ózonréteg-csökkentő vegyi anyagok Egyesült Államokba való csempészésére olyan országokból, ahol liberálisabb

⁵⁴⁴ Tax Recommendations of the President: Hearings Before the H. Comm. on Ways and Means. 91st Cong. 369–79. o. 1970.

⁵⁴⁵ William A. Irwin - Richard A. Liroff: Economic Disincentives for Pollution Control: Legal, Political and Administrative Dimensions. Environmental Protection Agency, EPA-600/5-74-026, 126–39. o. 1974.

⁵⁴⁶ Energy Tax Act of 1978, Pub. L. No. 95-618, § 201, 92 Stat. 3174, 3180 (codified at I.R.C. § 4064 (2006))

⁵⁴⁷ Hazardous Substance Response Revenue Act of 1980, Pub. L. No. 96-510, § 201, 94 Stat. 2767, 2796 (codified at I.R.C. §§ 4661–4662 (2006)).

⁵⁴⁸ §§ 4681(b), 4682(b); Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, supra note 38, at 10 annex A.

a szabályozás és nincs ezen termékekre szabva semmilyen adófizetési kötelezettség.⁵⁴⁹ Bill Clinton elnök 1993-ban egy ún. BTU-adót javasolt, ami egyfajta energiaadó. A közteher minden üzemanyagforrást a hőértéke alapján adóztatott volna meg, kivéve a szél-, nap- és geotermikus energiát. Annak ellenére, hogy a Képviselőház elfogadta a javaslatot, az energiaadó bevezetése ellen irányuló lobbizási erőfeszítések olyan erősek voltak, hogy a Szenátus végül elutasította a kezdeményezést.⁵⁵⁰

Az Egyesült Államok úttörő szerepet játszott a kibocsátáskereskedelmi rendszerekben, amelyeket a benzin ólomtartalmának szabályozására használtak az 1980-as évek elején, az ózonréteget lebontó vegyi anyagok esetében 1988-ban, valamint a kén-dioxid szabályozására 1990-ben.⁵⁵¹ A biztató kezdeményezések ellenére, az európai példákkal ellentétben zöld adóreform nem ment végbe az USA-ban.⁵⁵² Jól mutatja, hogy a legnagyobb a 2000-es évek közepéig a legfontosabb környezetvédelmi adó a motorüzemanyagokra kivetett jövedéki adó volt, melyet mind állami, mind szövetségi szinten alkalmaztak és az ebből befolyt kumulált bevételek 2005-ben körülbelül 70 milliárd dollárt tettek ki, ami hozzávetőlegesen az összes amerikai környezetvédelmi adóbevétel 94%-át jelentette.⁵⁵³

Ezzel szemben a környezetkárosítást támogató adókedvezmények rendszerének felülvizsgálata nagyobb hatásfokkal történt. Az 1992-es Energiaügyi Törvény bevezette az alternatív üzemanyagú járművekhez kapcsolódó adókedvezményeket és a megújuló forrásokból, elsősorban szél- és vízenergiából származó villamos energia termeléséhez kapcsolódó adójóváírást.⁵⁵⁴ Az adókiadások használata jelentősen megnőtt George W. Bush elnöksége alatt, amely nem támogatta az adóemeléseket, és az adókedvezményeket az energia célok elérésének eszközeként látta, beleértve a fosszilis tüzelőanyagok iránti függőség csökkentését is.⁵⁵⁵ A 2005-ös átfogó energiaügyi jogszabály adókedvezményeket biztosított a tiszta szén, az energiahatékony épületek és berendezések, valamint az alternatív motorjárművek és üzemanyagok számára.⁵⁵⁶ A 2008 végén Bush elnök alatt⁵⁵⁷, valamint 2009 elején Obama

⁵⁴⁹ Beth Daley - Ellen Barry: Five Indicted in Coolant Smuggling Scheme Ring Evaded \$20M in Excise Taxes, US Says, Boston Globe, 2001.

⁵⁵⁰ Roger C. Dower - Richard D. Morgenstern: Energy taxation in the United States: A case study of the BTU tax proposal. International Journal of Global Energy Issues Vol. 10, No. 2-4 180-190. o. 2014.

⁵⁵¹ David Harrison, Jr.: Tradable Permits for Air Pollution Control: The US Experience, in OECD, Implementing Domestic Tradable Permits for Environmental Protection, 28-37. o. 1999.

⁵⁵² Janet E. Milne: Environmental Taxation in the United States: Retrospective and Prospective. Cullen Richard - Jefferson VanderWolk - Yan Xu (eds): Green Taxation in East Asia. Edward Elgar Publishing, 2011.

⁵⁵³ Gilbert E. Metcalf: Environmental taxation: What have we learned in this decade? In A. Viard (ed.), Tax policy lessons from the 2000s. Washington, DC: AEI Press. 2009.

⁵⁵⁴ Pub. L. No. 102-486, 106 Stat. 2776.

⁵⁵⁵ National Energy Policy Development Group: Reliable, Affordable, and Environmentally Sound Energy for America's Future. U.S Government Printing Office, Washington 6-7. 2001.

⁵⁵⁶ Energy Policy Act of 2005, Pub. L. No. 109-58, §§ 1300-1364, 119 Stat. 594,

elnök alatt elfogadott gazdasági ösztönző jogszabályok körülbelül 38 milliárd dollárnyi adókedvezményt tartalmaztak a megújuló energia, az energiahatékonyság és az alacsony szén-dioxid-kibocsátású technológiák számára.⁵⁵⁸ A 2005-ös Energiaügyi Törvény előtt az energiahoz kapcsolódó adókedvezmények évente körülbelül 5 milliárd dollárt tettek ki. A 2005-ös törvény után ezek az adókiadások éles emelkedésnek indultak, különösen 2009 és 2013 között, 2012-ben elérve a csúcst 25,4 milliárd dollárral, majd 2015-re 15,8 milliárd dollárra csökkentek. 2018-ban a fosszilis tüzelőanyagok ösztönzői csupán 3,2 milliárd dollárt (17,5%) tettek ki a 18,3 milliárd dolláros energiához kapcsolódó adókedvezmények összegéből, míg a megújuló energiaforrások és megújuló üzemanyagok 9,8 milliárd dollárt (53,6 %) és 3,4 milliárd dollárt (18,6%) képviseltek.⁵⁵⁹

Az Egyesült Államoknak számos törvénye van, amelyek az üvegházhatású gázok kibocsátásával foglalkoznak, de nincs átfogó, integrált, országos jogi rendszere a globális szén-dioxid vagy más üvegházhatású gázok csökkentésére. Míg a szövetségi szén-dioxid adó javaslatok viszonylag kevés politikai figyelmet kaptak, a tagállami kormányzati szervek szén-dioxidhoz kapcsolódó adóalapokat használnak bevétel generálására, a klímavédelmi programok finanszírozására. A kaliforniai San Francisco körüli régióban olyan díjat vezettek be, amely inkább a hagyományos szén-dioxid adó jellemzőivel bír. Az adóalap kifejezetten a kibocsátások alapján van meghatározva, de a szén-dioxidon túlmenően más üvegházhatású gázok kibocsátását is lefedi. 2008-tól kezdődően az ipari létesítményeknek és vállalkozásoknak, amelyek légszennyezési engedély követelményeinek vannak alávetve, 4,4 centet kell fizetniük tonnánként az üvegházhatású gázok kibocsátása után.⁵⁶⁰ Az egységes, szövetségi karbonadó bevezetésének gondolata már régóta napirenden van, de csak politikai és tudományos vita folyik róla, hogy milyen mértékben és módon lehetne az üvegházhatású gázkibocsátást egy ilyen ökoadóval korlátozni, hasonlóan az EU-s példákhoz.⁵⁶¹ A dekarbonizáció folyamata egy másik vonalon halad erőteljesen. Az amerikai vállalati szektor a megoldást úgy tűnik a környezetvédelmi, társadalmi és irányítási, azaz ESG faktorok

986–1060.

⁵⁵⁷ Emergency Economic Stabilization Act of 2008, Pub. L. No. 110-343, 122 Stat. 3765.

⁵⁵⁸ American Recovery and Reinvestment Act of 2009, Pub. L. No. 111-5, 123 Stat. 115.

⁵⁵⁹ CBO Report 50980, “Federal Support for the Development, Production, and Use of Fuels and Energy Technologies,” by Philip Webre, Terry Dinan, et al.

⁵⁶⁰ James E. Milne: Carbon Taxes in the United States: The Context for the Future. Vermont Law School Legal Studies Research Paper Series, No. 09-20, 2009. 21. o.

⁵⁶¹ Alex Muresianu - Huaqun Li: Carbon Taxes and the Future of Green Tax Reform. Fiscal Fact, No. 794 2022., vagy Jason Bordoff - Noah Kaufman: A Federal US Carbon Tax: Major Design Decisions and Implications. Joule 2, 2487–2510. o. 2018.

beépítésében látja.⁵⁶² Az Egyesült Államokban a nyilvános társaságokra vonatkozóan az ESG szempontok figyelembevételére vonatkozó információk közzététele tekintetében a jogi szabályozás a soft-law keretei között valósul meg. Ezek az önkéntesen közzétett információk részben a hitelminősítő, részben a vagyonkezelő társaságok által meghatározott ajánlások elfogadásával és az ott meghatározott információk önkéntes közzétételével valósul meg. Az így alkalmazott sztenderdek azonban már számosságukban is 100 feletti szabályrendszert⁵⁶³ foglalnak magukba.

Kína

Az 1970-es évektől kezdődő ipari boom és fejlődés következtében, nagyon rövid idő alatt Kína lett a föld legnagyobb károsanyag kibocsátó országa. A globális légszennyezés 30%-át a kínai emisszió teszi ki,⁵⁶⁴ aminek egy súlyos hatása, hogy az országban évente egymillió fölé teszik a kifejezetten a rossz levegő minőség miatti halálozások számát.⁵⁶⁵ A légszennyezés mellett a vízszennyezés is hatalmas probléma, mivel az ország felszín alatti vízkészletének akár 90%-a is szennyezett lehet a toxikus emberi és ipari hulladéklerakás, valamint mezőgazdasági műtrágyák miatt. Ezt azt eredményezi, hogy a folyók és tavak körülbelül 70%-a nem biztonságos emberi használatra. A lakosság közel fele nem fér hozzá emberi fogyasztásra alkalmas vízhez, míg a vidéki lakosság kétharmadának szennyezett vízre kell támaszkodnia a szennyvízkezeléshez szükséges megfelelő rendszerek hiánya miatt.⁵⁶⁶

A műanyag szennyezés szintén az egyik legégetőbb környezeti probléma Kínában. Köszönhető ez annak, hogy az ország a világ legnagyobb műanyaggyártója és fogyasztója. A világ egyharmadának egyszer használatos műanyaggyártó létesítményei Kínában találhatók, 2020-ban pedig az ország körülbelül 60 millió tonna műanyag hulladékot termelt. Azonban átlagosan csak körülbelül 17%-át hasznosítják újra valamilyen formában. Ezen kívül, India és Brazília mellett, a gazdasági szuperhatalom körülbelül 20%-át birtokolja a globális szinten rosszul kezelt műanyag hulladéknak, ami nemcsak a lerakók metánkibocsátásának

⁵⁶² <https://kpmg.com/us/en/articles/2023/us-federal-tax-policy-decarbonization.html> (2025.03.23.)

⁵⁶³ A legfontosabbak közülük a Sustainability Accounting Standards Board (SASB) és a Climate Disclosure Standards Board (CDSB), melyek közösen létrehozták a Task Force on Climate-Related Financial Disclosure-t (TCFD), valamint még érdemes megemlíteni a Global Reporting Initiative-t (GRI) és a Carbon Disclosure Projectet (CDP). Javier El-Hage: Fixing ESG: Are mandatory ESG disclosures the solution to misleading ESG ratings? *Fordham Journal of Corporate and Financial Law*, 26. évf. 2. szám, 2021. 364. o.

⁵⁶⁴ <https://edition.cnn.com/interactive/2023/12/us/countries-climate-change-emissions-cop28/> (2025.03.05.), továbbá <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/plastic-pollution-by-country> (2025.03.17.)

⁵⁶⁵ <https://earth.org/environmental-issues-in-china/> (2025.03.24.)

⁵⁶⁶ Chunyi Wang - Hans W Linderholm - Yanling Song - Fang Wang - Yanju Liu - Jinfeng Tian - Jinxia Xu - Yingbo Song - Guoyu Ren: Impacts of Drought on Maize and Soybean Production in Northeast China During the Past Five Decades. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2020 Apr 3;17(7):2459.

növekedéséhez járul hozzá, hanem végül a belső víziutakon vagy a szél és árapály révén az óceánba is eljut.⁵⁶⁷

A természeti degradáció és az emberi tevékenységekből származó szennyezés növekedésének következményeként az ország több ezer állat- és növényfaj túlélését veszélyezteti. A Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) Vörös Listája szerint Kínában jelenleg 1,078 ismert faj van kritikus veszélyeztetettség, veszélyeztetettség vagy sebezhetőség kategóriájába sorolva, ami a gazdasági szuperhatalmat a világ legnagyobb fajveszélyeztetett országai közé helyezi. Ezen kívül, egy WWF-jelentés szerint 1970 óta Kína szárazföldi gerinces állatfajainak fele eltűnt, miközben a nemzet ökológiai lábnyoma több mint megduplázódott.⁵⁶⁸

A leírt problémák ellenére az ország környezetre gyakorolt hatását a politikai döntéshozók nem vették figyelembe, a gazdasági fejlődést helyezték inkább előtérbe. Ezt jól példázza, hogy az OECD 2015-ös kutatásai alapján Kína, a legnagyobb szén-dioxid kibocsátóként az 5. legalacsonyabb energiaadó kulccsal rendelkezett a vizsgált 34 OECD tag és 7 partner ország között.⁵⁶⁹ Kína az adózás terén nem tett drasztikus lépéseket az éghajlatváltozás elleni küzdelem érdekében, de olyan közterhek, mint az erőforrásadó, a fogyasztási adó, a jármű (és hajó) adók, a városi építési és karbantartási adó, valamint a földhasználati adók közvetlen vagy közvetett kapcsolatban álltak/állnak a környezetvédelemmel.

Az erőforrásadó, amely széles körben vonatkozik a só- és ásványi erőforrásokra, 1984-ben került bevezetésre, és 1994-ben megreformálták.⁵⁷⁰ Az adóköteles ásványi termékek közé tartozik a nyersolaj, a földgáz, a szén, a fém ásványi termékek és egyéb nem fém ásványi termékek. Egy adott adófizető, például egy szénbányász üzemeltető által fizetendő adó mértéke főként az erőforrás típusától függ, de független a források felhasználásának környezeti hatásaitól, például a magas kén-tartalmú szén elégetése által okozott légszennyezéstől. Az offshore olajvállalatoktól beszedett erőforrásadó bevételeit a központi költségvetésbe szedik be, míg minden más erőforrásadó bevétel a helyi kormányzatokhoz tartozik. Környezetvédelmi szempontból a legnagyobb problémák ezzel az adóval az, hogy az

⁵⁶⁷ Khalida Jabeen - Lei Su - Jiana Li - Dongqi Yang - Chunfu Tong - Jingli Mu - Huahong Shi: Microplastics and mesoplastics in fish from coastal and fresh waters of China. Environmental Pollution Volume 221, 2017. 141-149. o., <https://earth.org/environmental-issues-in-china/> (2025.03.24.)

⁵⁶⁸

https://wwf.panda.org/wwf_news/?256230/Chinas%2Dbiodiversity%2Ddeclines%2Das%2Dhuman%2Dfootprint%2Dgrows (2025.03.23.)

⁵⁶⁹ OECD: Environmental Tax Profile China <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/environmental-tax-profile-china.pdf>

⁵⁷⁰ Provisional Regulations on Resource Tax (promulgated by the State Council, Dec. 25, 1993, effective Jan. 1, 1994) (China)

adóalap túl szűk, az adókulcsok túl alacsonyok, az adók többségére vonatkozó mennyiségi alapú számítási módszer túl egyszerű, és az adómegosztási megállapodás nem megfelelő.⁵⁷¹

A fogyasztási adót Kínában, a hozzáadottérték-adóval együtt, 1994-ben vezették be, és 2008 végén módosították, amikor a hozzáadottérték-adót azért módosították, hogy bizonyos áruk fogyasztását korlátozzák, a fogyasztói viselkedést megváltoztassák, valamint az adóbevételek növeljék. Az adót 14 féle fogyasztási árura vetik ki.⁵⁷² A környezettel kapcsolatos adóköteles tételek közé tartozik a benzin, a gázolaj, a repülőgép-üzemanyag, az autógumik, a motorkerékpárok, az autók, a jachtok, az eldobható fa evőpálcikák, valamint a dohány, a bor és a szeszes italok. Ezek közül a tüzelőanyagokra és a járművekre kivetett fogyasztási adó közvetlen hatással van az energiafogyasztásra és a járműhasználatra, amelyek szorosan összefonódnak Kína légszennyezési problémájával.⁵⁷³ Az adótörvény szerint a fogyasztási adót és a hozzáadottérték-adó egyaránt vonatkoznak a benzinre, a gázolajra és a járművekre. Bár a tüzelőanyag-termékekre vonatkozó módosított adókulcsokat emelték, és eltérő adókulcsot alkalmaztak a ólmozott és ólommentes benzinre, ezek még mindig alacsonyok más országokhoz képest.⁵⁷⁴

A fogyasztási adók mellett külön járműadó is hatályban van. A járműadók a járműbeszerzési adóból és a jármű (és hajó) adóból állnak. Az előbbi a vásárolt járművekre vonatkozik, amelyeket adóköteles járművekként határoznak meg. Ezt az adót a Kínai Állami Adóhatóság kezeli, így az adóbevételek a központi költségvetéshez tartoznak, amelyeket kifejezetten az útépítési és forgalomkezelési munkákra használnak. Az alkalmazandó adókulcs a jármű értékének 10%-a, és az adót egy összegben kell megfizetni.⁵⁷⁵ Ez az adó azonban úgy tűnik, hogy alig gyakorolt hatást a magánautók gyors növekedésére Kínában. A jármű (és hajó) adó egy éves adó, amelyet helyi adóhivatalok kezelnek. Fő célja, hogy forrást biztosítson a helyi kormányzatok számára a helyi közutak korszerűsítésére és az infrastruktúra karbantartására. A személygépkocsik és motorkerékpárok adója a jármű konkrét mérete alapján kerül kiszabásra, míg a teherautók és motorkerékpárok adója a nettó kapacitás tonnánként kerül megállapításra.⁵⁷⁶ Ide kapcsolódóan még érdemes szót ejteni a

⁵⁷¹ Liu Zhang: Improvement Measures on the Resource Tax Law System (in Chinese). 1 Commercial Times, 76–77. o. 2010.

⁵⁷² Zuo Liu: Taxation in China. Thomson Learning, 148, 169. o. 2006.

⁵⁷³ CT Regulations, Schedule of Consumption Tax Items and Tax Rates, item 7; PRC State Council, Notice of Implementing the Reform on Fuel Taxation and Pricing

⁵⁷⁴ VAT Regulations, arts. 2 and 12; CT Regulations, Schedule of Consumption Tax Items and Tax Rates, item 9

⁵⁷⁵ Provisional Regulations on Vehicle Acquisition Tax (promulgated by the State Council, Oct. 22, 2000 effective Jan. 1, 2001) (China)

⁵⁷⁶ Law on Vehicle and Vessel Tax (promulgated by the NPCSC, Feb. 25, 2011, effective Jan. 1, 2012)

motorüzemanyag-adókról, amelyeket egységesen, literenként vetnek ki, 2015 óta nem változtak. Az adót 1994-ben vezették be a Kínai Népköztársaság Jövedéki Adóról szóló Ideiglenes Szabályozása alapján. Az adó a termelés, a megbízott feldolgozás és az import szakaszában kerül kivetésre, nem pedig a felhasználás szakaszában.⁵⁷⁷

A városi építési és karbantartási adó 1985 óta van érvényben. Ezt az adót azzal a céllal vetik ki, hogy bővítsék és stabilizálják a városi infrastruktúrához, például lakásokhoz, utak és hidak karbantartásához, valamint környezeti higiéniai munkákhoz szükséges forrásokat. Az adókulcsok a megfizetett fogyasztási adók, hozzáadottérték-adó, és a vállalati adók összegén alapulnak, változnak attól függően, hogy az adófizetők városokban (7%), megyékben és falvakban (5%) vagy egyéb területeken (1%) találhatók. Ez az adó egyfajta „zöld” adónak számít, mivel az adóból származó bevételek fontos forrássá váltak a környezetvédelemben történő befektetésekhez, különösen a helyi hatóságok által végzett városi levegő- és vízminőség javításához.⁵⁷⁸

A földhasználati adók közé tartozik a városi és a községi földhasználati adó, valamint a mezőgazdasági földfoglalási adó. Ezen adók bevételei a helyi önkormányzatokat illetik meg. Az adó mértéke a ténylegesen az adófizetők által elfoglalt földterület vagy mezőgazdasági terület nagyságán, valamint az egységre vonatkozó alkalmazandó adókulcson alapul.⁵⁷⁹ A városi és községi földhasználati adó célja a városi földforrások hatékony felhasználásának elősegítése és a városi földek eltérő bérleti díjainak kiigazítása. Az adófizetők azok a vállalkozások és magánszemélyek, akik földet használnak városokban, megyékben, falvakban és ipari, valamint bányászati területeken. Ezt az adót éves alapon számítják ki és részletekben kell megfizetni, a fizetési határidőt pedig a helyi önkormányzatok határozzák meg tartományi szinten. Az adó bevezetése óta a teljes adóbevétel kevesebb mint 1%-át jelenti.⁵⁸⁰

Kína az elmúlt években tudatosan több drasztikus lépést is tett a zöld átmenetért, és világvezetővé is vált a zöldtechnológiákban, de közben a gazdasága továbbra is dominánsan szénalapú. Az ország világvezető az akkumulátor technológiában, az 5G hálózatban, szolárban, gyorsvasútban, mesterséges intelligenciában, ráadásul az Kínában található a

⁵⁷⁷ Yan Xu: Environmental Taxation in China: The Greening of an Emerging Economy. Handbook of research on environmental taxation, Australia 2012.

⁵⁷⁸ Provisional Regulations on Urban Construction and Maintenance Tax (promulgated by the State Council, Feb. 8, 1985, effective Jan. 1, 1985) China

⁵⁷⁹ Provisional Regulations on Farmland Occupation Tax (promulgated by the State Council, Apr. 1, 1987, reformed Dec. 1, 2007, effective Jan. 1, 2008)

⁵⁸⁰ Yan Xu: Environmental Taxation in China: The Greening of an Emerging Economy. Handbook of research on environmental taxation, Australia 2012.

kulcsfontosságú ásványkincsek és ritkaföldfémek java. Kína nélkül a globális zöld átmenet nehezen valósulhat meg.⁵⁸¹

Pozitívumként értékelendő, hogy 2018. január 1-én a kínai kormány egy új környezetvédelmi adópolitikát tett közzé, és eltörölte a szennyező-anyag kibocsátási díjakat, amelyek 40 éven keresztül hatályban voltak, viszonylag alacsony határfokkal.⁵⁸² A kínai kormány különböző környezetvédelmi politikákat fogalmazott meg alacsony hatékonyságú ökoadó probléma megoldására, de kevés eredménnyel, majd 2016-ban elfogadták az első "Környezetvédelmi Adójogi törvényt",⁵⁸³ amely 2018-ban lépett hatályba.⁵⁸⁴ A jogszabály arra tesz kísérletet, hogy az erősen szennyező cégek legyenek a legnagyobb adófizetők. Kínában három évtizeddel korábban már bevezették a szennyezés-kibocsátási díj politikát, amely az új törvény elődje volt. Bár ezt a politikát kétszer felülvizsgálták, olyan problémákkal küzdött, mint az alacsony adókulcsok, a részletes adótételek hiánya és az elégtelen végrehajtás, alacsony jogkövetés.⁵⁸⁵ Az új szabályozás ugyanarra a négy kategóriára vonatkozik, mint a korábbi szennyezőanyag-kibocsátási díjak, amelyeket a vízszennyezésre, a levegőszennyezésre, a zajszennyezésre és a szilárd hulladéokra vetettek ki. Eltér a korábbi díjaktól, hogy az abból származó bevétel helyi szinten marad, míg korábban a beszedett összegek 10%-a a központi költségvetésbe folyt be.⁵⁸⁶ Az új törvény azonban nem növeli sem az adók mértékét, sem az adóalanyok körét, így a környezetszennyező tevékenységeket továbbra sem büntetik szigorúbban.

V.3 A környezetvédelmi adózás egy új hajtása – a fenntartható turizmus

Az idegenforgalmi ipar a világ egyik leggyorsabban növekvő ágazata. Helyi, nemzeti és nemzetközi szinten a turizmus gazdaságilag és környezetvédelmi szempontból is jelentős szereplő, amely nagy hatással van a jövőbeli fejlődésre. Ha egy adott területen a turisták száma meghaladja a helyi környezet vagy a támogató infrastruktúra kapacitását (ami sok

⁵⁸¹ Ugyanakkor az EU éppen egy tudatos gazdasági leválást igyekszik végrehajtani Kínával szemben.

⁵⁸² Qiao-Mei Liang - Qian Wang - Yi-Ming Wei: Assessing the Distributional Impacts of Carbon Tax Among Households Across Different Income Groups: The Case of China. *Energy & Environment* 24 (7–8): 1323–46. 2013.

⁵⁸³ Yu He- Xiaoling Zhao - Huan Zheng: How does the environmental protection tax law affect firm ESG? Evidence from the Chinese stock markets. In.: *Energy Economics*, Volume 127, Part A, 2023.

⁵⁸⁴ Report on institutional and legal implications of the use of 'soft law' instruments 28.6.2007 - (2007/2028(INI)) European Parliament

⁵⁸⁵ A szennyezés mérséklése érdekében Kína 2003-ban elkezdte bevezetni a szennyezőanyag-kibocsátási díjakat. Az ilyen díjalapú politika később helyi protekcionizmus, alacsony szennyezőanyag-kibocsátási díjak és nem szabványos beszédések miatt kompromittálódott. Az adótörvény lehetővé teszi, hogy minden tartomány saját adókulcsot állapítson meg. Általánosságban elmondható, hogy a gazdagabb tartományok hajlamosak magasabb adókulcsokat megállapítani. Az adót a gyár által kibocsátott szennyezőanyag mennyisége alapján számítják ki.

⁵⁸⁶ China Briefing: China's Environmental Protection Tax. 2018. <https://www.china-briefing.com/news/china-environmental-protection-tax/> (2024.04.12.)

népszerű úti cél esetében jellemző), akkor gyorsan negatív hatások jelentkeznek, amelyek a rendszer számára túlterhelővé válhatnak. Fontos tudatosítani, hogy jelenlétünk milyen környezeti hatásokat gyakorol a helyi ökoszisztémákra és erőforrásokra. Az ENSZ Környezetvédelmi Programja (UNEP) szerint a turizmus három negatív környezeti hatása a következő: a természeti erőforrások kimerülése, a környezetszennyezés, valamint az ökoszisztémák fizikai leromlása.⁵⁸⁷ Beszélő adat, hogy a turizmus a globális szén-dioxid-kibocsátás több mint 5%-áért felelős. Ez a szám folyamatosan növekszik, és 2016-ban mintegy 1600 millió tonna CO₂-t tett ki.⁵⁸⁸

A turisztikai infrastruktúra - szállodák, üdülőhelyek, utak és kikötők - építése gyakran erdőirtáshoz, élőhelyvesztéshez és talajerózióhoz vezet, figyelmen kívül hagyja a terület ökológiai határait. A látható fizikai változásokon túl az ellenőrizetlen tömegturizmus megzavarja az ökoszisztémák természetes körforgását, azok megbomlását idézi elő. Az Alpokban például a síközpontok és a kapcsolódó infrastruktúra építése talajerózióhoz vezetett. Sok esetben a rossz területrendezés és a nem megfelelő építési előírások is rontják a helyi környezet vizuális vonzerejét, károsítva mind az ökológiai integritást, mind a turisztikai célpontok kulturális örökségét.

Számos népszerű turisztikai célponton a turisták túlságosan kihasználják a vizet a szállodákban, az úszómedencék és a luxus wellness-részlegek révén. Nyaraláskor a legtöbb utazó hajlamos sokkal több vizet használni, mint otthon, ami nagyobb mennyiségű szennyvizet eredményez, és vízhiányt okoz. Ebből adódóan előfordulhat, hogy a helyi lakosok számára nem áll rendelkezésre elegendő víz a napi alapszükségletek kielégítésére, mivel a nagy szállodák gyakran átirányítják és túlhasználják a talajvizet, ami a kis közösségek kútjainak kiszáradásához vezet, és a talajban oldott ásványi anyagok miatt növeli a fennmaradó talajvíz sótartalmát. Emellett sok kisgazda küzd azzal, hogy nincs víz a termesztéshez - különösen a szárazabb években, amikor hónapokig nem esik az eső. A turizmus és a mezőgazdaság Spanyolországban is verseng a vízért. Spanyolország fontos zöldség- és gyümölcstermelő Európa többi része számára. Az intenzív mezőgazdaságnak és az üvegházi termesztésnek szüksége van vízre, hogy lépést tudjon tartani a kereslettel. Ugyanakkor az ország a világ egyik vezető turisztikai célpontja, ahol nagy a vízigény, annak ellenére, hogy az országot a klímaváltozás miatt néhány éve egymás után aszály sújtja.⁵⁸⁹

⁵⁸⁷ Negative Impacts of Tourism on the Environment | Greentumble (2025.03.16.)

⁵⁸⁸ <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416660> (2025.01.06.)

⁵⁸⁹ Celso Garcia: Impacts of Tourism Development on Water Demand and Beach Degradation on the Island of Mallorca (Spain). *Geografiska Annaler Series A Physical Geography* 85(3-4):287 – 300 2003.

A szállodákból származó szennyvizet, műanyagokat, vegyi anyagokat és tisztítatlan szennyvizet gyakran közvetlenül a folyókba, tavakba és óceánokba engedik. A vízszennyezés katasztrofális hatással van a tengeri ökoszisztémákra, különösen a korallzátonyokra, amelyek a tengerszint emelkedő hőmérséklete miatt már most is sebezhetőek. A Karib-térségben, a Földközi-tengeren és Délkelet-Ázsiában a korallzátonyok a szennyvízszennyezés, a túlhalászás és a turisták által látogatott területekről származó műanyag hulladék együttes hatásától szenvednek.⁵⁹⁰ A tengerjáró hajók nagymértékben hozzájárulnak a tengerszennyezéshez. A Nemzetközi Tengerészeti Szervezet jelentése szerint egyetlen tengerjáró hajó hetente több mint 200.000-250.000-gallon szennyvizet termelhet. Ez a hulladék a tisztítószerkekből és az üzemanyagból származó vegyi anyagokkal együtt gyakran kerül az óceánba.⁵⁹¹

Reagálva az imént említett problémákra, előtérbe került a fenntartható, vagy ökoturizmus kérdésköre.⁵⁹² A fenntartható turizmus célja, hogy egy alsó határt tűz ki, ami még nem annyira káros a környezetre, hosszútávon pedig a regeneratív turizmus elérése a megoldás. A regeneratív turizmus előrelátó, felelősségteljes és aktív, tehát nemcsak tervezésről szól, hanem már a jelenben is tevékeny: a célja, hogy jobba tegye a turizmust az adott területen. Annak ellenére, hogy a Bora Borát, Mooreát és Tahitit is magában foglaló Francia Polinézián nem jelent problémát a túlturistasodás, a régió mégis azt szeretné, ha nem lennének többen a látogatói, mint a helyi lakosai. A szigetcsoport szeretné diverzifikálni a különféle látogatókat, és összehangolni a gazdasági növekedést a környezet megőrzésével, a lakosság életminőségével és az örökség megbecsülésével, hogy inkluzív és fenntartható turisztikai modellt valósítson meg. A cél elérése érdekében megállapított egy 280 000 fős per éves turisztikai határt.

Míg egyes országok az ökoturizmusra átállás különböző innovatív elképzelésekkel való megvalósítására törekszenek, addig mások az adórendszeren keresztül igekeznek a problémát kezelni. Több ország idegenforgalmi ágazatspecifikus adókat épített be adórendszerébe, hogy finanszírozza, szabályozza és kompenzálja ezeket a súlyos költségeket. A turisztikai, idegenforgalmi adók az egyes országok teljes adóbevételének 5-10%-át, míg a kis adóbevételű országok egyik legnagyobb adóbevételét is képezhetik.

⁵⁹⁰ Edmundo Muñoz - Rodrigo Navia: Waste management in touristic regions. *Waste Management & Research* 33(7):593-594. o. 2015.

⁵⁹¹ Anna Maria Kotrikla - Evangelia Chortatsiani: Environmental Sustainability in the Cruise Industry. *Interdisciplinary Journal of Research and Development* 9(4. S2):81 2022.

⁵⁹² <https://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> (2024.11.20.)

Már régebb óta alkalmazott adó fajta az idegenforgalmi adó, ami az átutazó látogatóktól rögzített vagy értékalapon beszedett egyedi és általában regionális teher, amelyet a szálláshely-üzemeltetőnek fizetnek be az elutazáskor. Célhoz kötött adóként a helyi politikai döntéshozók általában az idegenforgalmi infrastruktúra fejlesztésére és a hosszú távú idegenforgalmi kereslet javítására szedik be. Az idegenforgalmi infrastruktúra finanszírozása mellett az idegenforgalommal kapcsolatos projektekre és programokra is fel szokták használni, és az idegenforgalommal kapcsolatos káros externáliák, például a környezetkárosodás és a társadalmi hatások megszüntetésére. Ugyanakkor a központi költségvetésekbe, állami tartalékokba is át lehet utalni általános költségek fedezésére, a törvény által megengedett mértékben.⁵⁹³ Az idegenforgalmi adó belföldi adó, így a nemzeti döntéshozóknak elméletileg szabad keznet kellene kapniuk abban, hogy meghatározzák az alkalmazás kritériumait. Az EU-tagállamokban az idegenforgalmi adóból származó bevételeket a helyi önkormányzatokhoz rendelik, és három különböző módon történik a kivetésük: személyenként és éjszakánként, szobánként és éjszakánként, illetve a szobaár százalékos arányában. Sok államban az idegenforgalmi adó városonként eltérő mértékű.⁵⁹⁴

Az idegenforgalmi adó mellett több ország vezetett be a tömegturizmust terhelő további fizetési kötelezettségeket. A Görögországba látogatók napi 8 eurós adót fizetnek, ami egy egyhetes utazás esetén felnőttenként 56 eurós többletköltséget jelent. Az idegenforgalmi adón túl Görögországban ún. éghajlati rugalmassági adót is kivetnek, amelyet a bejelentkezéskor szednek be, és amely minden szállodára, villára, Airbnb-re és egyéb szálláshelyre vonatkozik. A költségek éjszakánként a legegyszerűbb szállások esetében 1,50 eurótól a luxusszállodák esetében 10 euróig terjednek. A szezonon kívüli időszakban, április és október között a környezetvédelmi adó napi 0,50 és 4 euró közötti összegre csökken. A tengerjáró hajók utasai szintén külön adót fizetnek, aa fizetendő összeg mértéke a desztinációtól függ. Szantorini vagy Mykonos meglátogatása egy körutazáson 20 euróba kerül, míg más helyszíneké csak 5 euróba.⁵⁹⁵

Az olaszországi Velencében turistaadó bevezetésével szeretnék limitálni a városba érkezők számát. Az adó mértéke azoknak, akik éjszakai tartózkodás nélkül látogatják meg a várost napi 5-10 EUR összeget jelent. A kezdeményezés alapelve, hogy minden látogató az turistaadó befizetésével hozzájárul a város infrastruktúrájának és szolgáltatásainak

⁵⁹³ Ramesh Durbarry – M. Thea Sinclair: Tourism taxation in the UK. University of Nottingham, Nottingham, 2001.

⁵⁹⁴ Levent Selman Gökteş - Gürel Çetin: Tourist tax for sustainability: Determining willingness to pay. European Journal of Tourism Research, Varna University Management, 2023.

⁵⁹⁵ <https://www.euronews.com/travel/2025/02/04/europe-tourist-taxes-bans-restrictions-explained> (2025.03.12.)

fenntartásához, továbbá Velence évszázados történelmének, művészetének és kulturális örökségének a megőrzéséhez is.⁵⁹⁶

Kifejezetten a nyári szezon idejére, az olaszországi Szardínia szigén külön turisztikai adót alkalmaznak. Az adó személyenként és eltöltött éjszakánként fizetendő a szállodákban, nyaralókban és kempingekben. Célja, hogy a közszolgáltatásokra, az infrastruktúrára és a turizmust segítő zöld projektekre fordíthassanak forrásokat. A szardíniai idegenforgalmi adó egy helyi adó, amelyet a szigetre látogatókra vetnek ki. Az adó célja, hogy hozzájáruljon a turisztikai létesítmények és szolgáltatások fenntartásához és fejlesztéséhez. Az adó mértéke a helytől, a szálláshely típusától és a tartózkodás időtartamától függően változik. Bizonyos csoportok, például a gyermekek és a hosszú távú látogatók mentesülnek az adó megfizetése alól.

Svájc az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésére irányuló erőfeszítések részeként környezetvédelmi adót vet ki a repülőjegyekre 2020-tól kezdődően. Japán 2019-től ún. „sayonara” adót kezdett szedni a látogatóktól. A 1000 jen (9,23 dollár) összegű díjat minden utasnak a repülő- és hajózási viteldíjra kell ráterhelni a foglaláskor, állampolgárságtól függetlenül. Ugyanakkor a kétévesnél fiatalabb gyermekeket nem sújtja a fizetési kötelezettség, ahogy azokat az utasokat sem, akik 24 óránál rövidebb ideig tartózkodnak Japánban, illetve azokat sem, akik „elkerülhetetlen körülmények” (értsd: járatátírányítás és rossz időjárás) miatt kénytelenek belépni az országba.⁵⁹⁷

A fenntartható idegenforgalmi, turisztikai adókat gondosan kell megtervezni, hogy jobban megfeleljenek a környezetvédelem csökkentésének költségeinek, elrettentő hatással legyenek a tömegturizmusra, ösztönözzék a környezetbarátabb magatartásokat, egyensúlyt teremtvén a turizmus és a környezetvédelem között.⁵⁹⁸

VI Fenntarthatóság és ökoadó Magyarországon

Magyarország a globális-nemzetközi, az európai uniós, valamint a hazai lakosság által támasztott elvárásoknak egyaránt igyekszik megfelelni és szinergáit teremteni a dekarbonizáció előmozdítása érdekében. Az elkövetkező évtized nagy kihívása, hogy miként lehetséges az eddig elért eredmények minimum azonos, vagy jobb színvonalon történő megismétlése, továbbá az újonnan támasztott kihívások leküzdése. A nemzeti

⁵⁹⁶ <https://cda.ve.it/en/> (2025.03.18.)

⁵⁹⁷ <https://www.cntraveler.com/story/japan-sayonara-tax> (2025.03.18.)

⁵⁹⁸ Elena Delise: Impatti ambientali negativi del turismo: eco-tassa, una soluzione? [Negative environmental impacts of tourism: environmental tax, the solution?]. *Annali Italiani Del Turismo Internazionale*, 1, 2006. 31-52. o.

klímapolitikának igazodnia kell a klímavédelmet szolgáló nemzetközi és európai uniós vállalásainkhoz, az egész Kárpát-medencét érintően érvényes válaszokat kell adnia.

VI.1 Környezetvédelem és fenntarthatóság megjelenése Magyarországon

A környezetvédelmi mozgalmak eredményeképpen az 1970-es évekre robbanásszerű változások következtek be, amelynek hatásai Magyarországon is megmutatkoztak. Hatályba lépett az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény, amely kimondta, hogy minden állampolgárnak joga van ahhoz, hogy emberhez méltó környezetben éljen.⁵⁹⁹ Egyrészt a környezetvédelmi jog folyamatos bővülése és komplexebbé válása, másrészt az 1990-es években megváltozott társadalmi, gazdasági viszonyok miatt az 1976. évi II. törvényt 1995-ben új jogszabály váltotta fel, melyben a jogalkotó rögzítette, hogy a természeti örökség és a környezeti értékek a nemzeti vagyon részei, amelyeknek megőrzése és védelme, minőségének javítása alapfeltétel az élővilág, az ember egészsége, életminősége szempontjából, mely nélkül nem tartható fenn az emberi tevékenység és a természet közötti harmónia, elmulasztása veszélyezteti a jelen generációk egészségét, a jövő generációk létét és számos faj fennmaradását.⁶⁰⁰ A környezet védelmének általános szabályairól szóló törvény célja az ember és környezete harmonikus kapcsolatának kialakítása, a környezet elemeinek és folyamatainak védelme, a fenntartható fejlődés környezeti feltételeinek biztosítása.⁶⁰¹ Erre épülve azóta számos szakterületi törvény és alacsonyabb szintű norma született. A törvény kerettörvény, nem tartalmazza a környezetjog részleteit, csak azokat az elveket, általános követelményeket, szervezeti, intézményi és eljárásjogi kérdéseket, amelyek a környezetjog további fejlődése szempontjából lényegesek lehetnek.⁶⁰² A kétezres évektől kezdődően a nemzetközi éghajlatvédelmi törekvések a magyar jogba is egyre szélesebb körben épültek be. Ezt segítette többek között, hogy 2007-ben az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és annak Kiotói Jegyzőkönyve hazai végrehajtási keretreszeréről hoztak törvényt, mely elsősorban az az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését tűzte ki célul. Az Országgyűlés az éghajlatváltozással kapcsolatos célok, eszközök, prioritások, így különösen az éghajlatváltozással, az azt kiváltó folyamatokkal és a hatásokkal kapcsolatos hazai kutatásokkal, az üvegházhatású gázok hazai kibocsátásainak csökkentésével és az

⁵⁹⁹ Görgényi Ilona - Udvarhelyi Bence: A környezeti bűncselekmények megítélésének változásai a hazai büntetőjogban. In.: Miskolci Jogi Szemle, 2. Különszám, 2/1. szám, 2019. 316-336. o.

⁶⁰⁰ 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól Preambulum 1995.VI.22. közlönyállapot

⁶⁰¹ 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól 1. § (1) 1995.VI.22. közlönyállapot

⁶⁰² Farkas Csamangó Erika: A föld- és vízvédelem hatályos jogi Szabályozása. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica: publicationes doctorandorum juridicorum, (2) 1-10. 85-100. 2003. 86. o.

alkalmazkodással, valamint a hazai hatásokra való felkészüléssel kapcsolatos feladatok, és ezen célok végrehajtásához szükséges eszközök meghatározása érdekében Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégiát fogadott el. Az Éghajlatváltozási Stratégiát első alkalommal a 2008–2025-ig tartó időszakra dolgozták ki a nemzetközi kötelezettségvállalásoknak megfelelően. A Kormány az Éghajlatváltozási Stratégiát annak elfogadásától számítva legkésőbb öt évente felülvizsgálja. A felülvizsgálat előkészítéséről az energiapolitikáért felelős miniszter gondoskodik.⁶⁰³ A fenntarthatóságról való gondolkodás az oktatásban is kezd megjelenni, azonban ennek üteme még messze a kívát szint alatt marad.⁶⁰⁴

A fenntarthatóság és a környezetvédelem alkotmányos elismerést nyerve, az Alaptörvényben több helyen szerepet kap.⁶⁰⁵ A Nemzeti Hitvallás szerint [...] Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit. A P) cikk értelmében a természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.⁶⁰⁶ Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával. Magyarország nemzetközi jogi kötelezettségeinek teljesítése érdekében biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját. Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait. A nemzetközi jog más forrásai jogszabályban történő kihirdetésükkel válnak a magyar jogrendszer részévé.⁶⁰⁷ A testi és lelki egészséghez való alapjog érvényesülését Magyarország többek között a környezet védelmének biztosításával segíti elő.⁶⁰⁸ Aki a környezetben kárt okoz, köteles azt – törvényben meghatározottak szerint – helyreállítani vagy a helyreállítás költségét viselni.⁶⁰⁹

⁶⁰³ 2007. évi LX. törvény az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és annak Kiotói Jegyzőkönyve végrehajtási keretrendszeréről 3. § (1)-(2) bekezdés

⁶⁰⁴ Erről lásd például Orbán Zoltán: Iskolán kívüli környezeti nevelés. In: Vásárhelyi Judit (szerk.): Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület. 2010. 253.-258. o., Paksi László: A környezeti problémák iránti érzékenyítés a köznevelésben. Iskolakultúra, 13 (12). 2013. 161-169. o., Sumi Ildikó: A környezeti nevelés főbb fejlesztési területei és lehetőségei a hazai közoktatásban. EDU 6. évfolyam 3. szám. 2016. 167-175. o., Vitézy Gábor Áron (szerk.): Fenntarthatóságra nevelés a nevelési-oktatási intézményekben. Tanulmánykötet. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó 2014.

⁶⁰⁵ <https://jesz.ajk.elte.hu/csink56.pdf> (2025.01.20.)

⁶⁰⁶ Alaptörvény P) cikk (1)

⁶⁰⁷ Alaptörvény Q) cikk (1)-(3)

⁶⁰⁸ Alaptörvény XX. cikk (1)-(2) bekezdés

⁶⁰⁹ Alaptörvény XXI. cikk (2)

A környezeti kár okozása büntetőjogi következményekkel is járhat, a Btk. XXIII. Fejezet A Környezet és a Természet elleni bűncselekmények részben önálló tényállásként definiálja és szankcionálja a környezetkárosítást, természetkárosítást, ózonréteget lebontó anyaggal visszaélést.

A földforgalmi törvény preambuluma rögzíti, hogy a jogszabály megalkotása mögötti jogalkotói szándék volt, hogy fokozottabban előtérbe kerülhessenek a fenntartható földhasználattal való gazdálkodás feltételei, a termelés természeti feltételeinek (talaj, víz, élőhelyi közösségek) és a kultúrtáj védelmének szempontjai.⁶¹⁰ A hatályos földforgalmi törvény célja, hogy fokozottabban előtérbe kerülhessenek a fenntartható földhasználattal való gazdálkodás feltételei, az agrártársadalom szervezése. Nagy kihívást fog jelenteni, hogy a gazdaságátadások miként mennek végbe, hiszen a tudás átörökítés, valamint a folytonosság megléte elengedhetetlen feltétele a hazai mezőgazdaság jövőjének. Az innovatív eszközök és technológia megértése és beépítése az agrárgazdálkodásba az előttünk álló évek, évtized feladata.

A fenntarthatóság gondolata a közpénzfelhasználás területén is elvárásként fogalmazódik meg. A közbeszerzési törvény előírja, hogy közbeszerzések során a környezetvédelem elősegítése is célkitűzésként szerepel.⁶¹¹ Ezt biztosítandó az ajánlatkérőnek már a közbeszerzési eljárás előkészítése során törekednie kell a magas minőségű teljesítés feltételeinek biztosítására, a környezet – beszerzés tárgyra tekintettel biztosítható – védelmére és a fenntarthatósági szempontok figyelembevételére.⁶¹²

A klímaváltozás és a mind gyakoribbá, intenzívebbé váló szélsőséges időjárási jelenségek napjaink legfontosabb kihívásai közé tartoznak. Ezek megelőzése, hatásainak csökkentése, továbbá következményeihez való alkalmazkodás hatékony és megvalósítható beavatkozásokat igényel. Az Országgyűlés a környezeti örökségünk védelme, a magyar emberek és nemzedékek együttes erőfeszítései eredményének megőrzése, valamint a magyar nemzet Kárpát-medencében való megmaradásának biztosítása érdekében 2020-ban kihirdette a klímavédelmi törvényt. A jogalkotó rögzítette, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátását legalább 40%-kal csökkenti 2030-ig az 1990. évhez képest. A vállalások teljesítése több fronton valósítható meg az elkövetkező évtizedben.⁶¹³

⁶¹⁰ 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról Preambulum

⁶¹¹ 2015. évi CXLI. törvény a közbeszerzésekről Preambulum

⁶¹² 2015. évi CXLI. törvény a közbeszerzésekről 28. § (1)

⁶¹³ 2020. évi XLIV. törvény a klímavédelemről Preambulus és 3. § (1) bekezdés, a vállalások megvalósítása terén lásd például a vállalati szférában egyre népszerűsödő Körforgásos Gazdaság platformot, melynek célja a körforgásos gazdasági modellre történő átállás felgyorsítása tudásmegosztással, közös projektek, együttműködések létrehozásával. <https://bcsdh.hu/szakmai-programok/korforgasos-gazdasag->

VI.2 Az ESG törvény

Az Európai Unió jogának való megfelelés biztosítása érdekében Magyarország 2024. január 1. hatállyal a CSRD által megfogalmazott jelentéstételi kötelezettséget a számviteli törvény módosításával implementálta⁶¹⁴, valamint létrehozta a külön jelentéstételi kötelezettséggel rendelkező ESG törvényt⁶¹⁵, amit a jogalkotó 2023. december 22. napján hirdetett ki és 2024. év január 7. napján lépett hatályba. A két beszámoló nem azonos, mivel a gazdálkodóknak a számviteli törvény szerinti fenntarthatósági jelentésüket az éves pénzügyi beszámolóval együtt, az üzleti jelentés részeként kell elkészíteniük⁶¹⁶, az ESG beszámolót viszont egy külön beszámolóban kell közzétenniük. Az ESG törvény a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet (SFDR) módosításáról szóló, 2020. június 18-i 2020/852 számú európai parlamenti és tanácsi rendelet végrehajtásához szükséges rendelkezéseket állapít meg. E törvény az 537/2014/EU rendeletnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és 2013/34/EU irányelvnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról szóló, 2022. december 14-i (EU) 2022/2464 európai parlamenti és tanácsi irányelvnek való megfelelést szolgálja (CSRD).⁶¹⁷

Az EU jogának való megfelelés mellett az ESG törvény célja, hogy a vállalatok megfelelő információkat hozzanak nyilvánosságra a náluk felmerülő fenntarthatósági kockázatokról és lehetőségekről, továbbá az emberekre és a környezetre gyakorolt hatásukról, és átfogó információkkal rendelkezessenek a gazdasági szereplők a fenntarthatóság és az egységes vállalati felelősségvállalás helyzetéről és jövőbeli irányairól.⁶¹⁸ Az elvárást a jogalkotó alapelvei szinten is rögzítette, hiszen a kettős lényegesség elve biztosítja, hogy a vállalkozások megfelelő információkat hozzanak nyilvánosságra a náluk felmerülő fenntarthatósági kockázatokról és lehetőségekről, továbbá az emberekre és a környezetre gyakorolt hatásukról.⁶¹⁹

platform/#:~:text=A%20magyarorsz%C3%A1gi%20K%C3%B6rforg%C3%A1sos%20Gazdas%C3%A1gi%20Platform%2C%20a%20Magyarorsz%C3%A1gi%20%C3%9Czleti,szervezet%20csatlakozott%20a%20Platformhoz%2C%20melynek%20c%C3%A9lja%20a%20k%C3%B6rforg (2025.04.02.)

⁶¹⁴ 2000. évi C. törvény a számvitelről 1. §; 8. § (5); III/A. Fejezet

⁶¹⁵ 2023. évi CVIII. törvény a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályairól és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról

⁶¹⁶ A gazdálkodó az üzleti jelentésének részeként, a fenntarthatósági jelentésében feltünteti a működése fenntarthatósági kérdésekre gyakorolt hatásainak megértéséhez szükséges információkat, valamint az annak megértéséhez szükséges információkat, hogy a fenntarthatósági kérdések hogyan befolyásolják a vállalkozó fejlődését, teljesítményét és helyzetét.

⁶¹⁷ 2023. évi CVIII. törvény 56. §

⁶¹⁸ 2023. évi CVIII. törvény Preambulum

⁶¹⁹ 2023. évi CVIII. törvény 2-6 §

A jogszabály megfogalmazásában az ESG egy olyan fenntarthatósági kérdésekre vonatkozó szempontrendszer, amely egy adott vállalkozásnál a környezetre, a társadalomra és az irányításra vonatkozó hatásokat és faktorokat értékeli fenntarthatósági szempontból.⁶²⁰ A fenntarthatósági kérdések tekintetében a számviteli törvényre hivatkozik a jogalkotó. Ebbe a körbe tartoznak a környezeti és a társadalmi kérdések, az emberi jogok, valamint az irányítási kérdések, valamint a vonatkozó EU rendeletben⁶²¹ meghatározott kérdések.

A törvény alanyi körét a jogalkotó az éves nettó árbevétel, a mérlegfőösszeg, valamint az éves átlagos foglalkoztatotti létszámhoz rendelt referenciaértékekhez köti, azzal, hogy az értékek közül az üzleti évet megelőző üzleti évben háromból kettőnek szükséges teljesülnie.⁶²² Az alanyi kör hatálya alá tartozó vállalkozás évente ESG beszámolót készít az előző üzleti év fenntarthatósági célú átvilágítási kötelezettségeinek teljesítéséről, amelyet köteles ESG tanúsítóval auditáltatni. A beszámolót a vállalkozás ügyvezető szerve hagyja jóvá, és azt a vállalkozás az üzleti év végét követő hat hónapon belül köteles ingyenesen és nyilvánosan hozzáférhetővé tenni a honlapján.⁶²³ A beszámolóképzés mellett a vállalkozás fenntarthatósági célú átvilágítási kötelezettsége keretében köteles - többek között - kockázatkezelési rendszert létrehozni, belső felelősségvállalási stratégiát és rendszert kialakítani, megelőzési és korrekciós intézkedések megállapítani a vállalkozás saját üzleti hatáskörében és a közvetlen szállítóival szemben, a közvetlen szállítókat nyilatkoztatni a felmerülő kockázatok tekintetében.⁶²⁴ Megelőzési intézkedések keretében a vállalkozás a közvetlen szállítói és leányvállalatai tekintetében gondoskodnia kell arról, hogy a kiválasztásakor a társadalmi felelősségvállalási és környezetvédelmi elvárások is érvényesüljenek, valamint a közvetlen szállítót nyilatkoztatni, hogy megfelel a vállalkozás vezetése által megkövetelt emberi jogi és környezetvédelmi elvárásoknak, és azokat megfelelően kezeli az ellátási lánc mentén.⁶²⁵

A jogalkotó a Szabályozott Tevékenységek Felügyeleti Hatóságát rendeli felügyeleti hatóságként a vállalkozások fenntarthatósági célú átvilágítási kötelezettségei teljesítésének megfelelőségével, az ESG adatszolgáltatási folyamatok átláthatóságával kapcsolatban.⁶²⁶ A területért felelős miniszter a gazdaságfejlesztésért felelős miniszter lesz, aki Nemzeti ESG Tanácsot hoz létre és működtet segítve a Hatóság feladatait. Új szereplőként jelennek meg az

⁶²⁰ 2023. évi CVIII. törvény 7.§ 4. pont

⁶²¹ 2019/2088 rendelet 2. cikk 24. pont

⁶²² 2023. évi CVIII. törvény 1.§

⁶²³ 2023. évi CVIII. törvény 23.§ (1)-(3) bekezdés

⁶²⁴ 2023. évi CVIII. törvény 13.§

⁶²⁵ 2023. évi CVIII. törvény 19. § (1) bekezdés

⁶²⁶ 2023. évi CVIII. törvény 11.§ (1) bekezdés

ESG tanácsadók, ESG minősítők és ESG tanúsítók, akiknek jogállására is részletesen kitér jogszabály.

Összefoglalva, úgy tűnhet, hogy az ESG törvény első körben a nagyvállalati szféra résztvevőit érinti, a kis- és középvállalkozások tevékenységét csak marginálisan szabályozva. Jól látható azonban, hogy a közvetlen szállítói körre vonatkozó előírások miatt a kkv szektor szereplői is a jogszabály hatálya alá kerülnek, azáltal, hogy működésükkel kapcsolatban a törvény alanyai kockázatfelmérési, kockázatkezelési és a korrekciós intézkedéseket kötelesek elvégezni a megfelelés érdekében.⁶²⁷ Az érintett gazdasági szereplőknek többlet adminisztratív és pénzügyi terhet fog jelenteni az ESG megfelelés és a megnövekedett költségek csak közép- hosszú távon térülhetnek meg a környezeti tudatosság növekedésével.

VI.3 Hatályos adójogi környezet

Az 1991-ben életre hívott gépjárműadó törvény még kifejezetten költségvetési bevétel növelési célzattal⁶²⁸ jött létre,⁶²⁹ annak ellenére, hogy a közteher közvetetten hatással lehet a környezet védelmére. Hozzáteve, hogy sem a korábbi sem a hatályos adómérték valószínűleg nem tartja vissza fogyasztókat a gépjármű használatától, de a bevételek felhasználása akár környezetvédelmi célokat is szolgálhatna. Ugyanakkor a regisztrációs adó 2003-as bevezetése már a költségvetési bevételek biztosítása mellett környezeti szempontokat is szolgált. Ahogy ezt a törvény preambuluma is írja, a jogszabály célja, az államháztartás feladatainak ellátásához szükséges bevételek biztosítása érdekében, figyelemmel az állam intézményvédelmi kötelezettségére a környezetvédelem terén, a személygépkocsik és a lakóautók után fizetendő fogyasztási adó ellentételezésére.⁶³⁰ Adókötelezettséget keletkeztet a gépjármű forgalomba helyezése, importálása, Közösségen belüli beszerzése, átalakítása feltéve, hogy annak közvetlen következményeként a gépjárművet forgalomba helyezik, a flotta-üzemeltető személygépkocsijának belföldi illetőségű személy részére történő bérbeadása.⁶³¹ Az adót a gépjárművek törvényben meghatározott kategóriái és környezetvédelmi osztályba sorolásuk alapján határozza meg a vámhatóság kivetéses adózás keretében.⁶³²

⁶²⁷ Bujtár Zsolt: Az ESG-szabályozás hatása a kis- és középvállalkozásokra Magyarországon és az Európai Unióban. Európai Jog, 2024/5., 13-21. o., továbbá Hatályban az ESG törvény - Az első átfogó és egységes fenntarthatósági szabályozás legfontosabb rendelkezései! - Jogi Fórum

⁶²⁸ <https://foes.de/pdf/2010-07%20Ferenc%20Batho%20-%20The%20Hungarian%20State%20Budget%20and%20Environmental%20Fiscal%20Measures.pdf> (2025.01.23.)

⁶²⁹ 1991. évi LXXXII. törvény a gépjárműadóról

⁶³⁰ 2003. évi CX. törvény a regisztrációs adóról

⁶³¹ 2003. évi CX. törvény a regisztrációs adóról 3. § (1) - (3) bekezdése

⁶³² 2003. évi CX. törvény a regisztrációs adóról 8. §; 15. §

A légitölekedést érintően több EU-s országban (pl. Németország, Olaszország, Ausztria, Franciaország, Hollandia, Svédország) is alkalmaznak tipikusan zöld adóként funkcionáló közterheket, melyek általában közvetlenül a repülőjegy áraban jelennek meg. Magyarország 2022 nyarán légiforgalmi adót vezetett be, amit a légitársaságokra vetettek ki.⁶³³ A hozzájárulás alanya és eljárási kötelezettje a légitölekedési törvény⁶³⁴ szerinti földi kiszolgálást végző gazdálkodó szervezet, amely az utas- és poggyászkezelési tevékenységet látja le. Az adó alapját a kiszolgált légi jármű belföldről induló utasainak száma képezte, a tranzit utasokat kivéve.⁶³⁵ Kétféle "régiókénti" adómérték volt megállapítva 2022. december 31-ig, az Európai Unió és taxatív felsorolt tovább államok területére való utazás (végső úticél) esetén 3 900 Ft/utas, míg minden egyéb állam területre történő utazás (végső úticél) esetén 9 750 Ft/utas. 2023. január 1-jétől a hozzájárulás mértéke már nem csak a végső úticéltől, hanem az adott légi jármű egy ülésre jutó szén-dioxid kibocsátásától is függött, így a két „régióba” való utazáshoz 3-3 db adómérték kapcsolódott. 10,50 kg-nál alacsonyabb egy ülésre jutó kibocsátási értékkel rendelkező légi jármű esetén utasonként 2 700 Ft, illetve 6 800 Ft, - 10,50 kg vagy annál magasabb és 17,50 kg-nál alacsonyabb egy ülésre jutó kibocsátási értékkel rendelkező légi jármű esetén utasonként 3 900 Ft, illetve 9 750 Ft, - 17,50 kg vagy annál magasabb egy ülésre jutó kibocsátási értékkel rendelkező légi jármű esetén utasonként 5 100 Ft, illetve 12 700 Ft. Az adóalanyoknak a hozzájárulás-kötelezettségét önadózással a tárgy hónapot követő hónap 20. napjáig kellett teljesíteni.⁶³⁶ 2024. január 1-től hatályon kívül helyezték a fizetési kötelezettséget.⁶³⁷

A környezetbe történő anyag- vagy energiakibocsátás csökkentését célözva 2003-ban a jogalkotó különböző környezetterhelési díjakat, termékdíjat és igénybevételi járulékot külön jogszabállyal és az 1995. évi LIII. törvény módosításával vezetett be. A befolyó összegeket pedig a környezet- és természetvédelem költségvetési forrásainak biztosítására használják fel.⁶³⁸ A törvény levegőterhelési, vízterhelési és talajterhelési díjakat állapít meg. A levegőterhelési díj fizetési kötelezettség azt a kibocsátót terheli, akinek a helyhez kötött légszennyező pontforrása külön jogszabály szerint bejelentésköteles. A fizetési kötelezettség a levegőterhelő anyag - kén-dioxid, nitrogén-oxidok, szilárd anyag (nem toxikus) - kibocsátása után kell fizetni kilogrammonkénti érték szerint meghatározva.⁶³⁹ Talajterhelési díjfizetési

⁶³³ 97/2022. VI. 6. Korm. rendelet az extraprofit adókról

⁶³⁴ 1995. évi XCVII. törvény a légitölekedésről

⁶³⁵ 97/2022. VI. 6. Korm. rendelet az extraprofit adókról 5. § (3)

⁶³⁶ Herich György: Adótan, 2023. 281-282. oldal

⁶³⁷ Hatályon kívül helyezte a 2023. évi LXXXIII. törvény 187-188. §

⁶³⁸ 2003. évi LXXXIX. törvény a környezetterhelési díjról Preambulum

⁶³⁹ 2003. évi LXXXIX. törvény a környezetterhelési díjról 4. § (1) - (2)

kötelezettség azt a kibocsátót terheli, aki a műszakilag rendelkezésre álló közcsontrára nem köt rá és helyi vízgazdálkodási hatósági, illetve vízjogi engedélyezés hatálya alá tartozó szennyvízelhelyezést, ideértve az egyedi zárt szennyvíztározót is, alkalmaz. A talajterhelési díj egységszáma mértéke 1 200 Ft/m³.⁶⁴⁰ Vízterhelési díj fizetési kötelezettség terheli azt a kibocsátót, aki vízjogi engedélyezés alá tartozó tevékenységet végez, a felszíni vizeket terhelő, meghatározott vízterhelő anyagok kibocsátása után.⁶⁴¹

A vízkészletek védelme kiemelt prioritása a Magyar Államnak, ezért a vízterhelési díj mellett, bizonyos feltételek teljesülése esetén járulékfizetési kötelezettséget is alkalmaz. A vízgazdálkodási törvényt az Országgyűlés a vizek hasznosításával, hasznosítási lehetőségeinek megőrzésével és kártételeinek elhárításával összefüggő alapvető jogok és kötelezettségek meghatározására – a környezet- és természetvédelmi követelményekre figyelemmel alkotta meg.⁶⁴² Járulékfizetési kötelezettség terheli a vízhasználót a vízjogi létesítési, üzemeltetési engedélyben lekötött vagy a termásvíz kitermeléssel történő geotermikus energia kinyerésére és hasznosítására vonatkozó hatósági szerződésben (a továbbiakban: bányafelügyeleti szerződés) engedélyezett vagy engedély nélkül felhasznált, az üzemi fogyasztó a ténylegesen igénybe vett vízmennyiség után, 9,00 forint/m³ alapjárállék összeget meghatározva, azzal hogy meghatározott vízmennyiség túllépése után további fizetési kötelezettség merülhet fel.⁶⁴³

Adókötelezettség terheli a föld más erőforrásainak kihasználását is, így az ásványi nyersanyag és geotermikus energia kitermelése után bányajáradék kell fizetni.⁶⁴⁴ Az adó alanya a bányavállalkozó, a geotermikus energiát kitermelő jogalany. A bányajáradék mértéke a hatósági engedély alapján kitermelt ásványi nyersanyag mennyisége után keletkező értéknek törvényben meghatározott egységek szerinti százaléka.⁶⁴⁵ A gazdaság újraindítása érdekében a korábbi adómértéket a jogalkotó rendkívüli módon megemelte. A kormányrendelettel meghatározott termékcsoporthoz tartozó termék – többek között cement, kavics, homok – bizonyos mértékű, áron felüli értékesítése esetén a tényleges árbevétel, az értékesített

⁶⁴⁰ 2003. évi LXXXIX. törvény a környezetterhelési díjról 11. § (1) és 12. § (3)

⁶⁴¹ 2003. évi LXXXIX. törvény a környezetterhelési díjról 7. § (1) - (2)

⁶⁴² 1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról Preambulum

⁶⁴³ 1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról 15/A. § (1)

⁶⁴⁴ 1993. évi XLVIII. törvény a bányászatról 20. § (1)

⁶⁴⁵ 1993. évi XLVIII. törvény a bányászatról 20. § (2) - (3), továbbá 54/2008. Korm. rendelet az ásványi nyersanyagok és a geotermikus energia fajlagos értékének, valamint az értékszámítás módjának meghatározásáról

menntiség és egy meghatározott ár alapján megállapított árbevétel különbségének 90%-át kiegészítő bányajáradék sújtotta az Állam.⁶⁴⁶

Az energiagazdálkodás és a környezetvédelem céljainak figyelembevételével, az externális környezeti károk energiaárakba történő beépítése, az energiatakarékossági szempontok érvényre juttatása, valamint a villamos energia, a földgáz és a szén e szempontokat érvényre juttató adóztatásához szükséges feltételek megteremtése érdekében az Országgyűlés 2003-ban több termékre energiaadót vezetett be,⁶⁴⁷ majd 2017-ben az energiaadó törvény rendelkezéseit a jövedéki törvénybe illesztette.⁶⁴⁸ Ennek elsődleges oka az egységes uniós szabályozásnak való megfelelés volt. A hatályos rendelkezések értelmében adóköteles a földgáz, a villamos energia és a szén saját felhasználásra történő előállítás, termelése, továbbá annak vásárlása, értékesítése és felhasználása. Az adó alanya az energiakereskedő, az energiafelhasználó, az előállító, a távhőszolgáltató, a töltőállomás üzemeltetője részére értékesítő energiakereskedő.⁶⁴⁹ Kiemelendő az alternatív energiafelhasználási gyakorlat, amelyben már most is kiugró eredmény, hogy az Európai Unióban Magyarországon kívül csak Hollandiában és Görögországban nagyobb a napenergiával megtermelt áram részaránya a teljes villamos energián belül. A geotermikus energia kiaknázása terén hatalmas előrelépés történt az elmúlt évben, mivel a Szegeden eddig véghezvitt és folyamatban levő projekteknek köszönhetően Szeged Európa második legnagyobb geotermikus energiával legjobban ellátott városává válik Reykjavík után.

A jogalkotó 1995-ben környezetvédelmi termékdíjat vezetett be annak érdekében, hogy bizonyos termék előállítása, felhasználása során, vagy azt követően a környezetet vagy annak valamely elemét közvetlenül, illetve közvetve terhelő vagy veszélyeztető termék által okozott környezeti károk csökkentéséhez és megelőzéséhez szükséges pénzügyi forrásokat teremtsen, valamint járuljon hozzá a környezetszennyezés csökkentéséhez, a természeti erőforrásokkal való takarékos gazdálkodásra irányuló tevékenységek ösztönzéséhez.⁶⁵⁰ A 2011. évi LXXXV. törvény a környezetvédelmi termékdíjról a jogalkotó teljes mértékben újraszabályozta a területet. A jogszabály célja az iparág tevékenységének teljes megújítása, a többször

⁶⁴⁶ 404/2021. (VII. 8.) Korm. Rendelet a gazdaság újraindítása érdekében fizetendő kiegészítő bányajáradékról 1. §

⁶⁴⁷ 2003. évi LXXXVIII. törvény az energiaadóról Preambulum

⁶⁴⁸ 2016. évi LXVIII. törvény - a jövedéki adóról 174. § (2) Hatályát veszti az energiaadóról szóló 2003. évi LXXXVIII. törvény.

⁶⁴⁹ 2016. évi LXVIII. törvény - a jövedéki adóról 111. §

⁶⁵⁰ 1995. évi LVI. törvény a környezetvédelmi termékdíjról, továbbá egyes termékek környezetvédelmi termékdíjáról 1. §

felhasználható termékek szélesebb körű elterjedésének előmozdítása (újrahasználat), valamint a hulladékhasznosítás mértékének jelentős megnövelése, összhangban az EU elvárásaival.⁶⁵¹

A környezetvédelmi termékdíj egy olyan adó, amely fizetési kötelezettséget ró a gazdálkodókra a termékdíjköteles termékek értékesítése vagy felhasználása, valamint a termékdíjköteles termékekkel kapcsolatos tevékenységek végzése esetében. A törvény vonatkozásában termékdíjköteles terméknek minősülnek többek között az akkumulátor, csomagolószerszám, egyéb hőolajtermék, az elektromos, elektronikus berendezés, gumiabroncs, reklámhordozó papír, egyéb műanyag termék, egyéb vegyipari termék, irodai papír. A kötelezettség keletkezés három esetben történhet meg, ezek a termékdíjköteles termék első belföldi forgalomba hozatala, első saját célú felhasználása, vagy készletre vétele. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy amennyiben a törvényben meghatározott terméket belföldön első alkalommal forgalomba hoz egy gazdálkodó (pl. egy külföldről behozott akkumulátort értékesít egy magyar adóalany részére), vagy pedig első alkalommal belföldön felhasznál (pl. külföldről behozott akkumulátort beépít egy eszközbe), létrejön a termékdíj fizetési kötelezettség. Hasonló a helyzet a készletre vétel esetében is, amikor egy gazdálkodó készletre veszi a termékdíjköteles termékeit, meg kell fizetnie a termékdíjat. Ez jelentős adminisztratív könnyebbség a gyors forgási sebességgel rendelkező termékek esetében, hiszen a cash-flowt érintő negatív hatás ebben az esetben alacsony, és az adminisztrációs terhek jelentősen csökkennek.⁶⁵² A fizetési kötelezettség mértékének tekintetében annak alapját képező termékmennyiséget (kg) kell megszorozni a termékkörhöz tartozó díjtétellel, mely díjtételeket részletesen tartalmaz a jogszabály.⁶⁵³

A hatalmas mennyiségű feldolgozatlan ipari és háztartási hulladék jelentette környezeti terhelés kezelésére a jogalkotó, igazodva az EU-s jogszabályokhoz⁶⁵⁴, a 80/2023 (III. 14.) Kormány rendelettel (a továbbiakban: „EPR rendelet”) bevezette a kiterjesztett gyártói felelősségi rendszert Magyarországon, létrehozva a gyártókat érintő EPR (Extended Producer Responsibility) díjfizetési kötelezettséget, melynek adózási vonzata sem elhanyagolható. Az EPR rendszer megjelenéséig ez a környezetvédelmi termékdíj volt releváns a gazdálkodók többségére. Azonban, ezt a rendszert szabályozó EPR rendelet teljes mértékben megváltoztatta. Annak ellenére, hogy a termékdíj és a kiterjesztett gyártói felelősségi díj által érintett termékek köre részben megegyezik (pl. csomagolószerszám - csomagolás), a kiterjesztett

⁶⁵¹ 2011. évi LXXXV. törvény a környezetvédelmi termékdíjról

⁶⁵² erről lásd még <https://jogaszvilag.hu/cegvilag/epr-dij-meg-mindig-nagy-a-bizonytalansag/> (letöltés dátuma: 2024.04.15.)

⁶⁵³ 2011. évi LXXXV. törvény a környezetvédelmi termékdíjról 3. §; 5. §; 7. § és 2. melléklet

⁶⁵⁴ lásd 2020. december 14-i 2020/2053/EU tanácsi határozat

gyártói felelősségi díj a termékdíj által nem érintett termékeket is bevonja a díjfizetési kötelezettségbe, mint például a textilipari termékeket. A kiterjesztett gyártói felelősségi díjjal összefüggésben új kötelezettségek - nyilvántartásba vételi, adatszolgáltatási, nyilvántartásvezetési, és számla szövegezési - is bevezetésre kerültek, melyek természetesen a gazdálkodók számára megnövekedett adminisztrációs terheket jelentenek. Hasonlóan a termékdíjhoz, jelen esetben is akként történik az „EPR díj” meghatározása, hogy az érintett termékek mennyisége (kg) kerül felszorzásra az adott termékkörhöz tartozó díjtétellel, melyeket a 8/2023. (VI. 2.) EM rendelet tartalmazza. A díjtételekről elmondható, hogy általánosságban jóval magasabbak, mint a környezetvédelmi termékdíj esetében.

Látszólag közel azonos a termékek köre és mindkét kötelezettség célja a Magyarországon keletkező hulladék mennyiségének csökkentése, illetve újrahasznosítása, „adózás” szempontjából lényeges különbség van köztük. Fontos tényező, hogy azokban az esetekben, amikor a termékek köre mind az EPR rendelet, mint a Ktdt. hatálya alá tartozna, kizárólag az EPR díj fizetendő, ideértve a csomagolószer-csomagolás közötti különbséget, mely esetben a termék ugyanaz, csupán a felhasználás módja eltérő.

Az alapvető különbség a két kötelezettség között abból eredeztethető, hogy míg a környezetvédelmi termékdíj egy adó, amely direkt módon járul hozzá az állami költségvetéshez, az EPR díj egy szolgáltatásért fizetendő ellenérték. Ezt a szolgáltatást, amely a hulladékgazdálkodási tevékenység alá tartozik, az állam koncessziós rendszerben látja el, a koncessziós jog nyertese a MOL Nyrt., végrehajtója a MOHU MOL Zrt. A hulladékgazdálkodási tevékenységről a belföldi gazdálkodók áfával növelt számlát kapnak kézhez, akárcsak egy hagyományos szolgáltatás igénybevételének esetében. Abból kifolyólag, hogy az EPR díj nem egy adó, az ellenőrzés és bevallás tekintetében nem a Nemzeti Adó- és Vámhivatal lesz a hatáskörrel rendelkező, tevékenységek elvégzéséért felelős szerv, hanem az Országos Hulladékgazdálkodási Hatóság.

Egyrészt az áfával növelt számla, másrészt amiatt, hogy a MOHU MOL Zrt. tulajdoni struktúrájában szerepet kap a Magyar Állam is, összességében nem, vagy minimális mértékben sérülhet az eddigi környezetvédelmi termékdíj által generált adóbevétel, hiszen a befizetett EPR díj egy része áfa „formájában” a Magyar Államhoz kerül, a koncessziós társaságot és a helyi önkormányzatot megillető díjakon felül. Megjegyzem, hogy a díjtételek is magasabbak az EPR esetében.

Az EPR rendszer az Európai Unió irányelvek alapján került implementálásra Magyarországon. Az alkalmazása egy jelentős és időszerű lépés a fenntartható fejlődés irányába történő elmozduláshoz. A bemutatott struktúra, valamint az „új zöld-adók”, vagy

ehhez hasonló szolgáltatási díjak legnagyobb kihívása abban rejlik, hogy a gazdálkodók díjfizetési és kötelezettség teljesítési hajlandóságát miként tudja növelni a jogalkotó és a jogalkalmazó. A rendszer kiforratlan kérdéseket tartalmaz, amelyekre a gyakorlatnak a gazdálkodók számára érthető, követhető és következetes értelmezéseket szükséges adni ahhoz, hogy az elérni kívánt cél/célok hosszú távon fenntarthatóak legyenek.

Az üvegházhatású gáz-kibocsátás csökkentés érdekében 2022-ben jelentős összegű új adó- és díjterherrel sújtotta a Magyar Állam az egyes térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmények üzemeltetőit.⁶⁵⁵ Adóalany a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetője, akinek a létesítménye a tárgyévet megelőző évben és az azt megelőző három évben hitelesített szén-dioxid-összkibocsátása átlagának legalább 50%-ával megegyező mértékű térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesült, és a tárgyévet megelőző három évben a hitelesített szén-dioxid-kibocsátásának éves átlaga meghaladta a 10 000 tonnát. Az adó alapja a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetője 2012. évi CCVII. törvény szerinti kibocsátásának tCO₂-ben számított mennyisége. A szén-dioxid kvóta adó mértéke 36 EUR/tCO₂-vel egyenértékű magyar forintnak megfelelő összeg.⁶⁵⁶ Az adó alkalmazása első alkalommal a 2022. december 31-ét követően kezdődő adóévtől kötelező.⁶⁵⁷ Az adózónak negyedévente adóelőleget kell fizetnie – melynek összege az adóalap tárgynegyedévre számított összege –, amelyről bevallást is be kell nyújtania.

A Kormányrendelet emellett bevezette a tranzakciós díjat is, ami az ingyenes kvóták értékesítését terheli adóval, ugyanis tranzakciós díjat kell fizetnie a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetőjének, ha térítésmentes szén-dioxid-kvótáját átruhazza. A tranzakciós díj mértéke 15%, az ebből származó bevétel a Klímavédelmi Hatóság bevétele.⁶⁵⁸

VI.4 Adókedvezmények

A fenntartható fejlődés előmozdításában az adópolitika alakítói főként az egyes környezetvédelmi adók bevezetésére helyezték a hangsúlyt. Elsősorban arra koncentrálnak, hogy a zöld adóként bevezetett közterhek visszatartó erővel bírhatnak a környezetre káros tevékenységek folytatásában, ezzel párhuzamosan ösztönző hatással lehetnek a körforgások

⁶⁵⁵ https://www.pwc.com/hu/hu/sajtoszoba/2023/uj_zoldadok.html (2025.01.13.)

⁶⁵⁶ 320/2023. (VII. 17.) Korm. rendelet a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetőjét érintő egyes veszélyhelyzeti szabályokról 3. § (3)

⁶⁵⁷ 320/2023. (VII. 17.) Korm. rendelet a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetőjét érintő egyes veszélyhelyzeti szabályokról 5. § (2)

⁶⁵⁸ 320/2023. (VII. 17.) Korm. rendelet a jelentős térítésmentes kibocsátási egység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetőjét érintő egyes veszélyhelyzeti szabályokról 2. §

gazdasági magatartások gyakorlására. Viszonylag kevesebb figyelmet fordítottak az adókedvezmények⁶⁵⁹, adómentességek szerepére, továbbá azok zöld adókkal való összhangjára. Előfordulhat, hogy bizonyos adókedvezmények lehetővé teszik a környezetre káros ágazatokban működő entitások prosperálását, ami szöges ellentétben áll a szennyező fizet elvvel. Az ezekben az ágazatokban működő vállalatok hatása romboló a környezetre nézve. Egyes adókedvezmények gyakran nem kötődnek valós üzleti tevékenységhez, a vállalatok a világ bármely pontján élhetnek egy ország adókedvezményeivel és kevés ellenszolgáltatásért cserébe, aránytalan gazdasági előnyökhöz juthatnak.⁶⁶⁰

Az adókedvezmények, adómentességek kiegészíthetik a szennyező fizet elv logikáját, azzal, hogy aki társadalmi jót nyújt, az kevesebbet fizet. A kormányzat azért mond le az adóbevételekről, mert cserébe a társadalom nagyobb és szélesebb körű előnyökhöz jut. A vállalatok a gazdasági jutalomért cserébe nagyobb, szélesebb körű társadalmi javakat nyújtanak. A környezetre gyakorolt káros tevékenységek adóztatása mellett a káros adókedvezmények és mentességek felülvizsgálata további lehetőséget kínálhat a szennyező fizet elv hatékonyabb érvényesítésére, a környezeti veszteségek és károk csökkentésére és megelőzésére.

A fenntarthatósági ösztönzők általában három kategóriába sorolhatók. Azok, amelyek az innovációt ösztönzik például új, alacsony szén-dioxid-kibocsátású termékek és gyártási folyamatok támogatásával, azok, amelyek a természeti erőforrások felhasználásának csökkentésére buzdítanak, továbbá azok, amelyek a megújuló vagy alternatív energiaforrásokra való átállást támogatják. Az adókedvezmények két típusba sorolhatók, ezek a nyereségalapúak és a költségalapúak. Megjelenhetnek adóalap csökkentő tételként, kedvezményes adókulcsok formájában vagy az adófizetési kötelezettség meghatározott százalékban történő visszatartásaként.⁶⁶¹

⁶⁵⁹ Az állami allokációs funkció megnyilvánulásának tekintik egyes szerzők az adókedvezmények rendszerét. Adókedvezmény alkalmazása esetén az adóalany számára létrejön az adófizetési kötelezettség, de a fizetendő adó mértéke adópolitikai okok miatt, alacsonyabb lesz, mint az általánosan fizetendő adóteher. Az adókedvezmény tehát a fizetendő adót csökkenti. Az adókedvezmény lehet egy összegben megállapított, illetve százalékos mértékű. Az adókedvezményt el kell különítenünk az adó-visszatérítés kedvezményétől, amely mögött az adóalany túlfizetése áll. Nem azonos továbbá az adóelengedés és az adómérséklés jogintézményével sem, ezek ugyanis az adóhatóság egyedi döntésein alapulnak és kérelem alapján engedélyezhetők jogszabály által meghatározott feltételek mellett. Az adókedvezmények elméletileg közvetett módon befolyásolják a más adófizetői csoportok adómentességét, hiszen minden adókedvezmény és mentesség azzal a költségvetési kedvezménnyel jár, hogy a kieső bevételeket másnak kell befizetniük. Szilovics Csaba: Pénzügyi Jog. Novissima Kiadó,

⁶⁶⁰ Erről lásd bővebben Franziska Mager – Markus Meinzer – Lucas Millán: How corporate tax incentives undermine climate justice. Tax Justice Network, 2024.

⁶⁶¹ https://www.ey.com/en_gl/insights/tax/how-global-minimum-tax-affects-sustainability-tax-incentives

A következőkben a magyar társasági adózás rendszerében elérhető, fenntarthatósághoz és környezetvédelem előmozdításához közvetetten kapcsolódó egyes adókedvezményeket tekintem át. A hazai társasági adószabályozásban jelenleg több beruházásösztönző adókedvezmény van jelen, amelyek megfelelő felhasználásával a vállalatok jelentős adómegtakarítást érhetnek el. Az adózó adókedvezményt vehet igénybe energiahatékonysági célokat szolgáló beruházás, felújítás üzembe helyezése és üzemeltetése esetén a beruházás, felújítás üzembe helyezését követő adóévben – vagy döntése szerint a beruházás, felújítás üzembe helyezésének adóévében – és az azt követő öt adóévben.⁶⁶² Az energiahatékonyságról szóló 2015. évi LXXVII. törvény szerinti energiahatékonyság növekedését eredményező beruházásnak minősül, amely révén a végsőenergia-fogyasztás csökkenését eredményező energiamegtakarításra kerül sor.⁶⁶³ Az energiahatékonysági célokat szolgáló beruházási minőség igazolását (a továbbiakban: igazolás) az energiahatékonysági törvény alapján a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal által vezetett névjegyzékben szereplő energetikai auditor vagy energetikai auditáló szervezet állítja ki az adózó kérelmére.⁶⁶⁴ Elszámolható költségnek minősül az energiahatékonysági beruházás, felújítás célját szolgáló, a kizárólag a magasabb energiahatékonysági szint elérését elősegítő tárgyi eszköz, immateriális jószág bekerülési értéke, értékének növekedése, amennyiben ezen beruházás, felújítás egyértelműen beazonosítható és nincs olyan kevésbé energiahatékony a 4. § 2a. pont a) alpontja szerinti alternatív beruházás, felújítás, amely az adókedvezmény vagy más állami támogatás hiányában megvalósulna, vagy a magasabb energiahatékonysági szint eléréséhez szükséges beruházás, felújítás elszámolható költsége és az alternatív beruházás, felújítás költsége közötti különbség.⁶⁶⁵ Az adózó adókedvezményt vehet igénybe energiahatékonysági célokat szolgáló, épületre irányuló beruházás, felújítás üzembe helyezése és üzemeltetése esetén a beruházás, felújítás üzembe helyezését követő adóévben – vagy döntése szerint a beruházás, felújítás üzembe helyezésének adóévében – és az azt követő öt adóévben.⁶⁶⁶ Az adókedvezmény igénybevételének feltétele, hogy az épület primerenergiában mért energiahatékonyságának meglévő épületekre vonatkozó beruházás, felújítás esetén legalább 20%-os javulását eredményezi a beruházást, felújítást megelőző állapothoz képest, új épületek

⁶⁶² 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/E. § (1)

⁶⁶³ [Tao. tv. 4. § 11a. pont]

⁶⁶⁴ 176/2017. (VII. 4.) Korm. rendelet az energiahatékonysági célokat szolgáló beruházás adókedvezményének végrehajtási szabályairól 3. § (1)

⁶⁶⁵ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/E. § (4) a) b)

⁶⁶⁶ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/E. § (12)

esetén legalább 10 százalékos javulását eredményezi a közel nulla energiaigényű épületekre vonatkozó küszöbértékhez képest.⁶⁶⁷

Az adózó fejlesztési adókedvezményt vehet igénybe jelenértéken legalább 100 millió forint értékű önálló környezetvédelmi beruházás, a nulla nettó kibocsátási célt szolgáló gazdaságra való átállás szempontjából stratégiai jelentőségű beruházás üzembe helyezése és a kormányrendeletben foglaltak szerinti üzemeltetése esetén.⁶⁶⁸ Az adókedvezmény a környezeti elemek védelme, valamint a környezetet veszélyeztető hatások elleni védelem érdekében, a beruházás üzembe helyezését követő 5 év során abban az adóévben nem vehető igénybe, amelyben az adózó a jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kibocsátási határértéket jogerős határozattal megállapított módon túllépi.⁶⁶⁹ Kiemelendő, hogy a fejlesztési adókedvezmény (és így az önálló környezetvédelmi beruházáshoz kapcsolódó kedvezmény) révén a számított társasági adó adóévenként akár 80%-al, míg az energiahatékonysági célokat szolgáló beruházás, felújítás adókedvezménye esetén (adott esetben már a fejlesztési adókedvezménnyel történő csökkentés után) 70%-kal csökkenthető.⁶⁷⁰

A kutatás-fejlesztés támogatásán keresztül a jogalkotó az innovatív zöld megoldásokat is serkenti. Ennek keretében adóalap csökkentés, valamint adókedvezmény formájában is ösztönzi a vállalatokat a K+F tevékenységekre.⁶⁷¹ Az adózó saját tevékenységi körében végzett alapkutatás, alkalmazott kutatás, kísérleti fejlesztés közvetlen költsége a felmerülés adóévében, vagy legfeljebb az elszámolt értékcsökkenés összegéig az értékcsökkenés elszámolásának adóévében adóalap csökkentő tételként vehető figyelembe.⁶⁷² A megtakarítás a közvetlen K+F költségek akár 11,3%-a is lehet, mivel az elszámolható költségek társasági, helyi iparüzési adó és innovációs járulék szempontból is érvényesíthetőek. Az adózóknak lehetősége van önellenőrzéssel akár visszamenőlegesen is igényelni ezt a kedvezményt. Az adózó választása szerint az alapkutatás, alkalmazott (ipari) kutatás, kísérleti fejlesztés tevékenységére tekintettel kutatás-fejlesztési projektenként adókedvezményt vehet igénybe az elszámolható költség felmerülésének adóévében és az azt követő három adóévben.⁶⁷³ Az adókedvezmény mértéke az elszámolható költség 10%-a. Ráadásul, ha magasabb összegben merül fel K+F költség, mint amennyi a fizetendő adó, a 4. adóév végén a különbözet

⁶⁶⁷ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/E. § (15) a), c)

⁶⁶⁸ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/B. § (1) d), k)

⁶⁶⁹ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/B. § (5)

⁶⁷⁰ 165/2014. (VII. 17.) Kormányrendelet

⁶⁷¹ <https://ado.hu/ado/kutatas-fejlesztési-tevekenysege-adokedvezmenye-a-tarsasagi-adoban-2024-tol-1-resz/> (2025.01.12.)

⁶⁷² 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 7. § (1) bekezdés t)

⁶⁷³ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 22/G. § (1)

visszatérítés formájában igényelhető. Így a fel nem használt kedvezmény lényegében készpénz támogatássá alakul – a pályázatokhoz képest egyszerűbb feltételekkel. Fontos szabály, hogy a K+F adókedvezmény és adóalap-kedvezmény együttesen nem lesz igénybe vehető a választással érintett 5 éves időszakban.⁶⁷⁴

VII A zöld adók gyakorlati alkalmazásának problémái

A környezetvédelmi adók gyakorlati alkalmazásának problematikáját azok hatékonyságán, a felmerülő jogi ellentmondásokon, valamint a társadalmi támogatottságuk oldaláról közelítve vizsgálom meg.

A környezetvédelmi adók hatékonyságának fontos kérdése lehet az adóteher áthárításának lehetősége, amelynek érvényesülése rombolja a jogalkotásba vetett közbizalmat és jogi ellentmondásokhoz is vezethet, csökkentve a hatékonyságot. A valóságban a gazdasági szereplők mindaddig át tudják hárítani a fogyasztókra a környezetvédelem miatt megnövekedett költségeiket, amíg van piaci igény a szolgáltatásaikra. Az alapvető társadalmi szükségleteket kielégítő szolgáltatók adóterheiket gond nélkül beépíthetik az árazásba. Látnunk kell, hogy gazdasági nézőpontból tekintve minden termeléshez kapcsolódó költséget a végső fogyasztó, tehát a lakosság fizet meg. Ez a hatás működik még az üzemanyag adóknál is, mert a jövedéki adók emelése csak átmenetileg tudja visszafogni a fogyasztást, majd pedig a megnövelt szállítási költségek beépülnek minden termék árába, amit ismét a vevők fizetnek meg. Az adóteher áthárítása számos jogi problémát is felvet, például elmosódhat az adóalanyiság köre továbbá megkérdőjelezésre kerülhet, hogy egyes gazdasági szereplők milyen szempontok alapján kerültek kiválasztásra, miért fizetnek többet a közösbe. A leírtak fényében érdemes a magyar Ryanair ügyet megemlíteni. Annak ellenére, hogy a Magyar Kormány 2022-ben felszólította az azóta már megszüntetett légitársaságot, hogy az adót ne hárítsák át a fogyasztókra, a Ryanair írásbeli közleményében megtagadta az adóalanyiság megnevezését és az általános szerződési feltételeiben rögzítette ezt a lépést. A járatra vonatkozó adót utasonként 3900 forintban határozták meg, amit egy az egyben az utasokra hárított az írásbeli közlemény, azzal a kitételrel, hogy azok, akik nem kívánták elfogadni ezt a plusz fizetési kötelezettséget, lemondhattak foglalásukat, és ebben az esetben teljes visszatérítést kaptak. A fogyasztóvédelmi hatóság a légitársasággal szemben 300.000.000 Ft

⁶⁷⁴

[https://hu.andersen.com/hu/hirek/uj-kutatas-fejlesztesi-adokedvezmeny-a-tarsasagi-adoban/#:~:text=A%202024.%20ad%C3%B3%C3%A9rt%C5%91%20%E2%80%93%20ad%C3%B3%C3%B3%20v%C3%A1laszt%C3%A1sa%20szerint,k%C3%B6lts%C3%A9gek.%20Az%20ad%C3%B3kedvez%C3%A9ny%20m%C3%A9rt%C3%A9ke%20az%20elsz%C3%A1molhat%C3%B3%20k%C3%B6lts%C3%A9g%2010%25-a.\(2025.01.15.\)](https://hu.andersen.com/hu/hirek/uj-kutatas-fejlesztesi-adokedvezmeny-a-tarsasagi-adoban/#:~:text=A%202024.%20ad%C3%B3%C3%A9rt%C5%91%20%E2%80%93%20ad%C3%B3%C3%B3%20v%C3%A1laszt%C3%A1sa%20szerint,k%C3%B6lts%C3%A9gek.%20Az%20ad%C3%B3kedvez%C3%A9ny%20m%C3%A9rt%C3%A9ke%20az%20elsz%C3%A1molhat%C3%B3%20k%C3%B6lts%C3%A9g%2010%25-a.(2025.01.15.))

bírságot szabott ki, a bírságon kívül kötelezte, hogy a fogyasztóknak nyújtott tájékoztatásai során – különös tekintettel a jegyáremelés indokairól szóló tájékoztatásra – tartózkodjon a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlattól. A Ryanair bírósághoz fordult és az ügy megjárta a Fővárosi Törvényszéket, az Alkotmánybíróságot és a Kúriát is. A Kúria ítéletében megállapította, hogy a fogyasztóvédelmi hatóság felülvizsgálati kérelme megalapozatlan. A Kúria – az alperes ez irányú kérése ellenében – nem látott lehetőséget a tárgyban született Alkotmánybírósági végzéstől⁶⁷⁵ való eltérésre, az Alkotmánybírósággal összhangban megállapította, hogy a felperes Ryanair az adó alanya és nem pedig – ahogy a Hatóság állítja – a földi kiszolgálást végző gazdálkodó szervezet. A Kormányrendelet vonatkozó fejezetének is az a címe, hogy „A légitársaságok hozzájárulása”. Mivel a felperes (mint adóalany) az általános szerződési feltételek szerint járt el, ezért nem valósult meg a fogyasztók megtévesztése sem. A Kúria végül utalt arra, hogy eljárásának nem volt tárgya az általános szerződési feltételek azon rendelkezése jogszerűségének vizsgálata, amely alapján a légitársaság az adót az utasokra áthárította.⁶⁷⁶ A Ryanair az ügyben alkotmányjogi panasszal élt, azzal, hogy az adó sérti az arányos közteherviseléshez való jogot, de az Alkotmánybíróság megállapította, hogy nincs hatásköre az ügyben dönteni. Konklúzióként levonható, hogy a nagy sajtóvisszhangot kavart ügy ugyan a fogyasztói érdekeket érintette, de nem a fogyasztók anyagi érdekeit, mivel a plusz adót következmények nélkül beépítette a cég a repülőjegy árakba, ezzel áthárítva a közterhet az utasokra.

Magyarországon 2023-ban bevezetett Co2 kvóta adó tekintetében több érintett adóalany is kezdeményezett már bírósági eljárást a közteher Uniós joggal való ellentmondásossága miatt, annak ellenére, hogy a magyar szabályozás nem a szabadon allokált kvótákat adóztatja, hanem a teljes CO2 kibocsátást. Ezért a CO2 kvótaadó az EU klímaintézkedéseit szolgálja. A fizetésre kötelezettekben felmerült a kérdés, hogy a bevezetett karbonadó nem ellentétes-e az ETS irányelvben lefektetett fundamentális célokkal, különösen az ETS rendszer ingyenes Co2 kvóta kiosztást kimondó elvével azáltal, hogy adót vet ki a kibocsátott Co2 után. Magyarországon kívül 14 másik EU tagállam is vezette már be valamilyen közvetlen széndioxid adót.⁶⁷⁷ Több ügyben, köztük az Európai Unió Bírósága előtt folyamatban levő C-

⁶⁷⁵ 3214/2023. (V.5.) AB végzés

⁶⁷⁶ <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/kuria-tajekoztatoja-ryanair-legitarsasag-es-budapest-fovaros-kormanyhivatala-mint> (2025.03.10.)

⁶⁷⁷ https://www.iges.or.jp/en/publication_documents/pub/workingpaper/en/5983/The_Rise_of_Carbon_Taxation_in_France_Rocamora_May_2017.pdf (2025.02.21.)

519/24. számú eljárásban⁶⁷⁸ is felmerült a kvótaadó uniós joggal való összeegyeztethetlensége.

A kiinduló gondolat, hogy amennyiben az uniós szabályok ingyenesen juttatnak Co2 kvótát meghatározott vállalkozásoknak, akkor minden olyan tagállami intézkedés, amely végső soron megszünteti ezt az ingyenességet, ellentétes lehet az uniós joggal. Uniós szinten az ingyenes Co2 kvóta juttatás lényege az, hogy a veszélyeztetett ágazatok Co2 kibocsátása csökkenjen. Ezt úgy éri el az EU, hogy fokozatosan egyre kevesebb ingyenes kvótát ad az érintett iparágaknak. Ezzel hosszú távon csökken az uniós Co2 kibocsátás, rövid távon pedig nem nő a világszintű Co2 kibocsátás. A rendszer szelektív jellegű, ugyanis nem sújtja azokat a létesítményeket, amelyeknek egyáltalán nincs vagy kevesebb (az összkibocsátáshoz képest 50%-nál alacsonyabb mértékű) ingyenes kvótájuk van. Az ETS rendszer a „szennyező fizet elve”-n keresztül és az ennek alapján megalkotott szabályokkal törekszik az alacsonyabb károsanyag kibocsátás elérésére. Az Európai Számvevőszék is megerősítette⁶⁷⁹, hogy az ETS rendszer a kibocsátási egységek térítésmentes kiosztásával igyekszik csökkenteni a kibocsátás áthelyezés kockázatát.

Az EU éghajlatváltozási politikájának egyik fontos célja a kibocsátás áthelyezés kiküszöbölése. A kibocsátás áthelyezés arra utal, hogy az üvegházhatást okozó gázok globális kibocsátása megnőhet, ha az uniós éghajlat-politikákkal kapcsolatos költségek miatt a vállalkozások olyan más országokba helyezik át termelésüket, ahol az iparra nem vonatkozik hasonló éghajlat-politika (azaz az Unión kívülre). Tehát fennáll a veszélye annak, hogy bizonyos veszélyeztetett ágazatok az EU éghajlat-politikája miatt bevezetett pénzügyi terhek nyomán (ETS rendszer-beli Co2 kvóta árverési ára miatt) az EU-n kívülre vinnék a létesítményüket, növelve ezzel a világszintű kibocsátást. Ameddig ugyanis az EU-n belül működnek ezek a vállalkozások, az EU célkitűzései és szabályai alkalmazandóak rájuk, még ha bizonyos kedvezményekkel is. Azonban, ha elhagyják ezek a cégek az EU-t és olyan országban telepednek le, ahol nincsenek az EU-ban bevezetethez hasonló környezetvédelmi rendelkezések (pl. korlátozás nélkül lehet üvegházhatású gázokat kibocsátani), akkor globális szinten emelkedni fog a környezetre káros anyagok kibocsátása, ami együtt jár az uniós célkitűzések megghiúsulásával is. Az Iberdrola ügyben⁶⁸⁰ az EUB alapelvi élel jelentette ki, hogy a kibocsátási egységek 2003/87 irányelv 10. cikkében előírt térítésmentes kiosztásának

⁶⁷⁸

<https://curia.europa.eu/juris/fiche.jsf?id=C%3B519%3B24%3BRP%3B1%3BP%3B1%3BC2024%2F0519%2FP&language=en> (2025.03.11).

⁶⁷⁹ 2020. évi 18. sz. Külön jelentés, 32. szakasz

⁶⁸⁰ EUB C-566/11., C-567/11., C-580/11., C-591/11., C-620/11. és C-640/11. számú egyesített ügy

nem az a célja, hogy az érintett termelőknek támogatásokat nyújtson, hanem az, hogy mérsékelje a kibocsátási egységek piacának az Európai Unió általi azonnali és egyoldalú bevezetésével járó gazdasági hatását, elkerülve az ezen irányelv hatálya alá tartozó bizonyos termelési ágazatok versenyképességének elvesztését.

Annak ellenére, hogy az üvegházhatású gázok kibocsátásának hatásai nem korlátozódnak kizárólag az EU területére, az Európai Unió intézkedéseket csak a saját területén tud foganatosítani. Ezért az uniós kibocsátásokkal kapcsolatban tud rendelkezéseket hozni. Tehát az uniós környezetet védő közösségi intézkedések egyben a globális kibocsátás elleni intézkedésként is felfoghatóak. Megjegyezve, hogy a káros környezeti hatások mellett a gazdasági érdeke is az az EU-nak, hogy ezek a vállalkozások ne hagyják el a Közösség területét.

Felmerülhet az a jogi probléma, hogy a magyar szén-dioxid adó beavatkozik az EU ETS irányelv keretein belül a teljesen harmonizált ingyenes allokációs szabályokba és azok céljaiba, amelyek a szén-dioxid szivárgás megelőzésére és a verseny torzulásának elkerülésére irányulnak. Az adó mértéke csökkenti azt a gazdasági előnyt, amelyet az EU intézményei az üzemeltető számára megállapítottak. A Co2 kvóták egyik meghatározó célja a diszkrimináció csökkentése. Hiába ugyanis az ingyenes kvóta, ha annak felhasználásával azonnal egy adóteher jelentkezik, melynek költségét a gazdálkodónak át kell hárítania a termék árában megjelenítve. A Co2 egységek kibocsátási költség megjelenésével az ETS rendszerben egy olyan tényező jelenik meg, amely hátrányosan befolyásolja a vállalatok versenyképességét. Pontosan ezt a helyzetet kívánta az uniós jogalkotó elkerülni, amikor ingyenes kvótákat rendszeresített, és pontosan ezen uniós törekvést veszélyezteteti a hazai kvótaadó. Ha pedig a gazdálkodó nem építi be az áraiba ezt a plusz adóterhet, akkor olyan többlet veszteséget termel, ami a működését veszélyeztetheti.

Előfordulhat tehát, hogy a Kormányrendelet szabályozása sérti az uniós jog közvetlen hatállyal rendelkező jogforrásait, az uniós kibocsátásáthelyezés alapelvét, ezek eredményeképpen pedig sérül a belső piac egységének elve. A Magyarországon bevezetett Co2 kvóta adó ellentétes lehet az üvegházhatású gázok kibocsátásának költséghatékony és gazdaságilag eredményes csökkentésének ösztönzése érdekében létrehozott ETS rendszer működési elvével. A szabályozás sértheti továbbá az EUMSZ 28. cikk szerinti áruk szabad mozgásának az alapelvét, mivel az ingyenes Co2 kvótára, mint kvázi árura, illetve annak felhasználására fizetési kötelezettséget telepít. Az adó ellentétes lehet továbbá az EUMSZ 49. és 54. cikkek szerinti letelepedés szabadságával és az EUMSZ 63. cikk szerinti tőke szabad

áramlásával, mivel az adóalanyokat veszteséges működésre kényszeríti. Összességében a magyar intézkedés uniós joggal való összeegyeztethetősége megkérdőjelezhető.

A hatékonysággal kapcsolatos vizsgálatoknál maradva, kérdés, hogy a kitűzött környezetvédelmi célok elérésére az egyes ökoadóak mennyire alkalmasak. Fel kell ismernie a jogalkotóknak, hogy az ökoadóak különböző típusaihoz eltérő mértékben tud alkalmazkodni a piac, mivel eredményességüket elsősorban a fogyasztói kereslet rugalmassága határozza meg, tehát az, hogy milyen formában és mértékben képesek reagálni a termelők és a fogyasztók ezen közterhek kivetésére.⁶⁸¹ A folyamat vizsgálatakor a rugalmasság a kulcsszó, mivel sok ökoadó a fogyasztás csökkentésén, tehát a vevők keresletén keresztül kívánja befolyásolni a gazdasági szereplőket, így például a szén-dioxid adóknál, a vízfogyasztást terhelő adóknál és az üzemanyagok adójánál.

Alapelvként megfogalmazható, hogy az emberi közösségeknek az életformájuk fenntartásához szükséges alapvető termékeknél az üzemanyagok, ivóvíz, levegő, fűtőanyagok, élelmiszerek esetében a fogyasztói kereslet meglehetősen rugalmatlanul alakul. A benzin és gázolaj esetében a vevők alig fogják vissza a fogyasztást, ha azok megdrágulnak, de hosszabb távon, elméletileg, csökkenhet a fogyasztás. Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a legtöbb nemzetállami piacon a rugalmas kereslet csak az olyan, nem létfontosságú termékeknél jelenik meg, mint a chipsek, szeszes italok, cigaretta, luxus termékek, festékek, ruházat. Ezt a feltételezést igazolták Cambridge-i kutatók, akik bebizonyították, hogy a cukros üdítők adójának angliai bevezetését követően, jelentősen visszaesett az ilyen termékek fogyasztása az általános iskolások körében. Azt is megállapították, hogy ezzel az egyetlen adózási lépéssel a bevezetést követő évben már 8%-al csökkent a hatodikos lányok elhízása, tehát 5294 kevesebb elhízott gyereket mértek fel. A szegényebb régiókban még nagyobb, több mint 9%-os volt a fogyasztás csökkenés, mert ott általában több ilyen terméket vásárolnak. A kutatók szerint tehát sikeres volt ez az adó.⁶⁸² Ezzel teljesen ellentétes tapasztalatokról számolt be egy magyar kutatás a chips adó magyarországi kudarcát elemezve. Magyarország 2011-ben az egészséges életmód támogatása érdekében, de elsősorban költségvetési érdekből, bevezette az egészségtelen élelmiszerekre a népegészségügyi termékadót, hogy csökkentse az egészségre káros termékek, csokoládék, kekszek, cukrozott üdítők és a sós ropogtatni valók fogyasztását. Az adóból származó többletbevételt az egészségügyre kívánták fordítani. A

⁶⁸¹ Bögöthy Zoltán – Hausmann Róbert: Új, zöld és fenntartható adórendszer. In: Baksay Gergely – Matolcsy György – Virág Barnabás (szerk.): Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért. MNB, Budapest 2022. 549. o.

⁶⁸² Nina T. Rogers - Steven Cummins - Hannah Forde - Catrin P. Jones - Oliver Mytton - Harry Rutter - Stephen J. Sharp - Dolly Theis - Martin White - Jean Adams: Associations between trajectories of obesity prevalence in English primary school children and the UK soft drinks industry levy: An interrupted time series analysis of surveillance data. PLOS Medicine, 2023.

bevezetést követő nyolcadik évben a Corvinus egyetem kutatói 2000 háztartásban vizsgálták az új közteher fogyasztásra gyakorolt hatásait. Arra jutottak, hogy az adó bevezetését követő években a magyarok a káros termékekből még többet fogyasztottak, mint korábban és ezen a területen, arányaiban, még az uniós átlag fogyasztást is meghaladták. Az adóköteles termékek aránya a napi fogyasztási cikkeiken belül a 2010-es 5,9%-ról 2018-ra 7,4%-ra nőtt. Azt is feltárták, hogy a fogyasztás az adó bevezetése után, néhány hónapra visszaesett ugyan, de évekkel később újra erőteljes növekedésnek indult. Valószínűleg az történt, hogy a lakosság megszokta az új árszintet és onnantól kezdve az adónak már nem volt fogyasztást visszatartó hatása. Egészségvédelmi szempontból ennél az adónál az okozott gondot, hogy keveredtek az adópolitika teljesen ellentétes céljai, az Egészségbiztosítási Alap feltöltése és az egészséges fogyasztás támogatása. Ugyan az Alapba valóban befolyt évente 80-90 milliárd forint, de a kívánatos az lett volna a népegészség szempontjából, ha a termékek fogyasztása és az adóbevételek összege csökken az adó árfelhajtó hatására. Itt az ellentétes várakozások kioltották, illetve jelentős mértékben csökkentették a várható környezeti és életmódbeli előnyöket.⁶⁸³ Ebben az esetben a káros termékek iránti kereslet a dohánytermékekhez és a szeszes italokhoz hasonlóan, csak rövid ideig volt rugalmas, de valójában függőségként működve, a rugalmatlanságra említhető példaként.

Hasonló tapasztalatokról számolt be Yannick Oswald kutató és csapata, akik 88 országban vizsgálták a luxustermékekre kivetett karbonadó hatásait. Megállapították, hogy a kutatócsoport által javasolt magas luxus adók a nagy teljesítményű autókra, repülőkre, repülő utakra hatásos lenne, míg az alapvető emberi szükségletekre, lakhatásra, főzésre, egészségügyre kivetett karbonadókat csökkenteni kellene. A kutatók abból indultak ki, hogy a gazdagok kereslete kevésbé rugalmasan reagál az adóemelésekre, tehát az elsősorban a magas jövedelműek által vásárolt nem létszükségleti termékek keresletét nevezhetjük rugalmatlannak. Ezeknél az árucikkeknél a zöld adók nem képesek érdemben befolyásolni a fogyasztást, ezért a használatukkal a környezetvédelem kis mértékben, míg a költségvetés bevételi oldala jól járhat.⁶⁸⁴

A zöld adók alkalmazásának gátját képezheti a multinacionális vállalatok hatékony érdekképviselése és eredményes jogi fellépése. E mögött ott áll a már az ókorban is ismert adóztatási alapelv, hogy csak a régi adó a jó adó, ezért minden újonnan kivetett adót annak az

⁶⁸³ Zombor Berezhvai - József Vitrai - Gergely Tóth - Zoltán Brys - Márta Bakacs - Tamás Joó: Long-term impact of unhealthy food tax on consumption and the drivers behind: A longitudinal study in Hungary. *Health Policy* Volume 146, 2024. 105098

⁶⁸⁴ Yannick Oswald - Joel Millward-Hopkins - Julia K. Steinberger - Anne Owen - Diana Ivanova: Luxury-focused carbon taxation improves fairness of climate policy. *One Earth*, Volume 6, Issue 7. 2023. 884-898. o.

új tehernek a viselői, jogellenesnek tartanak. Ezt az érzésüket erősíti, hogy a jogalkotók a környezetvédelmi adókat gyakran nevezik extra- vagy különadóknak, ezzel is jelezve azok átmeneti, szükségszerű és nem rendszeres jellegét. Ezt a jogalkotói bizonytalanságot az intézkedéssel negatívan érintett és hatalmas vagyon felett diszponáló nagyvállalatok kihasználják és jogi lépésekkel késleltetik a környezetvédelmi adók, díjak, járulékok bevezetését. Kiemelt jelentőségű pert indított az Európai Unió ellen a világ egyik legnagyobb olaj és gázipari cége, az Exxonmobil, annak érdekében, hogy megakadályozza az EU által rá kivetett éves nyereségét 33%-os elvonással terhelő extraprofitadó hatályba lépését.⁶⁸⁵ Az adót az energiaválságon nagyot profitáló cégekre vetették volna ki, hogy a bevételével támogassák a nehéz helyzetbe került kis cégekre és háztartásokra. Az amerikai cég nem az adó mértékét, hanem az EU adókivetési jogát támadta meg a bíróság előtt és ezzel kétségbe vonta bármilyen közteher megállapítási jogosultságát, ami érinti a környezetvédelmi adókat is. Hasonló adókat Magyarország is kivetett 2022-ben az extraprofit adó rendeletben. A környezetvédelmi megfontolások mellett ezen fizetési kötelezettségek egy részének célja a nehezebb gazdasági helyzetben kiemelkedő nyereséget elérő cégek megadóztatása révén a költségvetési bevételek gyarapítása volt. Gondot okozhat, hogy a fogyasztók és a cégek a számos másik hasonló nevű, az adóalanyok által már fizetett környezetvédelmi adók és az új terhek között nem tudnak különbséget tenni, ezáltal a zöld adókkal szembeni jogkövetésük csökken. A magyar társasági adótörvény alapelveként rögzíti az adókedvezmény, adómentesség felhasználása tekintetében, hogy *"Az adókötelezettséget, az adót befolyásoló, annak csökkenését eredményező szabály, adóelőny (adómentesség, adókedvezmény) annyiban alkalmazható, érvényesíthető, amennyiben az annak alapjául szolgáló jogügylet (jogügyletek sorozata) megvalósítja a szabály, az adóelőny célját és tartalmát tekintve valós gazdasági, kereskedelmi okok alapozzák meg. [...]"*⁶⁸⁶ Ezzel a szabályozással ellentétesen hatnak a korábban tárgyalt vállalati gyakorlatok, amelyek keretében az adott gazdasági társaság a greenwashing technikáját alkalmazva csak látszólag segítik a környezetvédelmet. Úgy gondolom a fenntarthatóság és környezetvédelem fogalomkörének az adójogszabályok szövegében is nagyobb teret kellene biztosítani a hatékonyabb jogkövetés érdekében. Maga az adókedvezmény célja kiüresedhet a félrevezető, zöldremeső vállalati gyakorlatok alkalmazása során.

A környezetvédelmi adókkal kapcsolatos fontos kérdés a társadalmi elfogadottságuk, mivel az önkéntes jogkövetés segítheti a jogszabályok céljának elérését, de a közösségek

⁶⁸⁵ <https://impakter.com/exxonmobil-sues-eu-over-unprecedented-windfall-tax/> (2025.02.02.)

⁶⁸⁶ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról 1. § (2) - (3)

támogatásának megnyerése számos problémát felvet. A zöld adók hatékonyságát meghatározza a médiában gyakran megjelenő, a közösségek véleményét formáló vezető politikusok, szakértők, média szereplők álláspontja. Érdekes példa erre az Egyesült Államok fenntarthatósági politikájának ellentmondásossága, ami elnöki ciklusonként változik. Hol kilépnek, hol visszalépnek a Párizsi Klímaegyezménybe. Az USA-ban néhány vezető republikánus politikus nem támogatja a zöld elveket, de támogatja a kőolaj kitermelését Alaszkában és a mexikói öbölben és engedélyezik a repesztéses földgáz kitermelést és tagadják a klímaváltozás folyamatát. Talán ezeknek a véleményeknek a hatására történhetett meg, hogy az emberek nem támogatták a szén-dioxid terheléses adókat és Washington államban 2016-ban és 2018-ban is elutasították a szén-dioxid adók emelését, míg 2018-ban Franciaországban kényszerítették rá a kormányt, hogy mondjon le ennek az adónak az emeléséről.⁶⁸⁷

Az is gyakran előfordul, hogy a kormányok úgy próbálják növelni a zöld adók társadalmi támogatottságát, hogy a befolyó bevételek egy részét a polgárok szimpátiáját megnyerő intézkedésekre fordítják és ennek eredményeként kevesebb forrás marad a környezetvédelmi célok megvalósítására. Ilyen rossz megoldásnak tekinthető, ha a kormányok az üzemanyagok árába épített adóbevételekkel próbálnak meg egyszerre környezetvédelmi és szociális célokat megvalósítani. Minden földrészen találunk arra példát, amikor a tagállamok a szén-dioxid vagy az energiaadók, illetve a jövedéki adók bevételeit politikai és jóléti intézkedésre fordították. Kanadában 2020-ban vezették be a szén-dioxid adót, ami azonnal megnövelte az üzemanyagok árát. A kialakult társadalmi tiltakozások hatására a kormány az új adóbevétel jelentős részét a hátrányos vagyoni helyzetű családoknak és a kkv szektor szereplőinek, illetve az őslakosoknak adta vissza, a környezetvédelmi beruházások helyett. Svájcban és Ausztriában alkalmazták ezt a módszert, amikor szén-dioxid adót vezettek be és a forgalmazók azt áthárították a fogyasztókra. Svájcban 2008-ban vették ki a szén-dioxid adót, majd annak mértékét folyamatosan emelték, de igyekeztek a lakosságot kompenzálni.⁶⁸⁸ Hasonló segítséget kaptak az osztrák polgárok 2022-ben, amikor a felnőtt lakosok 500 euró egyszeri kompenzációt kaptak, míg a 18 év alattiak 250 eurót a jövedéki adó emelése miatt. A rendelet a szegények családoknak többlet támogatást adott, és így változtatta szociális kérdéssé az ökoadó. Ghánában 2005-ig a kormány az üzemanyagok fogyasztását támogatta és amikor azt megszüntették, a megemelt energiaadók bevételeinek terhére szociális támogatásokat vezettek be, eltörölték az iskolai tandíjakat és a tömegközlekedés jegyárait

⁶⁸⁷ Drews-Van Bergh: What explains public support for climate policies? *Climate Policy*, 16, 2016. 855-856. o.

⁶⁸⁸ Levegő Munkacsoport Valódi megoldás az üzemanyagár csökkentése helyett 2022. 09.19. címlap.blog.hu

maximalizálták és még a minimálbért is növelték. Ugyanez játszódott le Indonéziában, ahol a GDP 2-2,8 százalékát osztották ki 2008-ig benzin támogatásra. Amikor ezt megszüntették és átlagos mértékű jövedéki adókat vezettek be növelték a szociális támogatásokat, amelyből a közoktatás színvonalát javították és a kkv szektort támogatták. Látható, hogy az említett kormányzati intézkedések szociális kérdéssé alakították az energiaadókat és ezáltal a környezetvédelmi célokról elterelték a lakosság figyelmét és végső soron a befolyt többletbevételt sem környezetvédelmi feladatokra használták fel. Valójában költségvetési, a környezetvédelmi és a szociális szempontok összemosása történt, ami azért káros, mert a kutatások szerint a költségvetési bevételek növelését célzó adók társadalmi elutasíthatósága jóval meghaladja a környezeti adókét, tehát az emberek sokkal könnyebben azonosulnak természetvédelmi célkitűzésekkel, mint az állami bevételek növelésének igényével. Ugyanakkor a megterhelt termékek alacsony helyettesíthetősége kiszolgáltatottá teszi a polgárokat a költségvetés-növelő adókkal szemben, akiknek így közvetlen életszínvonalbeli visszaesést kell elszenvedniük.

A környezetvédelmi adók sok esetben jelentősen beavatkoznak a lakosság és a gazdálkodók életébe. Konkrét cselekvést írhatnak elő, mint a szelektív hulladék gyűjtése, az italos palackok visszaváltása, a csapadékvíz elvezetése, vagy kategorikusan megtilthatnak bizonyos tevékenységeket, mint az avar égetését vagy a gáztűzhelyek használatát, illetve nagy költségű beruházási kötelezettségeket írhatnak elő bárki számára, mint a belső égésű gépjárművek cseréje, az épületek szigetelése, a keletkezett lakossági szennyvíz tisztítása. Ezek miatt a többlet terhek miatt a kirótt feladatok elvégzését és a zöld adók társadalmi támogatását a politika akkor várhatja el, ha kialakítja az önkéntes jogkövetés állapotát és a környezet megóvását a személyek belső igényévé teszi azt az oktatással és a hiteles tájékoztatással. Ezt a követő magatartást kizárólag a megbízható, kiszámítható és hiteles kormányzati zöld politika és szakértői háttér alapozhatja meg. Ilyen eszköz lehet a „minősített termék címkézés” rendszere, ami növelheti a zöld adók hatását, mivel az egyes termékek jellemzőiről megfelelően tájékoztatja a fogyasztókat, ezért jól bemutatott termékek árrugalmassága megnő.⁶⁸⁹ A közbizalom növelése érdekében a kormányoknak támogatniuk kellene a független és átláthatóan működő és elfogulatlan szakmai fórumok, adatbázisok, kutatóintézetek és jogalkotás működését. Nagyon rossz hatással van a zöld adók alkalmazásának hatékonyságára, ha megbízhatónak mondott intézetek és kutatók, esetleg maguk a jogalkotók gyakran változtatják meg a bolygó védelmével kapcsolatos véleményüket

⁶⁸⁹ Tanyi Anita: A környezetvédelmi adók gazdaságtana. Levegő Munkacsoport 2007. Március <https://www.levego.hu/sites/default/files/kapcsolodo/oecd0704.pdf> (2024.10.15.)

és megtiltják azt, amit tegnap még szabad volt megtenni, és engedélyezik azt, amit korábban betiltottak.

Az elektromos autókra adott állami támogatások hatékonyságát beárnyékolja, hogy végtelenül megosztó vélemények olvashatók az elektromos autók és az akkumulátoraik környezeti hatásáról. Sok szakértő szerint, éppen ezért kifejezetten károsak a környezetre az ilyen beruházásokhoz adott állami, illetve a helyi önkormányzat által biztosított helyi adókedvezmények. Piaci zavarokat okoz az elektromos autózásra átállás és érdemes átgondolni az állami támogatási programokat. Magyarországon az akkumulátorgyárak építésének, azok állami támogatásokkal és adókedvezményekkel történő támogatásának kérdésköre is vitatott. Figyelemmel az Európai Unió célkitűzéseire, mi szerint klímasemleges akar lenni, és 2035-től csak zero kibocsátású járműveket enged üzembe helyezni Európában.⁶⁹⁰ Ettől még fontosabb, hogy a jelentős gépjárműgyártó konszernnek is eldöntötték, hogy jövőbeni beruházásaikat nem a belső égésű motorba, hanem az elektromobilitásba fektetik. A modern akkuipar a világ egyik leggyorsabban növekvő gazdasági szektora. Az előrejelzések azt mutatják, hogy a következő öt-hat évben hét-nyolcszorosára nő a piac mérete globálisan. Magyarország globális akkumulátor nagyhatalommá igyekszik válni, aminek keretében olyan világcégeket, mint a kínai CATL vagy a koreai Samsung SDI több száz millió állami támogatással, infrastruktúra biztosításával, társasági adókedvezmények nyújtásával csábít az országba. Ezek a beruházások megosztják a közvéleményt és vitát generálnak azzal összefüggésben, hogy a gyárak létesítésével környezetrombolást végzünk, viszont hosszú távon pedig teszünk a kibocsátás csökkentés és az alternatív energiafelhasználás érdekében. Az ellenzők táborában szerint Magyarországon az akkumulátorgyártás nem zöld, nem is lehet zöld. Ha megnézzük a gyárakat, ezek földgáztüzelésű kazánokkal működnek. Ez megnöveli a földgázhasználatot, a földgázimportot, plusz azért, hogy a hatalmas mennyiségű energiát kielégítsük, ami ezeknek a gyáraknak kell, építünk földgáztüzelésű erőműveket, ami megdobja mintegy harminc százalékkal a földgázimportot. Nincs olyan földrajzi adottsága a kiválasztott területeknek, hogy megújuló energiaforrásból működtessék a gyárakat, mint Kínában, ahol nagy folyók találkozásánál létesítették őket, így a vízenergia adott. A környezethasználati engedélyek kiadása, valamint a vízellátás-biztonsága egyaránt problémás kérdésekként merültek fel.

Miközben évekig vállalati adókedvezménnyel támogatták ezt az átállást, napjainkra az Európai Unió vezetői felismerték, hogy a modern kínai elektromos autók beáramlása miatt

⁶⁹⁰ Guillaume Ragonnaud: Powering the EU's future: Strengthening the battery industry. EPRS | European Parliamentary Research Service. PE 767.214 – January 2025

csökken a foglalkoztatás Európában és a nyugati nagy autógyártók kiszorulnak a saját piacaikról. Éppen ezért a korábban a kormányzat által is támogatott termékek ellen, Joe Biden az amerikai autóipar védelmében, újabb támogatási programot hirdetett, illetve az Európai Unióval együtt büntető vámokat vetettek ki a kínai import autókra. Ezzel egy olyan vámháború kezdődött, ami a fogyasztás és az állami bevételek visszaesésével járhat.

Ezzel összefüggésben a jogkövetést nehezíti a zöld mozgalmat körülvevő információs zűrzavar, a hivatalos adatok, statisztikák hitelességének a kérdése, mert jelenleg kevés olyan elismert szervezet működik, amelynek döntéseiben és véleményében mindenki megbízhat. A greenwashing jelensége nem csak vállalati szinten jelent problémát, hanem nemzetközi szervezetek, államok is igyekeznek magukat “zöld színben” feltüntetni a befektetők vonzása érdekében. A környezetvédő és fogyasztóvédelmi szervezet a nemzeti tag szervezeteivel együttműködve 2022 és 2024 között több mint 300 mérést végzett el Közép-és Kelet Európában, és megállapították, hogy a méréseik lényegesen magasabb nitrogén-dioxid szennyezettségi szintet mutattak, mint a hivatalos mérőállomások. Ez a tagországi gyakorlat sérti az uniós jogot és elrejtí a szennyezés valódi mértékét. A szervezet azt követeli az EU-tól, hogy hivatalosan akkreditálják a mérőállomásokat és ellenőrizzék a működésüket. A helyzet súlyos, mert Európában évente 142.000 ember hal meg idő előtt a nitrogén-dioxid kitettség miatt.⁶⁹¹ Ezek az anomáliák megkérdőjelezzik az energiaadók kivetésének hatékonyságát, hiszen kétségbe vonják a követő vizsgálatok eredményeit és hasznosságát.

Az is problémát jelenthet a jogkövetésben, hogy a nemzetek igazságtalan arányban viselik az éghajlatváltozásért rájuk rótt terheket. Így például India terhei négyszer nagyobbak, mint az abban közrejátszott felelőssége. Mivel azonban az államok önmagukban nem viselnek terheket, ezért az igazságtalan költség elosztást végső soron a lakosság fizeti meg. A kisebb és szegényebb országok környezetvédelmi lépéseit a hatalmas vagyonú és befolyásos nemzetközi cégek tudatosan kihasználják vagy ellehetetlenítik. A fosszilis tüzelőanyagokat használó vállalatok dollármilliárdokat követelnek azon országoktól, melyek a helyben hatályos környezetvédelmi szabályozásra hivatkozva „diszkriminálják” a nagy kibocsátású gazdasági szereplőket.

VIII Összegzés

A dolgozatban bemutattam, hogy az adózás és a pénzügyi kultúra milyen kölcsönhatásban van egymással és az adózás fogalma miként illeszkedik a pénzügyi tudatosság témakörébe.

⁶⁹¹ <https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/air-pollution/air-pollution-country-fact-sheets-2024/quick-country-facts> (2025.02.23.)

Erre az alaptételre alapozva vizsgáltam meg, hogy a környezetről való gondoskodás kérdésköre, hogyan kapcsolható az adózáshoz és a pénzügyi kultúrához. Véleményem szerint a történeti kitekintés megmutatta, hogy már az ókorban léteztek olyan közösségek, akik a környezetükkel tudatosan éltek együtt, mert fennmaradásukat hosszútávon csak az biztosíthatta, ha a természeti erőforrásokat óvják és megfelelő módon aknázzák ki. Ezzel szemben egyes közösségek nem ismerték fel a természetre gyakorolt káros magatartásaik és a negatív környezeti hatások közti ok-okozati összefüggéseket, melynek köszönhetően – szélsőséges esetben – a civilizációjuk élettere leszűkült és nem volt fenntartható a működésük. Az ember létezése óta szennyezi a környezetét, azonban a gyarmatosítással elkezdődő globalizálód világ kialakulásáig, valamint az ipari forradalmakig a környezetre káros tevékenységek viszonylag zárt rendszerekben fejtették ki hatásukat. A modern kor technológiai vívmányai és a népesség növekedése kiterjesztette a környezetszennyezést és annak fokozatosan növekvő és érezhető hatásait a globális szintre.

Ezzel párhuzamosan, de jóval lassabb ütemben az emberiség elkezdett tudatára ébredni a tevékenysége káros hatásainak. Azonosított a károkozó magatartása és a kár között összefüggéseket, meghatározta a környezeti kár fogalmát. Először csak lokális – városi – szinten alkotott kötelező erejű szabályokat a károkozó magatartások csökkentésére. Tevékenysége következményeit korlátok között volt képes felmérni, hiszen nem álltak a rendelkezésére korunk mérőeszközei, melyekkel a jövőben várható hatásokat is jó százalékkal tudjuk előrejelezni. A történelem jelentős részében éppen ezért, nem a probléma gyökerét szüntettük meg, hanem csak felületi kezelést tudtunk biztosítani és azt is lokális keretek közt. Kutatásaim során arra jutottam, hogy az újkori európai fakitermelés következtében fellépő nyersanyaghiány volt talán az első olyan energiakrízis, ami egymástól függetlenül több országban is problémákat okozott. Ekkor került megfogalmazásra a fenntarthatóság gondolata is, amely idővel sokat változott, bővült.

Habár az adózás az erőforrások elosztásának hatékony eszköze, viszonylag későn ébredtünk rá, hogy bizonyos környezetszennyező magatartások eredményét, ha adóteherrel sújtjuk, akkor orientálhatjuk az adóalanyokat alternatív, környezetbarátabb megoldások alkalmazására, vagy végső esetben a tevékenységgel való felhagyásra. A történelem során találunk környezetszennyező magatartásokat sújtó adókat, de alkalmazásul célja elsősorban nem a természet védelme, mind inkább a költségvetési bevételek gyarapítása volt. A klasszikus környezetvédelmi adók csak a XX. században jelentek meg, ennek a folyamatnak az élharcosai az ökoadóreformot már a 90-es években végrehajtó skandináv államok voltak. Úgy gondolom a fenntarthatóság fejlődés premodern gondolata és az adózás egyaránt szerves

fejlődésen ment keresztül az évezredek során és állandó kölcsönhatásban voltak egymással, azonban erre a felismerésre csak XX. század végére XXI. század elejére jutottunk. A környezetvédelmi adók késői bevezetését is ez indokolja, valamint a globális környezetvédelem előretörése az 1970-es évektől kezdődően. Ugyanis az emberiség csak a XX. században kezdte el realizálni a klímakatasztrófa közelgő fenyegetését.

A globalizáció komplex hatással van az adózásra. Egyrészt az adórendszerek egymáshoz közeledését figyelhetjük meg, ez azt jelenti, hogy az országok azonos adójogi megoldásokat alkalmaznak, igyekeznek harmonizálni közteher elvonási módszereiket, és ez a tendencia figyelhető meg a környezetvédelmi adóknál is. Meglátásom szerint a bemutatott ökoadó valóban megfelelnek ennek az előzetes megállapításnak. Az országok egymásról másolják ezeket a közterheket. A globalizáció másik hatása, hogy az államok adószuverenitása egyre csökken, a politikai és gazdasági nyomás erősebb, különösen a multinacionális vállalatok és a nagytőke nyomása fokozódik. Az adott térség gazdasági, politika, szociális, vagy kulturális szempontjaira koncentráló lokális megoldások megszűnnek, csorbul az önálló pénzügyi kultúra értéke, amelyet a multinacionális vállalatok, egész világot behálózó lobbija alakít és ez hatással van – többek között – a környezetvédelmi törekvésekre, a környezetvédelmi adók hatékonyságára, a jogkövetés szintjére. Az adózás és a pénzügyi kultúra kiszolgáltatását figyelhetjük meg a tőkének és a politikának, ezzel párhuzamban minél inkább bekerül a környezeti politika a kormányzati politika homlokterébe, annál inkább érvényesülnek benne is a kormányzást magát meghatározó érdekeviszonyok. A környezetvédelmi adók sikerét nehezíthetik az imént említett problémák. A közös globális éghajlatváltozási kihívások mellett az országok eltérő gazdasági, kulturális és földrajzi adottságai különböző, lokális környezeti problémákat eredményeznek, melyekre viszont nem feltétlenül hatékony a mindeki által bevett megoldásokat alkalmazni. Az ökoadó egy bizonyos körének országspecifikusnak kell lennie ahhoz, hogy a kívánt hatást elérjék. A nemzetközi szervezetek által kidolgozott fenntarthatósági normák hatékonyságát erőteljesen növelné, ha az országok környezetvédelmi programjának kidolgozásakor az adott társadalom jogkövetési, kulturális és pénzügyi helyzetére reagáló, szegmentált és kötelező szabályokat alkalmaznának a puha jogi normák és ajánlások helyett. Megjegyezve, hogy magas szintű pénzügyi kultúrával és adójogkövetési hajlandósággal rendelkező, környezetvédelemben is transzparensen példát mutató országok, mint Norvégia, vagy Finnország esetében a soft law előírások is hatékonyabban érvényesülhetnek.

A szakértők közül egyre többen helyezkednek arra az álláspontra, hogy a jelenlegi - az Arthur Pigout által kimunkált szennyező fizet elven alapuló - hatályban levő gazdasági,

pénzügyi jogi ösztönzőknek nem sikerült szignifikáns változást elérniük a környezetvédelem iránt tett erőfeszítésekben, a körforgásos gazdaság előmozdításában, a fenntarthatósági célkitűzések megvalósításában. Vizsgálódásaim során megállapítottam, hogy jelenleg is számos olyan ökoadó van hatályban, amely a körforgásos tevékenységeket sújtja adóteherrel. Másrészt az ipari, technológia fejlődésnek köszönhetően újfajta szennyezési típusok jelentek meg időközben, amelyekre még nem, vagy nem kellő mértékben reagált a jogalkotó, ennél fogva viszonylag kevés olyan adótípussal találkozunk, amely adótárgyukat tekintve ezen új szennyező magatartásokat veszik célba. A jelenlegi adórendszer hátrányosan érint számos körforgásos tevékenységeket (pl. javítási, karbantartási, újrafelhasználási, újrahasznosítási és kármentesítési szolgáltatások), szemben a lineáris gazdaság erőforrás-igényes tevékenységeivel vagy a (robotizált) új termékek gyártásával. A környezetpolitikai célok elérése érdekében szükséges lehet akár az egész adórendszer megreformálása, ugyanakkor önmagában az adójogszabályok, vagy az egész adórendszer átalakítása sem fogja eredményezni a fenntarthatósági célok megvalósítását, mert nem elegendő csupán a jogi előírások megváltoztatása.

A lakosság pénzügyi kultúrájának, tehát a köztudatba beépült etikai elveknek is fel kell fognia a környeztkárosítás hatásait és azt, hogy az adózás miként járulhat hozzá a fenntartható fejlődéshez. Ehhez szükséges közérthető célok megfogalmazása és a polgárok felé történő továbbítása. A pénzügyi kultúrát és az adózási kultúrát is akkor lehetséges fejleszteni, ha átlátható és közérthető módon határozzuk meg a társadalom felé az elvárásokat, továbbá ennek megfelelően cselekszenek a választott, vagy gazdasági helyzetükből adódó döntéshozók. Fontos látnunk továbbá, hogy a környezetvédelem nem 4-8 éves periódusonként változó politika, hanem egy hosszútávú, felépített és következetes kezdeményezés kell, hogy legyen. A szabályozási környezet kialakítása során ezt messzemenően figyelembe kell vennünk.

Felhasznált irodalom

Jonathan R. Wood - Matthew Ponting - Kevin Butcher: Crisis? What crisis? Recycling of silver for Roman Republican coinage. *Archaeological and Anthropological Sciences*, Volume 15, article number 147, 2023.

Harris H. Rackham: *Natural history by Pliny, the Elder*. W. Heinemann, London 1938.

Henri Pirenne: *A középkori gazdaság és társadalom története*. Budapest, 1983.

Richard C. Hoffmann: *An Environmental History of Medieval Europe*. Cambridge, Cambridge

William H. Te Brake: Air Pollution and Fuel Crises in Preindustrial London, 1250-1650. *Technology and Culture*, Vol. 16, No. 3, 1975. 337-359. o.

Csóke Pál: *A magyar erdőgazdálkodás története*. Akadémiai kiadó, Budapest, 1980.

Dolly Jørgensen: The medieval sense of smell, stench, and sanitation. In. Ulrike Krامل - Robert Beck - Emmanuelle Retaillaud-Bajac (eds.): *Les cinq sens de la ville du Moyen Âge à nos jours*. Tours, Presses Universitaires François-Rabelais, 2013. 301-313. o.

Lisa Lucero: The Collapse of the Classic Maya: A Case for the Role of Water Control. *American Anthropologist*. 104. 2008.

Jacobus A. Du Pisani: Sustainable development – historical roots of the concept. *Environmental Sciences*, 3:2, 2006.

Donald Worster: *Nature's economy: a history of ecological ideas*. New York: Cambridge University Press, 1985.

Fernand Braudel: *La Méditerranée et la Monde Méditerranéen à L'Epoque de Philippe II*. Paris, Armand Colin. 1949.

Earl Hamilton: *American Treasure and the Price Revolution in Spain, 1501-1650*. Cambridge, Mass. Harvard University Press. 1934.

Journal of Don Francisco Saavedra de Sangronis (1780-1783) in Saavedra ed Francisco Morales Padrón. Gainesville, University of Florida Press, 1989.

Peter Bakewell: *A History of Latin America*. Malden, MA: Blackwell Publishers, 1997.

Niall Ferguson: *A pénz felemelkedése*. Scolar Kiadó, Magyarország, 2010.

Ulrich Grober: Deep roots: A conceptual history of sustainable development' (Nachhaltigkeit). Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), 2007.

John Evelyn: *Sylva or a Discourse of Forest-Trees and the Propagation of Timber in His Majesty's Dominions*. Dedication, London 1664.

Stephen Dowell: History of Taxation and Taxes in England from the Earliest Times to the Year 1885. Longmans, Green and Co., London, 1888.

William A. Duerr: The Role of Faith in Forest Resource Management. in: Social Science in Forestry. A Book of Reading, Philadelphia: W. B. Saunders, 1975.

Hans Carl von Carlowitz: Sylvicultura oeconomica – Anweisung zur wilden. Baumzucht, Leipzig, 1713.

Jacobus A. Du Pisani: Sustainable development – historical roots of the concept. Environmental Sciences, 3:2, 2006.

Faragó Tibor: A globális éghajlatváltozás veszélye és a nemzetközi együttműködés Külügyi Szemle, VI/1, 2007. 79-94. o.

Raymond Smith: Sea-Coal for London: History of the Coal Factors in the London Market. Longmans, London, 1961.

Stephen Dowell: History of Taxation and Taxes in England from the Earliest Times to the Year 1885. Longmans, Green and Co., London, 1888. 397-400. o.

Majtényi Balázs: A környezet nemzetközi jogi védelme. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2012.

Boros Balázs Sándor: A Nemzetközi Bíróság Statútuma 38. cikkének újragondolása, avagy a soft law lehetséges helye a nemzetközi jog jogforrási rendszerében. Jog Állam Politika, 2009/1. I. évf.

Arnold Tammes: Soft Law. In: T.M.C. Asser Instituut (eds.): Essays on International & Comparative Law. Springer, Dordrecht. 1983.

Tahyné Kovács Ágnes: A "soft law" szerepéről egy környezetjogi szabályozási terület példáján keresztül. Iustum Aequum Salutare 2018/4., 43-54. o.

UN Economic and Social Council: Report of the Secretary-General: Problems of the Human Environment. New York, 1969.

Szilovics Csaba – Bujtár Zsolt – Szívós, Alexander: The Impact of Soft Law Rules on the Effective Enforcement of Sustainability Standards. Economics & Working Capital 2023. 1-2. 39-44. o.

Vesa Koskimaa – Lauri Rapeli – Juha Hiedanpää: Governing through strategies: How does Finland sustain a future-oriented environmental policy for the long term? Futures. 2021. Vol. 125.

United Nations: Report of the United Nations Conference on the Human Environment. Stockholm 1972. UN Publication, New York, 1973.

Roberta Alfano: Tributi ambientali. In: G. Giappichelli (ed.): Profili interni ed europei. Turin, 2012.

Mark R. England - Lorenzo M. Polvani: The Montreal Protocol is delaying the occurrence of the first ice-free Arctic summer. *Earth, Atmospheric, and Planetary Sciences*, Vol. 120 (22), 2023.

Dinah Shelton: Human Rights and the Environment: what specific environmental rights are have been realised? *Denver Journal of International Law and Policy* 2006. Vol. 35. No. 2. 129–172. o.

Szabó Marcel: The Implementation of the Judgment of the ICJ in the Gabčíkovo-Nagymaros dispute. *Iustum Aequum Salutare* 2009. No.1. 15–25. o.

Abdallah M. Hasna: Contemporary Society, Technology and Sustainability. *The International Journal of Technology, Knowledge and Society* 2007. Vol. 5. Issue 1. 13-20. o.

Bándi Gyula: *Környezetjog*. Szent István Társulat, Budapest 2011.

Jelentés a „soft law” eszközök alkalmazásának jogi és szervezeti hatásairól 28.6.2007 - (2007/2028(INI))

Bujtár Zsolt – Ferencz Barnabás: A környezeti, társadalmi és irányítási gondolatiság alapjai. *ESG Online folyóirat* 2023. 1. 15. o.

Bujtár Zsolt: ESG az intézményi befektetők szabályozása tükrében. In: Bujtár Zsolt – Gáspár Zsolt – Szilovics Csaba – Breszkovics Botond – Ázsoth Szilvia – Szívós Alexander Roland (szerk.): *Fenntartható növekedés (ESG) jogi és gazdasági aspektusai*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs 2022. 4-13 o.

Bujtár Zsolt: Az ESG szabályozás hatása a KKV-kra Magyarországon. *Pécsi Munkajogi Közlemények online különszám* 2024. 17: 2. 6-20. o.

Bujtár Zsolt: *Az értékpapírosítás*. Pécsi Tudományegyetem Állam - és Jogtudományi Kar, Pécs 2021.

Steven Globerman: It's Time to Move on from ESG. In: Steven Globerman (ed.): *ESG Myths and Realities Collected Essays*. Fraser Institute, Canada 2024.

Gregor Dorfleitner – Christian Kreuzer – Christian Sparrer: ESG controversies and controversial ESG: about silent saints and small sinners. *Journal of Asset Management* 2020. Vol. 21. 393–412 o.

Agnes Sipiczki: A Critical Look At The ESG Market. *CEPS Policy Insights* 2022. No. 15. 1-18. o.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról

Fidrich Róbert: Nemzetek feletti vállalatok a globalizáció korában. Miért nem szeretik a "zöldek" a nemzetek feletti vállalatokat? Magyar Természetvédők Szövetsége, Budapest, 2002.

Richard Boele - Heike Fabig - David Wheeler: Shell, Nigeria and the Ogoni. A study in unsustainable development: I. The story of shell, Nigeria and the Orgoni people - Environment, economy relationships: Conflict and prospect for resolution. In: Sustainable Development. 2001; Vol. 9, No. 2. 74-86. o.

European Parliament. Bringing transparency, coordination and convergence to corporate tax policies in the European Union. I. In Assessment of the Magnitude of Aggressive Corporate Tax Planning; European Parliament: Brussels, Belgium, 2015.

Internal Revenue Service Research. Applied Analytics & Statistics Federal Tax Compliance Research: Tax Gap Estimates for Tax Years 2011–2013 Publication 1415 (Rev. 9-2019); Internal Revenue Service Research: Washington, DC, USA, 2019.

Linnea Mills: Barriers to improving tax capacity. In K4D Helpdesk Report; Institute of Development Studies: Brighton, UK, 2017. OECD. Two-Part Report to G20 Development Working Group on the Impact of BEPS in Low Income Countries; OECD Publishing: Paris, France, 2014

Ludvig Wier: Tax-motivated transfer mispricing in South Africa: Direct evidence using transaction data. J. Public Econ. 2020, 184, 1–16.

Cassandra Vet - Danny Cassimon - Anne Van de Vijver, A. Why Sub-Saharan African Countries Only Get to Tax the Crumbs of Corporate Synergy Profits. A Content Analysis of the Revised Transactional Profit Split Method Unravelling Unequal Power in Global Tax Governance, Institute of Development Policy, University of Antwerp, Working Paper, 2019.

Katrin McGauran: Should the Netherlands Sign Tax Treaties with Developing Countries? Centre for Research on Multinational Corporations: Amsterdam, The Netherlands, 2013.

Thomas R. Tørsløv - Ludvig S. Wier - Gabriel Zucman: The Missing Profit of Nations, NBER Working Paper No. w24701. 2018. <https://ssrn.com/abstract=3194743>

Mihir A. Desai – Dhammika Dharmapala: Corporate Tax Avoidance and High-Powered Incentives. J. Financ. Econ. 2006., 79, 145-179. o.

Robert Bird - Karie Davis-Nozemack: Tax Avoidance as a Sustainability Program. Journal of Business Ethics 2016.

Arne Friese - Simon Link - Stefan Mayer: Taxation and corporate governance—State of the art. In Tax and Corporate Governance; Schön, W., Ed.; Springer: New York, NY, USA, 2008; 357–425. o.

Erdős Éva: Fenntarthatóság és adókikerülés kapcsolata az európai adóharmonizáció legújabb tendenciáinak tükrében. Miskolci Jogi Szemle 3. Különszám, 2021. 113-127. o.

Ogachi Daniel - Zoltan Zeman: Corporate Social Responsibility and Firm Value Protection. International Journal of Financial Studies 8: 4 Paper: 72, 2020.

Manal Corwin et al.: Convergence of Tax and ESG. In: Perspectives on Tax Law & Policy. 2(2), 2021. 1-3. o.

Richard Holme - Phil Watts: Corporate social responsibility: making good business sense. Geneva: World Business Council for Sustainable Development. 2000.

Kecskés András: Felelős Társaságirányítás (Corporate Governance). HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2011.

Tóth Róbert - Zéman Zoltán - Túróczi Imre - Kása Richárd - Popp József - Oláh Judit: The system of relationships between sustainable corporate governance and corporate financial literacy. Polish Journal of Management Studies 23: 1 2021. 418-435. o.

Giorgio Beretta: 'Fixing' The Social Contract: A Blueprint for Individual Tax Reform. Annals FLB. – Belgrade Law Review, 2019. No 4. 68-115. o.

OECD: Environmentally Related Taxes in OECD countries: Issues and Strategies. France 2001.

Az Európai Parlament és a Tanács 691/2011/EU Rendelete (2011. július 6.) az európai környezeti-gazdasági számlákról

Bögöthy Zoltán – Hausmann Róbert: Új, zöld és fenntartható adórendszer. In: Baksay Gergely – Matolcsy György – Virág Barnabás (szerk.): Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért. MNB, Budapest 2022.

Anil Markandya: Environmental Taxation: What Have We Learnt in the Last 30 Years? In: Laura Castellucci – Anil Markandya (eds.): Environmental Taxes and Fiscal Reform. Palgrave, Basingstoke, New York 2012.

Mahmoud Hassan – Walid Oueslati – Damien Rousselière: Environmental taxes, reforms and economic growth: an empirical analysis of panel data. Economic Systems 2020. Vol. 44. Issue 3.

OECD: OECD Dataset. Environmentally related tax revenue. Paris 2021.

Adam Smith: An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. W. Strahan; and T. Cadell, London 1776.

Arthur C. Pigou: The Economics of Welfare. (4th ed.) Macmillan, London 1932.

Ronald H. Coase: The problem of social cost. The Journal of Law and Economics 1960. 3. 1-44. o.

Donald N. Dewees: Instrument choice in environmental policy. Economic Inquiry 1983. XXI, 53-71. o.

William J. Baumol – Wallace E. Oates: The Theory of Environmental Policy (2nd edition). Cambridge University Press, Cambridge 1988.

Robert W. Hahn: Economic perspectives for environmental problems: how the patient followed the doctor's orders. *Journal of Economic Perspectives* 1989. 3. 95-114 o.

Bartók László: Válaszok a klímaváltozás kérdésére a fiskális és monetáris politika oldaláról. *Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat* 2019. 1 (4-6). 85-99. o.

William J. Baumol: On Taxation and the Control of Externalities. *The American Economic Review* 1972. Vol. 62. No. 3. 307-322. o.

Agnar Sandmo: Optimal Taxation in the Presence of Externalities. *The Swedish Journal of Economics* 1975. Vol. 77. No. 1. 86-98. o.

Thomas H. Tietenberg: On Taxation and the Control of Externalities: Comment. *The American Economic Review* 1974. Vol. 64. No. 3. 462-466. o.

Alain Verbeke – Chris Coeck: Environmental Taxation: A Green Stick or a Green Carrot for Corporate Social Performance? *Managerial and Decision Economics* 1997. Vol. 18. No. 6. 507-516.

David Pearce: The role of carbon taxes in adjusting to global warming. *Economic Journal* 1991. 101. 938-948. o.

William Nordhaus: Optimal greenhouse gas reductions and tax policy in the 'DICE' model. *American Economic Review* 1993. 83. 313-317. o.

Jaume Freire-González: Environmental taxation and the double dividend hypothesis in CGE modelling literature: A critical review. *Journal of Policy Modeling* 2018. Vol. 40. Issue 1. 194-223. o.

Wallace E. Oates: Green Taxes: Can we protect the Environment and Improve the Tax System at the Same Time? *Southern Economic Journal*, 1995. Vol. 61. No. 4. 915-922. o.

Paul Ekins: Introduction to the Issues and the Book. In: Paul Ekins – Stefan Speck (eds.): *Environmental Tax Reform*. Oxford University Press, Oxford 2011.

Federica Pitrone: Defining „Environmental Taxes”: Input from the Court of Justice of the European Union. *Bulletin for International Taxation* 2015/69.

Ian W.H. Parry – John Norregaard – Dirk Heine: *Environmental Tax Reform: Principles from Theory and Practice to Date*. IMF Working Papers, Washington D.C. 2012.

Don Fullerton – Andrew Leicester – Stephen Smith: *Environmental Taxes*. Oxford University Press, Oxford 2010. 423–547. o.

Valeria Andreoni: Environmental taxes: Drivers behind the revenue collected. *Journal of Cleaner Production* 2019. Vol. 221, 17-26. o.

Nagy Zoltán: *Környezeti Adózás Szabályozása a Környezetpolitika Rendszerében*. Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc 2012.

Ronald H. Coase: The Problem of Social Cost. The Journal of Law and Economics 1960. Volume 3. 1-44. o.

James M. Buchanan: External Diseconomies, Corrective Taxes and Market Structure. American Economic Review 1969. 59. 174-177. o.

Agnar Sandmo: Direct Versus Indirect Pigovian Taxation. European Economic Review 1976. 7. 337-349. o.

Kutasi Gábor – Perger Júlia: Adóösztönzőkkel az externáliák ellen: A népegészségügyi termékadó és a szén-dioxid-adó nemzetközi példái. Köz-Gazdaság 2014. 9. évf., 4. sz., 109–125. 114. o.

Stefan Speck: Environmental tax reform and the potential implications of tax base erosions in the context of emission reduction targets and demographic change. *Economia Politica: Journal of Analytical and Institutional Economics* 2017. Vol. 34, issue 3. No 5. 407-423. o.

Lawrence H. Goulder: Climate change policy's interactions with the tax system. *Energy Economics* 2013. 40. S3-S11.

Tetsuo Ono: Environmental tax policy and long-run economic growth. *Japanese Economic Review* 2003. 54 (2) 203-217. o.

Min Wang – Jinhua Zhao – Joydeep Bhattacharya: Optimal health and environmental policies in a pollution-growth nexus. *Journal of Environmental Economics and Management* 2015. 71. 160-179. o.

European Environment Agency: Environmental Taxes Implementation and Environmental Effectiveness. Copenhagen, 1996.

Xavier Vence – Sugey de Jesus López Pérez: Taxation for a Circular Economy: New Instruments, Reforms, and Architectural Changes in the Fiscal System. *Sustainability* 2021. 13. (8).

Ioana-Laura Țibulcă: Debt Sustainability: Can EU Member States Use Environmental Taxes to Regain Fiscal Space? *Sustainability* 2021. 13. no. 11.

Matthew Spaniol - Evita Danilova-Jensen - Martin Nielsen - Carl Rosdahl: Defining Greenwashing: A Concept Analysis. *Sustainability* 16(20):9055, 2024., Sebastião Netto - Marcos Sobral - Ana Ribeiro - Gleibson Soares: Concepts and forms of greenwashing: a systematic review. *Environmental Sciences Europe*, vol. 32, 2020.

Shi-Ming Huang - Shang-Heng Chung - Ching-Fang Huang - Kai-Qi Zhan: Discovering Greenwashing Behavior Patterns: A Systematic Literature Review Approach. *International Journal of Computer Auditing*, 6(1), 3-24. o.

Ashley Reichheld - John Peto - Cory Ritthaler: Research: Consumers' Sustainability Demands Are Rising. *Business and society*, 2023.

Országgyűlés Hivatala: A "Greenwashing" jelenség. Közgyűjteményi és Közművelődési Igazgatóság, Infojegyzet 2021/40.

Shi-Ming Huang - Shang-Heng Chung - Ching-Fang Huang - Kai-Qi Zhan: Discovering Greenwashing Behavior Patterns: A Systematic Literature Review Approach. *International Journal of Computer Auditing*, 6(1), 3-24. o.

Khalil Feghali - Reine Najem – Beverly Metcalfe: Greenwashing in the era of sustainability: A systematic literature review. *Corporate Governance and Sustainability Review*. 9. 2025. 18-31. o.

Zhi Yang - Thi Nguyen - Nam Nguyen - Thi Nguyen - Thi Cao: Greenwashing behaviours: Causes, taxonomy and consequences based on a systematic literature review. *Journal of Business Economics and Management*. 21. 2020. 1486-1507. o.

Dennis Kolcava: Greenwashing and public demand for government regulation. *Journal of Public Policy*. 43. 2022. 1-20. o.

James Fairhead - Melissa Leach - Ian Scoones: Green Grabbing: A New Appropriation of Nature? *Journal of Peasant Studies*. 39. 2012. 237-261. o.

Michael Klingler - Nadia Ameli - Jamie Rickman - Johannes Schmidt: Large-scale green grabbing for wind and solar photovoltaic development in Brazil. *Nature Sustainability* volume 7, 2024. 747–757. o.

Donella Meadows - Jorgen Randers - Dennis Meadows: *The Limits to Growth*. Universe Books, New York 1972.

Tóth Dávid: A vízjog történelmi szemelvényei és a vízjog kodifikációjának újragondolása. *JURA*, 2019/1. 520-526. o.

European Parliamentary Research Service: *The European Parliament and the Origins of Environmental Policy*. Brussels, 2024.

Kecskés László: A jogharmonizáció integráló erejének gyengülése. In: Halmai Péter (szerk.) *Tagállami integrációs modellek: A gazdasági kormányzás új dimenziói az Európai Unióban*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2019. 209-228. o.

Ercsey Zsombor (szerk.) - Szilovics Csaba: *Pénzügyi jog*. Novissima Kiadó, Budapest, 2023.

Kecskés László: *EU-jog és jogharmonizáció - Alapok: Ötödik kiadás*. HVG-ORAC Budapest, 2020.

Thomas Malthus: *An Essay on the Principle of Population*. London: J. Johnson, in St. Paul's Churchyard, 1798.

John L. Brooke: *Climate Change and the Course of Global History: A Rough Journey*. New York: Cambridge University Press, 2014.

Paul J. Crutzen - Eugene Stoermer and Will Steffen: The Future of Nature. Documents of Global Change. The 'Anthropocene' Yale University Press, 2000.

Matolcsy György: Új Fenntartható Közgazdaságtan, Magyar Nemzeti Bank, 2022.

Jean-Jacques Rousseau: Társadalmi szerződés. II. kiadás. Főnix- Oravec, Budapest, 1947.

Thomas Paine: Az ember jogai. Osiris-Readers, Budapest, 1995.

Matti Kohonen: Beneficial Ownership and climate crises: A fishy business. 2023.

Szilovics Csaba: Az adózás eredetéről. Novissima, Budapest. 2021.

Charles Adams: For good and evil: The impact of taxes on the course of civilization. Madison Books, Lanham· New York· Oxford, 2001.

Takács György: Rendszeres magyar pénzügyi jog. Grill könyvkiadó, Budapest, 1936.

Alexander Demin: Essay on the Prehistory of Taxes and Taxation (Invitation to a Discussion), Siberian Federal University, 2014.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2519055 (2024.04.02.)

Philip T. Hoffman: What Do States Do? Politics and Economic History. The Journal of Economic History 75(2): 2015.

Margaret Levi: The Predatory Theory of Rule. Politics and Society 10: 1981. 431–465. o.

John L. Campbell: The State and Fiscal Sociology. Annual Review of Sociology 19: 1993. 163–185. o.

Martin, Isaac William - Ajay K. Mehrotra - Monica Prasad: "The Thunder of History: The Origins and Development of the New Fiscal Sociology." In I. W. Martin - A. K. Mehrotra - M. Prasad (eds.), The New Fiscal Sociology: Taxation in Comparative and Historical Perspective. Cambridge University Press, Cambridge, 2009. 1–28. o.

Joseph Alois Schumpeter: The Crisis of the Tax State. In R. Swedberg (ed.), The Economics and Sociology of Capitalism (Princeton: Princeton University Press), 1991 [1918]. 90–140. o.

Thomas Hobbes: Leviathan. Revised Student Edition, Cambridge Texts in the History of Political Thought. Ed. R. Tuck. Cambridge: Cambridge University Press. 2003.

Szilovics Csaba: On the Origins of Taxation. Ancient roots of tax systems. Aula Magna, Sevilla, Spanyolország 2022.

Szilovics Csaba: Pénzügyi jog. Inter-Szféra Kft. Pécs, 2020.

Jonathan Valk: A State of Extraction: Navigating Taxation in Ancient Polities. In: Ancient Taxation 1. oldal New York University Press, USA 2021.

Földes Gábor: Adójog. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

Grüll Tibor: A Római Birodalom gazdasága. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017.

Paul Leroy-Beaulieu: Pénzügytan. MTA Kiadó, Budapest, 1880. 1. kötet

Földes Béla: A nemzetgazdaság- és pénzügytan vezérfonala. Budapest, Athenaeum, 1900.

Mariska Vilmos: Az Államgazdaságtan Kézikönyve. Budapest, Franklin Társulat, 1905.

Szilovics Csaba: Adójogi ismeretek. PTE ÁJK, Pécs, 2016.

Valerie Braithwaite – Michael Wenzel: Integrating explanations of tax evasion and avoidance. In The Cambridge Handbook of Psychology and Economic Behaviour; Alan Lewis (Ed): Cambridge University Press: Cambridge, UK, 2008.

Victor Thuronyi - Kim Brooks – Borbala Kolozs: Comparative Tax Law; Wolters Kluwer: Alphen aan den Rijn, The Netherlands, 2016.

OECD: OECD Guidelines for Multinational Enterprises. OECD Publishing: Paris, France, 2011.

OECD. Action Plan on Base Erosion and Profit Shifting; OECD Publishing: Paris, France, 2013.

Inga Hardeck – Rebecca Hertl: Consumer Reactions to Corporate Tax Strategies: Effects on Corporate Reputation and Purchasing Behavior. Journal of Business Ethics 2014, 123, 309–326. o.

Hans Gribnau: The Integrity of the Tax System after BEPS: A Shared Responsibility. ELR 2017, 10, 12–28.

Sandra J. Huston: Measuring Financial Literacy. The Journal of Consumer Affairs, 44(2), 296-316. o.

Süge Csongor: A pénzügyi kultúra mérhetősége. In: Tompáné Dr. Daubner Katalin - Dr. Miklós György (eds) Tudomány napi előadás. Tudományos mozaik 7. Második kötet. Kalocsa, Tomori Pál Főiskola. 2010., 1–11. o.

Kovács Eszter: A fiatalok pénzügyi kultúrája: Pénzügyi tudatosság vagy pénzügyi tudatlanság? OTDK dolgozat, 2015.

Irina Korostelkina – Elena Dedkova – Natalia Varaksa – Mikhail Korostelkin: Models of tax relations: improving the tax culture and discipline of taxpayers in the interests of sustainable development. E3S Web of Conferences 159, 06014 2020.

M. T. Aguzarova, M. B. Gusalova, O.O. Burnatseva, Influence of tax culture and tax discipline on economic development, Scientific news, 12-17, 8 2017.

F. E. Veliyeva, Actual problems of tax culture of the Republic of Dagestan, New science: current state and ways of development, 85-88, 12-1 2016.

Simon de Sismondi: New beginnings of political economy or of wealth in its relation to population; TRANS. edited by A.F. Kohn. – M.: State social service. Econ. ed. 1937.

Toni Brackin: Overcoming tax complexity through tax literacy – an analysis of financial literacy research in the context of the taxation system. In: 2007 Australasian Taxation Teachers Association Conference, 22-24 Jan 2007, Brisbane, Australia.

Toni Brackin: Taxation as a Component of Financial Literacy: How Literate are Australians in Relation to Taxation. Griffith Business School, 2014.

Fuad Bahramov: Elimination of tax complexity issues through financial literacy. Journal of Financial Studies, Institute of Financial Studies, vol. 8 (Special-J), 2023. 13-22. o.

Viktoria A. Koretskaya-Garmash: Taxation Awareness and its Impact on Financial Literacy. Journal of Tax Reform. T. 3, № 2. C. 2017., 131-142. o.

Sandra J. Huston: Measuring Financial Literacy. The journal of consumer affairs. Volume 44, Issue 2 Special Issue: Financial Literacy, 2010., 296-316.o.

Mohsen Rahmandoust: Teaching Financial Literacy to Entrepreneurs for Sustainable Development OIDA International Journal of Sustainable Development, Vol. 2, No. 12, 2011., 61-66. o.

John Hope Bryant: Economic Growth and Sustainability Rooted in Financial Literacy. In: Practicing Sustainability. Springer, New York. 2013. 95-99. o.

Cary Campbell - Nataša Lacković - Alin Olteanu: A “Strong” Approach to Sustainability Literacy: Embodied Ecology and Media. Philosophies 2021, 6(1)

Dainora Gedilaitė - Tadas Gudaitis - Giedrė Lapinskienė - Justinas Brazaitis - Jurgis Zizys - Askoldas Podviezko: Sustainability Literacy and Financial Literacy of Young People. MDPI, Sustainability, 2022., 14, 14013.

A Décamps, G Barbat, J. C. Carteron, V. Hands, C. Parkes, Sulitest: A collaborative initiative to support and assess sustainability literacy in higher education. International J. Manag. Educ. 2017., 15, 138-152. o.

Krystal M. Perkins - David Slim Zepeda Quintana - Luis Velazquez: Sustainable Literacy. In: Leal W. Filho (eds): Encyclopedia of Sustainability in Higher Education. Springer, Cham. 2019.

Marco Migliorelli: What Do We Mean by Sustainable Finance? Assessing Existing Frameworks and Policy Risks. Sustainability 2021. 13, 975

Daron Acemoglu - Johnson Simon - James A. Robinson: Reversal of Fortune: Geography and Institutions in the Making of the Modern World Income Distribution. Quarterly Journal of Economics 117 (4): 2002. 1231-1294. o.

Oded Galor - Moav Omer: Natural Selection and the Origin of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics 117 (4): 2002. 1133-1191. o.

Enrico Spolaore - Romain Wacziarg: How Deep Are the Roots of Economic Development? NBER Working Paper No. 18130, 2012.

Henry S. Maine: Az ősi jog. Gondolat, Budapest, 1988.

Grahame Clark: A világ története. Gondolat, Budapest, 1975.

Andreas Irmen: Extensive and intensive growth in a neoclassical framework, Journal of Economic Dynamics and Control, Volume 29, Issue 8, 2005.

Polányi Károly: Kereskedelem, piacok és pénz az ókori Görögországban. Gondolat, Budapest, 1984.

Stuart Piggot: Az európai civilizáció kezdetei. Gondolat, Budapest, 1987.

Luck Ferry: Új rend: Az ökológia. Európa Könyvkiadó, 1992.

Jared Diamond: Collapse: How Societies Choose To Fail Or Succeed. Penguin Group, USA 2005. p. 17-

Lester R. Brown: Building a Sustainable Society Worldwatch Institute, Washington, D.C. 1981.

Tóth Dávid: A vízjog történelmi szemelvényei és a vízjog kodifikációjának újragondolása. JURA, 2019/1., 520-526. o.

Edward Gibbon: The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, vol. 1. London: William Strahan and Thomas Cadell, 1776,

Dante A. Caponera: Principles of waterlaw and administration. A. A. Balkema. Rotterdam-Brookfield. 1992.

Deák Dániel: Környezeti adóharmonizáció és versenykonform szabályozás az Európai Unió Bírósága gyakorlatának fényében. Pro Futuro, 2017/1., 95-117. o.

Hottó István: The framework and objectives of the European Union's environmental law in terms of sustainability. In: Bujtár Zsolt - Szilovics Csaba - Halász Vendel - Gáspár Zsolt - Szívós Alexander Roland - Martin Márton - Szuchy Róbert - Kecskés András - Breszkovics Botond - Ázsoth Szilvia - Ferencz Barnabás - Kálmán Martin - Várallai Luca (szerk.): Fenntarthatóság, technológia, jog: Konferenciakötet – Válogatott tanulmányok. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 2024.

Gellén Klára - Farkas Csamangó Erika - Molnár Szabolcs: Nukleáris jogi ismeretek I. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Üzleti Jogi Intézet, Szeged 2021.

Mauro Renna: I principi di tutela dell'ambiente. Rivista Quadrimestale di diritto dell'ambiente. n.1-2. 2012.

Bándi Gyula: Környezeti értékek, valamint a visszalépés tilalmának értelmezése. *Iustum Aequum Salutare* 2017/2., 159-181. o.

Antoine Dechezleprêtre - Daniel Nachtigall – Frank Venmans: The joint impact of the European Union emissions trading system on carbon emissions and economic performance. *Journal of Environmental Economics and Management*, 2023.

Bujtár Zsolt: Az ESG szabályozás hatása a KKV-kra Magyarországon. *Pécsi Munkajogi Közlemények online különszám 2024. 17: 2. 6-20. o.*

Pánovics Attila: Az Európai Unió szerepe az ENSZ Fenntartható Fejlődési Menetrendjének Végrehajtásában. *Pólusok, Zöld különszám 2023. 16-30. o.*

Lennart J. Lundqvist: Sweden and ecological governance: Straddling the fence. Manchester: Manchester University Press. 2004.

Henning Rodhe - Robert Charlson - Elisabeth Crawford: Svante Arrhenius and the Greenhouse Effect. *Ambio* Vol. 26, No. 1, 1997.

Stefan Speck – Mikael Skou Andersen – Helle Ørsted Nielsen – Anders Ryelund – Carey Smith: The Use of Economic Instruments in Nordic and Baltic Environmental Policy 2001-2005. National Environmental Research Institute, Denmark 2006.

Roger Hildingsson - Åsa Knaggård: The Swedish Carbon Tax. A Resilient Success. The Swedish Carbon Tax. In: Caroline de la Porte et al.: Successful Public Policy in the Nordic Countries. Oxford University Press, 2022.

Carsten Daugbjerg – Anders Branth Pedersen: New Policy Ideas and Old Policy Networks: Implementing Green Taxation in Scandinavia. *Jnl Publ. Pol.*, 24, 2, 219-249., Cambridge University Press, 2004.

Samuel Jonsson – Anders Ydstedt – Elke Asen: Looking Back on 30 Years of Carbon Taxes in Sweden. Fiscal Fact no. 727. Tax Foundation, Washington DC. 2020.

Patrick Criqui – Mark Jaccard – Thomas Sterner: Carbon taxation: A tale of three countries. *Sustainability*, 11(22), 6280. 2019.

Gilbert E. Metcalf – James H. Stock: Measuring the Macroeconomic Impact of Carbon Taxes. *AEA Papers and Proceedings* 110. 2020.

Boqiang Lin and Xuehui Li: The effect of carbon tax on per capita CO₂ emissions. *Energy Policy* 39:9 2011. 5137-5146

Jacob Lundberg, "Rätt pris på koldioxid," Timbro, 2014.

Samuel Jonsson – Anders Ydstedt – Elke Asen: Looking Back on 30 Years of Carbon Taxes in Sweden. Fiscal Fact no. 727. Tax Foundation, Washington DC. 2020.

Roger Hildingsson - Åsa Knaggård: The Swedish Carbon Tax: A Resilient Success. in Caroline de la Porte, and others (eds): Successful Public Policy in the Nordic Countries: Cases, Lessons, Challenges. Oxford, Oxford Academic, 2022.

Thomas Böcker - Robert Finger: European Pesticide Tax Schemes in Comparison: An Analysis of Experiences and Developments. Sustainability 2016, 8(4), 378; <https://doi.org/10.3390/su8040378>

Andrius Plepys - Eva Heiskanen - Oksana Mont: European policy approaches to promote servicizing. Environmental Science, Business, Political Science, Journal of Cleaner Production, 97, 2015. 117-123. o.

Umer Shahzad: Environmental taxes, energy consumption, and environmental quality: Theoretical survey with policy implications. Environmental Science and Pollution Research 27, 24848–24862 2020.

International Energy Agency: Finland 2023. Energy Policy Review, 2023.

European Commission: Ensuring that polluters pay Finland. European Union, Luxembourg 2021.

Skou Andersen, M., Dengsøe, N. and Branth Pedersen, A. (2000) An Evaluation of the Impact of Green Taxes in the Nordic Countries, Nordic Council of Ministers, TemaNord 2000:561

International Energy Agency: Norway Policy Review Paris, 2022.

Alex Mengden: Carbon Taxes: Europe 2024. Tax Foundation, 2024.

Norwegian Ministry of Climate and Environment: Meld. St. 13 (2020 – 2021) Report to the Storting (white paper) Norway's Climate Action Plan for 2021–2030. Norwegian Ministry of Climate and Environment, 2022.

The Nordic Council of Ministers: The use of economic instruments in Nordic environmental policy 1990-2017. Denmark, 2018.

Gunnar S. Eskeland – Shiyu Yan: The Norwegian CO₂-differentiated motor vehicle registration tax: An extended Cost-Benefit Analysis. OECD, 2021.

Carsten Daugbjerg: A Comparison of Green Taxation in Scandinavian Agriculture. Scandinavian Political Studies, Bind 21 1998. 3 Power and Policy Design

Withana, Sirini – Ten Brink, Patrick – Illes, Andrea – Nanni, Silvia – Watkins, Emma – Lopez, Ana –Dijl, Elizabeth – Kretschmer, Bettina – Mazza, Leonardo – Newman, Stephanie – Russi, Daniela: Annexes to Final Report - Environmental tax reform in Europe: Opportunities for the future. 2014.

Thomas Böcker – Robert Finger: European Pesticide Tax Schemes in Comparison: An Analysis of Experiences and Developments. Sustainability 2016, 8(4)

Jacob Klocka – Anders Larsen – Anja Dahle – Kirsten Hansen: Ecological Tax Reform in Denmark: history and social acceptability. *Energy Policy* 34. 2006. 905–916. o.

Danish Energy Agency: Denmark's Climate Status and outlook 2023. Copenhagen, 2023.

Henrik Klinge Jacobsen – Mette Wier: Environmental taxation in Denmark and its distributional impact. Working paper, Denmark 2001.

Mikael Skou Andersen: The green tax reform in Denmark: Shifting the focus of tax liability. *Journal of Environmental Liability*, 2:2, 1994. 47-50. o.

Paul Ekins – Simon Dresner: The carbon taxes in practice. *Energy Policy*, 32(6), 2004.

Thomas Björner – Mikael Togeby: Industrial companies' demand for energy based on a micro panel database: effects of CO₂ taxation and agreements on energy savings. ACEE Summer Study, New York: American Council for an Energy-efficient Economy. 1999.

Other Environmental Measures other than Carbon Taxes Draft paper from the Subcommittee on Environmental Taxation for discussion and first consideration by the Tax Committee in March 2024 ANNEX E-1 to E/C.18/2024/CRP.7

C Hagner: Historical review of European gasoline lead content regulations and their impact on German industrial markets. GKSS, Geesthacht 1999.

Kramer Alf: The Effectiveness and Efficiency of Water Effluent Charge Systems: Case Study on Germany, ENV/EPOC/GEEI(95)12, Paris: OECD 1995.

Robert MacNeil – Matthew Paterson: Trump, US climate politics, and the evolving pattern of global climate governance. *Global Change, Peace and Security*, 1-18., 2019.

Matthew Paterson: *Global Warming and Global Politics*. London: Routledge, 1996.

Alexander Ovodenko - Robert O. Keohane: Institutional diffusion in international environmental affairs. *International Affairs* 88, no. 3. 2012. 523–541. o.

Jon Hovi - Tora Skodvin - Steinar Andresen: The Persistence of the Kyoto Protocol: Why Other Annex I Countries Move on Without the United States. *Global Environmental Politics* 3, no. 4 2003. 1–23. o.

Jan Selby: The Trump presidency, climate change, and the prospect of a disorderly energy transition. *Review of International Studies*. 45(3): 2019. 471-490. o.

Gilbert E. Metcalf: Environmental taxation: What have we learned in this decade? In A. Viard (ed.), *Tax policy lessons from the 2000s*. Washington, DC: AEI Press. 2009.

Roberton C. Williams III.: A response to Gilbert E. Metcalf. In A. Viard (ed.), *Tax policy lessons from the 2000s*. Washington, DC: AEI Press, 2009.

Stefan Speck - Jim McNicholas - Marina Markovic: *Environmental Taxes in an Enlarged Europe An Analysis and Database of Environmental Taxes and Charges in Central and Eastern Europe* The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, Szentendre 2001.

Tax Recommendations of the President: Hearings Before the H. Comm. on Ways and Means. 91st Cong. 369–379. o. 1970.

William A. Irwin - Richard A. Liroff: Economic Discentives for Pollution Control: Legal, Political and Administrative Dimensions. Environmental Protection Agency, EPA-600/5-74-026, 126–39. o. 1974.

Beth Daley - Ellen Barry: Five Indicted in Coolant Smuggling Scheme Ring Evaded \$20M in Excise Taxes, US Says, Boston Globe, 2001.

Klimaradet: Adaptation of the Danish Farm Sector to a Tax on Greenhouse Gas Emissions. Danish Council on Climate Change, 2023.

Roger C. Dower - Richard D. Morgenstern: Energy taxation in the United States: A case study of the BTU tax proposal. International Journal of Global Energy Issues Vol. 10, No. 2-4 180-190. o. 2014.

David Harrison, Jr.: Tradable Permits for Air Pollution Control: The US Experience, in OECD, Implementing Domestic Tradable Permits for Environmental Protection, 28–37. o. 1999.

Janet E. Milne: Environmental Taxation in the United States: Retrospective and Prospective. Cullen Richard – Jefferson VanderWolk - Yan Xu (eds): Green Taxation in East Asia. Edward Elgar Publishing, 2011.

Gilbert E. Metcalf: Environmental taxation: What have we learned in this decade? In A. Viard (ed.), Tax policy lessons from the 2000s. Washington, DC: AEI Press. 2009.

James E. Milne: Carbon Taxes in the United States: The Context for the Future. Vermont Law School Legal Studies Research Paper Series, No. 09-20, 2009.

Alex Muresianu - Huaqun Li: Carbon Taxes and the Future of Green Tax Reform. Fiscal Fact, No. 794 2022.,

Jason Bordoffl - Noah Kaufman: A Federal US Carbon Tax: Major Design Decisions and Implications. Joule 2, 2487–2510. o. 2018.

Javier El-Hage: Fixing ESG: Are mandatory ESG disclosures the solution to misleading ESG ratings? Fordham Journal of Corporate and Financial Law, 26. évf. 2. szám, 2021.

Chunyi Wang - Hans W Linderholm - Yanling Song - Fang Wang - Yanju Liu - Jinfeng Tian - Jinxia Xu - Yingbo Song - Guoyu Ren: Impacts of Drought on Maize and Soybean Production in Northeast China During the Past Five Decades. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2020 Apr 3;17(7):2459.

Khalida Jabeen - Lei Su - Jiana Li - Dongqi Yang - Chunfu Tong - Jingli Mu - Huahong Shi: Microplastics and mesoplastics in fish from coastal and fresh waters of China. Environmental Pollution Volume 221, 2017. 141-149. o.

Liu Zhang: Improvement Measures on the Resource Tax Law System (in Chinese). 1 Commercial Times, 2010.

Zuo Liu: Taxation in China. Thomson Learning, 148, 2006.

Yan Xu: Environmental Taxation in China: The Greening of an Emerging Economy. Handbook of research on environmental taxation, Australia 2012.

Qiao-Mei Liang - Qian Wang - Yi-Ming Wei: Assessing the Distributional Impacts of Carbon Tax Among Households Across Different Income Groups: The Case of China. Energy & Environment 24 (7–8): 1323–46. 2013.

Yu He- Xiaoling Zhao - Huan Zheng: How does the environmental protection tax law affect firm ESG? Evidence from the Chinese stock markets. In.: Energy Economics, Volume 127, Part A, 2023.

Celso Garcia: Impacts of Tourism Development on Water Demand and Beach Degradation on the Island of Mallorca (Spain). Geografiska Annaler Series A Physical Geography 85(3-4):287 – 300 2003.

Edmundo Muñoz - Rodrigo Navia: Waste management in touristic regions. Waste Management & Research 33(7):593-594. o. 2015.

Anna Maria Kotrikla - Evangelia Chortatsiani: Environmental Sustainability in the Cruise Industry. Interdisciplinary Journal of Research and Development 9(4. S2):81 2022.

Ramesh Durbarry – M. Thea Sinclair: Tourism taxation in the UK. University of Nottingham, Nottingham, 2001.

Levent Selman Gökteş - Gürel Çetin: Tourist tax for sustainability: Determining willingness to pay. European Journal of Tourism Research, Varna University Management, 2023.

Elena Delise: Impatti ambientali negativi del turismo: eco-tassa, una soluzione? [Negative environmental impacts of tourism: environmental tax, the solution?]. Annali Italiani Del Turismo Internazionale, 1, 2006. 31-52. o.

Görgényi Ilona - Udvarhelyi Bence: A környezeti bűncselekmények megítélésének változásai a hazai büntetőjogban. In.: Miskolci Jogi Szemle, 2. Különszám, 2/1. szám, 2019. 316-336. o.

Farkas Csamangó Erika: A föld- és vízvédelem hatályos jogi Szabályozása. In: Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica: publicationes doctorandorum juridicorum, (2) 1-10. 85-100. 2003.

Orbán Zoltán: Iskolán kívüli környezeti nevelés. In: Vásárhelyi Judit (szerk.): Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület. 2010. 253.-258. o.

Paksi László: A környezeti problémák iránti érzékenyítés a köznevelésben. Iskolakultúra, 13 (12). 2013. 161-169. o.

Sumi Ildikó: A környezeti nevelés főbb fejlesztési területei és lehetőségei a hazai közoktatásban. EDU 6. évfolyam 3. szám. 2016. 167-175. o., Vitályos Gábor Áron (szerk.): Fenntarthatóságra nevelés a nevelési-oktatási intézményekben. Tanulmánykötet. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó 2014.

Bujtár Zsolt: Az ESG-szabályozás hatása a kis- és középvállalkozásokra Magyarországon és az Európai Unióban. Európai Jog, 2024/5.

Herich György: Adótan. Penta Unió, 2023.

Franziska Mager – Markus Meinzer – Lucas Millán: How corporate tax incentives undermine climate justice. Tax Justice Network, 2024.

Bögöthy Zoltán – Hausmann Róbert: Új, zöld és fenntartható adórendszer. In: Baksay Gergely – Matolcsy György – Virág Barnabás (szerk.): Új közgazdaságtan a fenntarthatóságért. MNB, Budapest 2022.

Nina T. Rogers - Steven Cummins - Hannah Forde - Catrin P. Jones - Oliver Mytton - Harry Rutter - Stephen J. Sharp - Dolly Theis - Martin White - Jean Adams: Associations between trajectories of obesity prevalence in English primary school children and the UK soft drinks industry levy: An interrupted time series analysis of surveillance data. PLOS Medicine, 2023.

Zombor Berezvai - József Vitrai - Gergely Tóth - Zoltán Brys - Márta Bakacs - Tamás Joó: Long-term impact of unhealthy food tax on consumption and the drivers behind: A longitudinal study in Hungary. Health Policy Volume 146, 2024. 105098

Yannick Oswald - Joel Millward-Hopkins - Julia K. Steinberger - Anne Owen - Diana Ivanova: Luxury-focused carbon taxation improves fairness of climate policy. One Earth, Volume 6, Issue 7. 2023. 884-898. o.

Drews-Van Bergh: What explains public support for climate policies? Climate Policy, 16, 2016.

Jogszabályok, bírósági döntések

Act. No 965 of 26 June 2020

Act on the Funding of Sustainable Forestry (1094/1996)

ACT No 683 of 11/06/2024

ACT No 620 of 11/06/2024 3

CT Regulations, Schedule of Consumption Tax Items and Tax Rates, item 7; PRC State Council, Notice of Implementing the Reform on Fuel Taxation and Pricing

Energy Tax Act of 1978, Pub. L. No. 95-618, § 201, 92 Stat. 3174, 3180 (codified at I.R.C. § 4064 (2006))

Hazardous Substance Response Revenue Act of 1980, Pub. L. No. 96-510, § 201, 94 Stat. 2767, 2796 (codified at I.R.C. §§ 4661–4662 (2006)).

§§ 4681(b), 4682(b); Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer, *supra* note 38, at 10 annex A.

Pub. L. No. 102-486, 106 Stat. 2776.

National Energy Policy Development Group: Reliable, Affordable, and Environmentally Sound Energy for America's Future. U.S Government Printing Office, Washington 6-7. 2001.

Energy Policy Act of 2005, Pub. L. No. 109-58, §§ 1300–1364, 119 Stat. 594, 986–1060.

Emergency Economic Stabilization Act of 2008, Pub. L. No. 110-343, 122 Stat. 3765.

American Recovery and Reinvestment Act of 2009, Pub. L. No. 111-5, 123 Stat. 115.

CBO Report 50980, “Federal Support for the Development, Production, and Use of Fuels and Energy Technologies,” by Philip Webre, Terry Dinan, et al.

Government proposal (225/1996). The Act on Excise Duty on Electricity and Certain Fuels (1260/1996)

LBK nr 479 of 22/04/2020

LBK nr 785 of 24/05/2022

LBK nr 595 af 29/04/2020

LBK nr 13 of 09/01/2023 1-3. §

LBK nr 1214 of 10/08/2020

Lag (2020:32) om skatt på plastbärkassar

LOV-1990-12-21-72 om avgift på utslipp av CO₂ i petroleumsvirksomhet på kontinentalsokkelen

Provisional Regulations on Resource Tax (promulgated by the State Council, Dec. 25, 1993, effective Jan. 1, 1994) (China)

Federal Climate Action Act of 12 December 2019

VAT Regulations, arts. 2 and 12; CT Regulations, Schedule of Consumption Tax Items and Tax Rates, item 9

Regeringens proposition 1995/96:87 Lag om skatt på naturgrus

Provisional Regulations on Vehicle Acquisition Tax (promulgated by the State Council, Oct. 22, 2000 effective Jan. 1, 2001) (China)

Law on Vehicle and Vessel Tax (promulgated by the NPCSC, Feb. 25, 2011, effective Jan. 1, 2012)

Provisional Regulations on Urban Construction and Maintenance Tax (promulgated by the State Council, Feb. 8, 1985, effective Jan. 1, 1985) China

Provisional Regulations on Farmland Occupation Tax (promulgated by the State Council, Apr. 1, 1987, reformed Dec. 1, 2007, effective Jan. 1, 2008.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 Rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról

Communication from the Commission A Sustainable Europe for a Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development (Commission's proposal to the Gothenburg European Council) COM/2001/0264 final

Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting

2003/96/EK Tanácsi Irányelv

Single European Act 1986.

Az Európai Parlament és a Tanács 2004/35/EK irányelve (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről

European Commission, Evaluation of Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 (2019)

A Bizottság (EU) 2019/1842 végrehajtási rendelete

A Bizottság (EU) 2019/331 felhatalmazáson alapuló rendelete

A Bizottság (EU) 2019/1122 végrehajtási rendelete

A Bizottság 2022/C 77/03 határozata, A Bizottság 2019/708/EU felhatalmazáson alapuló határozata

COM (2019) 640 final Az Európai Zöld Megállapodásról

COM(2001) 366 final Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility

(COM (2006)136) Implementing the Partnership For Growth and Jobs Making Europe a Pole of Excellence On Corporate Social Responsibility.

(COM(2011)681 végleges)

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1119 rendelete (2021. június 30.) a klímasemlegesség elérését célzó keret létrehozásáról és a 401/2009/EK rendelet, valamint az (EU) 2018/1999 rendelet módosításáról

Council Implementing Decision (EU) 2022/1004 of 17 June 2022 authorising Finland to apply a reduced rate of taxation to electricity supplied to certain heat pumps, electric boilers and recirculating water pumps, in accordance with Article 19 of Directive 2003/96/EC

Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism.

(EU) 2003/87/EC Tanács irányelve

Európai Bizottság 2019/1842 végrehajtási rendelete

Európai Bizottság: Az európai zöld megállapodás. COM(2019) 640 final. Brüsszel 2019.

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/2088 Rendelete a pénzügyi szolgáltatási ágazatban a fenntarthatósággal kapcsolatos közzétételekről

Az Európai Unióról szóló szerződés

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés

Az Európai Parlament és a Tanács 2003/87/EK Irányelve az üvegházhatást okozó gázok kibocsátási egységei Közösségen belüli kereskedelmi rendszerének létrehozásáról és a 96/61/EK tanácsi irányelv módosításáról

Council Directive (EU) 2003/87/EC.

Directive (EU) 2024/825 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2024 amending Directives 2005/29/EC and 2011/83/EU as regards empowering consumers for the green transition through better protection against unfair practices and through better information

Guiding principles concerning international economic aspects of environmental policies, C (72) 128.

Council Recommendation 75/436/Euratom

Other Environmental Measures other than Carbon Taxes Draft paper from the Subcommittee on Environmental Taxation for discussion and first consideration by the Tax Committee in March 2024 ANNEX E-1 to E/C.18/2024/CRP.7

Bizottság 2019/1842 végrehajtási rendelete

EU Parlament és az EU Tanács 2022/0396 (COD) rendelete

Report on institutional and legal implications of the use of 'soft law' instruments 28.6.2007 - (2007/2028(INI)) European Parliament

2014/95/EU irányelv a 2013/34/EU irányelvnek a nem pénzügyi és a sokszínűséggel kapcsolatos információknak bizonyos nagyvállalkozások és vállalatcsoportok általi közzététele tekintetében történő módosításáról

A Tanács 96/61/EK Irányelve (1996. szeptember 24.) a környezetszennyezés integrált megelőzéséről és csökkentéséről

(EU) 2022/2464 irányelv a 537/2014/EU rendeletnek, a 2004/109/EK irányelvnek, a 2006/43/EK irányelvnek és 2013/34/EU irányelvnek a fenntarthatósággal kapcsolatos vállalati beszámolás tekintetében történő módosításáról

A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv. Brüsszel 2020.3.11. COM(2020) 98 final

A Bizottság 2022/C 426/01 közleménye az állami támogatásokra vonatkozó, az Ukrajna elleni orosz invázióval összefüggésben a gazdaság támogatását célzó ideiglenes válságkeretről

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2020/852 rendelete (2020. június 18.) a fenntartható befektetések előmozdítását célzó keret létrehozásáról, valamint az (EU) 2019/2088 rendelet módosításáról

2020. december 14-i 2020/2053/EU tanácsi határozat

2019/904/EK irányelv

2010/75/EU Irányelv (2010. november 24.) az ipari kibocsátásokról (a környezetszennyezés integrált megelőzése és csökkentése)

2009/147/EK Irányelv (2009. november 30.) a vadon élő madarak védelméről

2004/35/EK Irányelv (2004. április 21.) a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről

320/2023. (VII. 17.) Korm. rendelet a jelentős térítésmentes kibocsátásiegység-kiosztásban részesülő létesítmény üzemeltetőjét érintő egyes veszélyhelyzeti szabályokról
2000. évi C. törvény a számvitelről

2023. évi CVIII. törvény a fenntartható finanszírozás és az egységes vállalati felelősségvállalás ösztönzését szolgáló környezettudatos, társadalmi és szociális szempontokat is figyelembe vevő, vállalati társadalmi felelősségvállalás szabályairól és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról

97/2022. VI. 6. Korm. rendelet az extraprofit adókról

404/2021. (VII. 8.) Korm. Rendelet a gazdaság újraindítása érdekében fizetendő kiegészítő bányajáradékról

2020. évi XLIV. törvény a klímavédelemről

176/2017. (VII. 4.) Korm. rendelet az energiahatékonysági célokat szolgáló beruházás adókedvezményének végrehajtási szabályairól

2016. évi LXVIII. törvény - a jövedéki adóról

2015. évi CXLIII. törvény a közbeszerzésekről

165/2014. (VII. 17.) Kormányrendelet

2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról

Magyarország Alaptörvénye

3214/2023. (V.5.) AB végzés

2012. évi CCXVII. törvény az üvegházhatású gázok közösségi kereskedelmi rendszerében és az erőfeszítés-megosztási határozat végrehajtásában történő részvételről

2011. évi LXXXV. törvény a környezetvédelmi termékdíjról

2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról

54/2008. Korm. rendelet az ásványi nyersanyagok és a geotermikus energia fajlagos értékének, valamint az értékszámítás módjának meghatározásáról

2007. évi LX. törvény az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye és annak Kiotói Jegyzőkönyve végrehajtási keretrendszeréről

2003. évi LXXXIX. törvény a környezetterhelési díjról

2003. évi LXXXVIII. törvény az energiaadóról

2003. évi CX. törvény a regisztrációs adóról

1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről

1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról

1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól 1995.VI.22. közlönyállapot

1995. évi LVI. törvény a környezetvédelmi termékdíjról, továbbá egyes termékek környezetvédelmi termékdíjáról

1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról

1995. évi XCVII. törvény a légiközlekedésről

1991. évi LXXXII. törvény a gépjárműadóóról

Gabcíkovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia) 25. September 1997, General List 92

C-293/97. sz. ügy előzetes döntéshozatali eljárás Stanley és Metson és Társaik, valamint a Korona és az Egyesült Királyság mezőgazdasági és környezetvédelmi minisztere elleni ügy 1999. április 29. (ECR 1999 I-02603)

C-2/90. sz. ügy, Bizottság kontra Belga Királyság, 1992. július 9. (ECR 1992-I-04431)

C-418/97 és C-419/97. sz. egyesített eljárások, előzetes döntéshozatali eljárás, az ARCO Chemie Nederland Ltd. és a holland környezetvédelmi miniszter, illetve mások között, 2000. június 15. (ECR 2000 I-04475)

C-284/95 számú Safety Hi-Tech ítélet

C-341/95 számú Bettati-ítélet

C-566/11., C-567/11., C-580/11., C-591/11., C-620/11. és C-640/11. számú egyesített ügyek

C-71/14 számú East Sussex County Council ügy

C-161/19 számú Bizottság kontra Ausztria ügy

C-508/13 számú Észtország kontra Parlament és Tanács ügy

C-594/18 P számú Ausztria kontra Bizottság ügy

C-416/10 számú Križan ügy

C-570/13 számú Gruber ügy

C-293/97 számú Standley ügy

C-534/13 számú ügy

C-15/19 számú ügy

C-297/19 számú ügy

C-358/14 számú ügy

C-201/02 számú ügy

C-115/09 számú ügy

C-174/82 számú ügy

C-192/01 számú ügy

C-236/01 számú ügy

C-132/03 számú ügy

C-2/90 számú ügy

Internetes források

<https://thegreenliving.in/sustainability-lessons-from-ancient-india/> (2024.05.03.)

https://mult-kor.hu/20021112_a_kornyezetszennyezes_rovid_tortenete?pIdx=2 (2024.10.07.)

https://ng.24.hu/tudomany/2024/11/02/okor-kornyezetszennyezes/#google_vignette
(2024.12.03.)

<https://www2.sci.u-szeged.hu/eghajlattan/legszenny3.htm> (2024.04.15.)

<https://www.ecotourism.org/what-is-ecotourism> (2024.11.20.)

<https://www.euronews.com/travel/2025/02/04/europe-tourist-taxes-bans-restrictions-explained>
(2025.03.12.)

<https://cda.ve.it/en/> (2025.03.18.)

<https://www.cntraveler.com/story/japan-sayonara-tax> (2025.03.18.)

<https://jesz.ajk.elte.hu/csink56.pdf> (2025.01.20.)

<https://bcsdh.hu/szakmai-programok/korforgasos-gazdasag-platform/#:~:text=A%20magyarorsz%C3%A1gi%20K%C3%B6rforg%C3%A1s%20Gazdas%C3%A1gi%20Platform%2C%20a%20Magyarorsz%C3%A1gi%20%C3%9Czeti,szervezet%20csatlakozott%20a%20Platformhoz%2C%20melynek%20c%C3%A9lja%20a%20k%C3%B6rforg> (2025.04.02.)

<https://foes.de/pdf/2010-07%20Ferenc%20Batho%20-%20The%20Hungarian%20State%20Budget%20and%20Environmental%20Fiscal%20Measures.pdf> (2025.01.23.)

<https://jogaszvilag.hu/cegvilag/epr-dij-meg-mindig-nagy-a-bizonytalansag/> (letöltés dátuma: 2024.04.15.)

https://www.pwc.com/hu/hu/sajtoszoba/2023/uj_zoldadok.html (2025.01.13.)

<https://www.levego.hu/sites/default/files/kapcsolodo/oecd0704.pdf> (2024.10.15.)

<https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/air-pollution/air-pollution-country-fact-sheets-2024/quick-country-facts> (2025.02.23.)

<https://impakter.com/exxonmobil-sues-eu-over-unprecedented-windfall-tax/> (2025.02.02.)

https://www.ey.com/en_gl/insights/tax/how-global-minimum-tax-affects-sustainability-tax-incentives (2025.01.03.)

<https://ado.hu/ado/kutatas-fejlesztési-tevékenység-adokedvezménye-a-társasági-adóban-2024-tól-1-resz/> (2025.01.12.)

<https://hu.andersen.com/hu/hirek/uj-kutatas-fejlesztési-adokedvezmény-a-társasági-adóban/#:~:text=A%202024.%20ad%C3%B3%C3%A9vt%C5%91%20%E2%80%93%20az%20ad%C3%B3z%C3%B3%20v%C3%A1laszt%C3%A1sa%20szerint,k%C3%B6lts%C3%A9gek.%20Az%20ad%C3%B3kedvezm%C3%A9ny%20m%C3%A9rt%C3%A9ke%20az%20elsz%C3%A1molt%C3%B3%20k%C3%B6lts%C3%A9g%2010%25-a.> (2025.01.15.)

<https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/kuria-tajekoztatoja-ryanair-legitarsasag-es-budapest-fovaros-kormanyhivatala-mint> (2025.03.10.)

https://www.iges.or.jp/en/publication_documents/pub/workingpaper/en/5983/The_Rise_of_Carbon_Taxation_in_France_Rocamora_May_2017.pdf (2025.02.21.)

<https://curia.europa.eu/juris/fiche.jsf?id=C%3B519%3B24%3BRP%3B1%3BP%3B1%3BC2024%2F0519%2FP&language=en> (2025.03.11.)

<https://www.china-briefing.com/news/china-environmental-protection-tax/> (2024.04.12.)

Negative Impacts of Tourism on the Environment | Greentumble (2025.03.16.)

<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284416660> (2025.01.06.)

<https://iucn.org/> (2025.03.14.)

https://kpvk.pte.hu/sites/kpvk.pte.hu/files/Kornyezeti_neveles/pdf/2.pdf (2024.11.22.)

<https://www.missionaustralia.com.au/media-centre/media-releases/new-report-confirms-biggest-concerns-for-young-people-in-australia#:~:text=Responses%20from%20more%20than%2019%2C500,considered%20most%20important%20in%20Australia.> (2025.02.10.)

<https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/2025-01/English%20%20Davos%20Full%20Report%202025.pdf> (2025.03.26.)

<https://mek.oszk.hu/14700/14746/14746.pdf> (2024.11.15.)

<https://24.hu/tudomany/2023/08/13/palfy-jozsef-geologus-klimavaltozas-fajkihalas-antropocen-interju/> (2024.02.05.)

https://edufinanciera.com/wp-content/uploads/2014/02/report_survey_en.pdf (2023.05.03.)

<https://www.mnb.hu/letoltes/0415mnbpszafmegallpodas-penzugyi-kultura-fejleszte.pdf>
(2024.06.13.)

<https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/46.html> (2023.02.21.)

<https://environmentalhistory.org/ancient/middle-ages/> (2024.05.24.)

<https://reliefweb.int/report/world/islamic-law-and-rules-war> (2024.03.11.)

http://ptk2013.hu/polgari-jogi-kodifikacio/labady-tamas-alkotmanyjogi-hatasok-a-keszulo-ptk-szabalyaira_pjk-20002-13-19-o/780 (2018.10.08.)

<https://sustainabledevelopment.un.org/sdinaction/hesi/literacy> (2024.12.06.)

<https://www.fieldmuseum.org/about/press/ancient-civilizations-were-already-messing-planet>
(2024.02.15.)

<https://kornyezet.nye.hu/kornyezet/sites/www.nye.hu.kornyezet/files/TUDOM%C3%81NY-%20%C3%89S%C3%96RNYEZETT%C3%96RT%C3%89NET%20pdf-hez.pdf>
(2025.08.05.)

<https://earth.org/environmental-issues-in-china/> (2025.03.24.)

https://wwf.panda.org/wwf_news/?256230/Chinas%2Dbiodiversity%2Ddeclines%2Das%2Dhuman%2Dfootprint%2Dgrows (2025.03.23.)

OECD: Environmental Tax Profile China <https://www.oecd.org/tax/tax-policy/environmental-tax-profile-china.pdf> (2025.03.02.)

<https://kpmg.com/us/en/articles/2023/us-federal-tax-policy-decarbonization.html>
(2025.03.23.)

<https://edition.cnn.com/interactive/2023/12/us/countries-climate-change-emissions-cop28/>
(2025.03.05.)

<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/plastic-pollution-by-country>
(2025.03.17.)

<https://earth.org/environmental-issues-in-china/> (2025.03.24.)

https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=57153b6c-1ac9-6dd4-4048-b7e8732ba709&groupId=252038 (2025.03.05.)

https://www.kas.de/c/document_library/get_file?uuid=57153b6c-1ac9-6dd4-4048-b7e8732ba709&groupId=252038 (2025.03.05.)

https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.360061.de/diw_eb_2001-05-5.pdf
(2025.01.17.)

<https://www.ecologic.eu/1156> (2025.03.11.)

https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.360061.de/diw_eb_2001-05-5.pdf (2025.01.17.)

https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_ao/englisch_ao.html (2025.03.16.)

<https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Environment/Environmental-Economic-Accounting/taxes-other-duties/environment-related-tax-revenue.html> (2025.03.12.)

<https://www.umweltbundesamt.de/en/data/environmental-indicators/indicator-environmental-taxation#assessing-the-development> (2025.02.21.)

https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-germany-2023_f26da7da-en.html (2025.03.06.)

<https://www.bmu.de/en/publication/federal-action-plan-on-nature-based-solution-for-climate-and-biodiversity> (2025.03.16.)

<https://www.destatis.de/EN/Themes/Society-Environment/Environment/Water-Management/Tables/liste-charges-tarif-type-waste-water-disposal.html> (2025.03.11.)

<https://www.bundesregierung.de/breg-en/issues/climate-action/klimaschutzprogramm-2030-1674080#:~:text=By%20putting%20a%20price%20on%20climate-damaging%20CO2%20emissions%2C,by%2055%20per%20cent%20of%20the%201990%20level.> (2025.03.16.)

https://www.zoll.de/EN/Businesses/Aviation-tax/Taxation-principles/taxation-principles_node.html (2025.03.12.)

https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-germany-2023_f26da7da-en.html (2025.03.06.)

<https://taxfoundation.org/data/all/eu/carbon-taxes-in-europe-2023/> (2025.03.17.)

<https://www.sustainability.gov/federaalsustainabilityplan/> (2025.03.22.)

<https://www.bundesregierung.de/breg-en/issues/climate-action/klimaschutzprogramm-2030-674080#:~:text=By%20putting%20a%20price%20on%20climate-damaging%20CO2%20emissions%2C,by%2055%20per%20cent%20of%20the%201990%20level.> (2025.03.16.)

<https://www.bdo.de/en-gb/insights/publications/tax-legal/plastics-tax-in-germany-the-single-use-plastic-fund-act> (2025.03.15.)

<https://edition.cnn.com/interactive/2023/12/us/countries-climate-change-emissions-cop28/> (2025.03.05.)

<https://worldpopulationreview.com/country-rankings/plastic-pollution-by-country>
(2025.03.17.)

<https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

https://www.ey.com/en_gl/technical/tax-alerts/danish-government-plans-to-introduce-a-new-agriculture-co2-tax (2025.01.09.)

<https://skm.dk/aktuelt/presse-nyheder/pressemeddelelser/regeringen-og-parterne-i-groen-trepart-indgaar-historisk-aftale-om-et-groent-danmark> (2025.01.22.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/bekaempelsesmiddelaftgiftsloven> (2025.01.05.),

<https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/spildevandsafgiftsloven> (2025.01.04.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/alt-om-bilbeskatning> (2025.01.05.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/passagerafgift>
(2025.01.07.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/svovlafgiftsloven> (2025.01.04.)

<https://pub.norden.org/temanord2023-520/2-denmark.html> (2025.01.04.)

<https://skm.dk/tal-og-metode/satser/satser-og-beloebsgraenser-i-lovgivningen/emballageafgiftsloven> (2025.01.04.)

<https://www.skatteetaten.no/en/rates/air-passenger-tax/> (2025.01.08.)

<https://www.sdg16.plus/policies/carbon-tax-norway/#policy-reference-4> (2025.01.03.)

<https://www.norskipetroleum.no/en/economy/petroleum-tax/> (2025.01.04.)

<https://www.skatteetaten.no/en/business-and-organisation/vat-and-duties/excise-duties/about-the-excise-duties/nox/> (2025.01.08.)

<https://www.taxand.com/wp-content/uploads/2024/06/Taxand-Energy-and-Tax-Overview-Publication-Norway.pdf> (2025.01.04.)

<https://pub.norden.org/temanord2023-520/5-norway.html> (2025.01.03.)

<https://www.skatteetaten.no/en/business-and-organisation/vat-and-duties/excise-duties/about-the-excise-duties/electrical-power-tax/> (2025.01.04.)

<https://www.skatteetaten.no/globalassets/rettskilder/avgiftsrundskriv/mineralske-produkter-mv.-2024.pdf> (2025.01.05.)

<https://www.skatteetaten.no/en/rates/mineral-product-tax/> (2025.01.04.)

<https://pub.norden.org/temanord2023-520/5-norway.html> (2025.01.03.)

<https://www.skatteetaten.no/en/person/duties/cars-and-other-vehicles/> (2025.01.03.)

<https://www.skatteetaten.no/en/person/duties/cars-and-other-vehicles/importing/which-duties-do-you-have-to-pay/one-off-registration-tax/what-is-the-one-off-registration-tax/> (2025.01.06.)

https://www.oecd.org/en/publications/oecd-environmental-performance-reviews-finland-2021_d73547b7-en.html (2024.11.26.)

<https://stat.fi/en/statistics/yev> (2025.01.14.)

<https://www.ssb.no/en/offentlig-sektor/artikler-og-publikasjoner/environmental-taxes-in-norway-1991-2004>. (2025.01.15.)

<https://energifaktanorge.no/en/et-baerekraftig-og-sikkert-energisystem/avgifter-og-kvoteplikt/> (2025.01.03.)

https://environment.ec.europa.eu/document/download/50b47255-64ff-4faf-bc9d-bd27d73189a4_en?filename=Finland.pdf (2025.01.12.)

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-03-17/energy-shock-hitting-poorer-nations-reliant-on-imports-hardest?embedded-checkout=true#xj4y7vzkg> (2025.02.15.)

<https://www.vero.fi/syventavat-vero-ohjeet/ohje-hakusivu/90739/tutkimus--jakehitt%C3%A4mistoiminnan-lis%C3%A4v%C3%A4hennys-verovuosina-2021-2027> (2025.01.26.)

http://www.stat.fi/til/ehi/index_en.html (2025.01.15.)

<https://ieep.eu/wp-content/uploads/2022/12/FI-Peatland-Tax-final.pdf> (2025.02.04.)

<https://pledgetimes.com/energy-the-energy-useof-peat-is-declining-rapidly-50-million-money-returns-but-then-we-are-a-cleaner-plan>

<https://arsboni.hu/aszteroidakent-csapodik-a-vallalatokra-az-esg-torveny/> (2024.12.21.)

<https://hellononprofit.hu/a-kornyezeti-esrs-szabvanyok-e1-e5-diohejban/> (2024.12.30.)

<https://assets.aeaweb.org/asset-server/files/19040.pdf> (2025.01.19.)

<https://www.statista.com/statistics/483590/prices-of-implemented-carbon-pricing-instruments-worldwide-by-select-country/> (2025.01.18.)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-508-7> (2025.01.27.)

<https://www.skatteverket.se/foretag/skatterochavdrag/punktskatter/plastbarkassar.4.7eada0316ed67d72824444.html> (2025.02.20.)

<https://www.skatteverket.se/foretag/skatterochavdrag/punktskatter/naturgrusskatt.4.18e1b10334ebe8bc80005337.html> (2025.01.29.)

<https://www.oecd.org/env/country-reviews/2447776.pdf> (2025.01.24.)

<https://www.iea.org/reports/finland-2023/executive-summary> (2025.02.13.)

<https://foes.de/pdf/GBG-GreenEssay-2005-03-Goerres-Germanys-ecotax-reform-1999-2003.pdf> (2025.03.15.)

<http://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Statistik-A-O/Vaxthusgaser-territoriella-utslapp-och-upptag/> (2025.02.07.)

<https://skatteverket.se/servicelankar/otherlanguages/inenglishengelska/businessesandemployers/startingandrunningaswedishbusiness/payingtaxesbusinesses/taxonairtravel/taxratepercountry.4.41f1c61d16193087d7f5472.html> (2025.02.04.)

<https://skatteverket.se/servicelankar/otherlanguages/inenglishengelska/businessesandemployers/startingandrunningaswedishbusiness/payingtaxesbusinesses/taxonairtravel.4.41f1c61d16193087d7f5348.html> (2025.02.01.)

<https://theicct.org/swedens-new-bonus-malus-scheme-from-rocky-roads-to-rounded-fells/> (2025.01.28.)

<https://www.transportstyrelsen.se/en/road/road-tolls/Congestion-taxes-in-Stockholm-and-Goteborg/congestion-tax-in-stockholm/hours-and-amounts-in-stockholm/> (2025.01.26.)

<https://www.transportstyrelsen.se/en/road/road-tolls/congestion-taxes-in-stockholm-and-goteborg/congestion-tax-in-göteborg/hours-and-amounts-in-göteborg/> (2025.01.26.)

https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/#/home (2025.01.05.)

<https://www.regeringen.se/490aef/contentassets/e9aac44d7310494da86ab1b49b5bc1ba/hojd-energiskatt-och-koldioxidskatt-pa-branslen-vid-viss-anvandning-samt-hojd-skatt-pa-kemikalier-i-viss-elektronik.pdf> (2025.01.20.)

<http://www.enveco.se/wp-content/uploads/2018/03/AnthesisEnveco-rapport-2018-3.-The-Swedish-CO2-tax-an-overview.pdf>. (2025.02.21.)

https://www.globalutmaning.se/wp-content/uploads/sites/8/2011/10/Swedish_Carbon_Tax_Akerfedlt-Hammar.pdf. (2024.11.20.)

https://www.ey.com/hu_hu/insights/climate-change-sustainability-services/ey-elemzes-eu-taxonomia (2025.01.18.)

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3192 (2025.01.17.)

<https://blog.kpmg.hu/2023/07/egyre-tobb-szektorban-hataroz-meg-zold-tevekenysegeket-az-unios-taxonomia-rendelet-eu-fenntarthato-penzugyi-csomag/> (2025.01.18.)

<https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/circular-economy/> (2025.01.17.)

<https://hipa.hu/hir/uj-tamogatasi-program-bevezetese-a-zold-atallas-felgyorsitasara-tctf-tamogatas/> (2025.01.19.)

https://competition-policy.ec.europa.eu/state-aid/temporary-crisis-and-transition-framework_en (2025.01.13.)

<https://tvi.kormany.hu/tctf-magyar-intezkedesek> (2024.11.24.)

https://www.spglobal.com/esg/solutions/tcfd-reporting?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=Sustainability_Reporting_Search&utm_term=task%20force%20on%20climate%20related%20financial%20disclosures&utm_content=698044903392&gclid=CjwKCAiAyJS7BhBiEiwAyS9uNQ2LaX1Ft2MRHPan07lpfVmfWp_f3KzIuuEYk-N7Sn73akid5zGf_hoCai0QAvD_BwE&gad_source=1 (2025.01.14.)

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/hu/qanda_21_3662/QA_NDA_21_3662_HU.pdf – energiaadó (2025.01.03.)

<https://www.germanwatch.org/en/19552> (2025.01.23.)

<https://taxfoundation.org/data/all/eu/carbon-taxes-europe-2024/> (2025.03.09.)

https://www.iges.or.jp/en/publication_documents/pub/workingpaper/en/5983/The_Rise_of_Carbon_Taxation_in_France_Rocamora_May_2017.pdf (2025.02.21.)

<https://nkvh.kormany.hu/cbam-az-importaruk-karbonintenzitasat-ellensulyozo-mechanizmus#:~:text=Az%20Eur%C3%B3pai%20Parlament%20%C3%A9s%20Tan%C3%A1ls%202023.%20m%C3%A1jus%2010-i,%C3%B6lts%C3%A9geket%20fog%20alkalmazni%20a%20harmadik%20orsz%C3%A1gokb%C3%B3l%20sz%C3%A1rmaz%C3%B3%20import%C3%A1rukra.> (2025.02.21.)

https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/tax/tax-pdfs/ey-green-tax-tracker-oct-2023-edition-7.pdf (2025.01.14.)

<https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement> (2024.10.14.)

<https://www.europarl.europa.eu/topics/hu/article/20180301STO98928/uveghazhatasu-gazok-kibocsatas-a-eu-ban-infografika> (2024.11.25.)

<https://www.eea.europa.eu/publications/trends-and-projections-in-europe-2023> (2024.11.14.)

<https://oecdstatistics.blog/2023/06/15/new-estimates-provide-insights-on-co2-emissions-from-global-shipping/> (2024.11.05.)

<http://www.unep.org/explore-topics/extractives/why-does-extractives-matter> (2024.12.06.)

https://climate.ec.europa.eu/eu-action/european-climate-law_hu#:~:text=Eur%C3%B3pai%20kl%C3%ADmarendelet%20The%20European%20Climate%20Law%20writes%20into,least%2055%25%20by%202030%2C%20compared%20to%201990%20levels. (2025.01.05.)

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0095069622001115> (2025.01.22.)

https://www.eracomm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_6.html (2025.01.13.)

https://www.eracomm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EN/module_2/module_2_9.html (2025.01.13.)

<https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/precautionary-principle.html#:~:text=The%20precautionary%20principle%20is%20an,should%20not%20be%20carried%20out.> (2025.01.13.)

<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/hu/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-amsterdam>, (2024.05.06.)

<https://www.crf-usa.org/bill-of-rights-in-action/bria-18-4-a-environmental-disasters-in-the-cradles-of-civilization> (2025.01.27.)

https://ec.europa.eu/regional_policy/2021-2027_en (2025.01.13.)

<https://scholarship.law.missouri.edu/jdr/vol2011/iss2/6> (2024.05.06.)

<https://www.newyorker.com/magazine/1962/06/16/silent-spring-part-1> (2024.03.14.)

<https://www.epa.gov/history/origins-epa> (2024.12.05)

<https://ado.hu/ado/epuletes-adozas-kapuado-fustado-ablakado/> (2023.12.16.)

<http://ecolounge.hu/nagyvilag/mar-az-okorban-elt-embereket-is-ipari-olomszennyez-es-sujtotta> (2024.01.21.)

<https://theconversation.com/the-waters-become-corrupt-the-air-infected-heres-how-ancient-greeks-and-romans-grappled-with-environmental-damage-236680> (2024.10.26.)

<https://mek.oszk.hu/01000/01057/01057.pdf> (2023.11.02.)

<https://www.thoughtco.com/dust-veil-environmental-disaster-in-europe-171628> (2025.01.26.)
www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=SBHMSQ (2020.01.21.)

https://mult-kor.hu/20021112_a_kornyezetszennyez-es_rovid_tortenete?pIdx=2 (2024.03.10.)

<https://hypeandhyper.com/a-haboru-akar-egy-evszazadra-is-tonkreteszi-kornyezetunket/>
(2024.03.12.)

<https://klimapolitikaiintezet.hu/cikk/haboru-klimavaltozas> (2024.02.15.)

<https://greenfo.hu/hir/a-francia-verszivattyu-maig-gyilkos-itt-meg-a-vadhus-is-ehetetlen/>
(2024.02.05.)

<https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RL/RL30030> (2024.12.05.)

https://www.globalutmaning.se/wp-content/uploads/sites/8/2011/10/Swedish_Carbon_Tax_AkerfedltHammar.pdf. (2024.09.13.)

<https://greenfo.hu/hir/a-romai-klub-elso-jelentese/> (2024.07.17.)

<https://www.unep.org/who-we-are/about-us> (2024.07.18.)

<https://www.bet.hu/site/Magyar/tartalmak/Kibocsatok/Ajanlasok-kibocsatoknak/bet-esg>
(2024.11.17.)

Sustainability Accounting Standards, jelenleg 77 féle iparág-specifikus standardot kínál.
<https://sasb.org/about/> (2024.02.26.)

<https://granthornton.hu/fogalomtar/gri-global-reporting-initiative> (2024.06.12.)

<https://www.heritage.org/international-economies/commentary/economic-freedom-the-path-healthy-environments-social-progress> (2024.12.15.)

<https://www.oeconomus.hu/hirek/esg-veszely-vagy-lehetoseg-magyarorszag-fenntarthato-gazdasagi-konferenciaja/> (2024.12.12.)

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/71/environment-policy-general-principlesand-basic-framework> (2024.12.05.)

<https://jesz.ajk.elte.hu/csink56.pdf> (2024.11.16.)

<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/Johannesburg.pdf> (2024.10.25.)

<https://eionet.kormany.hu/a-fenntarthato-fejlodes-fogalma> (2024.05.24.)

<https://sdgs.un.org/goals> (2024.04.14.)

https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cop26_auv_2f_cover_decision.pdf (2024.12.07.)

<https://cop29.az/en/media-hub/news/breakthrough-in-baku-delivers-13tn-baku-finance-goal>
(2024.12.20.)

<https://www.wri.org/insights/interactive-chart-shows-changes-worlds-top-10-emitters>
(2024.09.21.)

<https://hu.euronews.com/2023/04/22/mar-megallithatatlan-a-gleccserek-olvadasa>
(2024.12.26.)

<https://www.legalesg.com/the-united-nations-free-thinkers-who-coined-the-term-esg-and-changed-the-world> (2024.12.20.)

https://www.unepfi.org/fileadmin/documents/freshfields_legal_resp_20051123.pdf
(2023.08.03)

<https://www.forbes.com/sites/betsyatkins/2020/06/08/demystifying-esgits-history--current-status/?sh=50dcc7712cdd> (2023.08.01.)

<https://www.ussif.org/> (2024.08.12.)

<https://www.ga-institute.com/> (2024.09.04.)

<https://www.ussif.org/> (2024.08.12.)

<https://mek.oszk.hu/01400/01450/01450.htm#3> (2023.11.27.)

<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20230728/brutalis-vagyon-aramlik-ki-magyarorszagrol-offshore-szamlakra-> (2024.05.03.)

<https://arsboni.hu/aszteroidakent-csapodik-a-vallalatokra-az-esg-torveny/> (2024.12.21.)

<https://hellononprofit.hu/a-kornyezeti-esrs-szabvanyok-e1-e5-diohejban/> (2024.12.30.)

https://www.ey.com/hu_hu/climate-change-sustainability-services/hatalmas-valtozasokat-hoz-az-uj-unios-fenntarthatosagi-iranyelv- (2024.02.25.)

<https://blogs.dlapiper.com/advocatus/2024/02/torvenyi-kotelezettseg-lett-a-fenntarthatosag-uj-jelentesteteli-es-beszamolasi-kovetelmenyek/> (2024.02.25.)

<https://arsboni.hu/aszteroidakent-csapodik-a-vallalatokra-az-esg-torveny/> (2024.12.21.)

<https://www.oecd.org/ctp/tax-global/part-2-of-report-to-g20-dwg-on-the-impact-of-beps-in-low-income-countries.pdf> (2024.12.14.)

<https://www.uantwerpen.be/images/uantwerpen/container2673/files/Publications/WP/2019/wp-201904.pdf> (2024.10.18.)

<https://www.levego.hu/sites/default/files/kapcsolodo/oecd0704.pdf> (2024.08.15.)

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics
(2024.04.07.)

<https://www.wolterskluwer.com/en/expert-insights/green-tax-environmentally-friendly-behavior> (2024.12.17.)

<https://index.hu/gazdasag/geocompass/2023/08/24/externalia-ado-dohanyzas-oktatas-kornyezetvedelem-uzemanyag/> (2024.12.05.)

https://adozona.hu/jogtar/701646_Kornyezetvedelmi_adozas_I (2024.11.26.)

<https://www.internationaltaxreview.com/article/2a6a97rjh5w57pnjs3k0/where-is-the-t-in-esg> (2025.01.10.)

<https://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/energia-energiahordozok/articles/esg-explained-1-what-is-esg.html> (2024.06.25.)

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=LEGISSUM:corporate_social_responsibility (2023.11.15.)

<https://www.globalreporting.org/> (2025.01.12.)

Sustainability Accounting Standards, jelenleg 77 féle iparág-specifikus standardot kínál.
<https://sasb.org/about/> (2024.02.26.)

<https://grantthornton.hu/fogalomtar/gri-global-reporting-initiative> (2024.06.12.)

<https://insightplus.bakermckenzie.com/bm/tax/international-unlocking-the-intersection-between-esg-and-tax> (2024.01.22.)

https://www.ey.com/en_gl/insights/law/why-keeping-pace-with-sustainability-tax-policy-is-imperative (2024.11.25.)

<https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20240111STO16722/stopping-greenwashing-how-the-eu-regulates-green-claims> (2025-03.26.)

<https://www.oecd.org/tax/tax-policy/environmental-tax-profile-china.pdf> (2024.02.11.)

https://www.ey.com/en_gl/insights/law/why-keeping-pace-with-sustainability-tax-policy-is-imperative (2024.11.25.)

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646124/EPRS_BRI\(2020\)646124_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646124/EPRS_BRI(2020)646124_EN.pdf) (2024.12.21.)

https://taxation-customs.ec.europa.eu/document/download/fc5110b6-6fd0-4e7c-b116e2eae1b851c6_en?filename=energy-tax-report-2019.pdf (2024.11.28.)

https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0_en (2024.12.06.)

https://taxation-customs.ec.europa.eu/green-taxation-0/revision-energy-taxation-directive_en (2024.12.05.)

<https://jogaszvilag.hu/cegvilag/hatarozott-fellepes-a-greenwashing-jelenseggel-szemben/> (2025-03.26.)

<https://blogs.dlapiper.com/advocatus/2021/10/greenwashing-a-szallodai-torolkozoktol-a-zold-finanszirozasig/> (2025.02.05.)

https://hvg.hu/zhvg/20220615_Sosem_lesz_korforgasos_a_gazdasag_jogi_szabalyozas_nelkul (2025.03.04.)

https://hvg.hu/zhvg/20240812_Hazudhatott-a-PET-palackokrol-a-Szentkiralyi-a-Coca-Cola-es-a-Fonte-Viva-eljarast-inditott-a-GVH (2025.03.10.)

Greenpeace: Book of Greenwash. Washington, 1992.
https://www.sourcewatch.org/images/5/59/GP_Book_of_Greenwash.pdf (2025.02.14.)

<https://eionet.kormany.hu/a-fenntarthato-fejlodes-fogalma>, (2024.05.06.)

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework#:~:text=A.International%20declarations> (2025.01.12.)

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/hu/sheet/71/environment-policy-general-principlesand-basic-framework> (2025.01.12.)

<https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/climate-change/paris-agreement/#EU> (2024.11.07.)

<https://cordis.europa.eu/programme/id/ENV-ENVAP-1C> (2025.01.11.)

https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/eu-ecolabel_en (2025.01.14.)

<https://www.bmel.de/DE/themen/landwirtschaft/oekologischer-landbau/bio-siegel.html> (2025.01.15.)

<https://earthwatch.org.uk/wp-content/uploads/2023/11/Greenhushing-Apr2023-Final.pdf> (2025.03.29.)

<https://planet-tracker.org/greenwashing-growing-increasingly-sophisticated-says-planet-tracker/> (2025.03.21.)

<https://forbes.hu/zold/greenwashing-6-tipus-vasarlas/> (2025.03.21.)

<https://agotabiro.com/greenwashing-azaz-a-zoldre-mosas-jelentese-es-tipusai/> (2024.09.11.)

<https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-taxation-and-eu-environmental-policies> (2024.11.20.)